

Оглавление выпуска «Экономического обозрения» №3, 2005

№	Название статьи	Автор	Подразделение	Объем, стр.
Состояние и перспективы развития финансового сектора				
1.	Мониторинг предприятий НБРК – 2005: текущий этап развития	Орлов П.Е.	ДИС	9
2.	Система гарантирования депозитов и присущие ей риски	Маженова Б.М.	КФГД	6
Опыт зарубежных стран				
3.	Практические примеры организации управления рисками в центральных банках	Шапагатова Б.С.	ДВА	10
Экономика и финансовый рынок: региональные аспекты				
4.	Социально-экономическое развитие регионов Республики Казахстан за 2 квартал 2005 года	Сыдыкова К.С.	ДИС	14
5.	Перспективы развития финансовых структур в Южно-Казахстанской области	Мынбаев Д.Е.	ЮКО	3
6.	Первые итоги финансового мониторинга в Восточно-Казахстанской области	Мулуюкова А.И.	ВКО	6
7.	Экономическое развитие Карагандинской области по итогам 1 полугодия 2005 года.	Зейрденнова А.Б.	Карагандинский филиал	5
8.	Практика административных правонарушений	Моловичко Т.М.	Актюбинский филиал	4
9.	Роль филиала в условиях конкретизации целей и задач Национального Банка Республики Казахстан	Нысанбаев М.А.	Алматинский городской филиал	3
Проблемы и суждения				
10.	Зерно-то – клад, да ...плохой заклад!	Укина Н.К.	Костанайский филиал	2
11.	Болезни роста.	Сейфуллин М.Х.	Центральный филиал	2
Наиболее значимые события и юбилей				
12.	Мониторингу – 5 лет!	Нукина Г.К.	Павлодарский филиал	4
Историческая справка				
13.	Кредитные товарищества: история и проблемы развития	Кажрахимов Ж.О.	Северо-Казахстанский филиал	5
Всего				73

Мониторинг предприятий НБРК – 2005: текущий этап развития

Орлов П.Е.,

начальник Отдела мониторинга предприятий Департамента исследований и статистики
Национального Банка Республики Казахстан

Статья является презентацией системы мониторинга предприятий НБРК на настоящем этапе развития. Рассмотрены также основные проблемы и направления дальнейшего развития мониторинга предприятий, нацеленные на расширение практического использования его результатов.

Цели, задачи

Работы по созданию системы мониторинга предприятий были начаты в Национальном Банке Казахстана (НБК) в конце 2000г. на основе изучения опыта центральных банков развитых стран, таких как Германия, Франция, Япония, а также Россия [1].

Основные цели, которые были поставлены перед мониторингом НБК, практически не отличаются от целей, определенных в указанных странах. Именно, таковыми являются следующие две цели:

1. Совершенствование экономического анализа и краткосрочного прогнозирования основных тенденций в экономике страны и регионов.
2. Совершенствование операционной процедуры и инструментов денежно-кредитной политики, повышение ее эффективности.

Достижение этих целей связывается с возможностью получения по результатам мониторинга предприятий оперативной, объективной информации для анализа изменения экономической конъюнктуры, финансового состояния, производственной, инвестиционной активности предприятий. На основе этой первичной информации от предприятий, в том числе отражающей ожидаемые изменения, становится возможным: адекватное отражение краткосрочных колебаний в экономике и ее отраслях; отслеживание и прогнозирование важнейших пропорций и структурных сдвигов на макро- и региональном уровнях с точки зрения влияния инвестиционного климата, изменения отраслевой структуры рентабельности (в первую очередь, в добывающей, обрабатывающей промышленности, сельском хозяйстве).

В то же время данные мониторинга предприятий позволят получать объективные оценки влияния банковской системы, денежно-кредитной политики страны на реальный сектор экономики.

Одной из важных задач системы мониторинга предприятий является информационно-аналитическое обеспечение совершенствования системы рефинансирования банков второго уровня путем переучета Национальным Банком векселей первоклассных предприятий-заемщиков на основе оценки их финансовой устойчивости и кредитоспособности.

Целесообразность непосредственного взаимодействия Национального Банка с предприятиями в рамках создаваемой системы мониторинга связана также с косвенным эффектом этой работы, заключающимся в стимулировании процесса прозрачности предприятий реального сектора, повышении доверия к проводимой денежно-кредитной политике (и в целом – экономической политике в стране).

Организация опросов предприятий

Опросы предприятий проводятся ежеквартально путем их анкетирования филиалами НБК.

На рис 1 приведена общая функционально-технологическая схема системы мониторинга НБК, которая отражает взаимодействие, основные функции субъектов, участвующих в этой работе, а также состав пользователей результатами мониторинга.

Рис 1. Общая функционально-технологическая схема системы мониторинга предприятий НБК

Организационная структура мониторинга НБК включает отдел мониторинга предприятий (далее - Центр) в составе Департамента исследований и статистики (блок 2 на рис 1) и от одного до трех специалистов в 16-ти региональных филиалах НБК (блок 4). В функции отдела мониторинга предприятий входит:

- организационно-методическое руководство, контроль за ходом проведения мониторинга предприятий и обработкой его результатов специалистами региональных филиалов;
- подготовка для руководства НБК и других пользователей аналитических обзоров текущего состояния и ожидаемых тенденций в экономике страны на основе обработки, анализа результатов мониторинга предприятий;
- совершенствованию опросных анкет, методов обработки и конечного представления результатов мониторинга предприятий в целях расширения практического применения в деятельности НБК и других пользователей;
- обучение и консультации работников филиалов НБК в целях совершенствования проведения мониторинга предприятий, использования его результатов, повышения уровня финансово-экономического анализа и прогнозирования показателей развития экономики регионов.

Специалисты филиалов НБК выполняют функции: непосредственная работа с предприятиями по анкетированию; логический контроль и ввод показателей опросных анкет в базу данных; подготовка аналитического обзора текущего состояния и ожидаемых тенденций в экономике региона; подготовка и представление предприятиям и банкам аналитических материалов по результатам мониторинга.

Наибольший объем работы филиалов связан с формированием выборки, т.е. непосредственной работой с предприятиями, успешность которой является необходимым условием эффективности всех дальнейших этапов обработки первичных данных от предприятий и практического использования результатов для достижения поставленных целей.

Участие предприятий в мониторинге добровольное, поэтому в целях обеспечения мотивации стабильного участия и в качестве механизма формирования репрезентативной

выборки, каждому предприятию-участнику мониторинга ежеквартально филиалами НБК направляется так называемая «возвратная информация», в которой отражаются:

- результаты отраслевого сопоставления основных финансовых показателей предприятия;
- динамика основных обобщающих индикаторов изменения экономической конъюнктуры в отрасли, в первую очередь, индикаторов спроса и цен на продукцию, поскольку их изменение, как правило, влияет на сложившееся конкурентное положение предприятия и напрямую влияет на то, какой объем продукции им может быть продан.

Методология подготовки данной информации основана на предположении, что она будет способствовать решению предприятиями таких задач менеджмента как:

- более точное определение своей текущей и ожидаемой конкурентной позиции в отрасли;
- принятие своевременных мер по управлению затратами, ценами при колебаниях деловой активности;
- в целом, выбор наиболее рациональной финансовой и инвестиционной политики, направленной на устойчивый рост капитала предприятия.

Опросные анкеты

Показатели опросных анкет предприятий представлены ограниченным числом качественных и количественных показателей - всего 35.

Качественные показатели заполняются предприятиями в двух анкетах (приложение 2), предназначенных для оценки изменения экономической конъюнктуры, инвестиционного климата в экономике, а также для оценки влияния на деятельность предприятий общих условий хозяйствования, банковского сектора. В анкетах предприятия оценивают характер изменения (увеличится, уменьшится, не изменится, высокий, средний и т.п.) или влияния (позитивно, негативно) показателей, в частности, таких как:

- цены и спрос на продукцию (товары, услуги), сырье и материалы;
- влияние обменного курса тенге (к доллару США, ЕВРО, российскому рублю) на хозяйственную деятельность и его ожидаемый уровень;
- динамика и структура источников финансирования инвестиций и оборотных средств в экономике (включая банковские кредиты и степень их удовлетворения);
- вклады предприятий в депозиты банков;
- текущие и ожидаемые предприятиями ставки вознаграждения по кредитам банков в сопоставлении с приемлемым (с точки зрения рентабельности производственных активов) их уровнем и др.

В конечном счете, качественные показатели служат для оперативного и адекватного отражения краткосрочных изменений в экономике и ее отраслях, что имеет непосредственное значение для обеспечения формирования и проведения денежно-кредитной политики.

Количественные показатели заполняются предприятиями в финансовой анкете (приложение 1), предназначенной для оценки текущего состояния и ожидаемых изменений финансового состояния предприятий и экономики в целом.

Показатели анкеты служат для оценки предприятиями состояния баланса предприятия за отчетный квартал по укрупненным позициям активов и пассивов, на основе которых формируются оценки динамики изменения показателей рентабельности, ликвидности, платежеспособности, деловой активности и структуры капитала реального сектора экономики на макро- и микроуровне.

Выборка предприятий

Как было сказано выше, опросы предприятий осуществляют филиалы НБК. При этом, региональные выборки предприятий формируются с учетом отраслевой специфики экономики региона в целях решения основной задачи соответствующего филиала – оперативное и адекватное отражение финансово-экономического состояния экономики региона в форме краткого аналитического обзора для представления Акимом региона.

Выборки предприятий по 16-ти регионам Казахстана образуют общую выборку в целом по экономике страны.

В последнем опросе предприятий (3 квартал 2005 года) приняло участие 1328 предприятий (табл.1), из которых 1007 – крупные и средние. Доля выручки от продаж общей выборки составила 66% от объема выручки от продаж всеми предприятиями экономики страны. Отраслевая структура общей выборки с каждым кварталом улучшается, в то же время увеличение представительности отраслей «строительство» и «сельское хозяйство» требует большего внимания, что следует из оценок репрезентативности выборки, проводимой по результатам каждого опроса предприятий.

Таблица 1

Динамика и отраслевая структура выборки предприятий

	Квартал проведения опроса предприятий				
	4 кв. 2001г.	4 кв. 2002г.	4 кв. 2003г.	4 кв. 2004г.	2 кв. 2005г.
Число предприятий-участников мониторинга	808	1001	1178	1284	1328
из них крупных и средних	630	773	949	1015	1007
Доля выручки от продаж выборки предприятий в общем объеме продаж по экономике, %	38,5	45,7	62,2	61,7	66,0
в том числе по отраслям:					
Сельское хозяйство	17,2	22,8	36,7	58,6	50,5
Добывающая промышленность	62,2	58,4	71,2	80,2	82,1
Обрабатывающая промышленность	44,4	66,6	80,3	67,9	65,7
Строительство	17,0	26,3	28,8	33,0	20,9
Торговля	32,3	32,5	73,3	63,2	69,8
Транспорт и связь	8,0	18,8	52,7	70,6	59,5

Результаты опросов предприятий накапливаются в базе данных как временные ряды значений показателей, на основе которых формируются краткие аналитические обзоры финансово-экономической ситуации в отраслях, в целом в экономике страны и регионах (далее - обзоры). При этом, агрегирование (на уровне отрасли, региона, экономики в целом) показателей полученных от предприятий, осуществляется следующим образом. По качественным показателям рассчитываются балансы ответов предприятий, а по количественным - средние относительные показатели (например, производительность труда, финансовые коэффициенты и т.п.). Полученные ряды сводных показателей в графическом представлении включаются в обзоры.

Ниже приводится вариант структуры стандартизированного обзора, который берется за основу (Центром и филиалами НБРК) при подготовке аналитических отчетов (соответственно, по экономике страны и регионов) по результатам очередного мониторинга предприятий.

Обзор состоит из 5-ти разделов, каждый из которых (исключая раздел «Выводы») состоит из подразделов, характеризующих определенную сторону реального сектора экономики на основе анализа и оценки динамики соответствующих показателей мониторинга.

В качестве примера окончательного представления приведены два подраздела: 1.1. «Оценка источников финансирования оборотных средств» и 2.1. «Условия кредитования предприятий реального сектора», включающие графики показателей, построенных на основе временных квартальных рядов, и краткий анализ динамики этих показателей и факторов, повлиявших на нее.

Аналогично составляются другие подразделы. Для наглядности в каждый график включается не более 3-4 показателей.

Одним из важных результатов мониторинга предприятий является оценка их финансовой устойчивости и кредитоспособности (осуществляемая в форме отраслевого сопоставления финансовых показателей предприятий) в целях информационно-аналитического обеспечения системы рефинансирования банков второго уровня путем переучета НБК векселей первоклассных предприятий-заемщиков.

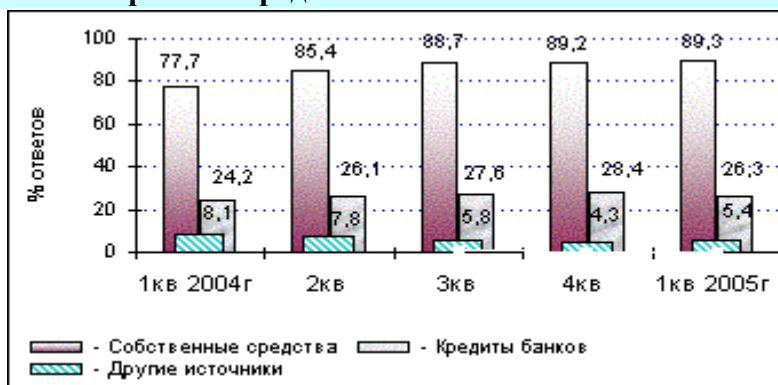
Структура стандартизированного аналитического обзора
Национальный Банк Республики Казахстан
Департамент исследований и статистики, отдел мониторинга предприятий
Аналитический обзор

**Изменение экономической конъюнктуры, инвестиционного климата
и финансово-экономического состояния реального сектора экономики
в 1 квартале 2005 г. (фактически) и во 2 квартале 2005г. (ожидания)**

. Конъюнктура общих условий хозяйствования и их факторов

1.1. Оценка источников финансирования оборотных средств

В 1 кв. 2005г. по сравнению с 4-м кв. прошлого года доля предприятий использующих собственные средства для финансирования оборотных средств практически не изменилась (89,3%). При этом незначительно уменьшилось число предприятий, использовавших кредиты банков (26,3%) для финансирования пополнения оборотных средств, что свидетельствует о стабильности финансового состояния предприятий.

1.2. Оценка источников финансирования инвестиций

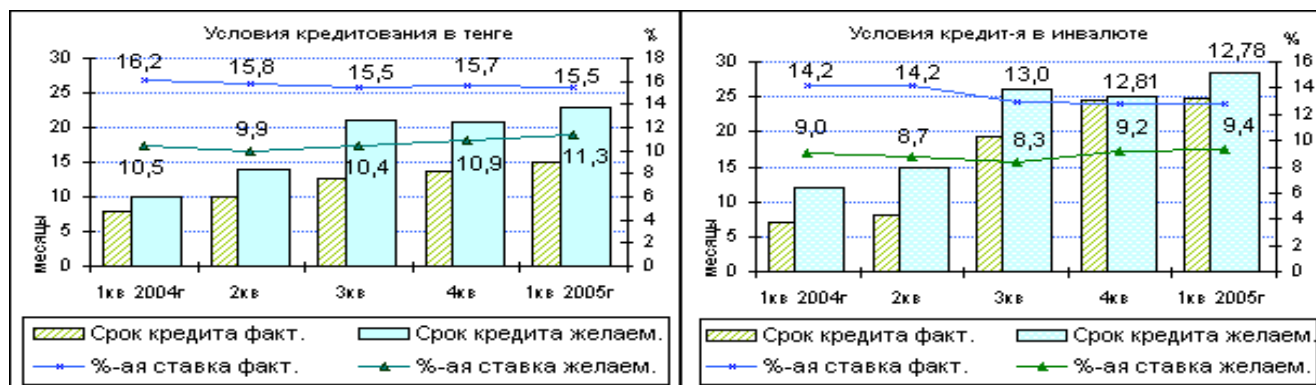
1.3. Влияние валютного курса

1.4. Изменение объемов депозитов предприятий в банки

I. Влияние банковской системы на реальный сектор экономики

2.1. Условия кредитования:

В 1 кв. 2005г. процентные ставки по кредитам как в тенге, так и в инвалюте снизились. В то же время уровень приемлемых ставок растет, что указывает на повышение интереса предприятий в использовании кредитов.

2.2. Степень удовлетворения потребности предприятий в кредитах банков

2.3. Задолженность и спрос предприятий по кредитам банков

2.4. Степень удовлетворения спроса предприятий на банковские услуги

II. Оценка изменения спроса и цен на готовую продукцию, сырье и материалы

3.1. Конъюнктура спроса на готовую продукцию предприятий

3.2. Изменение цен на готовую продукцию предприятий

3.3. Изменение цен на сырье, материалы и комплектующие

V. Изменение деловой активности и финансово-экономического потенциала

4.1. Оценка деловой активности

4.2. Оценка ликвидности

4.3. Факторный анализ рентабельности

4.4. Общая оценка финансово-экономического потенциала

V. Выводы

Дальнейшее развитие системы мониторинга НБРК связано с решением следующих задач:

- улучшение репрезентативности выборки предприятий в региональном и отраслевом разрезах, в первую очередь, по сельскому хозяйству и строительству.

В условиях добровольности участия предприятий в мониторинге НБРК решение данной задачи во многом зависит от усилий Центра и филиалов по созданию дополнительных мотивов (в первую очередь на основе улучшения возвратной информации предприятиям), повышающих заинтересованность предприятий в сотрудничестве с Национальным Банком. Здесь потребуются также взаимодействие филиалов с отраслевыми подразделениями акиматов регионов в целях экспертной оценки репрезентативности региональной выборки и содействия в ее увеличении. Такая совместная работа также окажет существенное влияние на повышение качества и доверия к подготавливаемому по результатам мониторинга предприятий аналитическому обзору состояния и ожидаемых изменений в экономике региона;

- расширение практического применения результатов мониторинга предприятий с точки зрения обеспечения проведения и оценки эффективности денежно-кредитной политики.

Решение этой задачи связано, во-первых, с созданием обобщающих индикаторов бизнес-климата в экономике на основе качественных показателей конъюнктурной анкеты, которые сигнализировали бы об ожидаемых поворотных точках в экономике. Здесь целесообразно изучение опыта института экономических исследований Германии (IFO institut, г. Мюнхен), который ежемесячно формирует такие индикаторы для Бундесбанка исходя из конъюнктурных данных предприятий-участников мониторинга.

Во-вторых, необходимо усовершенствовать методику анализа финансового состояния и платежеспособности предприятий (для использования при переучете Национальным Банком векселей) на основе расчета обобщающего показателя финансового состояния (рейтинговой оценки) по данным финансовой анкеты. Такой показатель дополнит систему показателей отраслевого сопоставления финансовых показателей предприятия и позволит ранжировать предприятия выборки по степени финансовой надежности. В этой работе полезен опыт Бундесбанка Германии, который осуществляет операции по рефинансированию коммерческих банков на основе залогового обеспечения предприятий (векселя предприятий и кредитные требования к нему со стороны коммерческого банка). При этом надежность действующей системы рефинансирования основывается на отработанной методологии проверки платежеспособности и финансового состояния предприятий с использованием современной аналитической техники (в форме дискриминантного анализа) и экспертной системы в разрезе отдельных отраслей, позволяющих классифицировать предприятия по степени финансовой устойчивости.

В-третьих, в соответствии с вышеописанной схемой (рис 1) предстоит разработать и реализовать проект практического использования результатов мониторинга предприятий НБРК для банков второго уровня.

- совершенствование опросных анкет предприятий в целях решения вышеперечисленных задач;

- совершенствование технологического, информационного и программного обеспечения системы мониторинга с целью дальнейшего повышения степени автоматизации расчетов, высвобождения рабочего времени специалистов для качественного выполнения аналитической работы при подготовке обзорных аналитических материалов по результатам мониторинга предприятий. В немалой степени данное направление развития системы мониторинга связано с внедрением аналитического пакета BusinessObjects.

Литература.

1. Организация мониторинга предприятий в системе Банка России. Деньги и кредит, 1999, №10

2. Концепция мониторинга реального сектора экономики в системе НБРК, Постановление Совета Директоров НБРК №103 от 18 марта 2000г.

3. Организация мониторинга предприятий в НБРК, первые итоги и перспективы развития. П.Е. Орлов, Н.А. Нурсеит, Экономическое обозрение, 2001, №4.

Приложение 1

Финансовая анкета (РС-3)

По показателям в строках 1-5 просим Вас заполнить значения за истекший квартал ↓				
№	Наименование показателей	Код строки	Ед. измерения	За 2 кв. 2005г.
1	Общая численность работающих		чел.	
2	Объем произведенной продукции (товаров, работ, услуг)	100	тыс.тенге	
3	Доход от реализации продукции (товаров, работ, услуг)	110	—"–	
4	Себестоимость реализованной продукции (товаров, работ, услуг)	120	—"–	
5	Оплата труда - всего (отнесенная на себестоимость произведенной продукции)	240	—"–	
По показателям в строках 6-11 просим привести данные на конец истекшего квартала ↓				
6	Долгосрочные активы	600	тыс.тенге	
7	Текущие активы (оборотные средства) – всего	620	—"–	
8	Собственный капитал	700	—"–	
9	Долгосрочные обязательства	800	—"–	
9.1	из них займы банков	802	—"–	
10	Текущие обязательства	810	—"–	
10.1	в том числе: краткосрочные займы и овердрафт	811	—"–	
11	Баланс (600+620) или (700+800+810)0	820	—"–	

Приложение 2

Анкеты качественных показателей (РС-1, РС-2)

Анкета РС-1: "Влияние банковской системы на реальный сектор экономики"

1. За счет каких источников в истекшем квартале финансировались инвестиции в оборотные средства и в основные средства:

	Оборотные средства	Основные средства
- собственные средства	☐	☐
- кредиты банков	☐	☐
- выпуск ценных бумаг	☐	☐
- другие источники	☐	☐
- не финансировались	☐	☐

2. Обращалось ли предприятие в истекшем квартале в банк и получен ли в итоге кредит:

- обращалось - получен	☐
- обращалось, но не получен	☐
- не обращалось	☐

/ Нижеследующие пп. 2.1, 2.2 заполняют только предприятия, получившие кредиты в истекшем

2.1 Оцените по истекшему кварталу степень удовлетворения потребности предприятия в кредитах банков:

- нормальная	☐
- низкая	☐

2.2 Укажите процентную ставку и срок предоставления по последнему кредиту, взятому Вами в банке в истекшем квартале (в тенге и/или в инвалюте):

	в тенге	в дол.
- процентная ставка	12,5%	10,5%
- срок кредита, в месяцах	3 мес.	6 мес.

3. Намерены ли Вы взять в текущем квартале кредит в банке:

- да	☐
- нет	☐

4. Оцените потребность предприятия в услугах банка и возможность их получения в текущем квартале:

	потребность в услугах	возможность получения
- высокая	☐	☐
- средняя	☐	☐
- низкая	☐	☐

5. Как изменился в истекшем квартале объем депозитов предприятия в банке:

- увеличился	☐	депозита
- не изменился	☐	нет
- уменьшился	☐	
- не знаю	☐	

6(3). Имелась ли задолженность предприятия по кредиту банку на конец истекшего квартала:

7(2.2). Укажите приемлемые для предприятия процентную ставку и срок предоставления банковского кредита (в тенге и/или инвалюте):

8(5). Как изменится в текущем квартале объем депозитов предприятия в банке:

9(2.1). Оцените по истекшему кварталу степень удовлетворения спроса предприятия на услуги банка:

Анкета РС-2: "Изменение валютного курса, цен и спроса на продукцию предприятия"

1. Как повлияло на хозяйственную деятельность предприятия в истекшем квартале изменение

тенге к валютам:	USD	EUR	RUB
- позитивно	☐	☐	☐
- не повлияло	☐	☐	☐
- негативно	☐	☐	☐
- не знаю	☐	☐	☐

2. Как по Вашей оценке изменится в текущем квартале курс тенге по отношению к валютам:

	USD	EUR	RUB
- позитивно	☐	☐	☐
- не изменится	☐	☐	☐
- снизится	☐	☐	☐
- не знаю	☐	☐	☐

3. Как изменились цены на основной вид продукции предприятия в истекшем квартале:

- увеличились	☐
- не изменились	☐
- снизились	☐

4. Как изменятся цены на основной вид продукции предприятия в текущем квартале:

5. Как изменились цены на сырье и материалы, приобретенные предприятием в истекшем квартале:

6. Как изменятся цены на сырье и материалы, которые будут приобретены предприятием в текущем квартале:

7. Как изменился спрос на основной вид продукции предприятия в истекшем квартале и изменится в текущем квартале:

Примечание. В целях экономии места статьи:

- вопросы 6-9 анкеты РС-1 отражены без ячеек для вариантов ответов, однако в скобках указаны номера
- вопросов с аналогичной структурой вариантов ответов;
- структура ответов на вопросы 5-7 анкеты РС-2 аналогична структуре ответа на вопрос 3.

ҚРҰБ кәсіпорындарының мониторингі – 2005: ағымдағы даму кезеңі

Орлов П.Е.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Зерттеу және статистика департаментінің
кәсіпорындар мониторингі бөлімінің бастығы

Мақала ҚРҰБ кәсіпорындарының қазіргі даму кезеңіндегі мониторингі жүйесін таныстыру болып табылады. Сондай-ақ кәсіпорындар мониторингінің оның нәтижелерін іс жүзінде қолдануды кеңейтуге бағытталған негізгі проблемалары және одан әрі даму бағыттары қарастырылды.

Мақсаты, міндеттері

Кәсіпорындардың мониторингі жүйесін құру жөніндегі жұмыстар Қазақстан Ұлттық Банкінде (ҚҰБ) 2000 жылдың соңында Германия, Франция, Жапония, сондай-ақ Ресей сияқты дамыған елдердің орталық банктерінің тәжірибесін зерттеу негізінде басталды [1].

ҚҰБ мониторингінің алдына қойылған негізгі мақсаттардың аталған елдерде айқындалған мақсаттардан іс жүзінде айырмашылығы жоқ. Атап айтқанда, екі мақсат осындай болып табылады [2]:

1. Елдің және аймақтардың экономикасындағы негізгі үрдістерді экономикалық талдауды және қысқа мерзімді болжауды жетілдіру.

2. Ақша-кредит саясатының операция рәсімін және құралдарын жетілдіру, оның тиімділігін арттыру.

Осы мақсаттарға жету кәсіпорындардың мониторингі нәтижесі бойынша экономикалық конъюнктураның, қаржы жағдайының, кәсіпорындардың өндірістік, инвестициялық белсенділігінің өзгеруін талдауға арналған жедел, объективті ақпарат алу мүмкіндігімен байланыстырылады. Кәсіпорындардан алынған, оның ішінде күтілетін өзгерістерді көрсететін осы бастапқы ақпарат негізінде мыналар мүмкін болады: экономикадағы және оның салаларындағы қысқа мерзімді ауытқуларды тепе-тең көрсету; инвестициялық ахуалдың әсері, тиімділіктің салалық құрылымының өзгерісі (бірінші кезекте, өндіруші, өндеуші өнеркәсіптегі, ауылшаруашылығындағы) тұрғысынан алғанда макро және аймақтық деңгейлердегі маңызды пропорцияларды және құрылымдық өзгерістерді қадағалау және болжау.

Сонымен бірге осы кәсіпорындар мониторингі елдің банктік жүйесінің, ақша-кредит саясатының экономиканың нақты секторына әсерін объективті бағалауға мүмкіндік береді.

Бірінші класты заемшы кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын және кредиттік қабілеттілігін бағалау негізінде олардың вексельдерін Ұлттық Банктің қайта есепке алуы арқылы екінші деңгейдегі банктердің қайта қаржыландыру жүйесін жетілдіруді ақпараттық-талдамалы қамтамасыз ету кәсіпорындар мониторингі жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

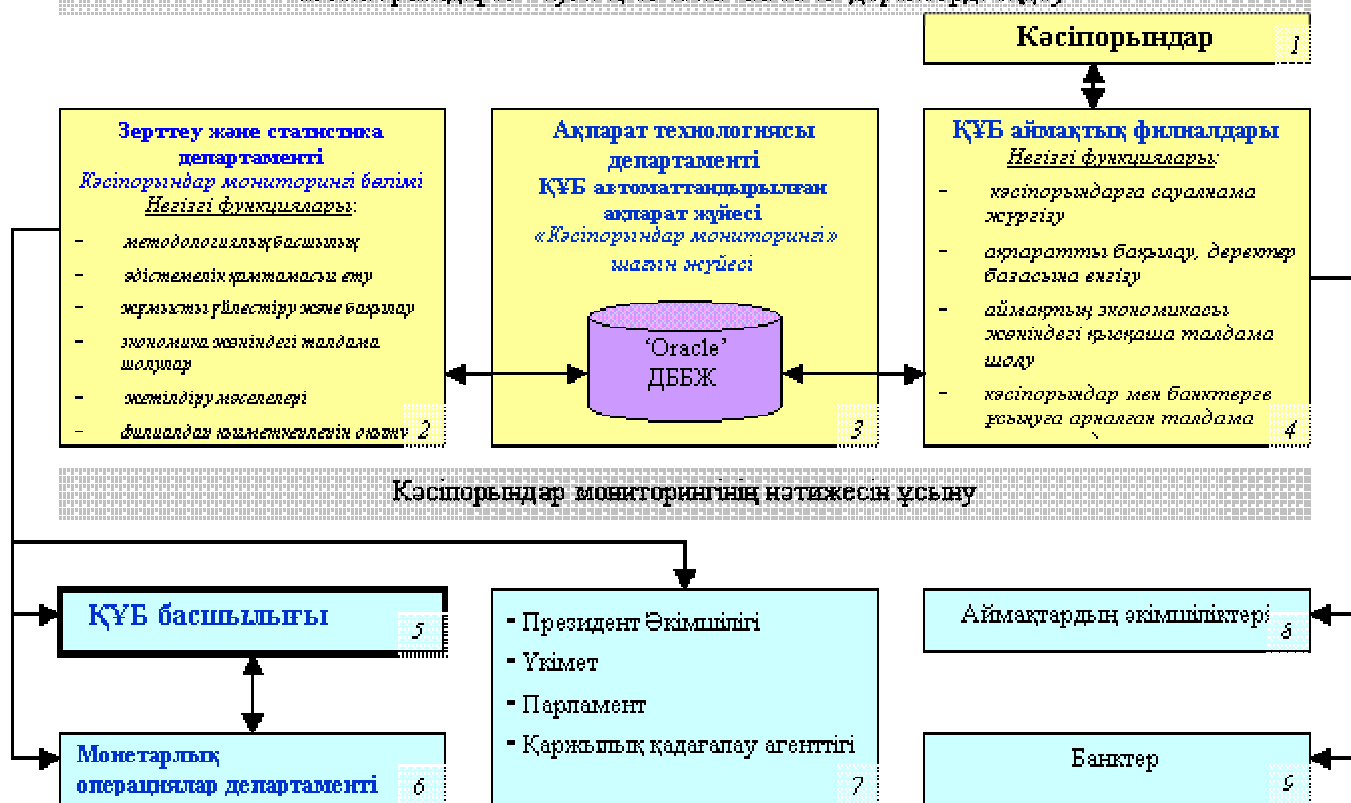
Ұлттық Банктің құрылған мониторинг жүйесі шеңберінде кәсіпорындармен тікелей өзара іс-қимыл жасауының дұрыстығы сондай-ақ осы жұмыстың нақты сектор кәсіпорындарының айқындылық процесін ынталандырудан, жүргізіліп отырған ақша-кредит саясатына (және тұтастай алғанда – елдің экономикалық саясатына) сенімділікті арттырудан тұратын жанама әсер етуге де байланысты.

Кәсіпорындарға сауал қоюды ұйымдастыру

Кәсіпорындарға сауал қою тоқсан сайын ҚҰБ филиалдарының сауалнама жүргізуі арқылы өткізіледі.

1-суретте ҚҰБ мониторингі жүйесінің осы жұмысқа қатысатын субъектілердің өзара іс-әрекетін, негізгі функцияларын, сондай-ақ мониторинг нәтижесін пайдаланушылардың құрамын көрсететін жалпы функционалдық-технологиялық схемасы келтірілген.

Кәсіпорындарға сауал қою және алынған деректерді өңдеу

1-сурет. ҚҰБ кәсіпорындары мониторингі жүйесінің жалпы функционалдық-технологиялық схемасы

ҚҰБ мониторингінің ұйымдық құрылымына зерттеу және статистика департаментінің құрамындағы кәсіпорындар мониторингі бөлімі (бұдан әрі – Орталық) (1-суреттегі 2-блок) және ҚҰБ-нің 16 аймақтық филиалдарының бірден үшке дейін мамандары (4-блок) кіреді. Кәсіпорындар мониторингі бөлімінің функцияларына:

- ұйымдық-әдістемелік басшылық, кәсіпорындар мониторингін жүргізу барысын және оның нәтижесін аймақтық филиалдар мамандарының өңдеуін бақылау;
- ҚҰБ басшылығы және басқа пайдаланушылар үшін кәсіпорындар мониторингінің нәтижелерін өңдеу, талдау негізінде ел экономикасының ағымдағы жай-күйіне және күтілетін үрдістеріне талдама шолуларын дайындау;
- сұрау сауалнамаларын, ҚҰБ және басқа пайдаланушыларының қызметінде іс жүзінде қолдануды кеңейту мақсатында кәсіпорындар мониторингінің нәтижесін өңдеу және түпкілікті ұсыну әдістерін жетілдіру;
- кәсіпорындар мониторингін жүргізуді жетілдіру, оның нәтижесін пайдалану, қаржы-экономикалық талдау деңгейін көтеру және аймақтардың экономикасын дамыту көрсеткіштерін болжау мақсатында ҚҰБ филиалдарының қызметкерлерін оқыту және кеңес беру кіреді.

ҚҰБ филиалдарының мамандары мынадай функцияларды орындайды: кәсіпорындармен сауалнама жүргізу бойынша тікелей жұмыс; сауал қою сауалнамаларының көрсеткіштерін қисынды бақылау және деректер базасына енгізу; аймақ экономикасының ағымдағы жай-күйіне және күтілетін үрдістеріне талдама шолуларын дайындау; кәсіпорындар мен банктерге мониторинг нәтижесі бойынша талдама материалдарды дайындау және ұсыну.

Филиалдар жұмысының едәуір көлемі іріктеуді қалыптастыруға, яғни табыстылығы кәсіпорындардан алынған бастапқы деректерді өңдеудің кейінгі барлық кезеңдерінің және қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін нәтижелерді іс жүзінде пайдаланудың тиімді қажетті шарты болатын кәсіпорындармен тікелей жұмысқа байланысты.

Кәсіпорындар мониторингке ерікті түрде қатысады, сондықтан тұрақты қатысуды ынталандыруды қамтамасыз ету мақсатында және репрезентативтік іріктеуді қалыптастыру

механизмі ретінде мониторингтің әрбір қатысушы кәсіпорнына ҚҰБ филиалдары тоқсан сайын “қайтарылатын ақпарат” деп аталатын, мыналар көрсетілетін ақпаратты жібереді:

- кәсіпорынның негізгі қаржылық көрсеткіштерін салалық салыстыру нәтижелері;
- саладағы экономикалық конъюнктура өзгерісінің негізгі қорытынды индикаторларының динамикасы, бірінші кезекте, өнімнің сұранысы мен бағаларының индикаторларының, себебі олар әдетте, кәсіпорынның қалыптасқан бәсекелестік жағдайына әсер етеді және олардың өнімнің қандай көлемін сататынына тікелей әсер етеді.

Осы ақпаратты дайындау методологиясы оның кәсіпорындардың мынадай менеджмент міндеттерін шешуіне мүмкіндік жасайды деген болжамға негізделген:

- өзінің саладағы ағымдағы және күтілетін бәсеке позициясын неғұрлым дәл айқындау;
- іскерлік белсенділіктің ауытқулары кезінде шығындарды, бағаларды басқару жөнінде уақтылы шаралар қабылдау;
- тұтастай алғанда, кәсіпорын капиталының орнықты өсуіне бағытталған неғұрлым тиімді қаржылық және инвестициялық саясатты таңдау.

Сұрау сауалнамалары

Кәсіпорындарға сауал қою сауалнамаларының көрсеткіштері сандық және сапалық көрсеткіштердің шектеулі санымен берілген – барлығы 35.

Кәсіпорындар сапалық көрсеткіштерді экономикалық конъюнктураның, экономикадағы инвестициялық ахуалдың өзгерісін бағалауға, сондай-ақ кәсіпорындардың қызметіне шаруашылық жүргізудің жалпы талаптарының, банк секторының әсерін бағалауға арналған екі сауалнамаға (2-қосымша) толтырады. Кәсіпорын сауалнамаларда көрсеткіштер, атап айтқанда:

- өнімнің, (тауарлардың, қызмет көрсетулердің), шикізаттың және материалдардың бағасы және сұранысы;
- теңгенің валюталық бағамының (АҚШ долларына, ЕУРО-ға, Ресей рубліне) шаруашылық қызметке және оның күтілетін деңгейіне әсері;
- экономикадағы инвестициялар мен айналым қаражатын қаржыландыру көздерінің (банктік кредиттерді және оларды қанағаттандыру дәрежесін қоса алғанда) динамикасы және құрылымы;
- кәсіпорындардың банктердің депозиттеріне салымдары;
- банктердің кредиттері бойынша олардың қолайлы (өндірістік активтердің тиімділігі тұрғысынан алғанда) деңгейімен салыстырғандағы ағымдағы және кәсіпорындар күтетін сыйақы ставкалары және басқалары сияқты көрсеткіштер өзгерісінің (ұлғаяды, азаяды, өзгермейді, жоғары, орта және т.с.) немесе әсерінің (оң, теріс) сипатын бағалайды.

Сонымен, сапалық көрсеткіштер экономикадағы және оның салаларындағы қысқа мерзімді өзгерістерді жедел және тепе-тең көрсету үшін қызмет атқарады, оның ақша-кредит саясатын қалыптастыруды және жүргізуді қамтамасыз ету үшін тікелей маңызы бар.

Кәсіпорындар сандық көрсеткіштерді кәсіпорындардың қаржылық жай-күйінің және тұтастай алғанда экономиканың ағымдағы жай-күйін және күтілетін өзгерістерін бағалауға арналған қаржылық сауалнамаға (1-қосымша) толтырады.

Сауалнаманың көрсеткіштері кәсіпорындардың кәсіпорынның активтер мен пассивтердің нығайтылған позициялары бойынша есепті тоқсандағы балансының жай-күйін бағалау үшін қызмет атқарады, оның негізінде экономиканың макро және микро деңгейдегі нақты секторы тиімділігі, өтімділігі, төлем жасауға қабілеттілігі, іскерлік белсенділігі және капитал құрылымы көрсеткіштерінің өзгеру динамикасын бағалау қалыптастырылады.

Кәсіпорындарды іріктеу

Жоғарыда айтылып өткендей, кәсіпорындарға сауал қояды ҚҰБ филиалдары жүзеге асырады. Бұл ретте кәсіпорындарды аймақтық іріктеу аймақ экономикасының салалық ерекшелігі ескеріле отырып тиісті филиалдың негізгі міндеті – аймақ экономикасының қаржылық-экономикалық жай-күйін аймақтың Әкіміне ұсынуға арналған қысқаша талдама шолу нысанында жедел және тепе-тең көрсетілуін шешу мақсатында қалыптастырылады.

Қазақстанның 16 аймағы бойынша кәсіпорындарды іріктеу тұтастай алғанда елдің экономикасы бойынша жалпы іріктеуді құрайды.

Кәсіпорындарға соңғы сауал қоюға (2005 жылғы 3 тоқсан) 1328 кәсіпорын қатысты (1-кесте), оның ішінде 1007 ірі және орта кәсіпорын. Жалпы іріктеуді сатудан түскен түсімнің үлесі ел экономикасының барлық кәсіпорындарының сатуынан түскен түсім көлемінің 66% құрайды. Жалпы іріктеудің салалық құрылымы әрбір тоқсан сайын жақсара түсуде, сонымен қатар “құрылыс” және “ауылшаруашылығы” салалары көрнекілігінің ұлғаюы көп назар аударуды талап етеді, бұл кәсіпорындарға әрбір сауал қою нәтижесі бойынша жүргізілетін іріктеудің көрнекі болуын бағалауға қатысты.

1-кесте

Кәсіпорындарды іріктеудің динамикасы және салалық құрылымы

	Кәсіпорындарға сауал қойылған тоқсан				
	2001ж. 4 тоқ.	2002ж. 4 тоқ.	2003ж. 4 тоқ.	2004ж. 4 тоқ.	2005ж. 2 тоқ.
Мониторингке қатысушы кәсіпорындардың саны	808	1001	1178	1284	1328
оның ішінде ірілері және орташалары	630	773	949	1015	1007
Кәсіпорындарды іріктеуден сатудан түскен түсімнің экономика бойынша сатудың жалпы көлеміндегі үлесі, %	38,5	45,7	62,2	61,7	66,0
оның ішінде салалар бойынша:					
Ауылшаруашылығы	17,2	22,8	36,7	58,6	50,5
Өндіруші өнеркәсіп	62,2	58,4	71,2	80,2	82,1
Өндеуші өнеркәсіп	44,4	66,6	80,3	67,9	65,7
Құрылыс	17,0	26,3	28,8	33,0	20,9
Сауда	32,3	32,5	73,3	63,2	69,8
Көлік және байланыс	8,0	18,8	52,7	70,6	59,5

Кәсіпорындарға сауал қоюдың **нәтижелері** деректер базасында негізінде салалардағы, тұтастай алғанда елдің экономикасындағы және аймақтардағы қаржылық-экономикалық ахуалды қысқаша талдама шолулар (бұдан әрі – шолулар) қалыптастырылатын көрсеткіштер мәндерінің уақытша қатарлары ретінде жинақталады. Бұл ретте кәсіпорындардан алынған көрсеткіштерді біріктіру (салалар, аймақтар, тұтастай алғанда экономика деңгейлеріне) былайша жүзеге асырылады. Сапалық көрсеткіштер бойынша кәсіпорындар жауаптарының баланстары, ал сандық көрсеткіштер бойынша орташа салыстырмалы көрсеткіштер (мысалы, еңбек өнімділігі, қаржылық коэффициенттер және т.с.) есептеледі. Графикалық көрініспен алынған жиынтық көрсеткіштер қатары шолуларға енгізіледі.

Төменде кәсіпорындардың кезекті мониторингінің нәтижелері бойынша талдама есептер (тиісінше, ел экономикасы және аймақтар бойынша) дайындау кезінде негіз ретінде алынатын стандартталған шолудың құрылымының нұсқасы келтіріледі.

Шолу 5 бөлімнен тұрады, олардың әрқайсысы (“Тұжырымдар” бөлімі қосылмайды) мониторингтің тиісті көрсеткіштерінің динамикасын талдау және бағалау негізінде экономиканың нақты секторының белгілі бір жағын сипаттайтын шағын бөлімдерден тұрады.

Соңғы ұсынудың мысалы ретінде екі шағын бөлім келтірілген: 1.1. “Айналым қаражатын қаржыландыру көздерін бағалау” және 2.1. “Нақты сектордың кәсіпорындарын кредиттеу талаптары”, оларға уақытша тоқсандық қатарлар негізінде құралған көрсеткіштер графигі және осы көрсеткіштердің динамикасы және оған әсер ететін факторлардың қысқаша талдауы кіреді.

Басқа шағын бөлімдер осылайша жасалады. Көрнекілік үшін әрбір графикке 3-4 аспайтын көрсеткіш кіреді.

Бірінші класты заемшы кәсіпорындардың вексельдерін ҚҰБ-нің қайта есепке алуы арқылы екінші деңгейдегі банктердің қайта қаржыландыру жүйесін ақпараттық-талдамалы қамтамасыз ету мақсатында кәсіпорындардың тұрақтылығын және кредит қабілеттілігін бағалау (кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштерін салалар бойынша салыстыру нысанында жүзеге асырылатын) кәсіпорындар мониторингінің маңызды нәтижелерінің бірі болып табылады.

ҚРҰБ мониторингі жүйесін *одан әрі дамыту*:

– кәсіпорындарды аймақ және салалар бойынша, бірінші кезекте ауылшаруашылығы және құрылыс бойынша іріктеудің репрезентативтігін жақсарту міндеттерін шешуге байланысты.

Кәсіпорындардың ҚРҰБ мониторингіне қатысу еріктілігі жағдайында осы міндетті шешу көбінесе Орталықтың және филиалдардың кәсіпорындардың Ұлттық Банкпен ынтымақтастық жасауға мүдделілігін арттыратын қосымша себептер жасау жөніндегі күштеріне байланысты (бірінші кезекте кәсіпорындарға қайтарылатын ақпаратты жақсарту негізінде). Бұл жерде сондай-ақ филиалдардың аймақ әкімшіліктерінің салалық бөлімшелерімен аймақтық іріктеудің репрезентативтігін сараптама бағалау және оны ұлғайтуға ықпал ету мақсатында өзара іс-қимыл жасау талап етіледі. Осындай бірлескен жұмыс сондай-ақ кәсіпорындар мониторингінің нәтижесі бойынша дайындалатын аймақ экономикасының жай-күйінің және күтілетін өзгерісінің талдама шолуының сапасын және сенімді арттыруға елеулі әсер етеді;

– ақша-кредит саясатын жүргізуді және тиімділігін бағалауды қамтамасыз ету тұрғысынан алғанда кәсіпорындар мониторингінің нәтижесін іс жүзінде қолдануды кеңейту.

Осы міндетті шешу, біріншіден, экономикадағы бизнес-ахуалдың қорытындылау индикаторларын экономикадағы күтілетін бұрылыс нүктелері туралы белгі беруі мүмкін конъюнктуралық сауалнамалардың сапалық көрсеткіштері негізінде құруға байланысты. Бұл жерде Германияның ай сайын Бундесбанк үшін мониторингтің қатысушы кәсіпорындарының конъюнктуралық деректеріне сүйене отырып осындай индикаторларды қалыптастыратын экономикалық зерттеулер институтының (IFO institut, Мюнхен қ.) тәжірибесін зерделеген дұрыс.

Екіншіден, қаржылық сауалнама деректері бойынша қаржылық жай-күйдің қорытындылайтын көрсеткішін (рейтингтік бағалаудың) есептеу негізінде кәсіпорындардың қаржылық жай-күйін және төлем қабілеттілігін талдаудың әдістемесін жетілдіру қажет (Ұлттық Банктің вексельдерді қайта есепке алуы кезінде пайдалану үшін). Осындай көрсеткіш кәсіпорынның қаржылық көрсеткіштерін салалар бойынша салыстыру көрсеткіштерінің жүйесін толықтырады және кәсіпорындарды қаржылық сенімділік дәрежесі бойынша орналастыруға мүмкіндік жасайды. Осы жұмыста Германияның Бундесбанкінің тәжірибесі пайдалы, ол кәсіпорындарды кепілмен қамтамасыз ету (кәсіпорындардың вексельдері және оған коммерциялық банк тарапынан кредиттік талаптар) негізінде коммерциялық банктерді қайта қаржыландыру жөніндегі операцияларды жүзеге асырады. Бұл ретте қолданылып жүрген қайта қаржыландыру жүйесінің сенімділігі қаржылық орнықтылық дәрежесі бойынша кәсіпорындарды жіктеуге мүмкіндік беретін қазіргі заманғы техниканы (дискриминанттық талдау нысанында) және жекелеген салалар бойынша сараптау жүйесін пайдалана отырып кәсіпорындардың төлем қабілеттілігін және қаржылық жай-күйін тексерудің пысықталған методологиясына негізделеді [1].

Үшіншіден, жоғарыда сипатталған схемаға (1-сурет) сәйкес ҚРҰБ-нің екінші деңгейдегі банктер үшін кәсіпорындар мониторингінің нәтижесін іс жүзінде пайдалану жобасын әзірлеу және жүзеге асыру керек.

– жоғарыда аталған міндеттерді шешу мақсатында кәсіпорындардың сауал қою сауалнамаларын жетілдіру;

– есеп айырысуды автоматтандыру дәрежесін одан әрі арттыру, кәсіпорындар мониторингінің нәтижесі бойынша талдама шолу материалдарын дайындау кезінде талдама жұмысын сапалы орындау үшін мамандардың жұмыс уақытын босату мақсатында мониторингтің жүйесін технологиялық, ақпараттық және бағдарламалық қамтамасыз етуді жетілдіру. Мониторинг жүйесін дамытудың осы бағыты BusinessObjects талдама пакетін ендіруге біршама дәрежеде байланысты.

Әдебиет.

1. Ресей Банкінің жүйесінде кәсіпорындар мониторингін ұйымдастыру. Деньги и кредит, 1999, № 10.

2. ҚРҰБ жүйесіндегі экономиканың нақты секторы мониторингінің тұжырымдамасы, ҚРҰБ Директорлар кеңесінің 2000 жылғы 18 наурыздағы № 103 қаулысы.

3. ҚРҰБ-де кәсіпорындар мониторингін ұйымдастыру, алғашқы қорытындылары және даму перспективалары. П.Е. Орлов, Н.А. Нұрсейіт, Экономикалық шолу, 2001, № 4.

Қаржылық сауалнама (РС-3)

<i>1-5-жолдардағы көрсеткіштер бойынша Сізден өткен тоқсандағы мәндерді толтыруды сұраймыз↓</i>				
№	Көрсеткіштердің атауы	Жолдың коды	Өлшем бірлігі	2005ж. 2-тоқсанындағы
1	Жұмыс істейтіндердің жалпы саны		адам	
2	Өндірілген өнімнің (тауардың, жұмыстың, қызмет көрсетудің) көлемі	100	мың теңге	
3	Өнімді (тауарды, жұмысты, қызмет көрсетуді) өткізуден кіріс	110	—"	
4	Өткізілген өнімнің (тауардың, жұмыстың, қызмет көрсетудің) өзіндік құны	120	—"	
5	Еңбекке акы төлеу – барлығы (өндірілген өнімнің өзіндік құнына жатқызылған)	240	—"	
<i>6-11-жолдардағы көрсеткіштер бойынша өткен тоқсанның соңындағы деректерді келтіруді сұраймыз↓</i>				
6	Ұзақ мерзімді активтер	600	мың теңге	
7	Ағымдағы активтер (айналым қаражаты) – барлығы	620	—"	
8	Меншікті капитал	700	—"	
9	Ұзақ мерзімді міндеттемелер	800	—"	
9.1	оның ішінде банктер заемдары	802	—"	
10	ағымдағы міндеттемелер	810	—"	
10.1	оның ішінде: қысқа мерзімді заемдар және овердрафт	811	—"	
11	Баланс (600+620) немесе (700+800+810)0	820	—"	

Сапалық көрсеткіштер сауалнамасы (РС-1, РС-2)

РС-1 сауалнамасы: "Банк жүйесінің экономиканың нақты секторына әсері"																							
1. Өткен тоқсанда айналым қаражатына және негізгі құрал-жабдықтарға инвестициялар қандай көздер есебінен қаржыландырылды:		3. Ағымдағы тоқсанда банктен кредит алуға ниеттісіз бе:																					
Айналым қаражаты ☐ - меншікті қаражат ☐ - банктердің ☐ - бағалы қағаздар ☐ - басқа көздер ☐ - қаржыландырылмады Негізгі құрал ☐ ☐ ☐ ☐ ☐		☐ иә ☐ жоқ																					
2. Кәсіпорын өткен тоқсанда банкке өтініш жасады ма және нәтижесінде кредит алынды ма:		4. Кәсіпорынның банктің қызмет көрсетуіне қажеттілігін және ағымдағы тоқсанда оларды алу мүмкіндігін бағалаңыз:																					
☐ - өтініш жасады –алынды ☐ - өтініш жасалды, бірақ ☐ - өтініш жасамады / Төмендегі 2.1, 2.2-тармақтарды өткен тоқсанда кредит алған кәсіпорын ғана толтырады /		қызмет көрсетуге ☐ - жоғары ☐ - орта ☐ - төмен алу мүмкіндігі ☐ ☐ ☐ ☐																					
2.1 Өткен тоқсан бойынша кәсіпорынның банк кредитіне қажеттілігінің қанағаттандырылу дәрежесін бағалаңыз		5. Өткен тоқсанда кәсіпорынның банктегі депозиттерінің көлемі қалай өзгерді:																					
☐ - қалыпты ☐ - төмен		☐ - ұлғайды ☐ - өзгерген жоқ ☐ - азайды ☐ - білмеймін																					
2.2 Өткен тоқсанда Сіздің банктен алған соңғы кредит бойынша пайыздық ставканы және ұсыну мерзімін көрсетіңіз (теңгемен және/немесе шетел валютасымен):		6(3). Кәсіпорынның өткен тоқсанның соңында банктің кредиті бойынша берешегі болды ма:																					
		7(2.2). Кәсіпорын үшін қолайлы пайыздық ставканы және банктік кредитті ұсыну мерзімін көрсетіңіз (теңгемен және/немесе																					
		8(5). Кәсіпорынның банктегі депозиттерінің көлемі ағымдағы тоқсанда қалай өзгереді:																					
<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>теңгемен</th> <th>АҚШ долл.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>- пайыздық ставка</td> <td>12,5%</td> <td>10,5%</td> </tr> <tr> <td>- кредит мерзімі, айлармен</td> <td>3 ай</td> <td>6 ай</td> </tr> </tbody> </table>			теңгемен	АҚШ долл.	- пайыздық ставка	12,5%	10,5%	- кредит мерзімі, айлармен	3 ай	6 ай	9(2.1). Өткен тоқсан бойынша кәсіпорынның банктің қызмет көрсетуіне сұранысының қанағаттандырылу дәрежесін бағалаңыз:												
	теңгемен	АҚШ долл.																					
- пайыздық ставка	12,5%	10,5%																					
- кредит мерзімі, айлармен	3 ай	6 ай																					
РС-2 сауалнамасы: "Кәсіпорын өнімінің валюта бағамының, бағаларының және сұранысының өзгерісі"																							
1. Теңгенің валютаға бағамының өткен тоқсандағы өзгерісі кәсіпорынның шаруашылық қызметіне қалай әсер етті:		3. Кәсіпорын өнімінің негізгі түрінің бағасы өткен тоқсанда қалай өзгерді:																					
<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>USD</th> <th>EUR</th> <th>RUB</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>- оң</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>- әсер еткен жоқ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>- теріс</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>- білмеймін</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>			USD	EUR	RUB	- оң	☐	☐	☐	- әсер еткен жоқ	☐	☐	☐	- теріс	☐	☐	☐	- білмеймін	☐	☐	☐	☐ - ұлғайды ☐ - өзгерген жоқ ☐ - төмендеді	
	USD	EUR	RUB																				
- оң	☐	☐	☐																				
- әсер еткен жоқ	☐	☐	☐																				
- теріс	☐	☐	☐																				
- білмеймін	☐	☐	☐																				
2. Сіздің бағалауыңыз бойынша теңгенің валютаға қатысы бойынша ағымдағы тоқсанда қалай өзгереді:		4. Кәсіпорын өнімінің негізгі түрінің бағасы ағымдағы тоқсанда қалай өзгереді:																					
<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>USD</th> <th>EUR</th> <th>RUB</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>- оң</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>- өзгермейді</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>- төмендейді</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>- білмеймін</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>			USD	EUR	RUB	- оң	☐	☐	☐	- өзгермейді	☐	☐	☐	- төмендейді	☐	☐	☐	- білмеймін	☐	☐	☐	5. Кәсіпорын өткен тоқсанда сатып алған шикізаттың және материалдардың бағасы қалай өзгерді:	
	USD	EUR	RUB																				
- оң	☐	☐	☐																				
- өзгермейді	☐	☐	☐																				
- төмендейді	☐	☐	☐																				
- білмеймін	☐	☐	☐																				
		6. Кәсіпорын ағымдағы тоқсанда сатып алатын шикізаттың және материалдардың бағасы қалай өзгереді:																					
		7. Кәсіпорын өнімінің негізгі түріне сұраныс өткен тоқсанда қалай өзгерді және ағымдағы тоқсанда қалай өзгереді:																					

Ескерту. Баптың орнын үнемдеу мақсатында:

- РС-1 сауалнамасының 6-9-сұрақтары жауаптардың нұсқалары үшін ұяларсыз көрсетілген, дегенмен, жақшаның ішінде сұрақтардың нөмірлері жауаптар нұсқаларының осындай құрылымымен көрсетілген;

- РС-2 сауалнамасының 5-7-сұрақтары жауаптарының құрылымы 3-сұрақ жауабының құрылымына ұқсас.
- РС-2 сауалнамасының 5-7-сұрақтары жауаптарының құрылымы 3-сұрақ жауабының құрылымына ұқсас.

Система гарантирования депозитов и присущие ей риски

Маженова Б.М.,
Генеральный директор
АО «Казахстанский фонд гарантирования депозитов»

Данная статья отражает вопросы, связанные с функционированием системы гарантирования депозитов как «системы кассы», ее основных функциях, и рисках, которые она несет как непосредственно страхователю депозитов, так и другим участникам финансовой системы.

При создании системы гарантирования депозитов (далее по тексту принято сокращение СГД) правительства государств, как правило, руководствуются рядом политических и экономических причин. Политические причины основываются на необходимости оказания государственной поддержки социально-уязвимым слоям населения, в частности, путем предоставления государственной защиты неискушенным депозиторам через механизм незамедлительного возмещения их сбережений в случае банкротства банка. Основной экономической предпосылкой является потребность в создании надежных дополнительных стимулов для вывода свободных денег и сбережений населения из сферы наличного оборота с целью их привлечения в банковскую систему.

В международной практике выделяются три вида систем гарантирования депозитов: система «кассы» (pay-box system), система, функционирующая с наименьшими затратами (least cost system), и система, минимизирующая риски (risk minimizing system). Отличие одного вида системы от другого зависит от уровня ее полномочий и функций.

В большинстве стран, СГД создается первоначально как “pay-box”, чтобы соответствовать общеполитическим целям общества – обеспечить гарантированность вкладов и тем самым укрепить доверие к национальной финансовой системе. Согласно результатам исследования¹, проведенного Международной Ассоциацией Страхователей Депозитов (МАСД) в 2004 – 2005 годах, в 28 из 34 участвовавших в опросе стран СГД были созданы правительством либо центральным банком.

Система “pay-box” является самой простой формой деятельности системы страхования депозитов. В начальной стадии большинство стран выбирает именно эту форму, как наименее затратную, с точки зрения ее внедрения. Учитывая ограниченный перечень ее функций и полномочий, отсутствует необходимость в большом объеме информации для ее функционирования, минимальны требования и к уровню квалификации персонала и т.д.

Существующие сегодня официальные исследования и документы в области гарантирования депозитов² дают следующее определение системы “pay-box”, или «системы кассы»: это страхователь депозитов, функции и полномочия которого ограничены выплатами по депозитам в случае банкротства банка-участника.

Но это отнюдь не означает, что система «pay-box» жизнеспособна только на стадиях становления Системы гарантирования депозитов. В странах с устойчивой банковской системой, унифицированными процедурами надзора над финансовым рынком и хорошо поставленным механизмом по эффективному разрешению проблемных банков, в том числе ликвидации обанкротившегося банка, скорее всего, нет необходимости в содержании системы гарантирования депозитов с расширенными функциями и полномочиями. Банковская система с вышеперечисленными признаками сама по себе является системой, минимизирующей риски, в том числе и системы гарантирования депозитов.

¹ Guidance on Interrelationships. The Consultation draft on Inter-relationships among Safety Net Participants. <http://www.iadi.org>

² Gillian G.H. Garcia. Deposit Insurance Actual and Good Practices. Occasional Paper. IMF, 2000; Mr. Jean Pierre Sabourin, President and Chief Executive Officer Canada Deposit Insurance Corporation. The Deposit Insurer's Role in Maintaining Financial Stability. Presentation paper on Chicago Federal Reserve Conference on: “Systemic Financial Crises: Resolving Large Bank Insolvencies” September 30th, 2004; Guidance on Interrelationship. Issued by IADI Research & Guidance Committee. July, 2005. <http://www.iadi.org>

Таблица 1. Виды систем гарантирования депозитов³

	Страна	Год создания	Вид СГД	Исполнение обязательств по гарантированию депозитов			Контроль над ликвид. процессом банка	Вид ставки календарного взноса
				Выплата возмещения	Р&А и фин. помощь банку-агенту	Банк-мост		
1	США	1933	Risk-minimizer	V	V	V	V	дифференцир.
2	Канада	1963	Risk-minimizer	V	V	V	V	дифференцир.
3	Япония	1971	Least-cost	V	V	V	V	общая
4	Франция	1980/95/99	Pay-box	V	V	V		дифференцир
5	Юж. Корея	1996	Least-cost	V	V	V	V	общая
6	Тайвань	1985	Least-cost	V	V	V		дифференцир
7	Филиппины	1963	Risk-minimizer	V	V	V	V	общая
8	Индия	1961	Pay-box	V				общая
9	Польша	1995	Least-cost	V	V			общая
10	Венгрия	1993	Least-cost	V	V	V		общая
11	Чехия	1994	Pay-box	V				общая
12	Турция	1983/99 ⁵	Pay-box	V			V	общая
13	Украина	1999	Pay-box	V				общая
14	Россия	2004	Pay-box	V			V	общая
15	Казахстан	1999	Pay-box	V				общая

Из приведенных выше данных видно, что система минимизирующая риски (risk minimizing system) и система, функционирующая с наименьшими затратами (least cost system) включают значительные полномочия и функции, нацеленные на наиболее эффективное выполнение обязательств по гарантированию депозитов и на снижение потерь, связанных с их выполнением.

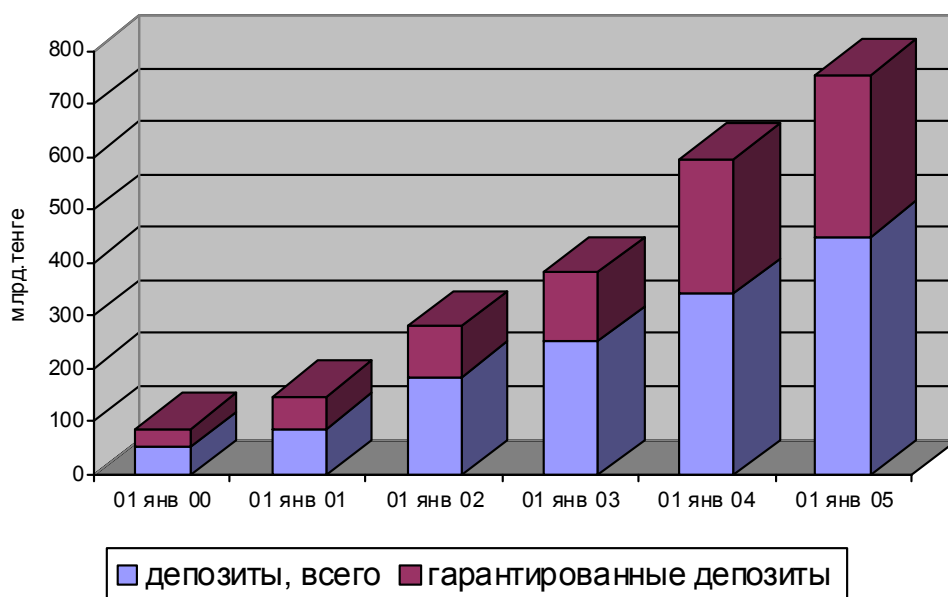
Для банковских систем стран бывшего СССР задача вернуть доверие населения к банковской системе является особенно важной задачей, поскольку с распадом Союза такие страны оказались в ситуации, когда необходимо было создавать свою банковскую систему, функционирующую в среде новой национальной валюты, нестабильной денежно-кредитной политики и, как следствие, устойчивым недоверием населения к банковской системе. Создание системы гарантирования вкладов является в таких условиях существенной составляющей роста доверия населения к банковской системе. Осознание защищенности вкладов в банках способствует росту сбережений населения в банковской системе. В свою очередь данный фактор оказывает благоприятное воздействие на дальнейшее развитие банковского бизнеса, поскольку рост сбережений увеличивает ликвидность банков, открывает возможности для внедрения новых банковских продуктов. Динамика роста депозитов населения в Казахстане за пять лет существования системы гарантирования депозитов подтверждает эту тенденцию.

³ анализ проведен на основании результатов опросов стран-участниц МАСД в 2004-2005 гг.

⁴ указаны даты пересмотра Закона «О системе гарантирования депозитов» во Франции

⁵ в Турции СГД создана в 1983 году, с принятием Закона «О системе гарантирования депозитов» в 1999 году, характеризуется как созданная полностью.

**Динамика депозитов физических лиц в Казахстане
с момента создания Фонда**

Итак, многие системы страхования депозитов начинают работать как «система кассы», когда банки-участники с установленной периодичностью отчисляют деньги в организацию, осуществляющую функцию гарантирования депозитов. Организация, осуществляющая гарантирование депозитов или Фонд, предоставляет гарантии вкладчикам банков-участников и осуществляет выплату гарантированной суммы депозита в случае банкротства банка-участника. Государство и/или Центральный банк предоставляют определенную финансовую поддержку Фонду на случай банкротства крупного банка либо ряда банков, повлекших за собой дефицит резерва возмещения, необходимого для выплаты возмещения депозиторам.

В Казахстане, помимо этого, на законодательном уровне либо на уровне формальных соглашений между сторонами урегулированы вопросы обмена информацией между банками-участниками и Фондом, а также Фондом и Национальным (центральным) банком и Агентством финансового надзора. Банки-участники предоставляют в Фонд информацию о привлеченных депозитах, необходимую для проверки полноты уплаты календарных взносов. Одновременно Национальный (центральный) банк предоставляет Фонду сведения в разрезе банков-участников, на основании которых Фонд осуществляет проверку предоставленной банками-участниками информации о привлеченных депозитах. Агентство финансового надзора также предоставляет Фонду ограниченный перечень информации, необходимый для анализа финансового состояния банков-участников.

Напомним, что функции «системы кассы» ограничены и сводятся в основном к накоплению денег и надлежащей выплате гарантированной суммы депозита при наступлении страхового случая - банкротства банка.

В контексте банковской системы, при которой наряду с финансово устойчивыми банками существуют довольно слабые банки, надзорная практика имеет свои недостатки, и государственные надзорные органы придерживаются основного метода разрешения проблемного банка - его банкротства, ликвидационный процесс сопровождается потерями активов обанкротившегося банка из-за изъянов законодательства, отсутствием регламентированных процедур оценки его имущества и мошенничеством при реализации имущества - система страхования депозитов подвержен значительным рискам.

В связи с этим встает вопрос: достаточна ли СГД, функционирующая на принципах «системы кассы» для выполнения роли поддержания стабильности банковской системы? Чтобы ответить на данный вопрос рассмотрим основные риски, присущие системе «pay-box», и их последствия для эффективного функционирования системы гарантирования депозитов.

На наш взгляд, перечень основных рисков системы «pay-box» состоит, но не исчерпывается, из следующих рисков:

- 1) риск, связанный с выполнением основной функции системы гарантирования депозитов – выплатой гарантированной суммы депозита,
- 2) риск, связанный с невозможностью прогноза наступления потенциального страхового случая;
- 3) риск значительных финансовых потерь в случае неэффективного ликвидационного процесса;
- 4) риск усиления эффекта морального вреда (moral hazard risk)
- 5) риск невозможности увеличения страхового покрытия пропорционально росту инфляции и росту доходов населения.

Указанные риски взаимосвязаны между собой, возникновение одного из них может привести к возникновению другого или целого ряда рисков.

1) Риск, связанный с выполнением основной функции – выплатой гарантированной суммы депозита можно назвать основным риском системы страхования депозитов. Суть его заключается в элементарной нехватке средств у страхователя депозитов для выплаты гарантированного возмещения. В некоторых странах, адаптировавших СГД, существует механизм заимствования либо получения дополнительных фондов, в случае их дефицита для осуществления выплаты, у Правительства, из средств государственного бюджета, например в Канаде, Японии, Южной Корее. В других странах дополнительные, недостающие средства заимствуются на рынке посредством выпуска долговых облигаций. Многие страны, в том числе и перечисленные выше, используют оба подхода: средства бюджета и выпуск облигаций. К первой группе стран можно также отнести и Казахстан, где заимствование, в случае дефицита средств для выплаты возмещения, производится у Центрального банка, а возврат займа – за счет чрезвычайных взносов банков-участников СГД.

Все, существующие в международной практике подходы, являются решением проблемы дефицита, но к чему потенциально могут привести тот или иной подход, в случае, если размер дефицита средств будет значительным, например, в случае банкротства довольно крупного банка, либо возникновения банковского кризиса?

Заимствования средств в той или иной форме, либо покрытие дефицита путем прямых бюджетных расходов потенциально могут привести к избыточности денежной массы в экономике страны, росту инфляции, а погашение займа за счет дополнительных и чрезвычайных взносов банков-участников системы приводит к возможной потере их ликвидности и возникновению новых неплатежеспособных банков.

2) Риск, связанный с невозможностью прогноза наступления потенциального страхового случая. Отсутствие же доступной и надежной информации у Фонда о состоянии банковской системы и о возникновении возможных случаев банкротств банков уменьшает для Фонда возможность надлежащим образом подготовиться к выплатам депозиторов, затягивает этот процесс и, тем самым, снижает степень доверия депозиторов к банковской системе в целом. Следствием этого может быть начало «бегства депозитов» из банковской системы, а в результате – падение уровня ликвидности в банках.

3) Риск значительных финансовых потерь в случае неэффективного ликвидационного процесса. Обычная схема работы любой «системы кассы» это осуществить выплату гарантируемой суммы и встать в очередь с суммой своих требований к ликвидационной массе банка-банкрота. Удовлетворение требований возможно, если ликвидационный процесс осуществляется эффективно, отсутствуют случаи мошенничества и сам процесс ликвидации не затягивается по времени, так как это общеизвестный факт, что качество и стоимость банковских активов обратно пропорционально длительности периода их реализации или взыскания.

4) Риск усиления эффекта морального вреда (moral hazard). Наличие системы гарантирования депозитов в виде «системы кассы» содержит в себе риск морального вреда, который оказывает негативное влияние на всех участников СГД.

Это выражается в том, что банки-участники получают возможность осуществлять рисковую деятельность, стимулируемую наличием системы защиты депозитов. В системе страхования депозитов с расширенными полномочиями данный стимул может быть нивелирован

путем внедрения, например, механизма установления дифференцированных ставок премий банков. В системе «pay-box» такая возможность отсутствует. Данный стимул зачастую усиливается недостаточными надзорными ограничениями и средства, привлеченные в качестве депозитов, могут оказаться в распоряжении слабых банков и быть вложены в высокорисковые операции. При этом слабые банки заплатят за такие депозиты меньше, чем заплатили бы в иной ситуации.

У регулятивных органов, ввиду существования отдельной организации, возмещающей основной массе депозиторов их финансовые потери при банкротстве банка, снижаются стимулы к обеспечению должного мониторинга деятельности банков, к выявлению проблем на ранних стадиях и быстрому применению надзорным органом корректирующих мер в случае их возникновения, включая своевременное закрытие банков, если это необходимо.

5) Риск невозможности увеличения страхового покрытия пропорционально росту инфляции и росту доходов населения.

При определении лимита страхового покрытия страхователь депозитов руководствуется принципом предоставления полной гарантии как можно большему количеству мелких и средних вкладчиков. Инфляция, рост реальных доходов населения, создание новых финансовых инструментов оказывает непосредственное влияние на изменение структуры и размеров депозитов. Эти факторы вызывают необходимость корректировки размера страхового покрытия. В то же время необходимость увеличения размера страхового покрытия может создать потребность в увеличении размеров календарных сборов с банков-участников СГД, что может привести к проблеме потери ликвидности для них. Как правило, страхователь депозитов вынужден устанавливать предельный размер фонда для выплаты возмещения, так как всегда обсуждается вопрос до какого размера накапливать средства в Фонде? В настоящее время нет теоретических исследований и рекомендаций по расчету предельного размера фонда. Как правило, на практике, предельный размер фонда для выплаты возмещения устанавливается с учетом потенциальных случаев банкротств банков и исходя из величины возможных выплат. В то же время увеличение лимита страхового покрытия, даже в незначительной степени, может привести к значительному увеличению обязательств страхователя депозитов. В Казахстане предельный размер установлен в размере 5% от суммы гарантируемых депозитов, по достижению которой предполагается переход на дифференцированную систему уплаты календарных взносов.

Итак, мы рассмотрели наиболее существенные риски системы «pay-box», функционирующей в условиях несовершенной регулятивной среды для банков. При всех своих преимуществах для развития и стабилизации банковского сектора, а также для укрепления доверия населения к платежной и банковской системе, СГД все же несет определенные риски.

В международной практике накоплен богатый опыт, выработаны подходы и решения по преодолению проблем, возникающих в процессе функционирования СГД, как системы «кассы». Основные риски СГД обсуждались в рамках исследовательского комитета Международной Ассоциации Страхователей Депозитов (IADI). Результатом этой работы явилось «Руководство по разрешению проблемных банков».⁶ Так, например, широко используемый метод по одновременной передаче обязательств и прав требования (Purchase&Assumption) позволяет не только обеспечить частичный либо полный возврат денег организации, осуществляющей гарантирование депозитов, но и дает возможность осуществить возврат всей суммы депозитов вкладчикам. Существуют и другие методы, такие как «банк-мост» (bridge-bank), когда здоровые активы с соответствующей суммой обязательств переводятся в специально созданный банк с целью дальнейшей реализации, а также финансовая помощь банку (open banking assistance). Все перечисленные подходы предусматривают принятие соответствующих мер до процедуры отзыва банковской лицензии, когда активы проблемного банка сохранены и имеют определенный рыночный интерес. Это способствует снижению потерь СГД, уменьшается моральный вред, укрепляется банковская дисциплина. Эффективное использование данных подходов возможно, прежде всего, при условии наделения организации, осуществляющей гарантирование депозитов

⁶ Guidance on Resolution of Failed Banks. The Discussion Paper prepared by the IADI's Sub-Committee on Bank Resolutions. <http://www.iadi.org>

большими полномочиями, а именно: доступ к более широкому перечню финансовой отчетности банков, участие совместно с надзорными органами в процессе выработки решений по оздоровлению банка, участие во временной администрации и ликвидационном процессе.

Таким образом, создание системы гарантирования депозитов – это только первый шаг, позволяющий укрепить доверие депозиторов либо вернуть его. Полное использование преимуществ, которые может предоставить СГД – это задача, которую необходимо реализовать совместными действиями организации, осуществляющей гарантирование депозитов центральным банком и надзорными органами. Риски системы кассы могут быть снижены посредством ее преобразования в систему минимизирующую риски, наделенную большими полномочиями и функционирующую как часть системы финансовой безопасности.

Практические примеры организации управления рисками в центральных банках

Шапагатова Б.С.,

Начальник Отдела Рисков Департамента внутреннего аудита
Национальный Банк Республики Казахстан

В настоящее время управление рисками является одной из наиболее важных видов деятельности центрального банка для обеспечения его устойчивости и достижения поставленных перед ним целей. Однако, прежде чем изобретать велосипед в данном направлении необходимо ближе ознакомиться с существующей практикой управления рисками в ведущих центральных банках. Ниже для рассмотрения предлагаются два примера организации управления рисками в Монетарном Ведомстве Гонконга и Банке Международных Расчетов.

I. Организация управления рисками в Монетарном Ведомстве Гонконга

Консультативный Комитет Валютного Фонда

Основанное в апреле 1993г., Монетарное Ведомство Гонконга является государственной организацией, которое ответственно за поддержание монетарной и банковской стабильности в Гонконге. Положение одного из ведущих финансовых центров, применяющего принципы Базеля II, помогает сохранить Гонконгу статус международного финансового центра.

Управление рисками МВГ начинается на уровне Консультативного Комитета Валютного Фонда (далее - ККВФ)⁷. ККВФ определяет и контролирует инвестиционную стратегию и рискованные ожидания посредством утверждения Инвестиционной Политики Валютного Фонда (далее - Инвестиционная Политика) и Кредитной Политики Валютного Фонда (далее - Кредитная Политика). Инвестиционная политика детализирует размещение стратегических активов в рамках Привилегированной Нейтральной Позиции (ПНП). Кроме того, отчеты по текущему размещению активов Фонда и по соответствию их инвестиционной политике представляются членам ККВФ для рассмотрения на регулярной (ежемесячной) основе.

Состав и структура ККВФ

Председатель ККВФ – Финансовый Секретарь Правительства Гонконга (Министр финансов). В состав ККВФ входят Президент МВГ, а также лица неисполнительной власти (например, научные деятели), назначаемые за компетентность и опыт, которыми они могут поделиться, работая в комитете⁸. Также в состав комитета входят представители небанковских сфер (промышленности, бизнеса) – этим самым полностью решается вопрос исключения конфликта интересов банковского сектора. ККВФ собирается регулярно, а также при необходимости, когда решаются какие-то отдельные проблемные вопросы.

ККВФ состоит из пяти подкомитетов, которые проводят мониторинг специфичных областей деятельности МВГ, включая административные вопросы (управление), аудит, политику обменного курса, инвестиционную политику и финансовую инфраструктуру:

⁷ Соответствует Правлению НБК

⁸ Компетентность и опыт работы включают знания в области монетарных, финансовых и экономических дисциплин, а также инвестиционные аспекты, наряду с этим бухгалтерский учет, бизнес и правовые вопросы

Структура подкомитетов Консультативного Комитета Валютного Фонда

Наряду с ККВФ в МВГ функционируют Консультационный Комитет по Банковскому сектору и Консультационный Комитет по Депозитным учреждениям.

К исполнительным комитетам относятся Комитет Президента и Комитет по Риску.

Председатель Комитета Президента – сам президент МВГ, в состав входят - вице-президенты МВГ и исполнительные директора МВГ. Комитет собирается еженедельно для отчета по ходу выполнения заданий, которые были поставлены перед различными департаментами, а также для дачи рекомендаций Президенту МВГ по вопросам выработки политики относительно функций МВГ.

Председателем Комитета по рискам также является Президент МВГ, состоит он из вице-президентов МВГ. Комитет собирается регулярно для обсуждения и рассмотрения рисков на стратегическом уровне, формулировки политики по риск-менеджменту и стратегиям, а также обзора интегрированной отчетности по рискам, полученной из описаний рисков, подготовленных различными бизнес-подразделениями.

Особенности организационной структуры МВГ

Организационная структура МВГ приведена в приложении №1. Структуру МВГ отличают следующие особенности:

- при формировании линий подчиненности и подотчетности структурных подразделений МВГ курируемым заместителям Управляющего в разрезе основных бизнес/процессов, бэк-офис по монетарным операциям организационно отделен от фронт- и мидл-офисов (в период стажировки он находился в структуре Управления банковского развития №1, т.е. организационно подчинен заместителю Управляющего, не курирующему деятельность по управлению резервами⁹);
- с 01.07.2005 года в структуру МВГ вводится новый исполнительный директор Стратегии и Риска, которому будет передаваться функция интегрированного риск-менеджмента;
- подразделение внутреннего аудита подотчетно Председателю МВГ и независимо от других подразделений МВГ.

Интегрированный риск-менеджмент

Идентификация, оценка и мониторинг риска

В рамках всего МВГ ежегодно применяется Методология Оценки Рисков (далее - МОР), что позволяет каждому бизнес подразделению систематически идентифицировать и оценивать риски, а также проводить соответствующий контроль за ними.

⁹ Вероятно это связано с существенным уровнем операционного риска в связи со значительной величиной резервов МВГ

Линейный менеджмент бизнес подразделений несет ответственность за установление соответствующей системы внутреннего контроля и процедур для выявления рисков, с которыми они сталкиваются по мере выполнения своих функций

Методология Оценки Рисков МВГ

Первоначально в МВГ приняли американскую методику оценки рисков, но методика оценки рисков Федеральной Резервной Системы, по мнению специалистов МВГ, не дает объективной оценки рисков. Учитывая изложенное, было принято решение рассмотреть возможность использования опыта Банка Англии по вопросу оценки рисков. Таким образом, в МВГ была принята действующая МОР, которая пересматривается ежегодно, и в которую, при необходимости, вносятся изменения и дополнения. Таким образом, МОР:

- представляет собой процесс идентификации, измерения и установления приоритетов рисков систематичным и эффективным путем;
- разработана после детального длительного изучения моделей оценки рисков, используемых в других центральных банках (включая Федеральный Резервный Банк Нью-Йорка и Банк Англии) и профессиональных компаниях;
- развитие и пробное применение МОР началось в 2001г.;
- повсеместное применение МОР в рамках МВГ началось в августе 2003г.;
- отдельные самостоятельные бизнес единицы оценивают риски и контроль над ключевыми бизнес операциями, используя подходы и критерии, оговоренные в МОРе;
- в обязанности Управления Внутреннего Аудита МВГ (далее - УВА) входит рассмотрение и внесение предложений по рискам отдельных бизнес единиц и оценка контроля, а также составление консолидированного отчета для вышестоящего руководства¹⁰;
- бизнес подразделениям необходимо проводить обновление оценки их рисков на ежегодной основе для того, чтобы отобразить любые изменения во внутренней или внешней операционной среде или же какие-либо дополнения по проводимым операциям.

Преимущества Методологии Оценки Рисков

- дает полную и всеобъемлющую картину по рискам в пределах МВГ для вышестоящего руководства;
- позволяет линейному менеджменту идентифицировать риски и процесс контроля по проводимым операциям и, соответственно, использовать ресурсы;
- в целом повышает внимание работников МВГ к рискам и контролю;
- позволяет ДВА расставлять приоритеты по распределению работы в соответствии с результатами оценки рисков;
- в перспективе служит повышению корпоративного имиджа МВГ.

Финансовый риск-менеджмент

Цели Валютного Фонда

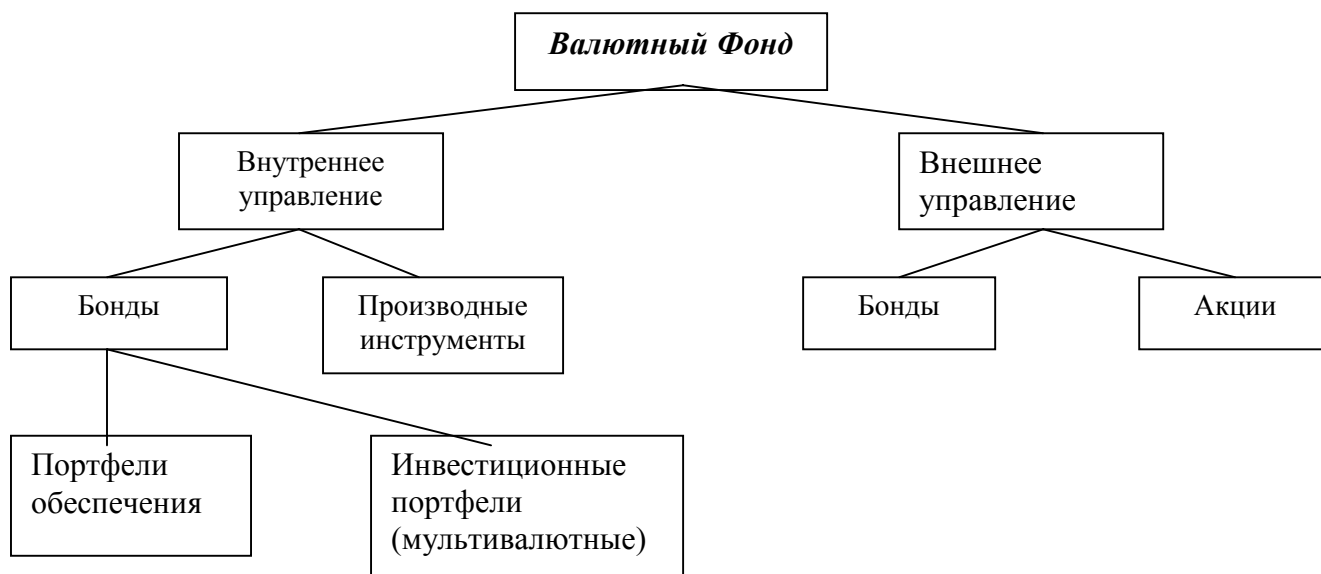
- обеспечить исполнение обязательств
- обеспечить ликвидность для поддержания монетарной финансовой стабильности
- сохранить капитал
- поддержать долгосрочную покупательскую способность.

В связи с целями портфели подразделяются на портфель обеспечения денежных обязательств¹¹ (далее – портфель обеспечения) и инвестиционный портфель. Соотношение портфеля обеспечения к монетарной базе равно 110.31% (на 28.04.2005г.)

¹⁰ Данная функция будет передана новому исполнительному директору Стратегии и Риска

¹¹ Back monetary base portfolio

Структура портфеля резервов МВГ

Управление финансовыми рисками

В исполнение вышеуказанных целей Управление риск менеджмента и контроля МВГ несет ответственность за ежедневный мониторинг и операционный контроль шести основных видов финансового и операционного рисков, в частности за:

- рыночный риск
- кредитный риск
- риск ликвидности
- валютный риск
- риск расчетов
- операционный риск.

Границы управления риском

На макроуровне управление рисками используется для контроля над рисками, возникающими в результате инвестиционной деятельности Валютного Фонда для достижения инвестиционных целей и обеспечения требований политики.

- На микроуровне первичная цель управления рисками – это обеспечение того, что Валютный Фонд проводит инвестирование в пределах допустимых лимитов, а также того, что инвестиции не приведут к значительным потерям.

Рыночный и Валютный риски

Общая рыночная подверженность Фонда эффективно контролируется так называемой Привилегированной Нейтральной Позицией Валютного Фонда (ПНП) и лимитами по тактическому отклонению от лимитов по каждому классу активов, дюрациям и видам валют.

ПНП представляет собой оптимальное размещение активов и валют и практически представляет собой стратегический долгосрочный бенчмарк, устанавливаемый 1 раз в год. Среднесрочное размещение активов обеспечивается с помощью лимитов на тактическое отклонение (на основе результатов анализа распределения исполнения¹²).

В МВГ с помощью RMMS¹³ для измерения подверженности рыночному риску подготавливаются еженедельные отчеты по размещению активов (включает схемы по срокам рыночных активов и видам валют) и по соответствию Инвестиционной политике. Еженедельные собрания по размещению активов с участием исполнительных директоров и менеджеров по

¹² Performance Attribution Analysis. По портфелю бондов анализ проводится с помощью программного модуля «Axiom», а по портфелю акций – «Atlas».

¹³ Reserves and Monetary Management System (Информационная система по управлению резервами и монетарными операциями)

резервам проводятся для рассмотрения краткосрочных и среднесрочных инвестиционных стратегий по всему Валютному Фонду, а также по размещению, как среди внутренних так и среди внешних управляющих.

Для измерения рыночного риска используются протестированные модели как абсолютного (в долларовом выражении), так и относительного VaR (в %, т.е. использование tracking error) по отношению к бенчмарку. VaR регулярно (1 раз в месяц) рассчитывается на базе 95%-го доверительного интервала. Ежемесячный расчет VaR основан на таких факторах риска как процентные ставки, курсы, акции и т.д. и используемая ковариационная матрица покрывает все факторы. Было упомянуто о недостаточной точности VaR для нелинейных продуктов. В целом измерение VaR позволяет вычислить максимальные потенциальные потери в портфеле при нормальных рыночных условиях для данного доверительного интервала.

Также в целях управления рыночным риском в МВГ на регулярной основе (1 раз в 2 месяца) выполняется стресс-тестирование для измерения поведения рыночных цен активов Валютного Фонда при экстремальных рыночных условиях. Модели экстремальных рыночных условий включают кризис фондового рынка 1987г., а также валютный кризис в 1994г.

Тест оценивает влияние на Валютный Фонд одновременного крушения цен рынков акций, облигаций и валютного рынка аналогично недавнему прошлому Валютного Фонда. Результаты VaR и стресс тестирования представляются на рассмотрение ККВФ на регулярной основе (ежемесячно).

Как указывалось выше, для управления валютным риском при установлении стратегического бенчмарка принимается во внимание долгосрочная доходность и профиль риска валюты как независимого класса активов, в том числе необходимость наличия адекватных долларовых активов для полного обеспечения монетарной базы гонконгского доллара в рамках системы привязанного валютного курса. При этом портфель обеспечения может быть инвестирован только в ликвидные долларовые активы.

Вся отчетность и лимиты по инвестиционному управлению активов в RMMS подготавливаются в гонконгских долларах.

Кредитный риск

Кредитный риск в МВГ контролируется путем установления авторизованного перечня контрапартнеров и эмитентов на основании их индивидуальных кредитных рейтингов и соблюдением Кредитной политике. Кредитная политика является внутренней разработанной политикой, но основана на результатах анализа рейтингов, присвоенных признанными в мире финансовыми рейтинговыми компаниями. Основные элементы управления кредитным риском в МВГ:

- Комитет Кредитного Обзора (ККО)
- различные типы контрольных процедур кредитного риска
- Пред-Проверка перед проведением сделки и Контроль-на-Соответствие-на-Конец-Дня через RMMS систему.

Функции ККО:

- поддержка, проведение и обзор Кредитной политики
- централизация кредитной оценки и контрольных функций
- рекомендация кредитных лимитов и объемов кредитных линий между портфелями, управляемых внутренне и портфелями, управляемых внешне.

Типы контрольных процедур кредитного риска:

- страновой лимит
- лимит на эмитента/контрпартнера
- лимит на срок сделок

При этом RMMS отслеживает совокупный лимит по контрапартнерам – внутренне управление плюс внешнее управление. Минимальный рейтинг на контрапартнера A1.

Внешнее управление

В Департаменте управления резервами МВГ создано отдельное подразделение Управление внешних менеджеров, в функции которого входит организация и мониторинг

средств, переданных во внешнее управление. Это связано с тем, что приблизительно 30% резервов передано во внешнее управление (общий объем резервов приблизительно составляет 120 млрд. долларов США), что составляет около 40 портфелей. Портфель, управляемый внешними управляющими состоит из портфеля бондов (облигаций) и портфеля акций. Для исполнения функций инвестиционного и кредитного контроля, основанного на лимитах для внешних управляющих, назначаются кастодианы. Кредитные лимиты по контрапартнерам и эмитентам для внешних управляющих оговорены в инвестиционном руководстве по каждому мандату (Инвестиционное Руководство), которое подтверждается ККО для размещения кредитного лимита. Опираясь на Инвестиционное Руководство, менеджер-кастодиан выполняет контроль по каждой операции и совокупным позициям. Управление внешних менеджеров докладывает о превышении кредитных лимитов ККО для санкционирования и принятия необходимых мер.

Следует отметить, что у партнеров дополнительно к аудиторскому отчету регулярно запрашиваются отчеты специальной формы, где необходимо раскрыть организацию системы внутреннего контроля партнера и процесс управления рисками. Результаты анализа данного отчета влияют на внутренний кредитный рейтинг партнера. Кроме того, в целях осуществления мониторинга сотрудники Управления внешних управляющих 2 раза в год наносят визит компаниям, осуществляющим внешнее управление.

Риск расчетов

Для того, чтобы смягчить риск расчетов, в МВГ при установлении корреспондентских и партнерских отношений предпочтение отдается компаниям, имеющим дочерние компании или филиалы в Гонконге, это требование позволило расширить спектр валютных операций посредством проведения расчетов в системе RTGS Гонконга, т.е. расчеты по валютным сделкам ведутся по внутренней платежной системе страны. Кроме того, в МВГ стандартизированы инструкции по расчетам в системе «поставка против платежа» (для облигаций и акций).

Операционный риск

Высокий уровень разделения обязанностей между сотрудниками расчетов и дилинга в МВГ позволяет снизить вероятность возможного сговора среди работников. При этом необходимо также отметить, что ранее бэк-офис входил в состав Департамента корпоративных услуг, но в данный момент это подразделение является частью Департамента банковского надзора.

Также МВГ на регулярной основе проводит тестовые занятия по чрезвычайным ситуациям для обеспечения уверенности в том, что функции дилинга и бэк-офиса могут беспрепятственно выполняться, даже если основной офис недоступен в силу поломки систем, обесточивания энергии или стихийных бедствий.

Информационные системы при управлении резервами

Основной системой при управлении резервами в МВГ является вышеуказанная информационная система RMMS (разработка местной Гонконгской компании), которая включает следующие модули:

- лимит и комплаенс (в режиме реального времени)
- главная книга
- обеспечение внешними данными (необходимые интерфейсы к внешним сетям)
- управление портфелем
- генератор отчетов
- статистические данные.

II. Организация управления рисками в Банке Международных Расчетов

Цель Банка Международных Расчетов

Прибыль не является первичной целью Банка Международных Расчетов (далее – БМР).
Цель - «совершенство в обслуживании центральных банков, монетарных учреждений и международных финансовых организаций».

Элементы эффективной структуры риск-менеджмента БМР

- хорошая управленческая структура (независимость и полномочия);
- строгий менеджмент внутри процесса и ясные мандаты;
- гибкие рамки, которые настроены на бизнес модель;
- частные контрольные политики, процедуры и указания на местах;
- надежные информационные технологии, модели и данные (для исполнения, измерения риска и распределения);
- высококачественная, своевременная, всеобъемлющая, но хорошо выверенная информация;
- штат с хорошим пониманием бизнеса и критичным суждением.

Структура управления рисками в БМР

- Правление устанавливает генеральные рамки и ясные мандаты;
- Финансовый Комитет (ФИКО) устанавливает политику по риску Банка;
- Риск Контроль не зависит от Банковского Департамента (аналог ДМО в НБК)

Установление правил, указаний и контрольных процедур в БМР

Правила по Банковским Операциям - руководство по Риску - руководство по Контрпартнерам - правила по Мошенничеству и Кражам - процедуры Голосовой записи - указания специфичные по областям	Операционные Указания - операционные процедуры по задачам бэк-офиса - операционные процедуры по специфичным продуктам как и для фронт- так и для бэк- офисов; - указания для понимания и использования расчетных инструкций - процедуры для исправлений/отмены сделок
Правила для всего штата Банка - регуляторные документы для штата - кодекс проведения БМР - правила проведения сделок по личным счетам	Безопасность данных/Физическая безопасность - руководство БМР по безопасности информации - физическая безопасность: - контроль доступа - правила для посетителей
Контрольные процедуры фронт-офиса - ежедневная проверка трейдером Прибылей/Потерь - ведение трейдером списка проведенных за день сделок - ведение статистики сделок по каждому трейдеру - отчет по концентрационным лимитам на контрпартнера по обороту, продукту и трейдеру	Контрольные процедуры бэк-офиса - процесс утверждения для не STP ¹⁴ сделок и сделок не по SSI - мониторинг движения наличности и хранения бумаг - сверка подтверждений - ознакомление менеджмента с операционными ошибками
Контрольные процедуры по кредитному риску - проверка лимитов в режиме реального времени - ежедневный отчет о проведенных/не проведенных сделках	Контрольные процедуры по рыночному риску - ежедневная отчетность по рыночной стоимости, рискам и ликвидности - недельная отчетность по наиболее рисковым рыночным позициям, по риску и исполнению бизнес подразделением - анализ цен каждой новой операции в овернайт транзакциях - ежедневный анализ, основанный на вышеперечисленных отчетах

Используемые методы в БМР при управлении рисками

Рыночный риск	- VaR Техники - стресс-Тестирование - метод симуляции Монте – Карло
Кредитный Риск	- внутренняя модель
Риск Ликвидности	- статистический анализ прошлых требований по ликвидности - консервативная оценка экстремальных нужд ликвидности - анализ композиции Активы/Обязательства - оценка коэффициента ликвидности - регулярное стресс-тестирование
Операционный риск	- самооценка контроля - другой качественный анализ.

¹⁴ Straight-through process

Организационная структура подразделения Риск Контроля БМР

- Глава Риск Контроля отчитывается напрямую Заместителю Генерального менеджера БМР;
- Азиатско-Тихоокеанский Офис: Кредитный Анализ и Комплаенс;
- 3 подразделения Риск Контроля с собственным линейным менеджментом;
- Штат из 26 сотрудников.

Указанные выше примеры демонстрируют насколько высоко рассмотренными банками оценивается функция управления рисками, насколько продумано и логично организована система контроля за рисками. Можем ли мы сказать тоже самое?

Орталық банктерде тәуекелдерді басқаруды ұйымдастырудың нақты мысалдары

Шапағатова Б.С.,
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Ішкі аудит департаментінің
тәуекелдер бөлімінің бастығы

Қазіргі уақытта тәуекелдерді басқару орталық банктің тұрақтылығын қамтамасыз ету және алдына қойған мақсаттарына жетуі үшін қызметінің неғұрлым маңызды түрлерінің бірі болып табылады. Алайда, осы бағытта велосипед ойлап тапқаннан гөрі, жетекші орталық банктердегі тәуекелдерді басқарудың қолданылып жүрген практикасымен жақын танысу қажет. Қарау үшін төменде Гонконг Монетарлық Ведомствосындағы және Халықаралық Есеп айырысу Банкіндегі тәуекелдерді басқаруды ұйымдастырудың екі мысалы ұсынылады.

I. Гонконг Монетарлық Ведомствосындағы тәуекелдерді басқаруды ұйымдастыру

Валюта Қорының Консультативтік Комитеті

1993 жылғы сәуірде құрылған Гонконг Монетарлық Ведомствосы Гонконгтағы монетарлық және банктік тұрақтылықты қолдауға жауапты мемлекеттік ұйым болып табылады. Базель II қағидаттарын қолданатын жетекші қаржы орталықтарының бірінің ережесі Гонконгқа халықаралық қаржы орталығы мәртебесін сақтауға көмектеседі.

ГМВ-ның тәуекелдерді басқаруы Валюта Қорының Консультативтік Комитеті (бұдан әрі – ВҚКК)¹ деңгейінде басталады. ВҚКК Валюта Қорының Инвестициялық Саясатын (бұдан әрі – Инвестициялық Саясат) және Валюта Қорының Кредит Саясатын (бұдан әрі – Кредит саясаты) бекіту арқылы инвестициялық стратегияны және тәуекелдік күтулерді айқындайды және бақылайды. Инвестициялық саясат Артықшылықты Бейтарап Позиция (АБП) шеңберінде стратегиялық активтерді орналастыруды нақтылайды. Бұдан басқа, Қор активтерін ағымдағы орналастыру және оларды инвестициялық саясатқа сәйкес келтіру бойынша есептер тұрақты (ай сайынғы) негізде қарау үшін ВҚКК мүшелеріне ұсынылады.

ВҚКК құрамы және құрылымы

ВҚКК Төрағасы – Гонконг Үкіметінің Қаржы Хатшысы (Қаржы министрі). ВҚКК-нің құрамына ГМВ-ның Президенті, сондай-ақ комитетте жұмыс істей жүріп бөлісетін құзыреттілігі мен тәжірибесі үшін тағайындалатын атқарушы емес биліктің адамдары (мысалы, ғылыми қайраткерлер) кіреді². Комитеттің құрамына банктік емес салалардың (өнеркәсіп, бизнес) өкілдері кіреді – осымен банк секторының мүдделер қайшылығын болдырмау мәселесі толығымен шешіледі. ВҚКК тұрақты түрде, сондай-ақ қажет болғанда, қандай да бір жекелеген проблемалық мәселелерді шешуге жиналады.

ВҚКК әкімшілік мәселелер (басқару), аудит, айырбастау бағамының саясаты, инвестициялық саясат және қаржы инфрақұрылымын қоса алғанда, ГМВ қызметінің арнайы салаларының мониторингін жүргізетін бес шағын комитеттен тұрады:

¹ ҚҰБ Басқармасына сәйкес келеді

² Құзыреттілігі мен жұмыс тәжірибесіне монетарлық, қаржылық және экономикалық тәртіп салаларындағы, сондай-ақ инвестициялық аспектілер, сонымен қатар бухгалтерлік есеп, бизнес және құқықтық мәселелер кіреді.

Валюта Қорының Консультативтік Комитетінің шағын комитеттерінің құрылымы

ВҚКК-мен қатар ГМВ-да Банк секторы жөніндегі Консультациялық Комитет және Депозиттік мекемелер жөніндегі Консультациялық Комитет жұмыс істейді.

Атқарушы комитеттерге Президент Комитеті және Тәуекел жөніндегі Комитет жатады.

Президент Комитетінің Төрағасы – ГМВ президентінің өзі, құрамына – ГМВ-нің вице-президенттері және ГМВ-нің атқарушы директорлары кіреді. Комитет әр түрлі департаменттердің алдына қойылған тапсырмаларды орындау барысы жөнінде есеп, сондай-ақ ГМВ функцияларына қатысты саясатты жасау мәселелері жөнінде ГМВ Президентіне ұсынымдар беру үшін апта сайын жиналады.

Тәуекелдер жөніндегі комитеттің Төрағасы да ГМВ Президенті болып табылады, ол ГМВ-нің вице-президенттерінен тұрады. Комитет стратегиялық деңгейде тәуекелдерді талқылау және қарау, тәуекел-менеджменті және стратегиялар бойынша саясатты тұжырымдау, сондай-ақ әр түрлі бизнес-бөлімшелер дайындаған тәуекелдер сипаттамаларынан алынған тәуекелдер бойынша біріктірілген есептілікті шолу үшін тұрақты түрде жиналады.

ГМВ-ның ұйымдық құрылымының ерекшеліктері

ГМВ-ның ұйымдық құрылымы №1 қосымшада берілген. ГМВ құрылымының мынадай ерекшеліктері бар:

- негізгі бизнес/процестер бөлігінде Басқарушының орынбасары жетекшілік жасайтын ГМВ-ның құрылымдық бөлімшелерінің бағыныстағы және есеп беретін желілерін қалыптастырған кезде монетарлық операциялар бойынша бэк-офис фронт және мидл-офистен ұйымдық түрде бөлінеді (тағылымдама кезеңінде ол №1 Банктік даму басқармасының құрылымында болды, яғни резервтерді басқару бойынша қызметке жетекшілік етпейтін Басқарушының орынбасарына ұйымдық түрде бағыныста болды³).

- 2005 жылғы 1 шілдеден бастап ГМВ-ның құрылымына біріктірілген тәуекел-менеджменттің функциясы берілетін Стратегия және Тәуекел жөніндегі жаңа атқарушы директор енгізілді;

- ішкі аудит бөлімшесі ГМВ Төрағасына есеп береді және ГМВ-ның басқа бөлімшелеріне тәуелсіз.

Біріктірілген тәуекел-менеджмент

³ Бұл ГМВ резервтерінің едәуір көлеміне қатысты операциялық тәуекелдің айтарлықтай деңгейіне байланысты болуы ықтимал.

Тәуекелді бірегейлендіру, бағалау және мониторингін жасау

Осылардың бәрінің шеңберінде ГМВ жыл сайын Тәуекелдерді Бағалау Методологиясын (бұдан әрі – ТБМ) қолданады, бұл әрбір бизнес бөлімшеге тәуекелдерді жүйелі түрде бірегейлендіруге және бағалауға, сондай-ақ оларға тиісті бақылау жүргізуге мүмкіндік береді.

Бизнес-бөлімшелердің желілік менеджменті өздерінің функцияларын орындауына қарай кездесетін тәуекелдерді анықтау үшін ішкі бақылаудың және рәсімдердің тиісті жүйесін белгілеуге жауапкершілік атқарады.

ГМВ-ның Тәуекелдерді Бағалау Методологиясы

ГМВ бастапқыда тәуекелдерді бағалаудың американдық әдістемесін қабылдады, бірақ ГМВ мамандарының пікірі бойынша Федералдық Резервтік Жүйенің тәуекелдерді бағалау әдістемесі тәуекелдерді әділ бағаламайды. Осыны ескере отырып, тәуекелдерді бағалау мәселелері жөніндегі Англия Банкінің тәжірибесін пайдалану мүмкіндігін қарау туралы шешім қабылданды. Сонымен, ГМВ жыл сайын қаралатын және қажет болғанда, өзгерістер мен толықтырулар енгізілетін қолданылып жүрген ТБМ-ді қабылдады. Осылайша, ТБМ:

- тәуекелдер басымдылығын жүйелі және тиімді жолмен бірегейлендіру, өлшеу және белгілеу процесін білдіреді;
- басқа орталық банктерде (Нью-Йорктің Федералдық Резервтік Банкін және Англия Банкін қоса алғанда) және кәсіби компанияларда пайдаланылатын тәуекелдерді бағалау үлгісін жан-жақты ұзақ зерделегеннен кейін әзірленді;
- ТБМ-нің дамуы және оны сынақ түрінде қолдану 2001 жылы басталды;
- ГМВ шеңберінде ТБМ-ді жаппай қолдану 2003 жылғы тамыздан басталды;
- жекелеген дербес бизнес бірліктер ТБМ-де айтылған тәсілдер мен критерийлерді пайдалана отырып, тәуекелді бағалайды және басты бизнес операцияларын бақылайды.
- ГМВ-ның Ішкі Аудит Басқармасының (бұдан әрі – ІАБ) міндеттеріне жекелеген бизнес бірліктердің тәуекелдері бойынша ұсыныстарды қарау мен енгізу және бақылауды бағалау, сондай-ақ жоғары басшылық үшін шоғырландырылған есеп жасау⁴ кіреді.
- бизнес бөлімшелер ішкі немесе сыртқы операциялық ортада кез келген өзгерістерді немесе жүргізілген операциялар бойынша қандай да болмасын толықтыруларды көрсету үшін жыл сайынғы негізде олардың тәуекелдерін бағалауды жаңартуды жүргізуі тиіс.

Тәуекелдерді Бағалау Методологиясының артықшылығы

- жоғары басшылық үшін ГМВ шегінде тәуекелдер бойынша толық және бәрін қамтитын көріністі береді;
- желілік менеджментке жүргізілген операциялар бойынша тәуекелді және бақылау процесін бірегейлендіруге және тиісінше ресурстарды пайдалануға мүмкіндік береді;
- тұтастай алғанда тәуекелдер мен бақылауға ГМВ қызметкерлерінің назарын арттырады;
- ІАБ тәуекелдерді бағалау нәтижелеріне сәйкес жұмысты бөлу жөніндегі басымдықтарды орналастыруға мүмкіндік береді;
- болашақта ГМВ-ның корпоративтік бет-бейнесін арттыруға қызмет етеді.

Қаржы тәуекел-менеджменті

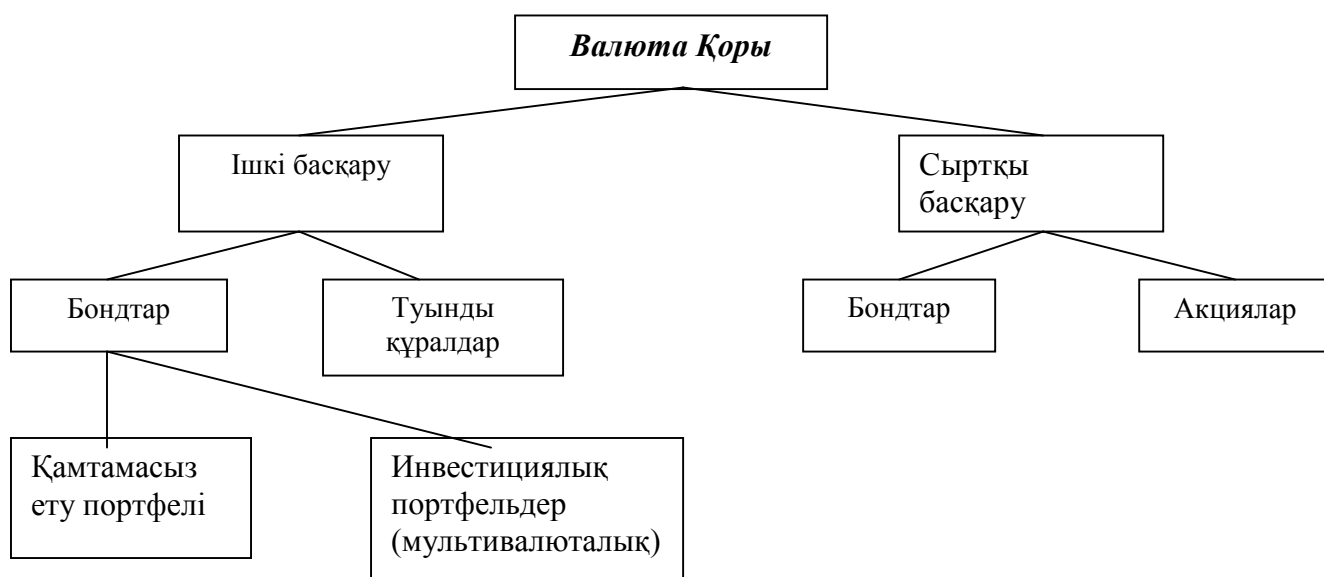
Валюта Қорының мақсаттары

- міндеттемелерді орындауды қамтамасыз ету
- монетарлық қаржы тұрақтылығын қолдау үшін өтімділікті қамтамасыз ету
- капиталды сақтау
- ұзақ мерзімді сатып алу қабілеттілігін қолдау.

⁴ Осы функция Стратегия және Тәуекел жөніндегі жаңа атқарушы директорға беріледі.

Портфельдер мақсаттарына байланысты ақша міндеттемелерін қамтамасыз ету портфеліне⁵ (бұдан әрі – қамтамасыз ету портфелі) және инвестициялық портфельге бөлінеді. Монетарлық базаға қамтамасыз ету портфелінің ара қатынасы 110.31% тең (28.04.2005ж.).

ГМВ резервтері портфелінің құрылымы

Қаржы тәуекелдерін басқару

Жоғарыда көрсетілген мақсаттарды орындауда ГМВ Менеджмент тәуекелі және бақылау басқармасы күн сайынғы мониторинг және қаржы және операциялық тәуекелдерінің алты негізгі түрін операциялық бақылау үшін жауапкершілік атқарады, атап айтқанда:

- нарық тәуекелі
- кредит тәуекелі
- өтімділік тәуекелі
- валюта тәуекелі
- есеп айырысу тәуекелі
- операция тәуекелі

Тәуекелді басқару шекарасы

Макродеңгейде тәуекелдерді басқару инвестициялық мақсаттарға жету және саясат талаптарын қамтамасыз ету үшін Валюта қорының инвестициялық қызметі нәтижесінде пайда болған тәуекелдерді бақылау үшін пайдаланылады.

Микродеңгейде тәуекелдерді басқарудың бастапқы мақсаты – бұл рұқсат етілген лимиттер шегінде Валюта қоры инвестициялау жүргізетін, сондай-ақ инвестициялар айтарлықтай шығындар әкелмейтін қамтамасыз ету.

Нарық және Валюта тәуекелдері

Қордың жалпы нарықтық бейімделуі Валюта Қорының Артықшылықты Бейтарап Позициясымен (АБП) және активтердің, дюрация және валюта түрлерінің әрбір класы бойынша лимиттерден болған тактикалық ауытқу жөніндегі лимиттермен тиімді түрде бақыланады.

АБП активтер мен валюталарды оңтайлы орналастыруды және іс жүзінде жылына 1 рет белгіленетін стратегиялық ұзақ мерзімді бенчмаркті білдіреді. Активтерді орта мерзімді

⁵ Back monetary base portfolio

орналастыру тактикалық ауытқуға арналған лимиттер арқылы қамтамасыз етіледі (орындауды бөлуді талдау нәтижелері негізінде⁶). Қысқа мерзімділер – белсенді басқару шеңберінде.

ГМВ нарық тәуекеліне ұшырауды өлшеу үшін RMMS⁷ арқылы активтерді орналастыру (нарық активтерінің мерзімдері және валюта түрлері бойынша схема кіреді) және Инвестициялық саясатқа сәйкес келуі бойынша апта сайын есеп дайындайды. Резервтер жөніндегі атқарушы директорлар мен менеджерлердің қатысуымен активтерді орналастыру бойынша апта сайынғы жиналыстар барлық Валюта Қоры бойынша, сондай-ақ ішкі және сол сияқты сыртқы басқарушылар арасындағы орналастырулар бойынша қысқа мерзімді және орта мерзімді инвестициялық стратегияларды қарау үшін өткізіледі.

Нарық тәуекелін өлшеу үшін бенчмаркке қатысы бойынша абсолюттік (доллармен көрсетілген) сияқты салыстырмалы VaR-дың да (%-бен, яғни tracking error пайдалану) сынақтан өткен үлгілерін пайдаланады. VaR тұрақты түрде (айына 1 рет) 95%-дық сенімгерлік аралық негізінде есептеледі. VaR-дың ай сайынғы есебі пайыздық ставкалар, бағамдар, акциялар және т.б. сияқты тәуекел факторларына негізделген және пайдаланылатын ковариациялық матрица барлық факторларды жабады. Желілік емес өнімдер үшін VaR-дың жеткіліксіз дәлдігі туралы айтылды. Тұтастай алғанда VaR өлшемі осы сенімгерлік аралық үшін қалыпты нарықтық жағдайда портфельдегі ең жоғары әлуэттік шығындарды есептеуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ ГМВ-да нарық тәуекелдерін басқару мақсатында тұрақты негізде (2 айда 1 рет) экстремалдық нарықтық жағдайларда Валюта қоры активтерінің нарықтық бағаларының тәртібін өлшеу үшін стресс-сынақ жүргізіледі. Экстремалдық нарықтық жағдайлардың үлгілеріне 1987 жылғы қор нарығының дағдарысы, сондай-ақ 1994 жылғы валюта дағдарысы кіреді.

Сынақ Валюта Қорының жақында өткен жағдайына ұқсас акциялар, облигациялар нарықтары және валюта нарығы бағаларының бір мезгілде күйреуінің Валюта Қорына әсерін бағалайды. VaR және стресс-сынақ нәтижелері тұрақты негізде (ай сайын) ВҚКК қарауына ұсынылады.

Жоғарыда көрсетілгендей, стратегиялық бенчмаркті белгілеу кезінде валюта тәуекелін басқару үшін ұзақ мерзімді кірістілік және активтердің тәуелсіз класы сияқты валюта тәуекелінің профилі, оның ішінде байланысқан валюта бағамы жүйесінің шеңберінде гонконг долларының монетарлық базасын толық қамтамасыз ету үшін осындай долларлық активтердің болу қажеттігі назарға алынады. Бұл ретте қамтамасыз ету портфелі өтімді долларлық активтерге ғана инвестициялануы мүмкін.

RMMS-тегі активтерді инвестициялық басқару жөніндегі барлық есептілік және лимиттер гонконг долларында дайындалады.

Кредит тәуекелі

ГМВ-дағы кредит тәуекелі қарсы әріптестер мен эмитенттердің жеке кредиттік рейтингілері мен Кредит саясатын сақтауына негізделген авторландырылған тізбесін белгілеу арқылы бақыланады. Кредит саясаты ішкі әзірленген, бірақ әлемге танылған қаржылық рейтинг компанияларына берілген рейтинг талдауы нәтижелеріне негізделген саясат болып табылады. ГМВ-да кредит тәуекелін басқарудың негізгі элементтері:

- Кредиттік Шолу Комитеті (КШК)
- кредит тәуекелінің бақылау рәсімдерінің әр алуан түрлері
- мәміле жасар алдындағы Алдын ала-Тексеру және Сәйкестілікке – Күн-Соңына RMMS

жүйесі арқылы Бақылау жасау

КШК-нің функциясы:

- Кредит саясатын қолдау, жүргізу және шолу
- кредиттік бағалауды және бақылау функцияларын орталықтандыру

⁶ Performance Attribution Analysis. Бондтар портфелі бойынша талдау «Axiom», акция портфелі бойынша «Atlas» бағдарламалық модулі арқылы жүргізіледі.

⁷ Reserves and Monetary Management System (Резервтерді және монетарлық операцияларды басқару жөніндегі ақпарат жүйесі)

- іштей басқарылатын портфельдер мен сырттай басқарылатын портфельдер арасындағы кредиттік лимиттер мен кредиттік желілер көлемінің ұсынымы

Кредит тәуекелінің бақылау рәсімдерінің түрлері:

- елдік лимит
- эмитент/қарсы әріптеске лимит
- мәмілелердің мерзіміне лимит

Бұл ретте RMMS қарсы әріптестер бойынша – іштей басқару плюс сырттай басқару бойынша жиынтық лимитті қадағалайды. Қарсы әріптеске ең төменгі рейтинг A1.

Сыртқы басқару

ГМВ-ның Резервтерді басқару департаментінде жеке Сыртқы менеджерлерді басқару бөлімшесі құрылды, оның функциясына сыртқы басқаруға берілген қаражаттарды ұйымдастыру және мониторингі кіреді. Бұл резервтердің шамамен 30% сыртқы басқаруға (резервтердің жалпы көлемі шамамен 120 млрд. АҚШ долларын құрайды) берілгенімен байланысты, бұл 40 портфельге жуығын құрайды. Сыртқы басқарушылар басқаратын портфель бондтар (облигациялар) портфелінен және акциялар портфелінен тұрады. Сыртқы басқарушыларға арналған лимиттерге негізделген инвестициялық және кредиттік бақылау функцияларын орындау үшін кастодиандар тағайындалады. Сыртқы басқарушылар үшін қарсы әріптестер мен эмитенттер бойынша кредиттік лимиттер кредиттік лимитті орналастыру үшін КШК растайтын әрбір мандат жөніндегі инвестициялық нұсқауда (Инвестициялық Нұсқау) айтылған. Инвестициялық нұсқауға сүйене отырып, менеджер-кастодиан әрбір операция және жиынтық позициялар бойынша бақылау жүргізеді. Сыртқы менеджерлер басқармасы санкция қолдану және қажетті шаралар қабылдау үшін КШК-нің кредиттік лимиттерден асып кеткені туралы баяндайды.

Әріптестерден тұрақты түрде аудиторлық есепке қосымша әріптестің ішкі бақылау жүйесін және тәуекелдерді басқару процесін ұйымдастыруды ашып көрсетуі қажет арнайы нысандағы есептердің сұратылатынын айтып кеткен жөн. Осы есепті талдау нәтижелері әріптестің ішкі кредиттік рейтингісіне әсер етеді. Бұдан басқа, мониторингі жүзеге асыру мақсатында Сыртқы басқарушылар басқармасының қызметкерлері жылына 2 рет сыртқы басқаруды жүзеге асыратын компанияларға барады.

Есеп айырысу тәуекелі

Есеп айырысу тәуекелін бәсендету үшін ГМВ-де корреспонденттік және әріптестік қатынастарды белгілеу кезінде Гонконгте еншілес компаниялары немесе филиалдары бар компанияларға басымдық беріледі, бұл талап Гонконгтың RTGS жүйесінде есеп айырысу жүргізу арқылы валюта операцияларының аясын кеңейтуге мүмкіндік береді, яғни валюта мәмілелері бойынша есеп айырысулар елдің ішкі төлем жүйесі бойынша жүргізіледі. Бұдан басқа, ГМВ-да «төлемге қарсы жеткізу» (облигациялар мен акциялар үшін) жүйесіндегі есеп айырысулар бойынша нұсқаулықтар стандартталған.

Операция тәуекелі

ГМВ-да есеп айырысу және дилинг қызметкерлерінің арасында міндеттерді бөлудің жоғары деңгейі қызметкерлер арасындағы ықтимал келісім мүмкіндігін төмендетуге мүмкіндік береді. Бұл ретте бұрын бэк-офистің Корпоративтік қызмет көрсету департаментінің құрамына кіргенін, бірақ осы кезде бұл бөлімшенің Банктік қадағалау департаментінің бөлігі болып табылатынын атап өту қажет.

Сондай-ақ ГМВ тұрақты негізде негізгі офис жүйенің бұзылуына, энергиядан айырылуына немесе табиғи апатқа байланысты жұмыс істемесе де, дилинг пен бэк-офистің функцияларын кедергісіз орындауына сенімділікті қамтамасыз ету үшін төтенше жағдайлар бойынша сынақ сабақтарын өткізеді.

Резервтерді басқару кезіндегі ақпарат жүйелері

ГМВ-да резервтерді басқару кезіндегі негізгі жүйе жоғарыда көрсетілген RMMS ақпарат жүйесі (жергілікті Гонконг компаниясы әзірлеген) болып табылады, оған мынадай модульдер кіреді:

- лимит және комплаенс (нақты уақыт режимінде)
- бас кітап
- сыртқы деректермен қамтамасыз ету (сыртқы желілерге қажетті интерфейстер)
- портфельді басқару
- есептердің генераторы
- статистикалық деректер.

II. Халықаралық Есеп айырысу Банкінде тәуекелдерді басқаруды ұйымдастыру

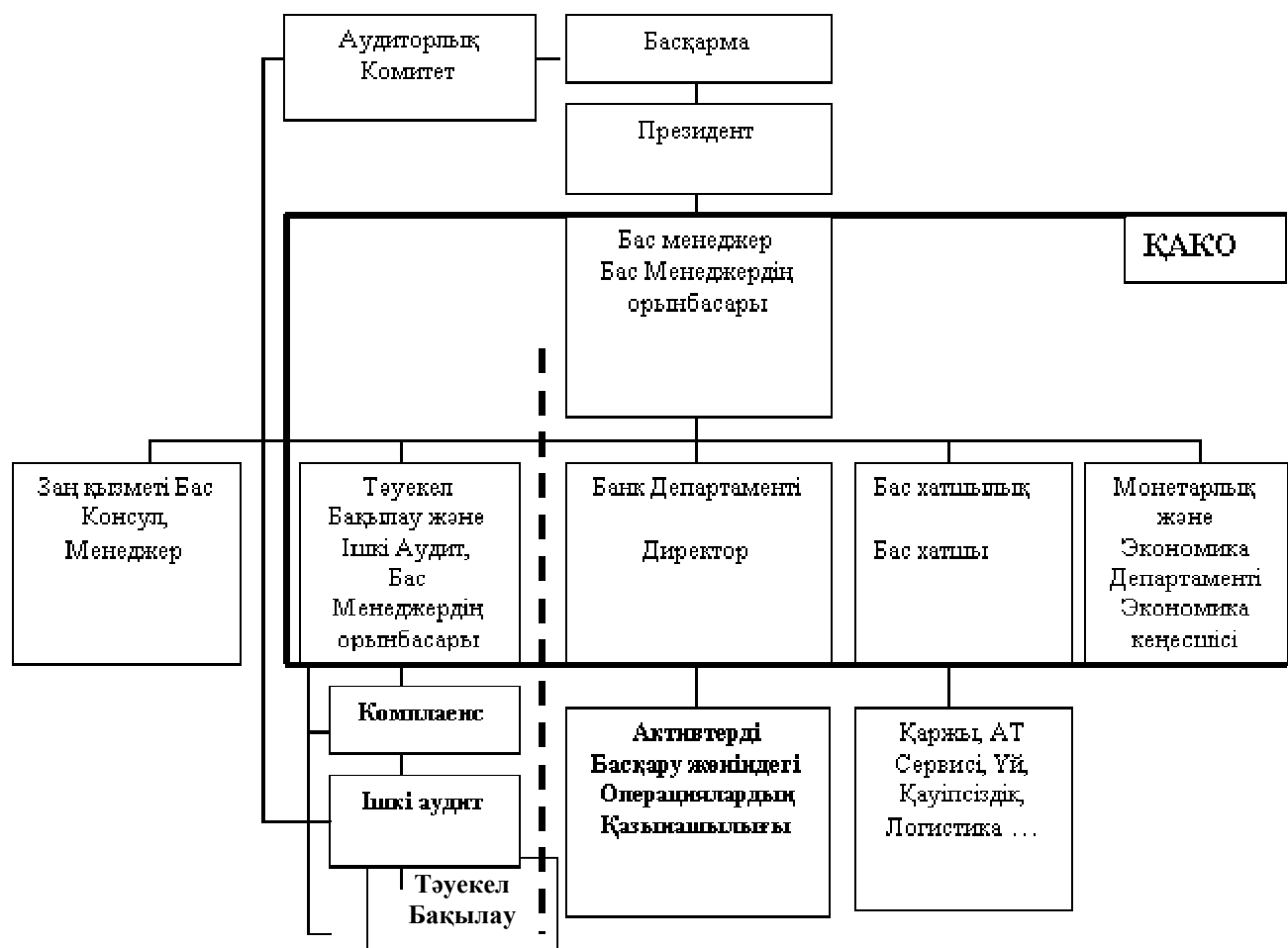
Халықаралық Есеп айырысу Банкінің мақсаты

Пайда Халықаралық Есеп айырысу Банкінің (бұдан әрі – ХЕБ) бастапқы мақсаты болып табылмайды. Мақсаты – «орталық банктерге, монетарлық мекемелерге және халықаралық қаржылық ұйымдарға қызмет көрсетуде кемеліне жету».

ХЕБ тәуекел-менеджментінің тиімді құрылымының элементтері

- жақсы басқару құрылымы (тәуелсіздік және өкілеттік);
- ішкі процестердің қатаң менеджменті және айқын мандаттар;
- бизнес үлгіге бағытталған икемді шектеулер;
- жергілікті жерлердегі жеке бақылау саясаты, рәсімдер және нұсқаулар;
- сенімді ақпарат технологиялары, үлгілері және деректері (тәуекелді орындау, өлшеу және бөлу үшін);
- жоғары сапалы, уақтылы, бәрін қамтитын, бірақ жақсы тексерілген ақпарат;
- бизнесті жақсы түсінетін және сыни пікірі бар штат.

ХЕБ-дегі тәуекелдерді басқару құрылымы

- Басқарма негізгі шектеулерді және айқын мандаттарды белгілейді;
- Қаржы комитеті (ҚАКО) Банктің тәуекелі бойынша саясатты белгілейді;
- Бақылау Тәуекелі Банк Департаментіне (ҚҰБ МОД ұқсас) тәуелді емес.

ХЕБ-де ережелерді, нұсқауларды және бақылау рәсімдерін белгілеу

Банк Операциялары бойынша ереже - Тәуекел жөніндегі нұсқау - Қарсы әріптестер жөніндегі нұсқау - Алаяқтық және Ұрлық жөніндегі ереже - Дауысты жазу рәсімдері - салалар бойынша арнайы нұсқау	Операциялық Нұсқау - бэк-офистің міндеттері бойынша операциялық рәсімдер - фронт-офис үшін және сол сияқты бэк-офис үшін арнайы өнімдер бойынша операциялық рәсімдер; - есеп айырысу нұсқаулықтарын түсіну және пайдалану үшін нұсқау - мәмілелерді түзету/жою үшін рәсімдер
Банктің барлық штатына арналған ереже - штат үшін реттеуші құжаттар - ХЕБ жүргізу кодексі - жеке шоттар бойынша мәмілелер жүргізу ережесі	Деректер қауіпсіздігі/Жеке қауіпсіздік - ақпарат қауіпсіздігі бойынша ХЕБ нұсқауы - жеке қауіпсіздік: - кіруді бақылау - келушілер үшін ереже
Фронт-офистің бақылау рәсімдері - Пайдалар/Шығындарды трейдердің күн сайын тексеруі	Бэк-офистің бақылау рәсімдері - STP⁸ мәмілелері емес және SSI бойынша емес мәмілелерге арналған бекіту процесі

⁸ Straight-through process

- бір күнде жүргізілген мәмілелердің тізімін трейдердің жүргізуі -әрбір трейдер бойынша мәмілелердің статистикасын жүргізу - айналым, өнім және трейдер бойынша қарсы әріптеске шоғырландырылған лимиттер бойынша есеп	- қолма-қол ақша қозғалысы және қағаздарды сақтау мониторингі - растамаларды салыстырып тексеру - менеджментті операциялық қателермен таныстыру
Кредит тәуекелі бойынша бақылау рәсімдері -нақты уақыт режиміндегі лимиттерді тексеру - жүргізілген/жүргізілмеген мәмілелер туралы күн сайынғы есеп	Нарық тәуекелі бойынша бақылау рәсімдері - нарықтық құн, тәуекелдер және өтімділік бойынша күн сайынғы есеп беру - бизнес бөлімшелерінің неғұрлым тәуекелді нарықтық позициялар бойынша, тәуекел және орындау бойынша апта сайынғы есеп беруі - овернайт транзакцияларында әрбір жаңа операциялардың бағасын талдау - жоғарыда атап көрсетілген есептерге негізделген күн сайынғы талдау

Тәуекелдерді басқару кезінде ХЕБ-де пайдаланылатын әдістер

Нарық тәуекелі

- Техника VaR
- стресс-Сынақ
- Монте – Карло симуляция әдісі

Кредит Тәуекелі

- ішкі үлгі

Өтімділік Тәуекелі

- өтімділік бойынша бұрынғы талаптарды статистикалық талдау
- өтімділіктің экстремалдық қажеттілігін консервативтік бағалау
- Активтер/Міндеттемелер композициясын талдау
- өтімділік коэффициентін бағалау
- тұрақты стресс-сынақ

Операция тәуекелі

- бақылауды өзін-өзі бағалау
- басқа сапалық талдау.

ХЕБ-нің Бақылау Тәуекелі бөлімшесінің ұйымдық құрылымы

- Бақылау Тәуекелінің Басшысы тікелей ХЕБ Бас менеджерінің орынбасарына есеп береді.

- Азия-Тынық мұхиты Офісі; Кредиттік Талдау және Комплаенс;
- Меншікті желілік менеджменті бар Бақылау Тәуекелінің 3 бөлімшесі;
- 26 қызметкерден тұратын штат.

Жоғарыда көрсетілген мысалдар қарастырылып отырған банктердің тәуекелдерді басқару функциясын қаншалықты жоғары бағалайтынын, тәуекелдерді бақылау жүйесінің қаншалықты ойластырылғанын және қисынды ұйымдастырылғанын көрсетеді. Біз де соны айта аламыз ба?

Социально-экономическое развитие регионов Республики Казахстан за 2 квартал 2005 года

Сыдыкова К.С.,

Специалист-аналитик Управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики Национального Банка Республики Казахстан

В данной статье на основе отчетов, представленных территориальными филиалами Национального Банка Республики Казахстан, представлен анализ социально-экономического развития областей за второй квартал 2005 года.

1. Общая экономическая ситуация

Инфляция

За 1 полугодие 2005 года индекс потребительских цен, характеризующий общий уровень инфляции, по данным областных управлений статистики, сложился наиболее высоким в Актюбинской и Карагандинской областях на уровне 107,1% и 107,9%, соответственно. Повышение индекса цен, в указанных областях, произошло в основном за счет роста цен на потребительские товары.

Индекс потребительских цен был минимален в Западно-Казахстанской и Южно-Казахстанской областях и составил по каждой области 101,7% и 102,6% соответственно.

В продовольственном сегменте наибольшее повышение цен зарегистрировано в Карагандинской области – 108,7% и Актюбинской области – 107,4%, наименьшее повышение – в Западно-Казахстанской области – 102,1%.

При этом в отчетном периоде, в связи с сезонным фактором, резкий рост цен отмечен на фрукты и овощи почти во всех регионах республики. Наибольшее повышение цен зарегистрировано в Актюбинской области - 147,8%, Кызылординской области на 136,4%, Павлодарской области на 131,8%, г. Алматы на 130,9%, Акмолинской области на 30,6%, наименьшее повышение в Жамбылской, Атырауской и Северо-Казахстанской областях на уровне 114%, 114,3%, 114,4% соответственно. Основной причиной более интенсивного роста цен на овощи и фрукты являются расширение географии импорта т.е. поступление более дорогой продукции ближнего и дальнего зарубежья, резкое сокращение импорта более дешевых овощей и фруктов из Кыргызстана в связи с политической ситуацией. Кроме того, на цены в большей мере повлияли перекупщики и различного рода посредники, которые при высоком спросе воспользовались недостаточным насыщением рынка товарами растениеводства. Запасы плодоовощной продукции, которая в основном производится в личных подсобных хозяйствах населения, не удовлетворяет спрос. Следует отметить и рост транспортных расходов, тарифов на энергоносители.

Также отмечен рост цен на мясо и мясопродукты. Наибольшее повышение зафиксировано в Карагандинской области на 18,5%, Мангистауской области – 14,1%, Атырауской области – 13,8% и в Костанайской области – 11,4%. Как отмечают Карагандинский и Атырауский филиалы, основной причиной повышения цен на продукцию животноводства являются перекупщики и различного рода посредники, которые оптом скупают мясопродукты и реализуют по искусственно завышенным ценам. Мангистауским филиалом отмечено, что основной объем мясной продукции в область завозится из других регионов. Поэтому уровень цен в данном регионе находится в прямой зависимости от объемов поставок и запасов продукции.

В целом, за рассматриваемый период отмечено снижение цен на молоко и молочную продукцию во всех регионах кроме Карагандинской и Атырауской областей, где повышение цен составило 11,5% и 9,2% соответственно. Как отмечает Карагандинский филиал, основной причиной роста цен в данном регионе явилось повышение цен отечественных производителей сухого, цельного и обезжиренного молока на 16%. Наибольшее снижение цен отмечено в Актюбинской и Северо-Казахстанской областях на 14,1% и 9,8% соответственно.

Наибольшее повышение цен на хлеб и хлебобулочные изделия отмечено в Атырауской области на 6,9%, Восточно-Казахстанской области на 2,7% и г. Астана на 2,5%.

В связи с сезонным фактором, во всех регионах наблюдалось повышение цен на сахар. Значительное повышение индекса цен по данному продукту отмечено в Алматинской области на 7%, Павлодарской области на 6,9%, Восточно-Казахстанской области на 6,6%, Костанайской области на 5,9% и в Акмолинской области на 5,8%. Как сообщили в департаменте регулирования естественных монополий и защите конкуренции Костанайской области, дестабилизация ценовой ситуации была вызвана дефицитом сахара при его повышенном спросе в данное время года, а также отсутствием транспорта для его перевозки.

Также отмечено повышение цен на морепродукты, что вызвано, в первую очередь, сезонным спросом на данный продукт. Наибольшее повышение цен на морепродукты зарегистрировано в Актюбинской области – 125,5%, г. Алматы – 107,1%, в Павлодарской области – 106,7%, Восточно-Казахстанской области на 105,7% и в Мангистауской области на 104,5%.

Вместе с тем, сдерживающее действие на общий прирост цен на продовольственные товары оказало сезонное снижение цен на яйца, которое было отмечено практически во всех областях кроме Карагандинской области, где цены выросли на 16,6%. Как отмечено Карагандинским филиалом, на рынок продуктов птицеводства данной области оказало влияние снижение производства яиц на Майкудукской птицефабрике, вследствие падежа птицы, а также увеличения расходов на корма на 28,5%. Наибольшее снижение отмечено в Западно-Казахстанской области на 35,2%, в Павлодарской области на 35%, и в Северо-Казахстанской области на 33,4%.

В сегменте непродовольственных товаров за 1 полугодие 2005 года по 3 областям отмечено повышение индекса цен, который составил в Актюбинской области 107,7%, в Карагандинской области – 106,2%, и в Атырауской области – 104,5%. В оставшихся областях наблюдалось наименьшее повышение цен и наименьшее значение индекса сложилось в Западно-Казахстанской области – 100,3% и в Павлодарской области – 100,6%.

За 1 полугодие 2005 года в связи с подорожанием продукции у производителей отмечен резкий рост цен на печатную продукцию. По данному виду продукции повышение зарегистрировано во всех регионах одновременно, но наибольший рост отмечен в Мангистауской и Актюбинской областях и составил 113,7% и 110,8% соответственно по каждому региону.

Вследствие сезонного фактора значительное повышение цен отмечено на одежду и обувь. В среднем за 1 полугодие 2005 года цены на одежду и обувь в Атырауской области выросли на 32,9%, чему способствовали рост цен на ГСМ, и события, произошедшие в Кыргызстане, так как указанные виды товаров завозятся в данный регион из этой страны. Наибольшее повышение индекса цен на одежду зарегистрировано в г. Алматы – 105,8%, Карагандинской и Актюбинской областях на уровне 104,9% и 103,9% соответственно по каждой области. Наибольшее повышение цен по обувной продукции отмечено в Актюбинской области на 6,1%, в Карагандинской области на 5,3% и в Жамбылской области – 3,9%.

По бензину и дизельному топливу динамика изменения цен в разрезе областей сложилась разнонаправленной. Так, цены на бензин снизились в 7 областях, в 6 областях повысились. При этом наибольшее снижение отмечено в Кызылординской области на 8,1%, в Западно-Казахстанской области на 7,2%, в г. Алматы на 6,9% и в Павлодарской области на 5%, наибольшее повышение отмечено в Карагандинской области на 19,8%, в Атырауской на 7,7%, в Жамбылской на 6,5%, в г. Астана и в Акмолинской области на 5,5% и 5,1% соответственно по каждой области. Наибольшее повышение индекса цен на дизельное топливо зарегистрировано в Атырауской на 66%, в Карагандинской на 46% и в Жамбылской области на 6,9%.

По сегменту платных услуг наибольшее повышение цен зарегистрировано в Карагандинской области на 8%, в Павлодарской области на 6,5%, в Актюбинской и в Восточно-Казахстанской области на 6,3% и в г. Астане на 5,1%, по остальным 7 областям отмечено небольшое увеличение от 1,1% до 1,8%.

В 4 областях отмечен рост цен на жилищно-коммунальные услуги, в частности за счет роста платы за услуги по содержанию основного жилья. Наибольшее повышение отмечено в Павлодарской области на 9,8%, Жамбылской области на 8,7%, г. Астана на 8,2% и в Восточно-Казахстанской области на 7,9%. Однако, при этом в 5 областях цены на жилищно-коммунальные услуги не изменились с начала года.

Услуги пассажирского транспорта подорожали вследствие роста цен на бензин. Наибольшее повышение отмечено в Карагандинской области на 31,8%, в Атырауской области на 6,4%, в Восточно-Казахстанской и Актыбинской областях на уровне 5,9% и 5,8% соответственно. Наибольшее снижение зарегистрировано в Жамбылской области на 11% и в Акмолинской области на 3,4%.

Также отмечен рост цен на медицинские услуги и на услуги образования. Наибольшее повышение цен на указанные услуги зарегистрировано в Карагандинской области, который составил по медицинским услугам - 8,7%, по образованию – 12,4%. Также отмечен значительный рост индекса цен на медицинские услуги в Костанайской области на 7,4% и в Восточно-Казахстанской области на 4,6%.

За 2 квартал 2005 года величина прожиточного минимума повысилась во всех областях республики кроме Атырауской области, где отмечено снижение данного показателя на 186 тенге, в среднем повышение по республике составило 295 тенге. Показатель прожиточного минимума, как и прежде наиболее высок в Мангистауской и Атырауской областях – 7957 тенге и 7100 тенге соответственно, и минимален в Южно-Казахстанской и Жамбылской областях – 5356 тенге и 5461 тенге соответственно.

В реальном секторе экономики сложилась разнонаправленная динамика цен. Так, в промышленности в большинстве областей отмечен рост цен предприятий производителей, и наибольший показатель зарегистрирован в Актыбинской области – 75,6%, Костанайской области – 27%, Мангистауской области – 20,6%, Жамбылской области – 12%, Карагандинской области – 10,5%, Восточно-Казахстанской области – 9,2% и в Северо и Западно-Казахстанской областях на уровне 8,8% и 8,4% соответственно. При этом, наименьшее повышение цен отмечено в Южно-Казахстанской и Кызылординской областях на 0,8% и 1% соответственно. Как отмечает Актыбинский филиал, динамика цен в промышленности в 1 полугодии была неоднородной и во многом определилась их изменением на энергоресурсы. Костанайский филиал отмечает, что рост цен промышленной продукции предприятий - производителей обусловлен повышением цен в горнодобывающей промышленности на 44,9%.

В сельском хозяйстве наибольший рост отмечен в Актыбинской и Карагандинской областях на 7,7% и 5,7% соответственно, также в Атырауской и Алматинской областях на уровне 3,6% и 3,3% соответственно по каждой области. Незначительное понижение цен сельхозтоваропроизводителей отмечено в Восточно-Казахстанской области на 5,1%, в Южно-Казахстанской области на 4,3%, в Павлодарской области на 1,6% и в Костанайской области на 0,5%.

В строительстве повышение цен отмечено по всем областям, при этом наибольшее повышение зарегистрировано в Карагандинской и Актыбинской областях на уровне 8,6% и 8,3% соответственно.

Наибольший рост цен у предприятий грузоперевозчиков отмечен на уровне 4,5% и 4,2% в Атырауской и Восточно-Казахстанской областях, а также в Карагандинской области – 3,3% и Южно-Казахстанской области на уровне 2,6%. Наименьший рост цен отмечен в г. Алматы на уровне 1,4%, при этом в 6 областях изменений цен вообще не произошло.

Промышленность

В 1 полугодии 2005 года практически во всех областях республики отмечен экономический рост. Наибольший показатель индекса физического объема промышленного производства в сравнении с соответствующим периодом прошлого года был зарегистрирован в Костанайской области – 177,3%, в Актыбинской - 166,4%, в Западно-Казахстанской - 147,1%, в Жамбылской - 132,6%, в Павлодарской - 126,3%, при этом в Карагандинской и Кызылординской областях отмечен спад производства, где индекс физического объема составил 86,9% и 94,8% соответственно.

В горнодобывающей промышленности при общем росте объемов производства в следующих шести областях отмечено значительное снижение: в Южно-Казахстанской области на 20,8%, в Восточно-Казахстанской на 16,1%, в Жамбылской области на 16%, в Акмолинской области на 15,1%, в Карагандинской области на 10,6% и в Кызылординской области на 6,6%. Как отмечено Южно-Казахстанским филиалом, снижение объемов производства в горнодобывающей

промышленности данной области произошло за счет уменьшения добычи гравия и щебня на 58,4% и сульфата бария на 62%. Восточно-Казахстанский филиал также отмечает, что индекс физического объема снизился за счет уменьшения добычи каменного угля и лигнита на 8,5% вследствие снижения спроса, металлических руд на 16,9%.

По информации Жамбылского филиала причиной снижения производства в регионе явилось завершение буровых работ на Амангельдинском газовом месторождении.

В Акмолинской области причиной снижения объемов производства явилось снижение объемов добычи золотосодержащего концентрата на 50% по сравнению с 2 кварталом 2004 года, а также доломита на 10,9%. На снижение добычи золотосодержащего концентрата оказала влияние реконструкция производства, осуществляемая на АО «ГМК Казах алтын», кроме того, простаивают мощности по добыче каменного угля ТОО «Аркада - Индастри» в связи с отсутствием рынка сбыта.

Карагандинский филиал, среди причин снижения объемов производства отмечает падение производства рафинированной меди на 5,8% и медной проволоки в 4,2 раза, в первом случае из-за низкого содержания полезных компонентов в добываемой руде, во втором, из-за падения спроса со стороны потребителей.

В Кызылординской области основной причиной снижения объемов производства явилось уменьшение добычи нефти и попутного газа на 7,5%. Данное снижение связано с необходимостью полного завершения проектов по утилизации попутного газа на нефтяных месторождениях.

Однако, несмотря на снижение, в некоторых областях отмечено повышение объемов производства. Наибольший показатель индекса физического объема сложился в Западно-Казахстанской области на 50,4%, в г. Алматы на 40,1%, в Атырауской области на 32,4% и в Актыбинской области на 15,6%.

Рост производства был обеспечен за счет роста добычи нефти, газа и газового конденсата на 65,6% и 58,4% соответственно, а также за счет увеличения предоставления услуг связанных с добычей нефти и газа (64,8% в Актыбинской области), увеличения объемов добычи гальки, щебня и гравия, добыче хромовых руд (9,3% в Актыбинской области), попутного газа и природного песка (на 61,7% в Актыбинской области).

За первое полугодие 2005 года по сравнению с аналогичным периодом прошлого года, почти во всех регионах нашей республики наблюдается рост в обрабатывающей промышленности. Несмотря на общий рост производства отрасли, в Карагандинской области отмечено снижение на 15,7%, в основном за счет сокращения производства металлургической промышленности на 65,9%. Как отмечает Карагандинский филиал спад производства в данной области связан со снижением выпуска плоского проката по сравнению с аналогичным периодом 2004 года на 33,8%, труб из черных металлов в 1,5 раза, последнее, прежде всего из-за падения спроса со стороны покупателей вследствие увеличения отпускной цены.

При этом, в оставшихся 15 регионах отмечается активный рост производства обрабатывающей промышленности, и наибольший показатель индекса физического объема в сравнении с соответствующим периодом прошлого года отмечен в Западно-Казахстанской области – 55,9%, в Жамбылской области – 37,2%, в Павлодарской области – 36,5%, в Актыбинской области – 34,5%, в Южно-Казахстанской области на - 33,6%, в Костанайской области на – 31,5% и в Кызылординской области на – 30,2%.

Значительные темпы роста достигнуты в обрабатывающей промышленности Западно-Казахстанской области, за счет прироста в производстве нефтепродуктов в 10,3 раза, удельный вес данного производства в обрабатывающей промышленности составляет 45,3%.

Наиболее положительная динамика сложилась у предприятий производителей пищевых продуктов. В ряде областей выпуск продукции увеличился, так в Актыбинской области на 19,6%, Алматинской на 19,2%.

В Павлодарской области, как отмечает региональный филиал, рост выпускаемой продукции достигнут за счет увеличения объемов в производстве нефтепродуктов, в том числе за счет производства бензина на 17,8%, газа и нефти на 17,6%, мазута топочного в 1,5 раза, целлюлозно-бумажной промышленности на 42,8% и в химической промышленности на 30%.

Как отмечает Южно-Казахстанский филиал, значительный рост индекса физического объема в обрабатывающей промышленности приходится на производство кокса, нефтепродуктов и ядерных материалов. За отчетный период рост объемов производства предприятий данной области составил 109,1% за счет роста объемов вакуумного газойля в 6,5 раз.

Также, в большинстве областей отмечен рост в металлургической, химической, целлюлозно-бумажной, пищевой, текстильной и швейной промышленности.

Производство и распределение газа и воды было увеличено в Жамбылской области на 49,5%, в Актюбинской области на 20,3%, в г. Астана на 13,1%, Костанайской области на 12,5%, Южно-Казахстанской области на 11,2%, Восточно-Казахстанской области на 10,5% и в Кызылординской и Акмолинской областях 9,1% и 9,2% соответственно. При этом, спад производства отмечен в Мангистауской области на 14,6% и г. Алматы на 1,1%.

Сельское хозяйство

В 1 полугодии 2005 года отмечен рост объемов продукции сельского хозяйства в большинстве областей Казахстана. Наибольший рост в отчетном периоде в сравнении с соответствующим периодом 2004 года зафиксирован в Павлодарской области на 13,7%, и в г. Астана на 13%, Южно-Казахстанской области на 9,7%, и Мангистауской области на 5,6%. Наименьший прирост отмечен в Кызылординской области на 2,3%, Алматинской области на 2,8% и в Северо-Казахстанской и Актюбинской областях на уровне 3,3% и 3,5% соответственно. Увеличение производства связано в основном с ростом валовой продукции животноводства: увеличением удоев молока, производства мяса, яиц. Также следует отметить, что в северных зерновых областях были проведены весенне-полевые работы, в некоторых областях увеличены площади под посев зерновых культур.

Как и прежде, основными производителями сельскохозяйственной продукции являются домашние и крестьянские хозяйства, на долю которых приходится около 90% от всего объема продукции.

Одной из актуальных задач развития сельского хозяйства является переработка произведенной продукции и доведение ее до конкурентоспособности. В соответствии с задачами по повышению качества продукции отечественных товаропроизводителей, на предприятиях Алматинской области внедряют систему международного стандарта менеджмента качества ИСО-9001:2000.

Продолжается финансирование сельского хозяйства. Так, за шесть месяцев текущего года представительство АО «Казагрофинанс» представлено в лизинг сельхозтоваропроизводителям региона на 51 млн. тенге.

Инвестиции

В целом по республике наблюдается рост инвестиций. Наиболее высокие показатели за 1 полугодие 2005 года в сравнении с соответствующим периодом прошлого года отмечены в Карагандинской области в 2,1 раза, в Мангистауской области на 74,2%, в Северо-Казахстанской области на 67,6%, в Акмолинской области на 38,4%, в Павлодарской области на 38,1%, в г. Алматы на 30,5%, в Актюбинской области и в Южно-Казахстанской области на 28,5% и 27,2% соответственно. Наибольшее снижение объемов инвестиций зафиксировано в Западно-Казахстанской и Жамбылской областях на 46,5% и 14,5% соответственно.

За 1 полугодие 2005 года, как отмечено Карагандинским филиалом большая часть инвестиции в основной капитал, приходится на оборудование, инструмент, инвентарь и составило 65,5%.

В Мангистауской области в структуре инвестиций в основной капитал преобладают работы по строительству и капитальному ремонту зданий и сооружений. Приоритетной сферой направлений инвестиций по видам экономической деятельности является горнодобывающая промышленность (77,7%).

Приоритетными отраслями по освоению инвестиций в основной капитал по Северо-Казахстанскому региону в первом полугодии 2005 года явились, промышленность – 27,5% от общего объема, и сельское хозяйство – 22,8%.

Как отмечает Акмолинский филиал, за отчетный период 2005 года 29,9% инвестиции в основной капитал направлено на развитие предприятий сельского хозяйства, 23,8% направлено на операции с недвижимым имуществом, аренду и предоставление услуг потребителям.

В Павлодарской области, как отмечает региональный филиал, на сегодня портфель инвестиционных проектов состоит из 88 бизнес-планов, где планируется развитие металлообработки, энергетики, теплоэнергетики, связи, машиностроения, производства строительных материалов, пищевой промышленности.

В г. Алматы, в структуре инвестиции в основной капитал по видам экономической деятельности, в которые они были направлены, приоритетными стали следующие сферы: транспорт и связь (37,3%), операции с недвижимостью, аренда и предоставление услуг (29,3%) и обрабатывающая промышленность (10,5%).

По данным Актюбинского филиала, основной объем инвестиций (89,3%) в основной капитал осваивается предприятиями и организациями с негосударственной формой собственности. Более двух третей инвестиций направлены на развитие промышленности (78%), в которой самыми капиталоемкими являются инвестиций в горнодобывающую промышленность (66,6%), из них добыча сырой нефти и газа и услуги, связанные с их добычей составляют 88,3% объема всей отрасли.

В целом, по Республике Казахстан за 1 полугодие 2005 года инвестиций были направлены в горнодобывающую, обрабатывающую промышленности, сельское хозяйство, транспорт, связь и на операции с недвижимым имуществом, при этом большая часть инвестиций была вложена в основной капитал.

В Атырауской области также продолжают работы по реализации крупных инвестиционных проектов: реконструкция Атырауского НПЗ, проект завода второго поколения закачки сырого газа в пласт ТОО «Тенгизшевройл», освоение месторождения «Кашаган» консорциумом «Аджип ККО», строительство новой взлетно-посадочной полосы, строительство газоперерабатывающего завода на местности Карабатан.

Основным источником инвестиций являются собственные средства предприятий и физических лиц (в том числе и кредиты) – на их долю приходится около 70,2%, затем средства государственного бюджета – на их долю приходится около 16,3% и на долю иностранных инвестиций приходится около 16,9%.

Строительство

Продолжает активно развиваться строительный сектор экономики. За 1 полугодие 2005 года наибольший рост в этой сфере в сравнении с соответствующим периодом прошлого года отмечен в Северо-Казахстанской области в 2,2 раза, Карагандинской области на 48,9%, Кызылординской на 37,8%, Южно-Казахстанской на 36,9%, Павлодарской на 33%, Восточно-Казахстанской на 31,2%, в Жамбылской области и в г. Алматы на 24% по каждому региону. При этом значительная часть объема выполненных работ приходится на новое строительство, реконструкцию, техническое перевооружение действующих объектов, затем на капитальный и текущий ремонт.

Также отмечается рост инвестиций в жилищное строительство. Наибольший объем выделенных средств в отчетном периоде отмечен в г. Астана – 28 млрд. тенге, в г. Алматы – 14,6 млрд. тенге, в Алматинской области – 9,6 млрд. тенге, в Атырауской области – 9 млрд. тенге, Южно-Казахстанской области – 4,9 млрд. тенге и в Мангистауской области – 3,3 млрд. тенге, наименьший объем выделенных средств отмечен в Павлодарской области – 792,7 млн. тенге, в Кызылординской области – 839,5 млн. тенге и в Северо-Казахстанской области – 911,1 млн. тенге. Однако, при этом, по указанным областям отмечается рост объемов выделенных средств, по Кызылординской области в среднем 5,6, и по трем областям в среднем в 3,5 раза по сравнению с соответствующим периодом прошлого года.

Также отмечается рост строительства жилых домов, как в городах, так и в сельской местности.

Как отметили филиалы, по данным Агентства по статистике Республики Казахстан затраты на строительство 1 кв. м жилья составили по г. Алматы – 29,2 тыс. тенге, Костанайской области – 30,1 тыс. тенге, Мангистауской области 27 тыс. тенге, Жамбылской области – 21,9 тыс. тенге,

Западно-Казахстанской области – 17,8 тыс. тенге, Северо-Казахстанской области – 14,3 тыс. тенге и в Кызылординской области – 12,9 тыс. тенге.

Транспорт

В условиях роста производства, а также вследствие сезонного наращивания полевых работ наблюдается увеличение объемов транспортных грузоперевозок по всей республике. Наибольшее увеличение за 1 полугодие 2005 года по сравнению с соответствующим периодом прошлого года зарегистрировано в Павлодарской и Южно-Казахстанской областях на уровне 10,4% и 10,1%, также в Актюбинской области на 7,6% и в Атырауской области на 7%. Увеличен объем перевозок всеми видами транспорта, объем услуг, оказанных предприятиями связи, а также объем работ выполненных по договорам строительного подряда.

Ключевые проблемы реального сектора

Несмотря на позитивные показатели роста, у предприятий реального сектора все еще очень много проблем, препятствующих их деятельности. Как отмечает большинство филиалов, актуальными проблемами в развитии предприятий реального сектора экономики остаются: недостаточное обеспечение собственными средствами; высокая степень износа основных средств; низкая конкурентоспособность продукции; невысокий уровень маркетинга и менеджмента; потеря кооперационных связей; неплатежеспособность потребителей; преимущественно краткосрочное кредитование банками реального сектора; административные барьеры; низкие доходы хозяйствующих субъектов, не позволяющие делать масштабные инвестиции в техническое перевооружение; недостаток рынков сбыта, а также недостаток квалифицированных работников. Как отмечает Атырауский филиал, менеджерами предприятий – участников мониторинга реального сектора экономики отмечено, что резкие колебания цен на горюче-смазочные материалы (ГСМ) также негативно сказываются на их деятельности, так как стремительный взлет цен на ГСМ мешает предприятиям развиваться и быть рентабельными.

Среди основных факторов, ограничивающих производственную деятельность и предпринимательскую активность предприятий Акмолинской области, по мнению большинства сельскохозяйственных предприятий являются: изношенность материально-технической базы, недостаток оборотных средств и низкие закупочные цены на продукцию.

Как отмечает региональный филиал, для Восточно-Казахстанской области важнейшей проблемой животноводства является восстановление такой отрасли, как мараловодство. Возникает необходимость государственной помощи в виде субсидии или льготных кредитов для данной отрасли, так как продукция мараловодческих хозяйств достаточно конкурентоспособна на мировом рынке.

В Северо-Казахстанской области ключевыми проблемами предприятий сельского хозяйства являются, прежде всего, их слабое финансовое положение, что лишает их от банковских кредитов и лизинга сельхозтехники и перерабатывающего оборудования. Также к числу основных проблем животноводческих предприятий относится низкий удельный вес племенного скота в мелких сельхозпредприятиях и недостаточность денежных средств на его приобретение. Помимо этого, значительные трудности создают большое количество посредников между сельхозтоваропроизводителем и покупателем, трудность транспортировки данной продукции, недостаточность современных специализированных предприятий с развитой системой заготовки, переработки и сбыта плодоовощной продукции. Также, проблемой является отсутствие договорной дисциплины, то есть, невыполнение договорных обязательств при получении ими авансовых платежей.

Многие сельские хозяйства испытывают трудности в обеспечении горюче-смазочными материалами, которые особо остро стоят во время посевных работ. Выделяемые местными органами бюджетные средства на закупку горюче-смазочных материалов не покрывают потребностей, также возникают трудности с заключением договоров и поставка дизельного топлива осуществляется неудовлетворительно.

Строительные компании многих областей испытывают трудности с формированием портфеля заказов, отмечают высокую конкуренцию в данной сфере, высокую стоимость материалов, а также высокий уровень налогов.

2. Финансовый рынок

Депозитный рынок

Развитие депозитного рынка за 1 полугодие 2005 года характеризовалось тенденцией увеличения объемов депозитов в большинстве областей. Наибольший рост объемов депозитов в сравнении с предыдущим кварталом текущего года отмечен в Актюбинской области на 52%, г. Алматы на 14,3%, Атырауской области на 14%, Мангистауской области на 13% и в Карагандинской области на 17,7%. Снижение объемов депозитов отмечено в г. Астана на 3,8% и в Костанайской области на 3,6%.

Рост депозитов в основном обусловлен улучшением экономической ситуации в регионах, увеличением доходов населения, повышением доверия населения к банковской системе, в результате функционирования системы страхования вкладов населения, а также улучшением финансового состояния предприятий. Кроме того, в условиях жесткой конкуренции для привлечения новых вкладчиков банками проводится работа по расширению перечня вкладов и дополнительных услуг.

Продолжалась тенденция роста вкладов в национальной валюте, что свидетельствует о повышении уровня доверия вкладчиков, что в свою очередь объясняется привлекательными ставками вознаграждения, предлагаемыми банками по вкладам в национальной валюте. В итоге, наибольший удельный вес вкладов в тенге по состоянию на 1 июля 2005 года наблюдался в Костанайской области 74,2%, Карагандинской области 72,3%, Северо-Казахстанской области 69,1%, Восточно-Казахстанской и Западно-Казахстанской областях – 67,5% и 67,4% соответственно. Наименьший удельный вес отмечен в Актюбинской, Мангистауской области и г. Астана – 50,3%, 52,8% и 53,5% соответственно.

В течение 2 квартала 2005 года по средневзвешенным ставкам наблюдалась разнонаправленная динамика. Так, по тенговым депозитам наибольшее увеличение ставок за отчетный период произошло в Северо-Казахстанской области на 3,4 п.п., также в 3 областях произошло незначительное повышение в среднем на 0,5 п.п. В трех областях изменении по средневзвешенным ставкам не наблюдалось, тем не менее, снижение произошло в 8 областях в среднем на 1 п.п.

Самая высокая средневзвешенная ставка по срочным депозитам в тенге была зафиксирована в Павлодарской – 10,2%, Костанайской области – 9,5%, Карагандинской и Южно-Казахстанской областях на уровне – 9,4% по каждой области, Акмолинской области – 9,3% и в Северо-Казахстанской области – 9,2%. Самая низкая – в Атырауской области – 3,7 % и в Мангистауской области – 3,9%.

По депозитам в иностранной валюте увеличение ставок зарегистрировано в 5 областях в среднем на 0,9 п.п. По 7 областям отмечено снижение ставок в среднем на 1,1 п.п. И в 4 областях изменений ставок по иностранным депозитам не произошло.

Самая высокая средневзвешенная ставка по срочным депозитам в иностранной валюте была зафиксирована в Карагандинской области – 6,6%, в Алматинской области 6,5%, в Акмолинской, Кызылординской области и в г. Алматы – 6,1%, и в Павлодарской области – 6,0%. Самая низкая – в Актюбинской области – 2,2%, Восточно-Казахстанской области – 3,2% и в Атырауской области – 3,3%.

При рассмотрении депозитной базы по типу вкладчика во многих областях значительная часть привлеченных депозитов приходилась, как и прежде, на физические лица. Такие депозиты составляли более чем 90% в структуре депозитного портфеля в таких областях как, Восточно-Казахстанская, Северо-Казахстанская, Жамбылская, Южно-Казахстанская, Акмолинская, и Костанайская, более 80% - в Атырауской, Алматинской, Кызылординской, Павлодарской и Западно-Казахстанской областях. Исключением стали Актюбинская область, г. Астана и г. Алматы, где на долю физических лиц пришлось всего 41,5%, 42,5% и 40,5% соответственно.

Динамика объемов депозитов на душу населения представлена в таблице 1.

Таблица 1

Объем депозитов на душу населения*
(без учета текущих счетов и счетов нерезидентов)

Области	На 1 апреля 2005 года			На 1 июля 2005 года		
	общий объем вкладов населения (млн. тенге)	население (тыс. человек)	на душу населения (тыс. тенге)	общий объем вкладов населения (млн. тенге)	население (тыс. человек)	на душу населения (тыс. тенге)
Акмолинская	5924,8	745,8	7,9	6145	746,1	8,2
Актюбинская	17306,1	680,3	25,4	18836	683,6	27,6
Алматинская	4873,6	1595,2	3,1	4013	1598,7	2,5
Атырауская	9825,6	465,2	21,1	11201	468,2	23,9
Восточно-Казахстанская	32040,6	1439,7	22,3	32563	1437,5	22,7
Жамбылская	6775,2	995,3	6,8	7324	997,7	7,3
Западно-Казахстанская	11984,3	606,5	19,8	13124	608	21,6
Карагандинская	52742,1	1332,1	39,6	58271	1332,9	43,7
Костанайская	19998,4	905,9	22,1	19273	906	21,3
Кызылординская	4452,5	613,3	7,3	4611	615,2	7,5
Мангистауская	11291,4	364,7	31,0	12764	367,6	34,7
Павлодарская	17720,6	742,8	23,9	18741	742,9	25,2
Северо-Казахстанская	9531,7	664,7	14,3	9973	664,6	15,0
Южно-Казахстанская	10846,2	2202,6	4,9	11887	2213,9	5,4
г. Алматы	443315,7	1216,5	364,4	506489	1224	413,8
г. Астана	77773,2	534,7	145,5	77101	539,9	142,8

* по расчетам Департамента исследований и статистики

Исходя из таблицы, самый высокий показатель объема депозитов на душу населения на 1 июля 2005 года зафиксирован в г. Алматы и г. Астана – 413,8 тыс. тенге и 142,8 тыс. тенге соответственно. В Алматинской, Южно-Казахстанской, Жамбылской и Кызылординской областях данный показатель минимален – 2,5 тыс. тенге, 5,4 тыс. тенге, 7,3 тыс. тенге и 7,5 тыс. тенге соответственно. Стоит отметить, что ситуация по распределению самых высоких и низких показателей на душу населения по областям с начала года не изменилась.

Кредитный рынок

В 1 полугодии 2005 года наблюдается тенденция увеличения объемов кредитования. Наибольшее увеличение основного долга по кредитам произошло в Акмолинской области на 35,8%, Мангистауской области на 34,8%, Жамбылской области на 33,2%, Северо-Казахстанской области на 26,7%, Атырауской области и в Карагандинской области на 21,6%. Наибольшее снижение отмечено в Алматинской области на 2,1%, также наименьшее увеличение отмечено в Восточно-Казахстанской области на уровне 1,9%.

Распределение долей кредитов в национальной валюте в отчетном периоде сложилось следующим образом. Наибольший удельный вес зарегистрирован в Кызылординской, Карагандинской, Павлодарской и Жамбылской - 82,4%, 66,9%, 65,7% и соответственно. Наименьший удельный вес зафиксирован в Атырауской, Южно-Казахстанской областях и в г. Алматы – 44,4%, 47,2% и 46,8% соответственно.

В структуре кредитов по срокам кредитования, опережающий рост отмечался по долгосрочным кредитам. В результате, почти по всем регионам удельный вес долгосрочных кредитов превысил 50%, и наибольшее его значение сложилось в 5 областях – Жамбылской области 78,3%, Мангистауской области – 78,1%, Павлодарской области – 77,5% и Атырауской области 77,2%.

По ставкам вознаграждения по кредитам наблюдалась разнонаправленная динамика. Снижение средневзвешенной ставки по кредитам, выданным в тенге, отмечено в 11 областях, в среднем снижение составило 0,9 п.п., повышение отмечено в 4 областях, в среднем повышение составило 0,5 п.п., в 1 области изменений не произошло. Самые низкие ставки по кредитам в

тенге зарегистрированы в г. Алматы – 13,6%, в г. Астана – 15,5% и в Актыбинской области – 15,4%. Самые высокие – в Алматинской области – 20,3% и Жамбылской области – 19,1%.

Снижение ставки по кредитам, выданным в иностранной валюте, отмечено в 9 областях в среднем на 0,7 п.п., повышение отмечено в 5 областях в среднем на 0,3 п.п., в 2 областях изменений не было. Самые низкие ставки по кредитам в иностранной валюте зарегистрированы в г. Алматы – 11,8% и Восточно-Казахстанской – 12,5% и в Атырауской области – 13,9%.

Как и прежде, значительная часть кредитов направлена в сферу торговли: по краткосрочным кредитам их доля занимает от 14,2% до 53,7%, по долгосрочным – от 9,1% до 21,9%; в промышленность: по краткосрочным – от 5,3% до 48,8%, по долгосрочным – от 1,1% до 25,8%; в строительство: по краткосрочным – от 2,1% до 41,7%, по долгосрочным – от 3,0% до 16,9%; в сельское хозяйство: по краткосрочным – от 0,3% до 33,0%, по долгосрочным – от 0,1% до 33,5%; транспорт и связь: по краткосрочным – от 0,1% до 10,8%, по долгосрочным – от 0,7% до 11,8%.

В 1 полугодии 2005 года продолжилась тенденция роста кредитования банками субъектов малого предпринимательства во всех регионах Казахстана за исключением Южно-Казахстанской области, где произошло самое значительное снижение на 38,7%. В целом, наибольшее увеличение объемов кредитов, выданных малому бизнесу, отмечено Жамбылской области на 43,5%, Карагандинской области на 38,6%, Северо-Казахстанской области на 37,6%, Атырауской области на 35%, Мангистауской области на 33,9%, и в Акмолинской области на 32,6%.

Налично-денежное обращение

Практически во всех областях Казахстана во 2 квартале 2005 года по сравнению с 1 кварталом 2005 года отмечается увеличение объемов эмиссии наличных денег. Данное увеличение составило от 11% до 4,4 раза в целом по всем регионам. Такая ситуация является вполне характерной для отчетного периода, рост эмиссионного показателя связан прежде всего с наступлением отпускного периода, также с ростом цен на товары и услуги и повышением оплаты труда.

Как показывает статистический анализ, проведенный филиалами, во 2 квартале эмиссионный результат складывается положительным. Растут потребности хозяйствующих субъектов, постепенно увеличивается выпуск промышленной продукции, увеличивается розничный товарооборот.

Тем не менее, несмотря на экономически обоснованные причины роста эмиссии наличных денег, Павлодарский филиал акцентирует внимание на том, что практически основная доля расчетов между участниками рынка товаров и услуг осуществляется наличными деньгами (средние, малые предприятия и частные предприниматели), что является одним из методов сокрытия доходов в целях сокращения отчислений в бюджет. Это, в свою очередь, способствует увеличению объема наличных денег в обращении. Также филиал отмечает слабо развитую систему безналичных расчетов, подтверждением чему служит тот факт, что действующие в настоящее время системы платежных карточек функционируют нерационально и служат в основном для снятия наличных денег для расчетов за приобретаемые товары и услуги. Такая ситуация складывается практически во всех областях Казахстана.

К тому же, увеличению эмиссии наличных денег, особенно в регионах, где слабо развита легкая, пищевая и др. виды промышленности, скудная продукция сельского хозяйства, способствует миграция наличных денег в регионы, из которых завозятся дефицитные товары.

Анализ потоков наличных денег, проходящих через кассы филиалов банков второго уровня в отчетном периоде по сравнению с предыдущим, показал увеличение оборотов наличных денег, как по приходной, так и по расходной части практически по всем областям.

В структуре поступлений приходной части кассового оборота филиалов банков второго уровня преобладающими остались поступления: «от организаций и предприятий» - 32,3%, «от продажи иностранной валюты» - 18,3%, «поступления на депозиты физических лиц» - 13,4%, оставшиеся поступления отнесены к категории «прочее».

Основными направлениями расходования наличных денег являются: «изъятие депозитов физических лиц» - 19,2%, «подкрепление банкоматов» - 15,9%, «выплата пенсий и пособий» -

8,1%, «на оплату труда» - 8,6%, «покупка иностранной валюты» - 6,8%, «выдача ссуд» -1,6%, оставшиеся расходы отнесены к категории «прочее».

Обменные операции с иностранными валютами

На валютном рынке в течение 2 квартала 2005 года сложилась следующая ситуация.

По доллару США отмечено увеличение объемов покупок по всем областям Казахстана, при этом наибольшее увеличение зарегистрировано в г. Алматы на 48,18%, Кызылординской области на 47%, Костанайской области на 37,3%, Мангистауской области на 31,9. При этом, наибольшее снижение наблюдалось в Южно-Казахстанской области на 5,6%. По продаже объемы операций увеличились во всех областях в среднем на 55,9%.

По евро отмечено увеличение объемов покупки в 12 областях в среднем на 57,4%. Снижение объемов покупки отмечено в 4 областях в среднем на 17,0%. По операциям продажи снижение объемов отмечено в 6 областях в среднем на 17,6%, увеличение отмечено в 10 регионах и в среднем составило 26,1%. Наибольшее повышение по операциям продажи отмечено в Кызылординской области на 78,9%, в г. Алматы на 48,2% и в Восточно-Казахстанской области на 37,2%.

По российскому рублю по операциям покупки отмечено увеличение во всех областях в среднем на 35,7%, кроме Кызылординской области, где снижение составило 14,8%. По операциям продажи увеличение отмечено в 13 областях в среднем на 41,06%, наибольшее повышение отмечено в Южно-Казахстанской области на 123,3%. Снижение объемов продаж по российскому рублю отмечено в 2 областях: Атырауской области на 12,2% и в Павлодарской области на 0,57%.

Наибольший удельный вес по видам валют во 2 квартале пришелся на операции с долларом, затем на операции с российским рублем и наименьший удельный вес пришелся на евро.

По средневзвешенным курсам также сложилась разнонаправленная динамика. Так, по доллару США, как по покупке, так и по продаже отмечено снижение средневзвешенного курса на 1,5% и 1,6% соответственно.

По операциям покупки евро во всех областях отмечено снижение курса в среднем на 2,33%. По продаже - средневзвешенный курс снизился во всех областях одновременно в среднем на 2,35%.

Наибольшие изменения средневзвешенного курса отмечены по российскому рублю. По покупке в 15 областях отмечено повышение в среднем на 1,34%, в 1 области отмечено снижение 7,4%. По продаже в 2 областях отмечено снижение средневзвешенного курса на 6,4% и в 14 областях отмечено его увеличение на 38,1%.

Социальное положение

За 1 полугодие 2005 года в сравнении с соответствующим периодом прошлого года по всей республике отмечается рост средней номинальной заработной платы на одного работника. Наибольший рост номинальной заработной платы за указанный период отмечен в Атырауской области на 20,1%, в г. Алматы на 18,6%, г. Астана на 16,7%, Мангистауской области на 15,4% и в Акмолинской области на 13,2%, наименьший – в Жамбылской области на 7,9%%. Снижение отмечено по Кызылординской области на 12,4%.

Как и прежде сохраняется значительный разрыв доходов населения по региональному признаку. Самая высокая номинальная заработная плата отмечена в Атырауской и Мангистауской областях – 61,8 тыс. тенге и 55,6 тыс. тенге соответственно, также в г. Алматы и Астана 43,0 тыс. тенге и 43,6 тыс. тенге, тогда как самый минимальный показатель отмечен в Южно-Казахстанской и Северо-Казахстанской областях – 19,7 тыс. тенге, 19,8 тыс. тенге соответственно.

В большинстве регионов максимальную заработную плату получают работники финансовой сферы (в среднем 82,1 тыс. тенге), работники горнодобывающей промышленности (в среднем 57,8 тыс. тенге), работники сферы предоставления услуг по операциям с недвижимым имуществом, аренда (в среднем 49,9 тыс. тенге), работники сферы строительства (в среднем 47,8), работники транспорта и связи (в среднем 45,9 тыс. тенге), а самую минимальную - работники лесоводства, рыбководства (в среднем 11,7 тыс. тенге), работники сельского хозяйства

(в среднем 14,9 тыс. тенге), работники здравоохранения (в среднем 16,6 тыс. тенге), работники образования (в среднем 19,5 тыс. тенге).

Динамика численности занятых по регионам складывалась разнонаправленно, основную роль в этом сыграла скрытая безработица. В итоге наивысший уровень официальной безработицы за 1 полугодие 2005 года сложился в Костанайской области – 8%, в Северо-Казахстанской области – 7,5%. Следует отметить, что во всех областях отмечено снижение уровня безработицы, наибольшее снижение зарегистрировано в Карагандинской области на 50,7%, Алматинской области на 40,0%, Кызылординской области на 33,1% и в Актыбинской области на 26,6%.

Аналогичная динамика складывалась и по просроченной задолженности по заработной плате рабочим и служащим. Наибольший объем задолженности зафиксирован в Павлодарской, Южно-Казахстанской и Костанайской областях, который составил 1599,1 млн. тенге, 1292,1 млн. тенге и 1267,7 млн. тенге соответственно. Наибольшие суммы просроченной задолженности по оплате труда, как и прежде, приходится на обрабатывающую промышленность, предприятия строительства, а также сельское хозяйство. Наименьшая задолженность по заработной плате приходится на Алматинскую и Актыбинскую области – 26,6 млн. тенге, 73,4 млн. тенге, а также г. Астана – 82,1 млн. тенге.

Основные выводы

- За 1 полугодие 2005 года индекс потребительских цен, характеризующий общий уровень инфляции, по данным областных управлений статистики, сложился наиболее высоким в Актыбинской и Карагандинской областях на уровне 7,1% и 7,9%, соответственно. Повышение индекса цен, в указанных областях, произошло в основном за счет роста цен на все потребительские товары одновременно. Индекс потребительских цен был минимален в Западно-Казахстанской и Южно-Казахстанской областях и составил по каждой области 101,7% и 102,6% соответственно.

- Основными факторами, повлиявшими на рост потребительских цен, явились повышение цен на продовольственные товары и услуги, что в свою очередь объясняется сезонным фактором.

- В 1 полугодии 2005 года практически во всех областях республики отмечен экономический рост. В 2 квартале 2005 года развитие промышленного производства сложилось неоднозначно, при этом полный спад производства (в горнодобывающей и обрабатывающей промышленности, а также в производстве и распределении газа и воды) отмечен в Карагандинской области, где индекс физического объема производства составил к соответствующему периоду 2004 года в среднем 86,9%.

- В сельском хозяйстве отмечается рост показателей по всем регионам Казахстана. Как и прежде основными производителями сельхозпродукции являются крестьянские хозяйства, на долю которых приходится около 90% от всего объема продукции. Увеличение производства связано в основном с ростом валовой продукции животноводства: увеличением удоев молока, производства мяса, яиц. В северных зерновых областях были проведены весенне-полевые работы, в некоторых областях увеличены площади под посев зерновых культур.

- Развитие депозитного рынка страны характеризуется увеличением объемов депозитов практически во всех областях, за исключением г. Астаны и Костанайской области, где произошло снижение объемов депозитов по остаткам на 3,8% и 3,6% соответственно по каждому региону. Рост депозитов в основном обусловлен улучшением экономической ситуации в регионах, увеличением доходов населения, повышением доверия населения к банковской системе, в результате функционирования системы страхования вкладов населения, а также улучшением финансового состояния предприятий. Кроме того, в условиях жесткой конкуренции для привлечения новых вкладчиков банками проводится работа по расширению перечня вкладов и дополнительных услуг.

- По всем областям Казахстана отмечается рост объемов кредитования. При этом, сохранилась тенденция роста доли долгосрочных кредитов.

- Практически во всех областях Казахстана во 2 квартале 2005 года по сравнению с 1 кварталом 2005 года отмечается увеличение объемов эмиссии наличных денег. Данное увеличение составило от 11% до 4,4 раза в целом по всем регионам. Такая ситуация является

вполне характерной для отчетного периода, рост эмиссионного показателя связан прежде всего с наступлением отпускного периода, также с ростом цен на товары и услуги и повышением оплаты труда.

- Во 2 квартале 2005 года наибольший удельный вес по видам валют пришелся на операции с долларом, затем на операции с российским рублем и наименьший удельный вес пришелся на евро.

- За 1 полугодие 2005 года в сравнении с соответствующим периодом прошлого года по всей республике отмечается рост средней номинальной заработной платы.

**Қазақстан Республикасы аймақтарының 2005 жылғы 2-тоқсандағы
әлеуметтік-экономикалық дамуы**

Сыдықова Қ.С.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Зерттеу және статистика департаментінің
стратегия және талдау басқармасының маманы-талдаушысы

Осы мақалада Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің аумақтық филиалдары ұсынған есептер негізінде облыстардың 2005 жылғы екінші тоқсандағы әлеуметтік-экономикалық дамуына талдау берілген.

1. Жалпы экономикалық ахуал

Инфляция

Инфляцияның жалпы деңгейін сипаттайтын тұтыну бағаларының индексі 2005 жылғы 1-жартыжылдықта облыстық статистика басқармаларының деректері бойынша Ақтөбе және Қарағанды облыстарында, тиісінше 107,1% және 107,9% деңгейінде неғұрлым жоғары қалыптасты. Көрсетілген облыстарда баға индексінің өсуі негізінен тұтыну тауарларына бағаның өсуі есебінен болды.

Тұтыну бағаларының ең төмен индексі Батыс Қазақстан және Оңтүстік Қазақстан облыстарында болды және әр облыс бойынша, тиісінше 101,7% және 102,6% құрады.

Азық-түлік сегментіндегі бағаның ең жоғары өсуі Қарағанды облысында - 108,7% және Ақтөбе облысында 107,4%, ең төменгі өсуі Батыс Қазақстан облысында - 102,1% болып тіркелді.

Бұл ретте есептік кезеңде, маусымдық факторға байланысты, жемістер мен көкөністерге бағаның күрт өсуі республиканың барлық дерлік аймағында байқалды. Бағаның неғұрлым жоғары көтерілуі Ақтөбе облысында – 147,8%, Қызылорда облысында – 136,4%, Павлодар облысында – 131,8%, Алматы қаласында – 130,9%, Ақмола облысында – 30,6%, ал ең аз өсу Жамбыл, Атырау және Солтүстік Қазақстан облыстарында тиісінше 114%, 114,3%, 114,4% деңгейінде белгіленді. Көкөніс пен жеміске бағаның барынша қарқынды өсуінің негізгі себебі импорт географиясының ұлғаюы болып табылады, яғни таяу және алыс шетелдердің неғұрлым қымбат өнімінің келуі, саяси ахуалға байланысты Қырғызстаннан неғұрлым арзан көкөніс пен жеміс импортының күрт қысқаруы болып табылады. Бұдан басқа, бағаға көп жағдайда жоғары сұраныс кезінде нарықтың өсімдік шаруашылығы тауарларымен жеткілікті толықтырылмауын пайдаланған алып-сатарлар мен әр түрлі делдалдар әсер етті. Негізінен халықтың жеке қосымша шаруашылығында өндірілетін жеміс-көкөніс өнімінің қорлары сұранысты қанағаттандырмайды. Көлік шығыстарының, энергия тасымалдаушыларға тарифтердің өскенін де атап өткен жөн.

Сонымен бірге етке және ет өнімдеріне бағаның өскені байқалды. Ең жоғары өсу Қарағанды облысында – 18,5%, Маңғыстау облысында – 14,4%, Атырау облысында – 13,8% және Қостанай облысында – 11,4% болып белгіленді. Қарағанды және Атырау филиалдары атап көрсеткендей, мал шаруашылығы өнімдеріне баға көтерілуінің негізгі себебі ет тағамдарын көтерме бағамен сатып алатын және жасанды түрде көтерілген баға бойынша сататын алып-сатарлар мен әр түрлі делдалдар болып табылады. Маңғыстау филиалы ет өнімдерінің негізгі көлемі облысқа басқа аймақтардан әкелінетінін атап көрсетті. Сондықтан осы аймақтағы баға деңгейі жеткізу көлеміне және өнім қорларына тікелей байланысты болады.

Тұтастай алғанда, қарастырылып отырған кезеңде бағаның өсуі тиісінше 11,5% және 9,2% құраған Қарағанды және Атырау облыстарынан басқа барлық аймақтарда сүт және сүт өнімдеріне бағаның төмендегені байқалды. Қарағанды филиалы атап көрсеткендей, осы аймақтағы баға өсуінің негізгі себебі отандық өндірушілердің құрғақ, қаймағы алынбаған және майы алынған сүтке бағаның 16% көтерілуі болып табылады. Бағаның тиісінше 14,1% және 9,8% неғұрлым төмендеуі Ақтөбе және Солтүстік Қазақстан облыстарында белгіленді.

Нанның және нан өнімдері бағасының Атырау облысында – 6,9%, Шығыс Қазақстан облысында – 2,7% және Астана қаласында – 2,5% неғұрлым өскені байқалды.

Маусымдық факторға байланысты барлық аймақтарда қантқа бағаның өскені байқалды. Осы өнім бойынша баға индексінің едәуір өсуі Алматы облысында 7%, Павлодар облысында 6,9%, Шығыс Қазақстан облысында 6,6%, Қостанай облысында 5,9% және Ақмола облысында 5,8% болып белгіленді. Қостанай облысының Табиғи монополияларды реттеу және бәсекелестікті қорғау департаменті хабарлағандай, баға ахуалының тұрақсыздануы жылдың осы уақытындағы оның жоғары сұранысы кезінде қанттың тапшылығына, сондай-ақ оны тасымалдау үшін көліктің болмауына байланысты болды.

Сондай-ақ теңіз өнімдеріне бағаның көтерілуі, бірінші кезекте, осы өнімге маусымдық сұранысқа байланысты болды. Теңіз өнімдеріне бағаның неғұрлым өсуі Ақтөбе облысында – 125,5%, Алматы қаласында – 107,1%, Павлодар облысында – 106,7%, Шығыс Қазақстан облысында - 105,7% және Маңғыстау облысында – 104,5% болып белгіленді.

Сонымен бірге, азық-түлік тауарлары бағасының жалпы өсіміне тежеуші ықпал іс жүзінде баға 16,6% өскен Қарағанды облысынан басқа барлық облыстарда байқалған жұмыртқа бағасының маусымдық төмендеуі болды. Қарағанды филиалы атап көрсеткендей, осы облыстың құс шаруашылығы өнімдерінің нарығына құстың қырылуына, сондай-ақ жемге шығыстардың 28,5% көбеюіне байланысты Майқұдық құс фабрикасында жұмыртқа өндірісінің төмендеуі әсер етті. Неғұрлым төмендеу Батыс Қазақстан облысында 35,2%, Павлодар облысында 35% және Солтүстік Қазақстан облысында 33,4% байқалды.

2005 жылдың 1-жартыжылдығында азық-түлікке жатпайтын тауарлар бөлігінде 3 облыс бойынша баға индексінің өсуі Ақтөбе облысында 107,7%, Қарағанды облысында 106,2% және Атырау облысында - 104,5% болды. Қалған облыстарда бағаның неғұрлым аз өсуі байқалды және индекстің неғұрлым аз мәні Батыс Қазақстан облысында 100,3% және Павлодар облысында – 100,6% болып қалыптасты.

2005 жылдың 1-жартыжылдығында өндірушілерде өнімнің қымбаттауына байланысты баспа өніміне бағаның күрт өсуі байқалды. Өнімнің осы түрі бойынша өсу бір мезгілде барлық аймақта белгіленді, бірақ неғұрлым өсу Маңғыстау және Ақтөбе облыстарында байқалды және әр аймақ бойынша тиісінше 113,7% және 110,8% құрады.

Маусымдық фактор салдарынан киім және аяқ киім бағасының едәуір өскені байқалды. 2005 жылдың 1-жартыжылдықта киім және аяқ киімге баға орташа алғанда Атырау облысында 32,9% өсті, оған ЖЖМ-ға бағаның өсуі және Қырғызстанда болған оқиғалар ықпал етті, өйткені тауарлардың көрсетілген түрлері бұл аймаққа осы елден әкелінеді. Киімге баға индексінің неғұрлым көтерілуі Алматы қаласында – 105,8%, Қарағанды және Ақтөбе облыстарында - әр облыс бойынша тиісінше 104,9% және 103,9% деңгейінде белгіленді. Аяқ киім өнімі бойынша бағаның неғұрлым көтерілуі Ақтөбе облысында 6,1%, Қарағанды облысында 5,3% және Жамбыл облысында 3,9% болып белгіленді.

Бензин мен дизель отыны бойынша облыстар бөлігінде бағаның өзгеру динамикасы түрлі бағытта қалыптасты. Бензиннің бағасы 7 облыста төмендеді, 6 облыста көтерілді. Бұл ретте неғұрлым көп төмендеуі Қызылорда облысында 8,1%, Батыс Қазақстан облысында 7,2%, Алматы қаласында 6,9% және Павлодар облысында 5%, неғұрлым көп өсуі Қарағанды облысында 19,8%, Атырау облысында 7,7%, Жамбыл облысында 6,5%, Астана қаласында және Ақмола облысында тиісінше 5,5% және 5,1% болып белгіленді. Дизель отынына баға индексінің неғұрлым көтерілуі Атырау облысында 66%, Қарағанды облысында 46% және Жамбыл облысында 6,9% болды.

Ақылы қызмет көрсету бөлігі бойынша бағаның барынша өсуі Қарағанды облысында 8%, Павлодар облысында 6,5%, Ақтөбе және Шығыс Қазақстан облыстарында 6,3% және Астана қаласында 5,1% болып тіркелді, қалған 7 облыс бойынша 1,1%-дан 1,8%-ға дейін шамалы өскені байқалды.

4 облыста тұрғын үй коммуналдық қызмет көрсету бағасының өсуі, атап айтқанда, негізгі тұрғын үйді ұстау бойынша қызмет көрсетуге ақының өсуі есебінен байқалды. Неғұрлым көп өсу Павлодар облысында 9,8%, Жамбыл облысында 8,7%, Астана қаласында 8,2% және Шығыс Қазақстан облысында 7,9% болды. Алайда, бұл ретте 5 облыста тұрғын үй коммуналдық қызмет көрсетуге баға жылдың басынан бастап өзгерген жоқ.

Жолаушылар көлігінің қызмет көрсетуі бензинге бағаның өсуі салдарынан қымбаттады. Ең көп өсу Қарағанды облысында 31,8%, Атырау облысында 6,4%, Шығыс Қазақстан және Ақтөбе

облыстарында тиісінше 5,9% және 5,8% болып белгіленді. Неғұрлым төмендеу Жамбыл облысында 11% және Ақмола облысында 3,4% болып тіркелді.

Сондай-ақ медициналық қызмет көрсетуге және білім беру қызметтеріне бағаның өскені байқалды. Аталған қызмет көрсетулерге бағаның неғұрлым өсуі медициналық қызмет көрсету бойынша – 8,7%, білім беру бойынша – 12,4% құраған Қарағанды облысында тіркелді. Сондай-ақ медициналық қызмет көрсетулерге баға индексінің едәуір өсуі Қостанай облысында 7,4% және Шығыс Қазақстан облысында 4,6% болды.

2005 жылғы 2-тоқсанда ең төменгі күн көріс мөлшері осы көрсеткіштің 186 теңгеге төмендегені байқалған Атырау облысынан басқа республиканың барлық облыстарында көтерілді, республика бойынша өсу орташа алғанда 295 теңгені құрады. Ең төменгі күн көріс көрсеткіші, бұрынғысынша, Маңғыстау және Атырау облыстарында өте жоғары – тиісінше 7957 теңге және 7100 теңге, ал Оңтүстік Қазақстан және Жамбыл облыстарында ең төмен – тиісінше 5356 теңге және 5461 теңге болды.

Экономиканың нақты секторында әр түрлі бағыттағы баға динамикасы қалыптасты. Мәселен, облыстардың көпшілігінде өнеркәсіпте өндіруші кәсіпорындар бағаларының өсуі байқалды және неғұрлым жоғарғы көрсеткіш Ақтөбе облысында - 75,6%, Қостанай облысында - 27%, Маңғыстау облысында – 20,6%, Жамбыл облысында – 12%, Қарағанды облысында – 10,5%, Шығыс Қазақстан облысында – 9,2% және Солтүстік Қазақстан мен Батыс Қазақстан облыстарында тиісінше 8,8% және 8,4% деңгейінде тіркелді. Бұл ретте, бағаның неғұрлым аз көтерілуі Оңтүстік Қазақстан және Қызылорда облыстарында тиісінше 0,8% және 1% болып белгіленді. Ақтөбе филиалы атап көрсеткендей, 1-жартыжылдықта өнеркәсіпте баға динамикасы әр текті болды және көбінесе олардың энергия ресурстарға өзгерісімен айқындалды. Қостанай филиалы өндіруші кәсіпорындардың өнеркәсіп өнімдеріне бағаның өсуін кен өндіру өнеркәсібінде 44,9% бағаның өсуімен байланысты екенін атап көрсетті.

Ауыл шаруашылығында Ақтөбе және Қарағанды облыстарында тиісінше 7,7% және 5,7%, сондай-ақ Атырау және Алматы облыстарында әр облыс бойынша тиісінше 3,6% және 3,3% бағаның неғұрлым өсуі байқалды. Ауыл шаруашылығы тауарлары бағасының шамалы төмендеуі Шығыс Қазақстан облысында 5,1%, Оңтүстік Қазақстан облысында 4,3%, Павлодар облысында 1,6% және Қостанай облысында 0,5% болып белгіленді.

Құрылыста бағаның өсуі барлық облыстар бойынша байқалды, бұл ретте ең көп өсу Қарағанды және Ақтөбе облыстарында тиісінше 8,6% және 8,3% деңгейінде тіркелді.

Жүк тасымалдаушы кәсіпорындарда бағаның неғұрлым өсуі Атырау және Шығыс Қазақстан облыстарында 4,5% және 4,2% деңгейінде, сондай-ақ Қарағанды облысында 3,3% және Оңтүстік Қазақстан облысында 2,6% деңгейінде белгіленді. Бағаның неғұрлым төмендеуі Алматы қаласында 1,4% деңгейінде белгіленді, бұл ретте 6 облыста баға өзгерістері мүлдем болған жоқ.

Өнеркәсіп

2005 жылғы 1 жартыжылдықта іс жүзінде республиканың барлық облыстарда экономикалық өсу байқалды. Өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда өнеркәсіп өндірісінің нақты көлемі индексінің ең жоғары көрсеткіші Қостанай облысында 177,3%, Ақтөбе облысында – 166,4%, Батыс Қазақстан облысында – 147,1%, Жамбыл облысында – 132,6%, Павлодар облысында – 126,3% болып тіркелді, бұл ретте Қарағанды және Қызылорда облыстарында өндірістің құлдырауы белгіленді, мұнда нақты көлемнің индексі тиісінше 86,9% және 94,8% құрады.

Кен өндіру өнеркәсібінде өндіріс көлемінің жалпы өсуі кезінде мынадай алты облыста едәуір төмендеу байқалды: Оңтүстік Қазақстан облысында 20,8%, Шығыс Қазақстан облысында 16,1%, Жамбыл облысында 16%, Ақмола облысында 15,1%, Қарағанды облысында 10,6% және Қызылорда облысында 6,6%. Оңтүстік Қазақстан филиалы атап көрсеткендей, осы облыста кен өндіру өнеркәсібінің өндірісі көлемінің төмендеуі қиыршық тас пен ұсақталған тасты 58,4% және барий сульфатын 62% өндірудің азаюы есебінен болды. Шығыс Қазақстан филиалы да нақты көлем индексі сұраныстың азаюы салдарынан тас көмір мен лигнитті өндірудің 8,5%, металл рудаларын өндірудің 16,9% төмендеуі есебінен азайғанын атап көрсетті.

Жамбыл филиалының ақпараты бойынша аймақта өндіріс көлемінің төмендеу себебі Амангелді газ кен орнының бұрғылау жұмыстарының аяқталуы болып табылды.

Ақмола облысында өндіріс көлемінің төмендеу себебі 2004 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда 50% құрамында алтыны бар концентратты, сондай-ақ 10,9% доломитті өндіру көлемінің азаюы болып табылады. Құрамында алтыны бар концентраттың төмендеуіне «Қазақ алтын» АҚ-да жүзеге асырылатын өндірісті қайта құру, бұдан басқа, өткізу нарығының болмауына байланысты «Аркада-Индастри» ЖШС-нің тас көмір өндіру бойынша қуаттарының тоқтап қалуы әсер етті.

Қарағанды филиалы өндіріс көлемінің төмендеу себептерінің ішінде тазартылған мыс өндірісінің 5,8% және мыс сымдарының 4,2 есеге төмендегенін атап көрсетті, бірінші жағдайда өндірілетін рудадағы пайдалы компоненттердің төменгі құрамы, екіншіде, тұтынушылар тарапынан сұраныстың төмендеуі әсер етті.

Қызылорда облысында өндіріс көлемі төмендеуінің негізгі себебі мұнай және жолшыбай газды өндірудің 7,5% азаюы болып табылады. Осы төмендеу мұнай кен орындарында жолшыбай газды кәдеге жарату бойынша жобаларды толық аяқтау қажеттілігіне байланысты болды.

Алайда, төмендеуге қарамастан, кейбір облыстарда өндіріс көлемінің артқаны байқалды. Нақты көлем индексінің неғұрлым жоғары көрсеткіші Батыс Қазақстан облысында 50,4%, Алматы қаласында 40,1%, Атырау облысында 32,4% және Ақтөбе облысында 15,6% болып қалыптасты.

Өндірістің өсуі мұнайды, газды және газ конденсатын тиісінше 65,6% және 58,4% өсуі есебінен, сондай-ақ мұнай мен газды өндіруге байланысты қызмет көрсетулерді көбейту (Ақтөбе облысында 64,8%), ұсақ жұмыр тас, ұсақталған тас және қиыршық тас өндіру, хром рудаларын (Ақтөбе облысында 9,3%), жолшыбай газ және табиғи құм (Ақтөбе облысында 61,7%) өндіру көлемдерінің өсуі есебінен қамтамасыз етілді.

2005 жылғы бірінші жартыжылдықта өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда біздің республиканың барлық аймақтарында дерлік өңдеу өнеркәсібінің өскені байқалды. Салалар өндірісінің жалпы өсуіне қарамастан, Қарағанды облысында негізінен металлургия өнеркәсібі өндірісінің 65,9% қысқаруы есебінен 15,7% қысқарғаны белгіленді. Қарағанды филиалы атап көрсеткендей, осы саладағы өндірістің құлдырауы 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда тегіс прокатты шығарудың 33,8%, қара металдардан тұрбалар шығарудың 1,5 есеге азаюымен байланысты, соңғысы, ең алдымен сату бағасының өсуі салдарынан сатып алушылар тарапынан сұраныстың төмендеуіне байланысты болды.

Бұл ретте, қалған 15 аймақта өңдеу өнеркәсібі өндірісінің белсенді өсуі байқалады және нақты көлем индексінің ең жоғары көрсеткіші өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда Батыс Қазақстан облысында – 55,9%, Жамбыл облысында – 37,2%, Павлодар облысында – 36,5%, Ақтөбе облысында – 34,5%, Оңтүстік Қазақстан облысында – 33,6%, Қостанай облысында – 31,5% және Қызылорда облысында – 30,2% болып белгіленді.

Өңдеу өнеркәсібінде өсудің едәуір қарқынына мұнай өнімдері өндірісіндегі 10,3 есе өсім есебінен Батыс Қазақстан облысының қолы жетті, өңдеу өнеркәсібіндегі осы өндірістің үлес салмағы 45,3% құрайды.

Неғұрлым оң динамика тамақ өнімдерін өндіруші кәсіпорындарда қалыптасты. Бірқатар облыстарда өнім шығару көбейді, мәселен, Ақтөбе облысында 19,6%, Алматы облысында 19,2%.

Аймақтық филиал атап көрсеткендей, Павлодар облысында шығарылатын өнімдердің өсуі мұнай өнімдері көлемінің өсуі есебінен, оның ішінде бензин өндіру 17,8% және газ бен мұнай 17,6%, отын мазуты 1,5 есеге, целлюлоза-қағаз өнеркәсібі 42,8% және химия өнеркәсібінің 30% өсуі есебінен қол жетті.

Оңтүстік Қазақстан филиалы атап көрсеткендей, өңдеу өнеркәсібіндегі нақты көлем индексінің едәуір өсуі кокс, мұнай өнімдері және ядролық материалдарға тиесілі. Есептік кезеңде осы саладағы кәсіпорындар өндірісі көлемінің өсуі вакуумдық газойл көлемінің 6,5 есеге өсуі есебінен 109,1% құрады.

Сондай-ақ көптеген облыстарда металлургия, химия, целлюлоза-қағаз, тамақ, тоқыма және тігін өнеркәсіптерінде өсу байқалды.

Газды және суды өндіру мен бөлу Жамбыл облысында 49,5%, Ақтөбе облысында 20,3%, Астана қаласында 13,1%, Қостанай облысында 12,5%, Оңтүстік Қазақстан облысында 11,2%, Шығыс Қазақстан облысында 10,5% және Қызылорда мен Ақмола облыстарында тиісінше 9,1% және 9,2% өсті. Бұл ретте, Маңғыстау облысында 14,6% және Алматы қаласында 1,1% өндірістің құлдырағаны белгіленді.

Ауыл шаруашылығы

2005 жылғы 1-жартыжылдықта Қазақстанның көптеген облыстарында ауыл шаруашылығы өнімдері көлемінің өскені байқалды. 2004 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда есептік кезеңде ең жоғары өсу Павлодар облысында 13,7% және Астана қаласында 13%, Оңтүстік Қазақстан облысында 9,7% және Маңғыстау облысында 5,6% болып тіркелді. Ең төменгі өсу Қызылорда облысында 2,3%, Алматы облысында 2,8% және Солтүстік Қазақстан және Ақтөбе облыстарында тиісінше 3,3% және 3,5% деңгейінде белгіленді. Өндірістің өсуі негізінен мал шаруашылығы жалпы өнімінің: сүт сауымының, ет, жұмыртқа өндірісінің өсуіне байланысты болды. Сондай-ақ солтүстік астықты облыстарда көктемгі-дала жұмыстарының жүргізілгенін, кейбір облыстарда дәнді дақылдар егістігі үшін алаңның көбейгенін атап өткен жөн.

Бұрынғысынша, ауыл шаруашылығы өнімінің негізгі өндірушілері, үлесіне өнімнің барлық көлемінің шамамен 90% тиесілі үй және шаруа қожалықтары болып табылады.

Ауыл шаруашылығы дамуының өзекті міндеттерінің бірі шығарылған өнімді қайта өңдеу және оны бәсеке қабілеттілікке жеткізу болып табылады. Отандық тауар өндірушілер өнімдерінің сапасын арттыру жөніндегі міндеттерге сәйкес Алматы облысының кәсіпорындарында ИСО-9001:2000 сапа менеджментінің халықаралық стандарты жүйесін ендіруде.

Ауыл шаруашылығын қаржыландыру жалғасуда. Мәселен, ағымдағы жылдың алты айында «Казагрофинанс» АҚ-ның өкілдігі 51 млн. теңгеге аймақтың ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілеріне лизингке ұсынды.

Инвестициялар

Тұтастай алғанда республикада инвестициялардың өсуі байқалады. 2005 жылғы 1-жартыжылдықта өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда ең жоғары көрсеткіштер Қарағанды облысында 2,1 есе, Маңғыстау облысында 74,2%, Солтүстік Қазақстан облысында 67,6%, Ақмола облысында 38,4%, Павлодар облысында 38,1%, Алматы қаласында 30,5%, Ақтөбе облысында және Оңтүстік Қазақстан облысында тиісінше 28,5% және 27,2% болып белгіленді. Инвестициялар көлемінің неғұрлым төмендеуі Батыс Қазақстан облысында және Жамбыл облысында тиісінше 46,5% және 14,5% болып тіркелді.

2005 жылғы 1-жартыжылдықта Қарағанды филиалы атап өткендей, негізгі капиталға инвестицияның үлкен бөлігі жабдыққа, құралға, мүкәммалға тиесілі және 65,5% құрады.

Маңғыстау облысында негізгі капиталға инвестициялар құрылымында құрылыс және үйлер мен ғимараттарды күрделі жөндеу бойынша жұмыстар басым. Экономикалық қызметтің түрлері бойынша инвестициялар бағыттарының басым саласы тау-кен өндіру өнеркәсібі (77,7%) болып табылады.

2005 жылғы бірінші жартыжылдықта Солтүстік Қазақстан аймағы бойынша негізгі капиталға инвестицияларды игеру жөніндегі басым салалар өнеркәсіп – жалпы көлемнің 27,5% және ауыл шаруашылығы – 22,8% болып табылды.

Ақмола филиалы атап көрсеткендей, 2005 жылғы есептік кезеңде негізгі капиталға 29,9% инвестиция ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын дамытуға жіберілді, 23,8%-ы жылжымайтын мүлікпен, жалдау және тұтынушыларға қызмет көрсетумен операцияларға жіберілді.

Павлодар облысында, аймақтық филиал атап көрсеткендей, бүгінгі күні инвестициялық жобалар портфелі 88 бизнес-жоспардан тұрады, мұнда металл өңдеу, энергетика, жылу энергетикасы, байланыс, машина құрылысы, құрылыс материалдарының өндірісі, тамақ өнеркәсібін дамыту жоспарланады.

Алматы қаласында экономикалық қызмет түрлері бойынша негізгі капиталға инвестициялар құрылымында олар жіберілген мынадай салалар басым болды: көлік және

байланыс (37,3%), жылжымайтын мүлікпен, жалдау операциялары және қызметтер көрсету (29,3%) және өңдеу өнеркәсібі (10,5%).

Ақтөбе филиалының деректері бойынша, негізгі капиталға инвестициялардың негізі көлемін (89,3%) мемлекеттік емес меншік нысанындағы кәсіпорындар мен ұйымдар игереді. Инвестициялардың үштен екісінен астамы (78%) өнеркәсіпті дамытуға жіберілді, онда ең капитал сыйымды тау-кен өндіру өнеркәсібіне инвестициялар (66,6%) болып табылады, оның ішінде өңделмеген мұнайды және газды өндіру және оларды өндіруге байланысты қызмет көрсетулер барлық сала көлемінің 88,3% құрайды.

Тұтастай алғанда, Қазақстан Республикасы бойынша 2005 жылғы 1-жартыжылдықта инвестициялар тау-кен өндіруге, өңдеу өнеркәсібіне, ауыл шаруашылығына, көлікке, байланысқа және жылжымайтын мүлікпен операцияларға жұмсалды, бұл ретте инвестицияның үлкен бөлігі негізгі капиталға салынды.

Атырау облысында да ірі инвестициялық жобаларды іске асыру жөніндегі жұмыстар жалғасуда: Атырау МӨЗ қайта салу, «Теңізшевройл» ЖШС өңделмеген газды жер қабатына айдаудың екінші буыны зауытының жобасы, «Аджип ККО» консорциумының «Қашаған» кен орнын игеруі, жаңа ұшу-кону алаңының құрылысы, Қарабатан жеріндегі газ өңдеу зауытының құрылысы.

Инвестициялардың негізгі көзі кәсіпорындардың және жеке тұлғалардың меншікті қаражаты (оның ішінде кредиттер) болып табылады – олардың үлесіне шамамен 70,2% тиесілі, содан кейін мемлекеттік бюджет қаражаты – олардың үлесіне шамамен 16,3% тиесілі және шетелдік инвестициялардың үлесіне шамамен 16,9% тиесілі.

Құрылыс

Экономиканың құрылыс секторы белсенді дамуын жалғастыруда. 2005 жылғы 1-жартыжылдықта өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда осы саладағы ең жоғары өсу Солтүстік Қазақстан облысында 2,2 есе, Қарағанды облысында 48,9%, Қызылорда облысында 37,8%, Оңтүстік Қазақстан облысында 36,9%, Павлодар облысында 33%, Шығыс Қазақстан облысында 31,2%, Жамбыл облысында және Алматы қаласында әрбір аймақ бойынша 24%-дан белгіленді. Бұл ретте орындалған жұмыс көлемінің едәуір бөлігі жаңа құрылысқа, қайта құруға, жұмыс істеп тұрған объектілерді техникалық қайта жабдықтауға, содан кейін күрделі және ағымдағы жөндеуге тиесілі.

Сондай-ақ тұрғын үй құрылысына инвестициялардың өскені байқалады. Есептік кезеңде бөлінген қаражаттың неғұрлым үлкен көлемі Астана қаласында – 28 млрд. теңге, Алматы қаласында – 14,6 млрд. теңге, Алматы облысында – 9,6 млрд. теңге, Атырау облысында – 9 млрд. теңге, Оңтүстік Қазақстан облысында – 4,9 млрд. теңге және Маңғыстау облысында – 3,3 млрд. теңге, ал бөлінген қаражаттың неғұрлым аз көлемі Павлодар облысында – 792,7 млн. теңге, Қызылорда облысында – 839,5 млн. теңге және Солтүстік Қазақстан облысында – 911,1 млн. теңге болып белгіленді. Алайда, көрсетілген облыстар бойынша бөлінген қаражат көлемінің өскені байқалады, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда Қызылорда облысы бойынша орташа алғанда 5,6 және үш облыс бойынша орташа алғанда 3,5 есеге өсті.

Сондай-ақ қаладағы сияқты ауылдық жерлерде де тұрғын үй құрылысының өскені байқалады.

Филиалдар атап көрсеткендей, Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 1 шаршы метр тұрғын үй құрылысына шығындар Алматы қаласы бойынша – 29,2 мың теңге, Қостанай облысында – 30,1 мың теңге, Маңғыстау облысында – 27 мың теңге, Жамбыл облысында – 21,9 мың теңге, Батыс Қазақстан облысында – 17,8 мың теңге, Солтүстік Қазақстан облысында – 14,3 мың теңге және Қызылорда облысында – 12,9 мың теңгені құрады.

Көлік

Өндіріс көлемінің өсуі жағдайында, сондай-ақ егістік жұмыстарының маусымдық көбеюі салдарынан бүкіл республика бойынша көлік жүк тасымалдау көлемінің көбейгені байқалды. 2005 жылғы 1-жартыжылдықта өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда ең көп өсу Павлодар және Оңтүстік Қазақстан облыстарында 10,4% және 10,1% деңгейінде, сондай-ақ Ақтөбе облысында 7,6% және Атырау облысында 7% болып белгіленді. Барлық көлік

түрлерімен тасымалдау көлемі, байланыс кәсіпорындары көрсеткен қызмет көлемі, сондай-ақ құрылыс мердігерлік шарттар бойынша орындалған жұмыс көлемі көбейді.

Нақты сектордың басты проблемалары

Өсудің оң көрсеткіштеріне қарамастан, нақты сектор кәсіпорындарында олардың қызметіне кедергі келтіретін әлі де көптеген проблемалар бар. Көптеген филиалдар атап көрсеткендей, экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының дамуындағы өзекті проблемалар: меншікті қаражатпен жеткіліксіз қамтамасыз ету; негізгі құрал-жабдықтар тозуының жоғары дәрежесі; өнімнің төменгі бәсеке қабілеттілігі; маркетинг пен менеджменттің төменгі деңгейі; кооперациялық байланыстарды жоғалту; тұтынушылардың төлем қабілетсіздігі; нақты секторды банктердің артықшылығы бар қысқа мерзімді кредиттеуі; әкімшілік кедергілер; техникалық қайта жабдықтауға ауқымды инвестициялар жасауға мүмкіндік бермейтін шаруашылық субъектілерінің төменгі кірісі; сату нарықтарының жетіспеуі, сондай-ақ білікті қызметкерлердің жетіспеуі болып қалып отыр. Атырау филиалы атап көрсеткендей, экономиканың нақты секторы мониторингінің қатысушы кәсіпорындарының менеджерлері жанар-жағармай материалдарына (ЖЖМ) бағаның күрт ауытқуы олардың қызметіне әсер ететінін, өйткені ЖЖМ-ға бағаның қарқынды өсуі кәсіпорынның дамуына және рентабельді болуына кедергі келтіретінін атап көрсетті.

Ақмола облысы кәсіпорындарының өндірістік қызметін және кәсіпкерлік белсенділігін шектейтін негізгі факторлардың ішінде ауыл шаруашылығы кәсіпорындары көпшілігінің пікірі бойынша: материалдық-техникалық базаның тозуы, айналым қаражатының жетіспеуі және өнімнің төменгі сатып алу бағалары болып табылады.

Аймақтық филиал атап көрсеткендей, Шығыс Қазақстан облысы үшін мал шаруашылығының маңызды проблемасы марал шаруашылығы сияқты саланы қалпына келтіру болып табылады. Осы сала үшін субсидия немесе жеңілдік берілген кредиттер түріндегі мемлекеттік көмектің қажеттілігі туындайды, өйткені марал шаруашылығының өнімі әлемдік нарықта барынша бәсеке қабілетті.

Солтүстік Қазақстан облысында ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының басты проблемалары, ең алдымен, оларды банктік кредиттерден және ауыл шаруашылығы техникасының және өңдеу жабдықтарының лизингінен айыратын олардың әлсіз қаржы жағдайы болып табылады. Сондай-ақ мал шаруашылығы кәсіпорындарының негізгі проблемаларының қатарына ұсақ ауыл шаруашылығы кәсіпорындарындағы асыл тұқымды малдың төменгі үлес салмағы және оларды сатып алуға ақшалай қаражаттың жеткіліксіздігі жатады. Сонымен бірге, ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер мен сатып алушының арасындағы делдалдар санының көптігі, осы өнімді тасымалдаудың қиындығы, көкөніс-жеміс өнімін дайындау, өңдеу және сатудың дамыған жүйесі бар қазіргі заманғы арнайы кәсіпорындардың жеткіліксіздігі едәуір қиыншылықтар тудырады. Сондай-ақ, шарт тәртібінің болмауы, яғни олар аванстық төлемдерді алған кезде шарт міндеттемелерін орындамау да проблема болып табылады.

Көптеген ауыл шаруашылықтары егіс жұмыстары уақытында ерекше сұранысқа ие болатын жанар-жағармай материалдарымен қамтамасыз етудегі қиындықтарға душар болады. Жергілікті органдар бөлетін бюджет қаражаты жанар-жағармай материалдарын сатып алуға қажеттіліктерді жаба алмайды, сондай-ақ шарттар жасаумен қиындықтар пайда болады және дизель отынын жеткізу қанағаттандырғысыз түрде жүзеге асырылады.

Көптеген облыстардың құрылыс компаниялары тапсырыс портфельдерін қалыптастыруда қиындықтарға кездеседі, осы саладағы жоғары бәсекелестікті, материалдардың жоғары құнын, сондай-ақ салықтың жоғары деңгейін атап көрсетеді.

2. Қаржы нарығы

Депозит нарығы

2005 жылдың 1-жартыжылдығында депозит нарығының дамуы көптеген облыстарда депозит көлемінің көбею үрдісімен сипатталды. Ағымдағы жылдың өткен тоқсанымен салыстырғанда депозиттер көлемінің ең жоғары өсуі Ақтөбе облысында 52%, Алматы қаласында 14,3%, Атырау облысында 14%, Маңғыстау облысында 13% және Қарағанды облысында 17,7%

болды. Депозиттер көлемінің төмендеуі Астана қаласында 3,8% және Қостанай облысында 3,6% болып белгіленді.

Депозиттердің өсуі негізінен аймақтарда экономикалық ахуалдың жақсаруына, халық кірістерінің көбеюіне, халықтың банк жүйесіне сенімінің артуына, халықтың салымдарын сақтандыру жүйесінің жұмыс істеу нәтижесіне, сондай-ақ кәсіпорындардың қаржылық жай-күйінің жақсаруына байланысты болды. Бұдан басқа, банктер қатаң бәсекелестік жағдайында жаңа салымшыларды тарту үшін салымдар мен қосымша қызмет көрсетулер тізбесін ұлғайту жөнінде жұмыс жүргізуде.

Ұлттық валютадағы салымдардың өсу үрдісі жалғасты, бұған салымшылардың сенім деңгейінің артқаны куә, бұл өз кезегінде ұлттық валютадағы салымдар бойынша банктер ұсынатын тартымды сыйақы ставкаларымен түсіндіріледі. Қорытындысында, 2005 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша теңгедегі салымдардың ең жоғары үлес салмағы Қостанай облысында 74,2%, Қарағанды облысында 72,3%, Солтүстік Қазақстан облысында 69,1%, Шығыс Қазақстан және Батыс Қазақстан облыстарында тиісінше 67,5% және 67,4% байқалды. Ең төменгі үлес салмағы Ақтөбе, Маңғыстау облыстарында және Астана қаласында тиісінше – 50,3%, 52,8% және 53,5% болды.

2005 жылғы 2-тоқсан ішінде орташа алынған ставкалар бойынша әр түрлі бағыттағы динамика байқалды. Мәселен, теңгелік депозиттер бойынша есептік кезең үшін ставкалардың ең жоғары өсуі Солтүстік Қазақстан облысында 3,4 п.т. болды, сондай-ақ 3 облыста орташа алғанда 0,5 п.т.-қа шамалы өсу байқалды. Үш облыста орташа алынған ставкалар бойынша өзгерістер байқалған жоқ, соған қарамастан, орташа алғанда 1 п.т.-қа 8 облыста төмендеу болды.

Теңгедегі мерзімдік депозиттер бойынша ең жоғары орташа алынған ставка Павлодар облысында – 10,2%, Қостанай облысында – 9,5%, Қарағанды және Оңтүстік Қазақстан облыстарында әр облыс бойынша 9,4% деңгейінде, Ақмола облысында – 9,3% және Солтүстік Қазақстан облысында – 9,2% болып тіркелді. Ең төменгі – Атырау облысында – 3,7% және Маңғыстау облысында – 3,9% болды.

Шетел валютасындағы депозиттер бойынша ставкалардың ұлғаюы орташа алғанда 0,9 п.т.-қа 5 облыста тіркелді. 7 облыста орташа алғанда 1,1 п.т.-қа ставкалардың төмендегені белгіленді. Және 4 облыста шетелдік депозиттер бойынша ставкаларда өзгерістер болған жоқ.

Шетел валютасындағы мерзімді депозиттер бойынша ең жоғары орташа алынған ставка Қарағанды облысында – 6,6%, Алматы облысында – 6,5%, Ақмола, Қызылорда облыстарында және Алматы қаласында – 6,1% және Павлодар облысында – 6,0% болып тіркелді. Ең төменгі – Ақтөбе облысында – 2,2%, Шығыс Қазақстан облысында – 3,2 және Атырау облысында – 3,3% болды.

Салымшылардың түрі бойынша депозиттік базаны қараған кезде көптеген облыстарда тартылған депозиттердің едәуір бөлігі, бұрынғысынша, жеке тұлғаларға тиесілі болды. Осындай депозиттердің депозиттік портфель құрылымының 90% астамын Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Жамбыл, Оңтүстік Қазақстан, Ақмола және Қостанай сияқты облыстары, 80% астамын Атырау, Алматы, Қызылорда, Павлодар және Батыс Қазақстан облыстары құрайды. Ақтөбе облысы, Астана қаласы және Алматы қаласы ерекше болды, мұндағы жеке тұлғалардың үлесіне не бары тиісінше 41,5%, 42,5% және 40,5% сәйкес келді.

Депозиттердің жан басына шаққандағы көлемінің динамикасы 1-кестеде көрсетілген.

Депозиттердің жан басына шаққандағы көлемі*
(резидент еместердің ағымдағы шоттарын және шоттарын ескермегенде)

Облыстар	2005 жылғы 1 сәуір			2005 жылғы 1 шілде		
	халық салымдарының жалпы көлемі (млн. теңге)	халық (мың адам)	жан басына шаққандағы (мың теңге)	халық салымдарының жалпы көлемі (млн. теңге)	халық (мың адам)	жан басына шаққандағы (мың теңге)
Ақмола	5924,8	745,8	7,9	6145	746,1	8,2
Ақтөбе	17306,1	680,3	25,4	18836	683,6	27,6
Алматы	4873,6	1595,2	3,1	4013	1598,7	2,5
Атырау	9825,6	465,2	21,1	11201	468,2	23,9
Шығыс Қазақстан	32040,6	1439,7	22,3	32563	1437,5	22,7
Жамбыл	6775,2	995,3	6,8	7324	997,7	7,3
Батыс Қазақстан	11984,3	606,5	19,8	13124	608	21,6
Қарағанды	52742,1	1332,1	39,6	58271	1332,9	43,7
Қостанай	19998,4	905,9	22,1	19273	906	21,3
Қызылорда	4452,5	613,3	7,3	4611	615,2	7,5
Маңғыстау	11291,4	364,7	31,0	12764	367,6	34,7
Павлодар	17720,6	742,8	23,9	18741	742,9	25,2
Солтүстік Қазақстан	9531,7	664,7	14,3	9973	664,6	15,0
Оңтүстік Қазақстан	10846,2	2202,6	4,9	11887	2213,9	5,4
Алматы қаласы	443315,7	1216,5	364,4	506489	1224	413,8
Астана қаласы	77773,2	534,7	145,5	77101	539,9	142,8

* Зерттеу және статистика департаментінің есептеуі бойынша

Кестені негізге алсақ, 2005 жылғы 1 шілдеде депозиттер көлемінің жан басына шаққандағы ең жоғары көрсеткіші Алматы және Астана қалаларында тиісінше 413,8 мың теңге және 142,8 мың теңге болды. Алматы, Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл және Қызылорда облыстарында осы көрсеткіш ең төмен – тиісінше 2,5 мың теңге, 5,4 мың теңге, 7,3 мың теңге және 7,5 мың теңге болды. Облыстар бойынша жан басына шаққанда ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштерді бөлу жөніндегі жағдай жыл басынан бастап өзгермегендігін атап өткен жөн.

Кредит нарығы

2005 жылғы 1-жартыжылдықта кредиттеу көлемінің ұлғаю үрдісі байқалды. Кредиттер бойынша негізгі борыштың неғұрлым өсуі Ақмола облысында 35,8%, Маңғыстау облысында 34,8%, Жамбыл облысында 33,2%, Солтүстік Қазақстан облысында 26,7%, Атырау облысында және Қарағанды облысында 21,6% болды. Неғұрлым төмендеу Алматы облысында 2,1%, сондай-ақ ең аз өсу Шығыс Қазақстан облысында 1,9% деңгейінде белгіленді.

Есептік кезеңде ұлттық валютадағы кредиттердің үлесін бөлу мынадай түрде қалыптасты. Неғұрлым көп үлес салмағы Қызылорда, Қарағанды, Павлодар және Жамбыл облыстарында – тиісінше 82,4%, 66,9% және 65,7% болып тіркелді. Атырау, Оңтүстік Қазақстан облыстарында және Алматы қаласында – тиісінше 44,4%, 47,2% және 46,8% неғұрлым аз үлес салмағы тіркелді.

Кредиттеу мерзімдері бойынша кредиттер құрылымында ұзақ мерзімді кредиттердің басымдықпен өсуі байқалды. Нәтижесінде, барлық дерлік аймақтар бойынша ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы 50% асып кетті және оның неғұрлым көп мәні 5 облыста – Жамбыл облысында 78,3%, Маңғыстау облысында – 78,1%, Павлодар облысында – 77,5% және Атырау облысында – 77,2% болып қалыптасты.

Кредиттер жөніндегі сыйақы ставкалары бойынша әр түрлі бағыттағы динамика байқалды. Теңгемен берілген кредиттер бойынша сыйақының орташа алынған ставкаларының төмендеуі 11 облыста байқалды, ол орташа алғанда 0,9 п.т. төмендеді, көтерілуі 4 облыста байқалды, ол орташа алғанда 0,5 п.т. болды, 1 облыста өзгерістер болған жоқ. Теңгедегі кредиттер бойынша ең төменгі ставкалар Алматы қаласында – 13,6%, Астана қаласында – 15,5% және Ақтөбе облысында – 15,4% болып тіркелді. Ең жоғарылары – Алматы облысында - 20,3% және Жамбыл облысында - 19,1% болды.

Шетел валютасымен берілген кредиттер бойынша ставка 9 облыста орташа алғанда 0,7 п.т. төмендеді, 5 облыста орташа алғанда 0,3 п.т. көтерілуі байқалды, 2 облыста өзгерістер болған жоқ. Шетел валютасындағы кредиттер бойынша ең төменгі ставкалар Алматы қаласында – 11,8%, Шығыс Қазақстан облысында – 12,5% және Атырау облысында – 13,9% болып тіркелді.

Кредиттердің едәуір бөлігі, бұрынғыдай, сауда саласына бағытталды: олардың қысқа мерзімді кредиттер бойынша үлесі 14,2%-дан 53,7%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 9,1%-дан 21,9%-ға дейін болды; өнеркәсіпке: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 5,3%-дан 48,8%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 1,1%-дан 25,8%-ға дейін; құрылысқа: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 2,1%-дан 41,7%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 3,0%-дан 16,9%-ға дейін, ауыл шаруашылығына: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 0,3%-дан 33,0%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 0,1%-дан 33,5%-ға дейін; көлік пен байланысқа: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 0,1%-дан 10,8%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 0,7%-дан 11,8%-ға дейін болды.

2005 жылғы 1-жартыжылдықта банктердің Қазақстанның барлық аймағындағы шағын кәсіпкерлік субъектілерін кредиттеудің өсу үрдісі жалғасты, оған Оңтүстік Қазақстан облысы кірмейді, мұндағы ең жоғары төмендеу 38,7% болды. Тұтастай алғанда шағын бизнеске берілген кредиттер көлемінің неғұрлым көп өсуі Жамбыл облысында 43,5%, Қарағанды облысында 38,6%, Солтүстік Қазақстан облысында 37,6%, Атырау облысында 35%, Маңғыстау облысында 33,9% және Ақмола облысында 32,6% болды.

Қолма-қол ақша айналысы

2005 жылғы 2-тоқсанда іс жүзінде Қазақстанның барлық облыстарында 2005 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда қолма-қол ақша эмиссиясы көлемінің өскені байқалды. Мұндай өсу тұтастай алғанда барлық аймақтар бойынша 11%-дан 4,4 есеге дейін құрады. Мұндай ахуал есептік кезеңге толықтай тән болып табылады, эмиссия көрсеткішінің өсуі, ең алдымен, демалыс кезеңінің басталуына, сондай-ақ тауарлар мен қызмет көрсетулерге бағаның өсуіне және еңбекақының көтерілуіне байланысты болды.

Филиалдар өткізген статистикалық талдау көрсеткендей, 2-тоқсанда эмиссиялық нәтиже оң болып қалыптасуда. Шаруашылық субъектілердің қажеттіліктері өсуде, өнеркәсіп өнімін шығару біртіндеп өсуде, бөлшек тауар айналымы ұлғаюда.

Соған қарамастан, қолма-қол ақша эмиссиясы өсуінің экономикалық тұрғыдан негізделген себептеріне қарамастан, Павлодар филиалы тауар және қызмет көрсету нарығына қатысушылардың арасындағы есеп айырысулардың іс жүзіндегі негізгі үлесі қолма-қол ақшамен (орта, шағын кәсіпорындар және жеке кәсіпкерлер) жүзеге асырылатындығына, мұның өзі бюджетке аударымдарды қысқарту мақсатында кірістерді жасырудың бір әдісі болып табылатындығына баса назар аударады. Бұл, өз кезегінде, айналыстағы қолма-қол ақша көлемінің ұлғаюына ықпал етеді. Сондай-ақ филиал қолма-қол жасалмайтын есеп айырысу жүйесінің әлсіз дамуын атап көрсетеді, мұны қазіргі уақытта қолданылып жүрген төлем карточкалары жүйесінің ұтымсыз жұмыс істеуі және негізінен сатып алынатын тауарлар мен қызмет көрсетуге есеп айырысу үшін ғана қолданылатыны туралы фактілер растайды. Мұндай жағдай Қазақстанның барлық дерлік облыстарында қалыптасқан.

Қолма-қол ақша эмиссиясының көбеюіне, әсіресе өнеркәсіптің жеңіл, тамақ және басқа да түрлері нашар дамыған, ауыл шаруашылық өнімі жеткіліксіз аймақтардан тапшы тауарлар әкелінетін аймақтарға қолма-қол ақша миграциясы әсер етеді.

Есептік кезеңде екінші деңгейдегі банктер филиалдарының кассалары арқылы өтетін қолма-қол ақша ағынын талдау өткен кезеңмен салыстырғанда іс жүзінде барлық облыстар бойынша кіріс әрі шығыс бөліктері бойынша қолма-қол ақша айналымдарының өскенін көрсетті.

Екінші деңгейдегі банктер филиалдарының кассалық айналымының кіріс бөлігінің түсімдер құрылымында мынадай түсімдер басым болып қалды: “ұйымдар мен кәсіпорындардан” – 32,3%, “шетел валютасын сатудан” – 18,3%, “жеке тұлғалардың депозиттеріне түсімдер” – 13,4%, қалған түсімдер “басқалары да” санатына жатқызылды.

Қолма-қол ақшаны жұмсаудың негізгі бағыттары мыналар болып табылады: “жеке тұлғалардың депозиттерін алу” – 19,2%, “банкоматтарды толықтыру” – 15,9%, “зейнетақы мен

жәрдемақы төлеу” – 8,1%, “еңбекақы төлеу” – 8,6%, “шетел валютасын сатып алу” – 6,8%, “несие беру” – 1,6%, қалған шығыстар “басқалары да” санатына жатқызылды.

Шетелдік валюталармен айырбастау операциялары

Валюта нарығында 2005 жылғы 2-тоқсанда мынадай жағдай қалыптасты.

Қазақстанның барлық облыстары бойынша АҚШ долларын сатып алу көлемінің өскені байқалады, бұл ретте неғұрлым көп өсу Алматы қаласында – 48,18%, Қызылорда облысында – 47%, Қостанай облысында – 37,3%, Маңғыстау облысында 31,9% болып тіркелді. Бұл ретте, Оңтүстік Қазақстан облысында 5,6% неғұрлым төмендеу байқалды. Сату бойынша операциялар көлемі барлық облыста орташа алғанда 55,9% көбейді.

Еуро бойынша сатып алу көлемінің 12 облыста орташа алғанда 57,4% көбейгені байқалды. 4 облыста сатып алу көлемі орташа алғанда 17,0% төмендегені байқалды. Сату операциялары бойынша көлемнің төмендеуі 6 облыста орташа алғанда 17,6%, ұлғаю 10 аймақта байқалды және орташа алғанда 26,1% болды. Сату операциялары бойынша неғұрлым өсу Қызылорда облысында 78,9%, Алматы қаласында 48,2% және Шығыс Қазақстан облысында 37,2% болды.

Ресей рублі бойынша сатып алу операциялары төмендеу 14,8% құраған Қызылорда облысынан басқа барлық облыстарда орташа алғанда 35,7% өсті. Сату операциялары бойынша 13 облыста орташа алғанда 41,06% өсу байқалды, Оңтүстік Қазақстан облысында 123,3% неғұрлым көп өсу белгіленді. Ресей рублі бойынша сату көлемінің төмендеуі 2 облыста: Атырау облысында – 12,2% және Павлодар облысында – 0,57% болды.

2-тоқсанда валютаның түрлері бойынша неғұрлым көп үлес салмағы доллармен операцияларға, одан кейін ресей рублімен операцияларға тиесілі және неғұрлым аз үлес салмағы еуроға тиесілі болды.

Орташа алынған бағам бойынша да әр түрлі бағыттағы динамика қалыптасты. Мәселен, АҚШ доллары бойынша сатып алу және сол сияқты сату бойынша орташа алынған бағамның тиісінше 1,5% және 1,6% төмендеуі байқалды.

Еуро сатып алу операциялары бойынша барлық облыста бағамның орташа алғанда 2,33% төмендегені байқалды. Сату бойынша – барлық облыстарда бір мезгілде орташа алынған бағам орташа алғанда 2,35% төмендеді.

Орташа алынған бағамның неғұрлым көп өзгеруі ресей рублі бойынша байқалды. Сатып алу бойынша 15 облыста орташа алғанда 1,34% өсу байқалды, 1 облыста 7,4% төмендеді. Сату бойынша 2 облыста орташа алынған бағамның 6,4% төмендеуі және 14 облыста оның 38,1% көбеюі байқалды.

Әлеуметтік жағдай

2005 жылғы 1-жартыжылдықта өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда бүкіл республика бойынша бір қызметкердің орташа нақты жалақысының өскені байқалды. Көрсетілген кезең үшін нақты жалақының ең көп өсуі Атырау облысында 20,1%, Алматы қаласында 18,6%, Астана қаласында 16,7%, Маңғыстау облысында 15,4% және Ақмола облысында 13,2%, ең төменгі – Жамбыл облысында 7,9% болды. Қызылорда облысы бойынша 12,4% төмендеу байқалды.

Аймақтық белгі бойынша халық кірісінің едәуір алшақтығы бұрынғыша сақталып отыр. Ең жоғары номиналдық жалақы Атырау және Маңғыстау облыстарында – тиісінше 61,8 мың теңге және 55,6 мың теңге, сондай-ақ Алматы және Астана қалаларында тиісінше 43,0 мың теңге және 43,6 мың теңге болып белгіленді, ал ең төменгі көрсеткіш Оңтүстік Қазақстан және Солтүстік Қазақстан облыстарында тиісінше 19,7 мың теңге және 19,8 мың теңге болып отыр.

Көптеген аймақта ең жоғары жалақыны қаржы саласының (орташа алғанда 82,1 мың теңге) қызметкерлері, кен өндіру өнеркәсібінің (орташа алғанда 57,8 мың теңге), жылжымайтын мүлік, жалдау операциялары бойынша қызмет көрсету салаларының қызметкерлері (орташа алғанда 49,9 мың теңге), құрылыс саласының қызметкерлері (орташа алғанда 47,8 мың теңге), көлік және байланыс қызметкерлері (орташа алғанда 45,9 мың теңге), ал ең аз жалақыны – орман, балық шаруашылығының қызметкерлері (орташа алғанда 11,7 мың теңге), ауыл шаруашылығы қызметкерлері (орташа алғанда 14,9 мың теңге), денсаулық сақтау қызметкерлері (орташа алғанда 16,6 мың теңге), білім беру қызметкерлері (орташа алғанда 19,5 мың теңге) алады.

Аймақтар бойынша жұмыс істейтіндер санының динамикасы әр түрлі бағытта қалыптасты, бұл жерде жасырын жұмыссыздық негізгі рөл атқарды. Нәтижесінде ресми жұмыссыздықтың ең жоғары деңгейі 2005 жылғы 1-жартыжылдықта Қостанай облысында – 8%, Солтүстік Қазақстан облысында – 7,5% болды. Барлық облыстарда жұмыссыздық деңгейінің төмендегенін атап өткен жөн, ең көп төмендеу Қарағанды облысында 50,7%, Алматы облысында 40,0%, Қызылорда облысында 33,1% және Ақтөбе облысында 26,6% болып тіркелді.

Осындай динамика жұмысшылар мен қызметшілердің жалақылары бойынша мерзімі өткен берешек бойынша да қалыптасты. Берешектің неғұрлым үлкен көлемі Павлодар, Оңтүстік Қазақстан және Қостанай облыстарында тіркелді, ол тиісінше 1599,1 млн. теңге, 1292,1 млн. теңге және 1267,7 млн. теңге болды. Еңбекақы төлеу бойынша мерзімі өткен берешектің неғұрлым көп сомасы, бұрынғысынша, өңдеуші өнеркәсібіне, құрылыс кәсіпорындарына, сондай-ақ ауыл шаруашылығына тиесілі болды. Жалақы бойынша ең төменгі берешек Алматы және Ақтөбе облыстарына - тиісінше 26,6 млн. теңге және 73,4 млн. теңге, сондай-ақ Астана қаласына – 82,1 млн. теңге тиесілі болды.

Негізгі тұжырымдар

- 2005 жылғы 1-жартыжылдықта облыстық статистика басқармаларының деректері бойынша инфляцияның жалпы деңгейін сипаттайтын тұтыну бағаларының индексі Ақтөбе және Қарағанды облыстарында ең жоғары деңгейде тиісінше 7,1% және 7,9% болып қалыптасты. Көрсетілген облыстарда баға индексінің көтерілуі, негізінен, бір мезгілде барлық тұтыну тауарларына бағаның өсуі есебінен болды. Тұтыну бағаларының индексі Батыс Қазақстан және Оңтүстік Қазақстан облыстарында ең төмен болды және әр облыс бойынша тиісінше 101,7% және 102,6% құрады.

- Тұтыну бағаларының өсуіне әсер еткен негізгі факторлар азық-түлік тауарларына және қызмет көрсетулерге бағаның өсуі болып табылады, бұл өз кезегінде, маусымдық фактормен түсіндірілді.

- 2005 жылғы 1-жартыжылдықта іс жүзінде барлық облыстарда экономикалық өсу байқалды. 2005 жылдың 2-тоқсанында өнеркәсіп өндірісінің дамуы біркелкі қалыптасқан жоқ, бұл ретте өндірістің (тау-кен өндіру және өңдеу өнеркәсібі, сондай-ақ газ бен суды өндіру мен бөлу) толық құлдырауы Қарағанды облысында байқалды, мұнда өндірістің нақты көлемінің индексі 2004 жылдың тиісті кезеңіне орташа алғанда 86,9% болды.

- Ауыл шаруашылығында Қазақстанның барлық аймақтары бойынша көрсеткіштердің өсуі байқалады. Бұрынғыдай, ауыл шаруашылығы өнімін негізгі өндірушілер шаруа қожалықтары болып табылады, олардың үлесіне барлық өнім көлемінің 90%-ға жуығы тиесілі. Өндірістің өсуі, негізінен, мал шаруашылығының жалпы өнімінің: сүт сауымының, ет, жұмыртқа өндірісінің өсуімен байланысты болды. Солтүстік астық облыстарында көктемгі егістік жұмыстары жүргізілді, кейбір облыстарда дәнді дақылдарды егуге арналған алаңдар ұлғайтылды.

- Елдің депозиттік нарығының дамуы іс жүзінде барлық облыстарда депозиттер көлемінің көбеюімен сипатталады, бұған Астана қаласы мен Қостанай облысы кірмейді, мұнда қалдықтар бойынша депозиттер көлемі әр аймақ бойынша тиісінше 3,8% және 3,6% төмендеді. Депозиттердің өсуі негізінен аймақтарда экономикалық ахуалдың жақсаруына, халық кірістерінің көбеюіне, халықтың банк жүйесіне сенімінің артуына, халықтың салымдарын сақтандыру жүйесінің жұмыс істеу нәтижесіне, сондай-ақ кәсіпорындардың қаржылық жай-күйінің жақсаруына байланысты болды. Бұдан басқа, банктер қатаң бәсекелестік жағдайында жаңа салымшыларды тарту үшін салымдар мен қосымша қызмет көрсетулер тізбесін ұлғайту жөнінде жұмыс жүргізуде.

- Қазақстанның барлық облыстары бойынша кредиттеу көлемінің өскені байқалды. Бұл ретте ұзақ мерзімді кредиттер үлесінің өсу үрдісі сақталды.

- Қазақстанның барлық дерлік облыстарында 2005 жылғы 2-тоқсанда 2005 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда қолма-қол ақша эмиссиясы көлемінің өсуі байқалады. Мұндай өсу тұтастай алғанда барлық аймақтар бойынша 11%-дан 4,4 есеге дейін құрады. Мұндай ахуал есептік кезеңге барынша тән болып табылады, эмиссия көрсеткішінің өсуі, ең алдымен, демалыс кезеңінің басталуына, сондай-ақ тауарлар мен қызмет көрсетулерге бағаның өсуіне және еңбекақының көтерілуіне байланысты болды.

- 2005 жылғы 2-тоқсанда валюта түрлері бойынша ең жоғары үлес салмақ доллармен операцияларға, одан кейін ресей рублімен операцияларға және ең төменгі үлес салмақ еуроға тиесілі болды.

- 2005 жылғы 1-жартыжылдықта өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда бүкіл республика бойынша орташа номиналдық жалақының өсуі байқалды.

Перспективы развития финансовых структур в Южно-Казахстанской области

Мынбаев Д.Е.,

Ведущий специалист-экономист Отдела экономического анализа
Южно-Казахстанского филиала Национального Банка Республики Казахстан

Южно-Казахстанская область относится к наиболее экономически развитым регионам Казахстана, так как обладает не только природными ресурсами, но и производственными мощностями и человеческими ресурсами. Но этот потенциал сам по себе не может служить гарантией социального и экономического благополучия.

Инструментом, который превращает природные богатства в рост валового продукта, являются инвестиции. Кредиты банков - один из главных источников удовлетворения экономики в инвестиционных ресурсах, а роль самих банков заключается в аккумуляции свободных денежных средств населения и предприятий и их рациональном распределении. Примечательно, что первый негосударственный банк появился в Южно-Казахстанской области еще в 1988 году - это «Союзбанк», основанный на кооперативной форме собственности. С созданием суверенного независимого хозяйства Казахстана и формированием новой двухуровневой модели банковской системы на юге весьма активно развивается банковский сектор. В 1994 году количество самостоятельных банков составляло 26, что было только немного менее, чем в г. Алматы. Сегодня в Южно-Казахстанской области работают 11 филиалов и 1 самостоятельный банк. По статистике, в последние 2-3 года хозяйствующие субъекты области получают от банков кредитов в объемах, равных бюджету - порядка 50-60 млрд. тенге (в 2004 году выдано кредитов на сумму 72 млрд.тенге, в том числе реальному сектору экономики- 53 млрд.). Усиливающая конкуренция заставила банки «расширить» свое присутствие в сельских районах, где еще совсем недавно банки закрывали свои РКО, сейчас картина изменилась: в 2004 году филиалами банков было открыто 26 РКО, на сегодня в области функционирует 54 РКО. Особенностью истекшего года является кредитование строительных организаций и населения на приобретение жилья и личные потребительские цели, что отвечает тенденциям осуществляемой государством новой жилищной политики. Доля кредитов на новое строительство увеличилась с 1,7% до 2,5% в общем объеме кредитных вложений, а население на ипотеку и личные нужды получило от банков кредитов на сумму 25 млрд. тенге, что в общем объеме кредитных вложений составляет 43%.

Проводимая Национальным Банком работа по формированию небанковских финансовых организаций (нормативно-правовое регулирование, система контроля и т.д.) успешно реализована в активно действующем «третьем уровне», число которых в Казахстане превысило 120. На территории области ведут работу 16 кредитных товариществ. Из них по 2 в г. Шымкенте и Сайрамском районе и по одному: в Ордабасинском районе, Казыгуртском районе, г. Шардара, г. Сырыагаш, Махтаральском районе, г. Туркестан, Тулькубасском районе, Тoleбийском районе, г. Арысь, Байдибекстом районе, г. Кентау, Отырарском районе. В 2004 кредитными товариществами было выдано кредитов на сумму 145 млн. тенге, за 6 месяцев 2005 года кредитными товариществами было выделено 1634 млн. тенге, из которых освоено 1053 млн. тенге, в частности, на растениеводство- 288 млн. тенге, животноводство- 666 млн. тенге, на разведение птицы -50 млн. тенге, на закупку техники -48 млн. тенге, на переработку сельхозпродукции 880 тыс. тенге. Как видно из выше перечисленного, на первом месте по объемам кредитования идет животноводство. На юге, особенно в его горных районах, преобладает именно выращивание крупного рогатого скота. Многие фермерские хозяйства находятся именно в этих районах. Так же значительная сумма была выделена на закупку техники, так как парк сельхозтехники давно устарел или вовсе вышел из строя. Чистый доход кредитных товариществ составляет 21 млн. тенге, что еще раз подтверждает, что объединенными усилиями можно достичь впечатляющих успехов.

Как показывает международный опыт, диапазон экономической деятельности таких организаций достаточно широк и включает в себя: от касс взаимопомощи до современных кооперативных банковских систем, предлагающих своим клиентам различные финансовые услуги на высоком профессиональном уровне. При всех различиях, можно выделить

особенности большинства небанковских финансовых структур, это-самопомощь своим членам, самоуправление, личная ответственность, тесные связи структуры на региональном уровне, интеграция в единую систему на принципах взаимопомощи и совместного контроля. Кроме кредитных товариществ на территории области функционируют 14 ломбардов, филиалы фондов кредитования общин и фонда развития предпринимательства, Фонд поддержки фермерских хозяйств. Таким образом, для граждан расширен доступ к кредитным ресурсам как для создания собственного бизнеса, так и для его расширения.

Микрокредитование, как вид социальной помощи, направленной на стимулирование трудовой деятельности широких слоев населения, появилось в начале 70-х годов в странах Южной и Юго-Восточной Азии (Бангладеш, Индонезия, Индия). На первых порах оно решало очень узкую задачу и использовалось как инструмент борьбы с бедностью. Однако по мере накопления опыта в микрокредитовании сфера его охвата и целевая направленность расширялась и в настоящее время во многих странах оно применяется для поддержки малообеспеченных семей, снижения уровня безработицы и содействия развитию малого бизнеса.

В Казахстане до выхода Закона «О микрокредитных организациях», подписанного 6 марта 2003 года, выдача кредитов была прерогативой банков и организаций, имеющих лицензию на осуществление заемных операций. На территории области действуют около 50 микрокредитных организаций. Преимущество микрокредитных организаций связано с быстротой получения и минимальными административными издержками по получению кредита.

Положительная динамика роста объемов промышленного производства, структурные изменения в сельском хозяйстве на фоне предпринимаемых со стороны национального Банка Правительства по упорядочиванию работы страхового рынка и роста его потенциала создали предпосылки для активизации в регионе страховых организаций. На территории области зарегистрировано 9 филиалов страховых компаний АО «Аманат Иншуренс», ЗАО СК «Виктория», СК «Казкоммерц-Полис», Нефтяная страховая компания, СК «Транспортное страховое общество», ЗАО СК «Казахинстрах», ОАО СК «ТрансОйл», АО СК «АТФ Полис», АО «Династия».

Качественные характеристики процессов дифференциации и диверсификации рынка страховых услуг в Казахстане будут существенно зависеть от темпов развития страхового рынка. Высокие темпы роста страхового рынка может обеспечить гибкий подход к страхованию и расширению спектра страховых услуг. Хотя существует ряд факторов тормозящих развитие страхового рынка в целом. *Во-первых* сложившийся за многие годы стереотип отношения к страховым компаниям как о вспомогательном инструменте, занимающего второстепенную роль в хозяйственном механизме. *Во-вторых* излишняя регламентация деятельности страховых компаний, жесткое ограничение их инвестиционной деятельности и искусственное ограничение прав страховых компаний определять размеры страховых тарифов. *В-третьих* на темпы и уровень развития страхового рынка тормозящее воздействие оказало замедленное формирование рынка ценных бумаг. Так как устойчивое расширение страхового рынка зависит от прибыльного вложения аккумулированных страховыми компаниями финансовых ресурсов.

Недостаточно задействованными в экономики и составляющие не востребуемый финансовый запас средства накопительных пенсионных фондов, в Южно – Казахстанской области работают 8 филиалов накопительных пенсионных фондов: ЗАО НПФ «Ұлар Үміт», ЗАО ННП «Валют – Транзит фонд», ЗАО ОНПФ «Народный пенсионный фонд», ЗАО «Государственный НПФ», ЗАО «НПФ Народного банка Казахстана», ЗАО «НОНПФ Құрмет», ЗАО «ОНПФ Сеним», ЗАО «ОНПФ Отан».

Таким образом, можно отметить адекватность роста финансовых институтов темпам развития экономики региона. Сбалансированность интересов банков и государства проявляется через показатель осуществления кредитных вложений в экономику, объем которых постоянно растет. Причем, отмечается снижение уровня «долларизации» кредитов. Не только количественные показатели являются характеристикой успешной работы банков, но и такие параметры, как качество банковских услуг, менеджмент, банковские технологии поддерживают финансовую стабильность и имидж казахстанских банков. Кроме того, развитие ипотечного и потребительского кредитования имеет уже социальную значимость для государства.

Характерной особенностью региона является рост небанковских структур, глубинные корни этого процесса ведут отсчет с 30-х годов, когда в годы НЭПа на юге действовало около 30 сельских кредитных товариществ. С принятием Правительством с 2005 года новой жилищной политики, расширяются горизонты кредитования населения «Казахстанской Ипотечной Компанией» и Банком Жилстройсбережений. В известной степени снижению рисков банков при работе с населением будет происходить с организацией работы кредитных бюро. Создание этого субъекта финансового рынка сегодня жизненно необходимо.

Оңтүстік Қазақстан облысында қаржылық құрылымдарды дамыту перспективалары

Мыңбаев Д.Е.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Оңтүстік Қазақстан филиалы
экономикалық талдау бөлімінің жетекші маманы-экономисі

Оңтүстік Қазақстан облысы Қазақстанның экономикалық жағынан мейлінше дамыған аймақтарына жатады, өйткені онда табиғи ресурстар ғана емес, сонымен қатар өндірістік қуаттар мен адам ресурстары да мол. Бірақ бұл әлует өздігінен әлеуметтік және экономикалық сәттілікке кепілдік бере алмайды.

Инвестициялар табиғат байлықтарын жалпы өнімнің өсуіне айналдыратын құрал болып табылады. Банк кредиттері - экономиканы инвестициялық ресурстармен қанағаттандырудың басты көздерінің бірі, ал банктердің өздерінің рөлі халықтың және кәсіпорындардың бос ақша қаражатын жинақтауға және оларды тиімді бөлуге келіп саяды. Сонау 1988 жылы тұңғыш мемлекеттік емес банктің Оңтүстік Қазақстан облысында пайда болуы ерекше жайт болатын - бұл кооперативтік меншік нысанында құрылған «Союзбанк» еді. Қазақстанның егеменді тәуелсіз шаруашылығы құрылуымен және банк жүйесінің жаңа екі деңгейлі моделінің қалыптасуымен оңтүстікте банк секторы барынша қарқынды дамып келеді. 1994 жылы дербес банктердің саны 26 болды, бұл Алматы қаласындағыға қарағанда сәл ғана аз еді. Бүгінгі күні Оңтүстік Қазақстан облысында 11 филиал және 1 дербес банк жұмыс істеп жатыр. Статистика бойынша, соңғы 2-3 жылда облыстың шаруашылық жүргізуші субъектілері банктерден бюджетке тең көлемде - 50-60 млрд. теңге шамасында кредит алады (2004 жылы 72 млрд.теңге сомаға кредит берілді, оның ішінде экономиканың нақты секторына - 53 млрд.теңге). Барған сайын күшейе түскен бәсекелестік банктерді ауылдық жерлерде өздерінің қатысуын «кеңейтуге» мәжбүр етті, мұнда осыдан аз ғана уақыт бұрын банктер өздерінің ЕКБ-дерін жапқан болатын, қазір жағдай өзгерді: 2004 жылы банктердің филиалдары 26 ЕКБ ашты, бүгінгі күні облыста 54 ЕКБ жұмыс істейді. Өткен жылдың ерекшелігі құрылыс ұйымдарын және халықты тұрғын үй сатып алуға және жеке бастың тұтыну мақсаттарына кредиттеу болып табылады, бұл мемлекет жүзеге асыратын жаңа тұрғын үй саясатының үрдістерін қанағаттандырады. Жаңа құрылысқа кредиттердің үлесі кредиттік салымдардың жалпы көлемінде 1,7%-дан 2,5%-ға дейін ұлғайды, ал тұрғындар ипотекаға және жеке басының қажеттеріне банктерден 25 млрд. теңге сомаға кредит алды, бұл кредиттік салымдардың жалпы көлемінде 43%-ды құрайды.

Банктік емес қаржылық ұйымдарды қалыптастыру жөнінде Ұлттық Банк жүргізіп отырған жұмыс (нормативтік-құқықтық реттеу, бақылау жүйесі және т.б.) Қазақстанда саны 120-дан асып кеткен, белсенді жұмыс істеп жүрген «үшінші деңгейде» табысты іске асырылды. Облыс аумағында 16 кредиттік серіктестік жұмыс істейді. Олар Шымкент қаласында және Сайрам ауданында екі-екіден және: Ордабасы ауданында, Қазығұрт ауданында, Шардара қаласында, Сарыағаш қаласында, Мақтаарал ауданында, Түркістан қаласында, Түлкібас ауданында, Төлеби ауданында, Арыс қаласында, Бәйдібек ауданында, Кентау қаласында, Отырар ауданында бір-бірден. 2004 жылы кредиттік серіктестіктер 145 млн. теңге сомаға кредит берді, 2005 жылдың 6 айында кредиттік серіктестіктер 1634 млн. теңге бөлді, олардың 1053 млн. теңгесі, атап айтқанда, өсімдік шаруашылығына 288 млн. теңге, мал шаруашылығына 666 млн. теңге, құс өсіруге 50 млн. теңге, техника сатып алуға 48 млн. теңге, ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуге 880 мың теңге игерілді. Жоғарыда аталғандардан көрінгендей, кредиттеу көлемі бойынша бірінші орында мал шаруашылығы тұр. Оңтүстікте, әсіресе оның таулы аудандарында ірі қара мал өсіру басым. Көптеген фермерлік қожалықтар дәл осы аудандарда орналасқан. Сондай-ақ техника сатып алуға да едәуір сома бөлінді, себебі ауыл шаруашылығы техникасының паркі баяғыда ескірген немесе мүлдем істен шыққан. Кредиттік серіктестіктердің таза табысы 21 млн. теңгені құрайды, бұл жұмылған күшпен таң қаларлық табысқа жетуге болатындығын растай түседі.

Халықаралық тәжірибе көрсетіп отырғандай, осы ұйымдардың экономикалық қызметінің ауқымы өте кең және мыналарды: өзара көмек қассаларынан бастап өз клиенттеріне жоғары кәсіби деңгейде әр түрлі қаржылық қызмет көрсетуді ұсынатын қазіргі заманғы кооперативтік банктік жүйелерге дейін қамтиды. Түрлі айырмашылықтарына қарамастан, банктік емес

қаржылық құрылымдардың көпшілігінің ерекшеліктерін атап өтуге болады, бұл - өз мүшелеріне көмектесе алу, өзін-өзі басқару, жеке бастың жауапкершілігі, құрылымның аймақтық деңгейдегі тығыз байланысы, өзара көмек және бірлесіп бақылау негізінде бірыңғай жүйеге бірігу. Облыс аумағында кредиттік серіктестіктерден басқа 14 ломбард, қауымдастықтардың кредиттеу қорларының және кәсіпкерлікті дамыту қорының филиалдары, Фермерлік қожалықтарды қолдау қоры жұмыс істейді. Сөйтіп, азаматтарға өзінің жеке бизнесін құру үшін де, сондай-ақ оны кеңейту үшін де кредиттік ресурстарға жол кеңінен ашық.

Әлеуметтік көмектің бір түрі ретіндегі халықтың қалың тобының еңбек ету әрекетін ынталандыруға бағытталған микрокредиттеу 70-жылдардың басында Оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде (Бангладеш, Индонезия, Үндістан) пайда болды. Алғашқы кездері бұл аясы өте тар міндетті шешті және кедейлікпен күрес құралы ретінде пайдаланылды. Алайда, микрокредиттеуде тәжірибе жинақтай келе, оның қолданылу аясы және мақсатты бағытталуы кеңейді және ол қазіргі кезде көптеген елдерде күнкөрісі төмен отбасыларды қолдау, жұмыссыздық деңгейін төмендету және шағын бизнесті дамытуға жәрдемдесу үшін қолданылады.

Қазақстанда 2003 жылғы 6 наурызда қол қойылған «Микрокредиттік ұйымдар туралы» Заң шыққанға дейін кредит беру банктердің және заем операцияларын жүзеге асыруға лицензиясы бар ұйымдардың артықшылығы еді. Облыс аумағында 50-ге жуық микрокредиттік ұйым жұмыс істейді. Микрокредиттік ұйымдардың артықшылығы кредит алудың жылдамдығына және кредит алу жөніндегі ең аз әкімшілік шығыстарға байланысты.

Өнеркәсіп өндірісі көлемінің өсуінің оң қарқыны, Ұлттық Банк, Үкімет тарапынан сақтандыру нарығының жұмысын реттеу және оның әлуетін арттыру аясында қабылданатын ауыл шаруашылығындағы құрылымдық өзгерістер аймақта сақтандыру ұйымдарын қарқындалтуға алғышарт жасады. Облыс аумағында «Аманат Иншуренс» АҚ, «Виктория» СК ЖАҚ, «Қазкоммерц-Полис» СК, Мұнай сақтандыру компаниясы, «Көлік сақтандыру қоғамы» СК, «Қазақшөтсақтандыру» СК ЖАҚ, «ТрансОйл» СК ААҚ, «АТФ Полис» СК АҚ, «Династия» АҚ сақтандыру компанияларының 9 филиалы тіркелді.

Қазақстанда сақтандыру қызметін көрсету нарығын жіктеу және түрлендіру процестерінің сапалық сипаттамалары сақтандыру нарығының даму қарқынына едәуір байланысты болады. Сақтандыру нарығы өсуінің жоғары қарқынын сақтандыруға және сақтандыру қызметін көрсету аясын кеңейту жөніндегі икемді тәсіл қамтамасыз ете алады. Дегенмен, жалпы алғанда, сақтандыру нарығын дамытуды тежейтін бірқатар фактор бар. *Біріншіден*, ұзақ жылдар бойы сақтандыру компанияларына деген көзқарастың шаруашылық механизмінде жанама рөл атқаратын қосалқы құрал ретінде қалыптасқан стереотипі. *Екіншіден*, сақтандыру компанияларының қызметін басы артық реттеу, олардың инвестициялық қызметін қатаң шектеу және сақтандыру компанияларының сақтандыру тарифтерінің мөлшерін белгілеу құқықтарын жасанды шектеу. *Үшіншіден*, сақтандыру нарығының даму қарқынына және деңгейіне бағалы қағаздар нарығының баяу қалыптасуы тежегіш ықпалын тигізді. Себебі сақтандыру нарығының тұрақты кеңеюі сақтандыру компаниялары жинақтаған қаржы ресурстарының пайда салымына байланысты.

Жинақтаушы зейнетақы қорларының талап етілмейтін қаржы қорын құрайтын қаражаты да экономикаға онша қатыстырылмай отыр. Оңтүстік Қазақстан облысында жинақтаушы зейнетақы қорларының 8 филиалы жұмыс істейді: «Ұлар Үміт» ЖЗҚ ЖАҚ, «Валют – Транзит қор» МЕЖЗҚ ЖАҚ, «Халықтық зейнетақы қоры» АЖЗҚ ЖАҚ, «Мемлекеттік ЖЗҚ» ЖАҚ, «Қазақстан Халық банкінің ЖЗҚ» ЖАҚ, «Құрмет МЕАЖЗҚ» ЖАҚ, «Сенім АЖЗҚ» ЖАҚ, «Отан АЖЗҚ» ЖАҚ.

Сонымен, қаржы институттары өсуінің аймақтың экономикасының даму қарқынына баламалылығын атап өтуге болады. Банктердің және мемлекет мүдделерінің тепе-теңдігі көлемі үнемі өсіп отырған экономикаға кредиттік салымдарды жүзеге асыру көрсеткіші арқылы көрініс табады. Оның үстіне, кредиттерді «долларландыру» деңгейінің төмендеуі байқалады. Банктердің табысты жұмысының сипаттамасы сандық көрсеткіштер ғана болып табылмайды, сонымен қатар банктік қызмет көрсетудің сапасы, менеджмент, банктік технологиялар тәрізді өлшемдер қаржылық тұрақтылыққа және қазақстандық банктердің

бет-бейнесіне жәрдемін тигізеді. Бұдан басқа, ипотекалық және тұтынушылық кредиттеуді дамытудың мемлекет үшін әлеуметтік мәні бар.

Банктік емес құрылымдардың өсуі аймақтың өзіне тән ерекшелігі болып табылады, бұл процестің терең тамыры ЖЭС жылдары оңтүстікте 30-ға жуық ауылдық кредиттік серіктестік жұмыс істеген 30-жылдардан бастау алады. Үкіметтің 2005 жылдан бастап жаңа тұрғын үй саясатын қабылдауына байланысты, «Қазақстан Ипотекалық Компаниясының» және Тұрғын үй құрылыс жинақ банкінің халыққа кредит беруінің көкжиегі кеңейіп отыр. Тұрғындармен жұмысты кредиттік бюро жұмыстарын ұйымдастыру арқылы жүргізген кезде банктер тәуекелінің белгілі бір дәрежеде төмендеуі болады. Қаржы нарығының осы субъектісін құру бүгінгі күні өмірлік қажеттілік.

Первые итоги финансового мониторинга в Восточно-Казахстанской области.

Мулюкова А.И.,

ведущий специалист-экономист Отдела экономического анализа и статистики
Восточно-Казахстанского филиала Национального Банка Республики Казахстан

Финансовый мониторинг введен в работу с 4 квартала 2003 года. Вести сравнительный анализ можно было с 1 квартала 2004 года. Финансовый мониторинг предоставляет возможности и динамику развития экономики региона. Период работы (4 квартал 2003 – 1 квартал 2005гг) в условиях введения финансового мониторинга позволяет дать не только простую оценку финансового благополучия, но и проследить динамику развития экономики региона в конкретных исторических условиях. Предприятия-участники МПРСЭ Восточно-Казахстанской области представляют все отрасли экономики, из квартала в квартал ведется работа по улучшению репрезентативности. Число предприятий-участников колебалось со 111 в 4-м квартале 2003 года до 116 в 1 квартале 2005г.

Проведем обзор в той же последовательности, что и в стандартизированном отчете.

1. Конъюнктура общих условий хозяйствования и их факторов.

Изменения курсов валют мало влияют на финансовое положение предприятий области (если при расчете средневзвешенного показателя в качестве весов брать не доход от реализации продукции, а число анкет, т.к. при делении на доход от реализации предприятия с наибольшим доходом “перетягивают” все объемы на себя). В течение всего периода (4кв. 2003г - 1 кв. 2005г) падение доллара на валютном рынке устраивало от 9,74% до 17,12% (минимальное и максимальное значения соответственно за весь период) предприятий-участников МПРСЭ. Большинство предприятий-участников - от 55% до 76,11% - показало нейтральное отношение к изменениям положения доллара на валютном рынке. Негативное отношение к падению курса американской валюты продемонстрировали от 10,35% до 16,22% предприятий. Есть еще один вариант ответа предприятий насчет влияния всех курсов валют, – «не знаю» - который, по всей вероятности, можно отнести к разряду «не повлиял». Их количество колебалось от 1,77% до 11,71% предприятий-участников.

К европейской валюте еще более прохладное отношение: курс евро позитивно влияет на положение от 0,89% до 2,66% предприятий; нейтральное отношение – 72,97-90,27% предприятий; негативно курс евро повлиял на 4,43-10,81% предприятий. «Не знаю» ответили 4,43%-16,22% предприятий.

Ситуация с российским рублем примерно та же, что и с выше рассмотренными валютами: 1,77-5,17% предприятий показали позитивное отношение к изменениям рубля; 79,28%-89,38% предприятий продемонстрировали нейтральное отношение к российской валюте; негативно курс рубля повлиял на 3,45-9,82% предприятий. «Не знаю» ответили 2,66%-13,51% предприятий-участников МПРСЭ.

В среднем за период значения показателя «влияние валют» получают следующие:

	доллар	евро	рубль
Позитивно	13,2%	1,5%	3,1%
Не повлиял	67,7%	82,4	82,4%
Негативно	13,6%	7,1	6,2%
Не знаю	5,5%	9%	7,8%

Кредитами банков, по-прежнему, пользуются немногие предприятия-участники МПРСЭ (в качестве весов так же использовался показатель число анкет, а не доход от реализации продукции, т.к. деление на первый показатель демонстрирует четкую картину использования кредитов). Доля предприятий, получивших кредиты, колебалась от 20,35% до 37,5%. Причем наибольшее число предприятий, получивших кредиты, приходится, как правило, на 4-й квартал года. Больше остальных за кредитами обращаются предприятия торговли, далее по убывающей - предприятия транспорта, обрабатывающей промышленности, строительства и т.д. Совсем не используют кредиты банков предприятия отрасли «Производство и распределение

электроэнергии, газа и воды», предприятия отрасли «Прочие коммунальные, социальные, и персональные услуги» (в нашем случае это каналы телевидения).

Приемлемыми предприятия называют ставки по кредитам в среднем 10-12% на срок 1 и более лет (24-60 месяцев). Предприятия сельского хозяйства находятся в наиболее затруднительном состоянии – они не обращаются в банки за кредитами и даже не называют приемлемую ставку кредита.

За счет кредитов банков оборотные средства финансировали от 19,5% до 34,2% предприятий. А финансирование инвестиций за счет кредитов банков произвели от 1,8% до 6,3% предприятий. В основном финансирование производств происходило за счет собственных средств предприятий: оборотные средства – 69,4%-92,2% и инвестиции – 17%-27% предприятий. За счет других источников оборотные средства финансировали 4,3%-7,1% и инвестиции 0,9%-1,8% предприятий.

Не осуществляли финансирование оборотных средств от 0,9% (в 4 кв. 2004г) до 8,1% (в 4 кв. 2003г) и инвестиций от 17% (в 4 кв. 2004г) до 69% (во 2-3 кв. 2004г) предприятий.

В среднем за период значения показателя финансирование оборотных средств и инвестиций были следующими:

	Финансирование оборотных средств	Финансирование инвестиций
Кредиты банков	26,3%	4,1%
Собственные средства	83,4%	23,6%
Другие источники	5,6%	1,3%
Не финансировались	3,9%	49%

2. Изменение факторов и результатов производства.

Изменение факторов производства.

	4 кв. 2003г	1 кв. 2004г	2 кв. 2004г	3 кв. 2004г	4 кв. 2004г	1 кв. 2005г
Число предприятий-участников мониторинга (ед.)	111	112	113	113	112	116
Общая численность работающих (тыс. чел.)	42,8	39,6	42,6	42,2	41,9	42,0
Использование производственных мощностей	69,1	67,0	67,5	77,0	73,6	69,4
Коэффициент оборачиваемости оборотных активов	42,9	40,8	33,6	35,7	35,1	38,5

В течение периода (4 кв. 2003г – 1 кв. 2005г) число участников МПРСЭ практически было стабильным, основная работа велась по улучшению уровня репрезентативности отраслей, выбытие предприятий происходило по нескольким причинам: отсутствие объемов работ, ликвидация предприятия, отказ ввиду большой загруженности персонала.

Численность работающих колебалась в зависимости от сезонности работ и количества участников мониторинга.

Производственные мощности используются практически на одном уровне (около 70%), но в 3 и 4 кварталах процент использования мощностей повысился, что неудивительно, т.к. именно на этот период приходится пик работ в строительстве, транспорте и сельском хозяйстве, в 4 квартале года – в добывающей отрасли. В течение всего периода самые высокие проценты использования производственных мощностей в отраслях «Торговля», «Операции с недвижимым имуществом, услуги предприятиям». Самые низкие коэффициенты использования мощностей в отрасли «Производство и распределение электроэнергии, газа и воды», с большими сезонными колебаниями в добывающей отрасли и сельском хозяйстве. Одновременно с этим в строительстве коэффициент использования производственных мощностей повысился.

Коэффициент оборачиваемости оборотных средств в целом колеблется в пределах 0,34-0,41, высокая оборачиваемость оборотных средств (≥ 1) отмечается в отраслях «Операции с

недвижимым имуществом», «Гостиницы и рестораны», «Коммунальные, социальные и персональные услуги» (каналы телевидения), «Добывающая промышленность». Низкая отдача от оборотных средств (ниже среднего значения) наблюдается в торговле, сельском хозяйстве.

1 квартал 2005 года стал наименее благоприятным за весь период (4кв. 2003г - 1 кв. 2005г.) для предприятий сельского хозяйства, добывающей отрасли (добыча энергетического сырья) и транспорта. В 1 квартале 2005 года они показали заметное сокращение использования производственных мощностей, коэффициента оборачиваемости оборотных средств. Помимо сезонности работ важную роль играет спрос, во многом определяющий поведение предприятий на рынке и результаты их деятельности, в 1 квартале 2005 года сократился в вышеназванных отраслях по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. Именно предприятия этих отраслей показывают значительное сокращение дохода от реализации по сравнению с 1 кварталом 2004 года.*

Важнейшим фактором, влияющим на *результаты производства*, являются цены на сырье и материалы. Цены в реальном секторе растут не вследствие увеличения спроса, а в результате роста издержек, вызванных ростом цен на сырье и материалы. Как показывают участники мониторинга, цены на сырье и материалы растут повсеместно и ежеквартально. Напрямую этот факт на ценах продукции предприятий-участников не сказывается, но производители все чаще вынуждены адекватно реагировать на изменение цен сырья, материалов и комплектующих. В наименьшей мере повышение цен произошло на предприятиях, оказывающих услуги предприятиям, а также, ввиду сезонности работ, в добывающей отрасли. В наибольшей степени возросли цены в строительстве, на услуги гостиниц, в обрабатывающей промышленности, торговле.

Самые высокие темпы прироста цен имели место в 4 кв. 2003г и 1 кв. 2004г, особую роль в этом процессе сыграли подорожание зерна осенью 2003 года и электроэнергии в начале 2004года.

	4 кв. 2003г	1 кв. 2004г	2 кв. 2004г	3 кв. 2004г	4 кв. 2004г	1 кв. 2005г
Доход от реализации продукции на одного работающего	851,7	893,7	871,2	873,8	988,5	922,6
Доля экспорта в доходе от реализации продукции	51,4	64,2	68,8	62,6	60,9	54,9
Доля себестоимости в доходе от реализации продукции	78,0	67,6	69,2	78,7	72,2	73,4
Рентабельность продаж	22,0	32,4	30,8	21,3	27,8	26,6

* Показатель дохода от реализации в отрасли «Транспорт» в целом за 1 квартал 2005 года вырос, но за счет роста числа предприятий-участников.

Несмотря на рост доходов от реализации, за счет увеличения издержек производства доля себестоимости растет, что сказывается на рентабельности продаж. Доходы от реализации на экспорт на предприятиях-участниках имеют понижающую тенденцию, особенно это заметно в отраслях «Добыча энергетического сырья», «Производство машин и оборудования», и на предприятиях, оказывающих услуги предприятиям.

Показатели чистого дохода также имеют тенденцию к снижению в сельском хозяйстве, транспорте, в производстве машин и оборудования.

3. Оценка финансово-экономического состояния реального сектора экономики.

	4 кв. 2003г	1 кв. 2004г	2 кв. 2004г	3 кв. 2004г	4 кв. 2004г	1 кв. 2005г
Уровень самофинансирования	43,8	49,8	49,4	52,6	51,6	55,5
Коэффициент текущей ликвидности	1,2	1,2	1,4	1,4	1,4	1,4

	4 кв. 2003г	1 кв. 2004г	2 кв. 2004г	3 кв. 2004г	4 кв. 2004г	1 кв. 2005г
Соотношение собственных и заемных средств	0,78	0,99	0,98	1,01	1,06	1,25
Соотношение задолженности и капитализации	0,26	0,16	0,20	0,21	0,15	0,16
Коэффициент оборачиваемости активов	0,21	0,20	0,18	0,18	0,19	0,18
Коэффициент оборачиваемости оборотных активов	0,43	0,41	0,34	0,36	0,35	0,39
Соотношение долгосрочных обязательств и активов	0,15	0,10	0,12	0,14	0,09	0,11
Соотношение долгосрочных обязательств и собственного капитала	0,35	0,20	0,25	0,26	0,18	0,19
Рентабельность собственного капитала	10,7	13,0	11,0	7,5	10,1	8,8
Рентабельность активов	4,7	6,5	5,4	3,9	5,2	4,9
Рентабельность продаж	22,0	32,4	30,8	21,3	27,8	26,6

Уровень самофинансирования растет из квартала в квартал, что свидетельствует не столько о достаточности средств на развитие производства у предприятий, сколько о нежелании предприятий заимствовать необходимые средства у банков в связи с высокими процентными ставками. Причем в основном финансируются оборотные средства, а инвестирование производств происходит в небольших объемах. С другой стороны, сам факт повышения финансирования инвестиций (самофинансирования), говорит о положительных сдвигах в этом направлении. Коэффициент текущей ликвидности остается на одном и том же уровне на протяжении 4-х кварталов (1,4). Однако этот уровень остается недостаточным для покрытия срочных обязательств.

Показатели – соотношение собственных и заемных средств, соотношение задолженности и капитализации, коэффициенты оборачиваемости активов - демонстрируют состояние финансовой устойчивости предприятий. Коэффициент соотношения собственных и заемных средств неизменно повышается - собственный капитал предприятий растет и с 3 квартала 2004г превышает привлеченные средства, т.е. состояние финансовой устойчивости несколько укрепилось. Многократное превышение собственного капитала над заемными средствами произошло в отрасли «Производство и распределение электроэнергии, газа и воды» за счет улучшения работы одной из ТЭЦ г. Усть-Каменогорска.

Коэффициент соотношения задолженности и капитализации последние два квартала стабилизировался, произошло одновременное увеличение доли заемных долгосрочных средств в фондах предприятий и собственного капитала. Коэффициент оборачиваемости активов почти не меняется, а коэффициент оборотных активов несколько вырос. Все упирается в понижение доходности предприятий: текущие активы предприятий сократились - их отдача выросла, долгосрочные активы - увеличились, что привело к сокращению отдачи от активов, эффективность работы имеющихся фондов невысокая.

Коэффициенты долгосрочной платежеспособности – соотношение долгосрочных обязательств и активов и соотношение долгосрочных обязательств и собственного капитала - на довольно низком уровне, что свидетельствует о небольшом уровне долгосрочных обязательств предприятий: долгосрочные обязательства составляют только около 1/10 часть активов и 1/5 часть собственного капитала предприятий.

Показатели рентабельности не имеют стабильной тенденции. И дело не столько в сезонности, сколько в нестабильном состоянии предприятий. По логике, 4-й квартал года должен быть наилучшим во многих отношениях в работе предприятий. Однако 1 квартал 2004 года оказался наиболее успешным для участников мониторинга по многим позициям, он стал во многом периодом оживления активности: вырос спрос на готовую продукцию, увеличилась производительность труда, сократилась себестоимость продукции в результате некоторого сокращения численности работников и реструктуризации производства.

Но в последующем эффективность работы предприятий-участников МПРСЭ несколько понизилась: подорожали сырье и материалы, вследствие чего цены на готовую продукцию

растут; понизилась производительность труда, в результате чего увеличилась доля себестоимости продукции в доходе, сократилась рентабельность собственного капитала, активов и продаж. При этом сохраняются прежние проблемы: средств у предприятий не хватает, о чем свидетельствуют довольно низкие коэффициенты ликвидности, из-за недостатка средств многие предприятия вообще не производят инвестирование производства, острой остается проблема модернизации производств, достаточно низкие показатели оборачиваемости активов. Имеется потребность в инвестировании производств, о чем свидетельствуют данные мониторинга о желании взять банковские кредиты на сроки 2-6 лет. Однако банковские кредиты на развитие производства предприятия предпочитают не брать и в силу дороговизны последних, и в силу зыбкости своего финансового положения. Неустойчивое положение предприятий объясняется сильной конкуренцией со стороны крупнейших монополистов в ряде отраслей (связь); нечестной конкуренцией (строительство); устаревшим оборудованием и т.д.

Финансовая устойчивость в долгосрочном плане характеризуется соотношением собственных и заемных средств. По поводу степени привлечения заемных средств в зарубежной практике существуют различные, порой противоположные мнения. Наиболее распространено мнение, что доля собственного капитала должна быть достаточно велика, нижний предел этого показателя (0,6) или 60%. В предприятие с высокой долей собственного капитала кредиторы вкладывают средства более охотно, поскольку оно с большей вероятностью может погасить долги за счет собственных средств. Напротив, многим японским компаниям свойственна высокая доля привлеченного капитала (до 80%), а значение этого показателя в среднем на 58% выше, чем, например, в американских корпорациях.

Дело в том, что в этих двух странах инвестиционные потоки имеют различную природу – в США основной поток инвестиций поступает от населения (через фондовый рынок), в Японии – от банков. Поэтому высокий уровень концентрации привлеченного капитала свидетельствует о степени доверия к корпорации со стороны банков, а значит, о ее финансовой надежности. Напротив, низкое значение этого коэффициента для японской корпорации свидетельствует о ее неспособности получить кредиты в банке, что является определенным предостережением инвесторам и кредиторам.

В нашей практике также принято считать, что чем выше уровень самофинансирования и соотношения собственных и заемных средств в пользу собственных, тем финансовое положение предприятия устойчивее. Но такое положение вещей не всегда однозначно: у многих предприятий неустойчиво финансовое положение как таковое, предприятия предпочитают лишний раз не рисковать, и поэтому не привлекают средства из внешних источников, в частности банковские кредиты. А круг "других источников" ограничен пределами внутрикорпоративных средств, доступ к которым имеют крупнейшие предприятия металлургии и добывающей отрасли. В результате возможности получения финансовых средств на развитие у предприятий весьма ограничены. Кроме того, имеет место слабость и неразвитость менеджмента, в результате чего предприятия не умеют маневренно использовать имеющиеся финансовые средства. Высокий уровень самофинансирования стал поощряться в период "перестройки", чтобы стимулировать хозяйственный подход в деятельности предприятий. А условия стабильного рыночного развития требуют и более доступных финансовых средств для производства, и повышенной мобильности собственных и привлеченных средств, и квалифицированного подхода в работе с ними.

Важность развития финансового мониторинга трудно переоценить, так как уже начало его работы дает возможность анализировать состояние экономики региона и страны в целом, что позволяет после выявления слабых мест работы предприятий проводить целенаправленную экономическую политику по созданию наиболее благоприятных условий для развития экономики. Это не только проведение адекватных кредитно-денежной и бюджетно-налоговой политик. В период становления предпринимательского слоя необходимо, чтобы инновационные программы включали в себя также организацию и проведение со стороны правительственных и неправительственных организаций соответствующих профессионально-практических курсов, тренингов с широким привлечением желающих поднять уровень менеджмента своих предприятий.

Қаржы мониторингінің Шығыс Қазақстан облысындағы бірінші қорытындылары.

Мулюкова А.И.,

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Шығыс Қазақстан филиалының
Экономикалық талдау және статистика бөлімінің жетекші маманы-экономисі

Қаржы мониторингі 2003 жылғы 4 тоқсаннан бастап іске қосылды. Салыстырмалы талдау жүргізу 2004 жылдың 1 тоқсанынан бастап мүмкін болды. Қаржы мониторингі аймақтың экономикасын дамыту мүмкіндіктері мен динамикасына жағдай жасайды. Қаржы мониторингін енгізу жағдайындағы жұмыс кезеңі (2003 жылғы 4 тоқсан – 2005 жылғы 1 тоқсан) қаржылық жағымды жағдайға жай ғана баға беріп қоймайды, сонымен қатар нақты тарихи жағдайларда аймақ экономикасының даму динамикасын қадағалауға да мүмкіндік береді. Шығыс Қазақстан облысының ЭНСКМ қатысушы кәсіпорындар экономиканың барлық саласында жұмыс істейді, бір тоқсаннан екінші тоқсанға көрнекілікті жақсарту бойынша жұмыс жүргізілуде. Қатысушы кәсіпорындар саны 2003 жылғы 4 тоқсандағы 111-ден 2005 ж. 1 тоқсанда 116-ға дейін ауытқыды.

Шолуды стандарттандырылған есептегі сияқты кезектілікпен жүргізейік.

1. Шаруашылық жүргізудің жалпы шарттарының және олардың факторларының конъюнктурасы.

Валюта бағамдарының өзгеруі облыс кәсіпорындарының қаржы жағдайына аз әсер етеді (неғұрлым көп кірісі бар кәсіпорынды сатудан түскен кіріске бөлген кезде барлық көлемді өзіне “тартатындықтан” орташа алынған көрсеткішті есептеу кезінде салмақ ретінде өнімдерді сатудан түскен кірісті емес, сауалнамалар санын алса). Бүкіл кезең ішінде (2003ж 4тоқ. - 2005ж 1 тоқ.) валюта нарығында доллардың түсуі ЭНСКМ қатысушы кәсіпорындардың 9,74% - 17,12%-на (барлық кезеңге тиісінше ең төменгі және ең жоғарғы мәні) ыңғайлы болды. Қатысушы кәсіпорындардың көпшілігі - 55% - 76,11% дейін - валюта нарығындағы доллар жағдайының өзгеруіне бейтарап көзқараста болды. Американдық валюта бағамының төмендеуіне жағымсыз көзқарасты 10,35% - 16,22% дейін кәсіпорын білдірді. Кәсіпорындардың барлық валюта бағамдарының ықпалына қатысты жауабының тағы бір нұсқасы бар – «білмеймін» деген сөз, оны, сірә, «ықпал еткен жоқ» деген дәрежеге жатқызуға болады. Оның саны қатысушы кәсіпорындардың 1,77% - 11,71% дейін ауытқыды.

Еуропа валютасына бұған қарағанда салқынырақ көзқарас білдірілді: еуроның бағамы кәсіпорындардың 0,89% - 2,66% дейін жағдайына оң әсерін тигізеді; кәсіпорындардың 72,97-90,27% – бейтарап көзқарас; еуроның бағамы кәсіпорындардың 4,43-10,81% жағымсыз әсер етті. Кәсіпорындардың 4,43%-16,22% «білмеймін» деген жауап берді.

Ресей рублімен жағдай да шамамен жоғарыда қаралған валюталардағыдай: 1,77-5,17% кәсіпорын рубль өзгеруіне оң көзқарас көрсетті; кәсіпорындардың 79,28%-89,38% ресей валютасына бейтарап көзқарас танытты; рубльдің бағамы кәсіпорындардың 3,45-9,82% жағымсыз әсер етті. ЭНСКМ қатысушы кәсіпорындардың 2,66%-13,51% «білмеймін» деп жауап берді.

Кезең ішінде орташа алғанда «валютаның әсері» көрсеткішінің мәні мынадай болады:

	доллар	еуро	рубль
Жағымды	13,2%	1,5%	3,1%
Әсер еткен жоқ	67,7%	82,4	82,4%
Жағымсыз	13,6%	7,1	6,2%
Білмеймін	5,5%	9%	7,8%

Банктердің кредитін, бұрынғысынша, ЭНСКМ қатысушы аз ғана кәсіпорын пайдаланады (салмақ ретінде мұнда да өнім сатудан түскен кіріс емес, сауалнама санының көрсеткіші пайдаланылды, өйткені бірінші көрсеткішке бөлу кредиттерді пайдалануды айқын көрсетеді). Кредит алған кәсіпорындардың үлесі 20,35% - 37,5% дейін ауытқыды. Сонымен бірге кредит алған кәсіпорындардың көпшілігі жылдың 4-тоқсанына сәйкес келеді. Кредит алуға өтініш білдіргендердің бұдан басқа көпшілігі сауда кәсіпорындары, бұдан әрі азая береді – көлік кәсіпорындары, өңдеуші өнеркәсіп, құрылыс және т.б. Банктердің кредиттерін «Электр

энергиясын, газ бен су өндірісі және бөлу» саласының кәсіпорындары, «Басқа да коммуналдық, әлеуметтік және дербес қызмет көрсетулер» саласының кәсіпорындары мүлдем пайдаланбайды (біздің жағдайда бұлар – телевидение арналары).

Кәсіпорындар кредиттер бойынша 1 және одан көп жыл мерзімге (24-60 ай) орташа 10-12% ставканы қолайлы санайды. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындары неғұрлым қиын жағдайда – олар банктерге кредит алу үшін өтініш білдірмейді және кредиттің қолайлы ставкасын атамайды.

Банктердің кредиттері есебінен айналым қаражаттарын кәсіпорындардың 19,5% - 34,2% дейін қаржыландырды. Ал банктердің кредиттері есебінен инвестицияларды қаржыландыруды кәсіпорындардың 1,8% - 6,3% дейін жүргізді. Негізінен өндірісті қаржыландыру кәсіпорындардың меншікті қаражаттары есебінен жүргізілді: кәсіпорындардың 69,4%-92,2% - айналым қаражатын және 17%-27% – инвестицияларды. Кәсіпорындардың 4,3%-7,1% айналым қаражатын басқа көздер есебінен және 0,9%-1,8% инвестицияларды қаржыландырды.

Кәсіпорындардың 0,9% (2004ж 4 тоқ.) 8,1% дейін (2003ж 4 тоқ.) айналым қаражатын және 17% (2004ж 4 тоқ.) 69% дейін (2004ж 2-3 тоқ.) инвестицияларды қаржыландыруды жүзеге асырған жоқ.

Кезең ішінде орташа алғанда айналым қаражаттарын және инвестицияларды қаржыландыру көрсеткішінің мәні мынадай болды:

	Айналым қаражатын қаржыландыру	Инвестицияларды қаржыландыру
Банктердің кредиттері	26,3%	4,1%
Меншікті қаражат	83,4%	23,6%
Басқа да көздер	5,6%	1,3%
Қаржыландырылған жоқ	3,9%	49%

2. Өндіріс факторлары мен нәтижелерінің өзгеруі.

Өндіріс факторларының өзгеруі.

	4 тоқ. 2003ж	1 тоқ. 2004ж	2 тоқ. 2004ж	3 тоқ. 2004ж	4 тоқ. 2004ж	1 тоқ. 2005ж
Мониторингке қатысушы кәсіпорындар саны (бірлік)	111	112	113	113	112	116
Жұмыс істейтіндердің жалпы саны (мың адам)	42,8	39,6	42,6	42,2	41,9	42,0
Өндірістік қуаттарды пайдалану	69,1	67,0	67,5	77,0	73,6	69,4
Айналым активтерінің айналымдылық коэффициенті	42,9	40,8	33,6	35,7	35,1	38,5

Кезең ішінде (2003ж. 4 тоқ. – 2005ж. 1 тоқ.) ЭНСКМ қатысушылардың саны іс жүзінде тұрақты болды, негізгі жұмыс саланың репрезентативтілік деңгейінің жақсаруы бойынша жүргізілді, кәсіпорындардың шығуы бірнеше себептер бойынша орын алды: жұмыс көлемінің болмауы, кәсіпорынның жойылуы, жұмыс көлемінің көптігіне байланысты қызметкердің бас тартуы.

Жұмыс істеушілердің саны жұмыстың маусымдылығына және мониторингке қатысушылардың санына байланысты ауытқыды.

Өндіріс қуаты іс жүзінде бір деңгейде пайдаланылады (70% жуық), бірақ 3 және 4 тоқсандарда қуатты пайдалану пайызы өсті, нақ осы кезең құрылыстағы, көліктегі және ауыл шаруашылығындағы, 4 тоқсанда – өндіру саласындағы жұмыстың нағыз көбейген кезіне сай келетіндіктен, бұл таңданарлық жағдай емес. Барлық кезең ішінде өндірістік қуаттарды пайдаланудың ең жоғары пайызы «Сауда», «Жылжымайтын мүлікпен операциялар, кәсіпорындарға қызмет көрсетулер» салаларында болды. Қуаттарды пайдаланудың ең төменгі коэффициенттері «Электр энергиясын, газ бен су өндірісі және бөлу» саласында, маусымдық үлкен ауытқулармен өндіру саласында және ауыл шаруашылығында болды. Сонымен бір мезгілде құрылыстағы өндірістік қуаттарды пайдалану коэффициенті өсті.

Айналым қаражаттарының айналымдылық коэффициенті тұтастай алғанда 0,34-0,41 шегінде ауытқиды, айналым қаражаттарының жоғары айналымдылығы (≥ 1) «Жылжымайтын мүлікпен операциялар», «Қонақ үйлер және мейрамханалар», «Коммуналдық, әлеуметтік және дербес қызмет көрсетулер» (телевидение арналары), «Өндіруші өнеркәсіп» салаларында байқалды. Айналым қаражаттарынан төмен қайтарым (орташа мәннен төмен) саудада, ауыл шаруашылығында байқалады.

Бүкіл кезең ішінде 2005 жылғы 1 тоқсан ауыл шаруашылығы, өндіруші (энергетика шикізатын өндіру) және көлік саласындағы кәсіпорындар үшін аса жағымды болған жоқ (2003ж. 4 тоқ. – 2005ж. 1 тоқ.). 2005 жылғы 1 тоқсанда олар өндірістік қуаттарды пайдаланудың, айналым қаражатының айналымдылық коэффициентінің айтарлықтай қысқарғанын көрсетті. Жұмыстың маусымдылығынан басқа, көп жағдайда кәсіпорындардың нарықтағы іс-әрекетін және олардың қызметінің нәтижесін айқындайтын сұраныс маңызды роль атқарады, 2005 жылғы 1 тоқсанда өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда жоғарыда аталған салаларда қысқарды. Атап айтқанда осы салалардың кәсіпорындары 2004 жылғы 1 тоқсанмен салыстырғанда сатудан түскен кірістің айтарлықтай қысқарғанын көрсетеді.*

Өндіріс нәтижелеріне әсер ететін маңызды фактор шикізаттың және материалдардың бағасы болып табылады. Нақты сектордағы баға сұраныстың артуы нәтижесінде емес, шикізаттың және материалдардың бағасының өсуінен туындаған шығыстардың өсуі нәтижесінде артуда. Мониторингке қатысушылар көрсетіп отырғанындай, шикізаттың және материалдардың бағасы барлық жерде және тоқсан сайын өсуде. Бұл факт қатысушы кәсіпорындардың өнімдерінің бағасына тікелей әсер етпейді, бірақ өндірушілер барған сайын шикізаттың, материалдардың және құрамдас бөліктердің бағасының өзгеруіне бірдей көңіл бөлуге мәжбүр болады. Аз ғана мөлшерде бағаның өсуі кәсіпорындарға қызмет көрсететін кәсіпорындарда, сондай-ақ жұмыстың маусымдылығына орай өндіруші салада болды. Баға құрылыста, қонақ үй қызметін көрсетуде, өңдеу өнеркәсібінде, саудада неғұрлым көп дәрежеде өсті.

Бағаның ең жоғары өсу қарқыны 2003ж. 4 тоқ. және 2004ж. 1 тоқ. болды, бұл процесте 2003 жылғы күзде астықтың және 2004 жылдың басында электр энергиясының қымбаттауы айрықша роль атқарды.

	2003ж 4 тоқ.	2004ж 1 тоқ.	2004ж 2 тоқ.	2004ж 3 тоқ.	2004ж 4 тоқ.	2005ж 1 тоқ.
Бір жұмыс істейтін адамға өнім сатудан түскен кіріс	851,7	893,7	871,2	873,8	988,5	922,6
Өнім сатудан түскен кірістегі экспорттың үлесі	51,4	64,2	68,8	62,6	60,9	54,9
Өнім сатудан түскен кірістегі өзіндік құнның үлесі	78,0	67,6	69,2	78,7	72,2	73,4
Сату рентабельділігі	22,0	32,4	30,8	21,3	27,8	26,6

* «Көлік» саласындағы сатудан түскен кіріс көрсеткіші 2005 жылғы 1 тоқсанда тұтастай, бірақ қатысушы кәсіпорындар санының өсуі есебінен артты.

Сатудан түскен кірістің өсуіне қарамастан өндіріс шығыстарының өсуі есебінен өзіндік құнның үлесі өсуде, мұның өзі сату рентабельділігіне әсер етеді. Қатысушы кәсіпорындарда экспортқа сатудан түскен кірістің төмендеу үрдісі болады, бұл әсіресе «Энергетикалық шикізат өндіру», «Машиналар және жабдықтар өндірісі» салаларында және кәсіпорындарға қызмет көрсететін кәсіпорындарда байқалады.

Таза кіріс көрсеткіштері сондай-ақ ауыл шаруашылығында, көлікте, машина және жабдықтар өндірісінде төмендеу үрдісіне ие.

3. Экономиканың нақты секторының қаржылық жай-күйін бағалау.

	2003ж 4 тоқ.	2004ж 1 тоқ.	2004ж 2 тоқ.	2004ж 3 тоқ.	2004ж 4 тоқ.	2005ж 1 тоқ.
Өзін өзі қаржыландыру деңгейі	43,8	49,8	49,4	52,6	51,6	55,5
Ағымдағы өтімділік коэффициенті	1,2	1,2	1,4	1,4	1,4	1,4
Меншікті және заем қаражаттарының арақатынасы	0,78	0,99	0,98	1,01	1,06	1,25
Берешектің және капиталдандырудың арақатынасы	0,26	0,16	0,20	0,21	0,15	0,16
Активтердің айналымдылық коэффициенті	0,21	0,20	0,18	0,18	0,19	0,18
Айналым активтерінің айналымдылық коэффициенті	0,43	0,41	0,34	0,36	0,35	0,39
Ұзақ мерзімді міндеттемелердің және активтердің арақатынасы	0,15	0,10	0,12	0,14	0,09	0,11
Ұзақ мерзімді міндеттемелердің және меншікті капиталдың арақатынасы	0,35	0,20	0,25	0,26	0,18	0,19
Меншікті капиталдың рентабельділігі	10,7	13,0	11,0	7,5	10,1	8,8
Активтердің рентабельділігі	4,7	6,5	5,4	3,9	5,2	4,9
Сату рентабельділігі	22,0	32,4	30,8	21,3	27,8	26,6

Өзін өзі қаржыландыру деңгейі тоқсан сайын өсуде, мұның өзі кәсіпорындарда өндірісті дамытуға қаражаттың жеткілікті болуынан емес, пайыздық ставкалардың жоғары болуына байланысты кәсіпорындар банктерден қажетті қаражатты қарызға алғысы келмейтінінің айғағы. Оған қоса негізінен айналым қаражаты қаржыландырылады, ал өндірісті инвестициялау аз ғана көлемде жүргізіледі. Екінші жағынан, инвестицияларды қаржыландырудың (өзін өзі қаржыландырудың) өсу фактісінің өзі осы бағыттағы оң қозғалыстарды білдіреді. Ағымдағы өтімділік коэффициенті 4 тоқсан бойына сол бір деңгейде (1,4) қалып отыр. Алайда бұл деңгей мерзімді міндеттемелердің орнын жабу үшін жеткіліксіз болып отыр.

Көрсеткіштер – меншікті және заем қаражаттарының арақатынасы, берешек пен капиталдандырудың арақатынасы, активтердің айналымдылық коэффициенттері – кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығының жай-күйін көрсетеді. Меншікті және заем қаражаттары арақатынасының коэффициенті өзгермей өседі – кәсіпорындардың меншікті капиталы өсуде және 2004ж. 3 тоқсаннан бастап тартылған қаражаттан артылды, яғни қаржы тұрақтылығының жай-күйі біршама нығайды. Меншікті қаражаттың заем қаражатынан бірнеше есе өсуі Өскемен қаласының ЖЭО-лардың біреуінің жұмысының жақсаруы есебінен «Электр энергиясын, газ бен су өндірісі және бөлу» саласында орын алды.

Берешек пен капиталдандырудың арақатынасы коэффициенті соңғы екі тоқсанда тұрақтандырылды, кәсіпорындардың қорларындағы ұзақ мерзімді заем қаражаты мен меншікті капитал үлестері бір мезгілде өсті. Активтердің айналымдылық коэффициенті өзгермеді деуге болады, ал айналым активтерінің коэффициенті біршама өсті. Барлығы кәсіпорындардың кірістілігінің азаюына келіп тіреледі: кәсіпорындардың ағымдағы активтері қысқарды – олардың қайтарымы өсті, ұзақ мерзімді активтер ұлғайды, мұның өзі активтер қайтарымының қысқаруына алып келді, бар қорлардың жұмыс тиімділігі жоғары емес.

Ұзақ мерзімді төлем қабілеттілік коэффициенттері – ұзақ мерзімді міндеттемелер мен активтердің арақатынасы және ұзақ мерзімді міндеттемелер мен меншікті капиталдың арақатынасы барынша төмен деңгейде, мұның өзі кәсіпорындардың ұзақ мерзімді міндеттемелері деңгейінің аса жоғары еместігінің куәсі: ұзақ мерзімді міндеттемелер активтердің 1/10 бөлігіне жуығын және кәсіпорындардың меншікті капиталының 1/5 бөлігін ғана құрайды.

Рентабельділік көрсеткіштерінің тұрақты үрдісі жоқ. Мәселе маусымдылықтан гөрі кәсіпорынның жай-күйінің тұрақсыз болуында. Қисын бойынша жылдың 4 тоқсаны кәсіпорындар жұмысында қай жағынан алғанда да жақсырақ болуы тиіс. Алайда 2004 жылдың 1 тоқсаны мониторингке қатысушылар үшін көптеген позициялар бойынша неғұрлым табысты

болды, ол көп жағдайда белсенділіктің жандану кезеңі болды: дайын өнімге сұраныс өсті, еңбек өнімділігі артты, қызметкерлер санының кейбір қысқаруы және өндірісті қайта құрылымдау нәтижесінде өнімнің өзіндік құны қысқарды.

Бірақ кейіннен ЭНСКМ қатысушы кәсіпорындардың жұмыс тиімділігі біршама төмендеді: шикізат және материалдар қымбаттады, соның салдарынан дайын өнімнің бағасы өсті; еңбек өнімділігі кеміді, соның нәтижесінде кірістегі өнімнің өзіндік құнының үлесі көбейді, меншікті капиталдың, активтердің және сатудың тиімділігі қысқарды. Бұл ретте бұрынғы проблемалар сақталуда: кәсіпорындардың қаражаты жетіспейді, оған барынша төмен өтімділік коэффициенті куә, қаражаттың жетіспеуі салдарынан көптеген кәсіпорындар өндірісті мүлдем инвестицияламайды, өндірісті жетілдіру проблемасы өткір күйінде қалуда, активтердің айналымдылық көрсеткіші барынша төмен. Өндірісті инвестициялау қажет етіледі, 2-6 жыл мерзімге банктік кредиттер алғысы келетіні туралы мониторинг деректері осының айғағы. Алайда кредиттің қымбат болуына және өзінің қаржылық жағдайының тұрақсыздығына байланысты кәсіпорындар өндірісті дамытуға банк кредитін алмауды жөн көреді. Кәсіпорындар жағдайының тұрақсыздығы бірқатар салалардағы ірі монополистер тарапынан күшті бәсекелестікпен (байланыс); әділ емес бәсекелестікпен (құрылыс); ескірген құрал-жабдықтармен және т.б. түсіндіріледі.

Қаржылық тұрақтылық ұзақ мерзімді жоспарда меншікті және заем қаражаттарының арақатынасымен сипатталады. Заем қаражаттарын тарту дәрежесіне байланысты шетелдік практикада әр түрлі, кейде қарама-қайшы пікірлер бар. Меншікті капитал үлесі барынша үлкен, бұл көрсеткіштің төменгі шамасы (0,6) немесе 60% болуға тиіс деген пікір неғұрлым кең тараған. Меншікті капитал үлесі жоғары кәсіпорынға кредиторлар қаражатты барынша құлшына салады, өйткені оның борышты өз қаражаты есебінен өтеу ықтималдығы зор. Керісінше, тартылған капиталдың жоғары үлесі көптеген жапония компанияларына тән (80% дейін), ал осы көрсеткіштің мәні, мысалы американдық корпорацияларға қарағанда орта есеппен 58% жоғары.

Істің мәні мынада, осы екі елдегі инвестициялық ағындардың табиғаты әр түрлі – АҚШ-та инвестициялардың негізгі ағыны халықтан (қор нарығы арқылы), Жапонияда – банктерден түседі. Сондықтан тартылған капитал шоғырлануының жоғары деңгейі банктер тарапынан корпорацияға білдірілген сенім дәрежесінің, демек, оның қаржылық сенімділігінің айғағы. Керісінше, осы коэффициенттің жапон корпорациясы үшін төменгі мәні банктен кредит алуға қабілетсіздігін көрсетеді, мұның өзі инвесторлар мен кредиторлар үшін белгілі бір алдын ала ескерту болып табылады.

Біздің практикамызда сол сияқты өзін өзі қаржыландырудың және меншікті әрі заем қаражаттарының арақатынасы деңгейінің меншіктінің пайдасына неғұрлым жоғары деңгейде болса, кәсіпорынның қаржылық жағдайы соғұрлым тұрақты деп санау қалыптасқан. Бірақ бұл барлық уақытта бірдей мәнде бола бермейді: кәсіпорын себепсіз тәуекелге барғысы келмейтін және сондықтан да сыртқы көздерден қаражат, оның ішінде банк кредиттерін тартпайтын көптеген кәсіпорындардың қаржылық жағдайы тұрақсыз. Ал "басқа да көздердің" аясы металлургия және өндіру саласының ірі кәсіпорындарының қолы жететін корпоративішілік қаражаттар шегімен шектеулі. Нәтижесінде кәсіпорындардың дамуға қаржы қаражатын алу мүмкіндігі әбден шектеулі. Сонымен қатар, менеджменттің әлсіздігі мен дамымағандығы орын алуда, соның салдарынан кәсіпорын қолда бар қаржы қаражатын орнымен пайдалана алмайды. Кәсіпорын қызметінде шаруашылық тәсілді ынталандыру үшін өзін өзі қаржыландырудың жоғары деңгейі "қайта құру" кезеңінде көтермелене бастады. Ал тұрақты нарықтық даму жағдайы өндіріс үшін неғұрлым қол жетерлік қаржы қаражатын, сол сияқты меншікті және тартылған жоғары жинақылықты және олармен жұмыс істеуде білікті тәсілді де талап етеді.

Қаржы мониторингін дамытудың маңыздылығын қайта бағалау қиын, өйткені оның жұмысының басталуының өзі-ақ аймақтың және елдің экономикасының жай-күйін тұтастай талдауға мүмкіндік береді, бұл кәсіпорын жұмысының әлсіз тұстарын айқындағаннан кейін экономиканы дамыту үшін неғұрлым жағымды жағдайлар жасау жөнінде мақсатты экономикалық саясат жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл ақша-кредиттік және салықтық-бюджеттік бірдей саясаттар жүргізіп қою ғана емес. Кәсіпкерлік топтардың қалыптасу кезеңінде инновациялық бағдарламалар үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдар тарапынан өз

кәсіпорындарының менеджменті деңгейін көтергісі келетіндерді кеңінен тарта отырып тиісті кәсіби-практикалық курстарды, тренингтерді ұйымдастыруды және өткізуді қамтуы қажет.

Экономическое развитие Карагандинской области по итогам 1 полугодия 2005 года.

Зейрденowa А.Б.,

главный специалист-экономист отдела экономического анализа и статистики
Карагандинского филиала Национальный Банк Республики Казахстан

В данной статье представлен анализ экономической ситуации, сложившейся в Карагандинском регионе в 1 полугодии 2005 года. В целом по области отмечается рост цен на продовольственные, непродовольственные товары и платные услуги. Индекс физического объема продукции характеризуется динамикой снижения объемов производства в горнодобывающей и обрабатывающей промышленности.

Индекс потребительских цен, характеризующий общий уровень инфляции, по официальным данным Агентства Республики Казахстан по статистике в Карагандинской области в июне 2005 года в годовом выражении составил 104,0%, что выше аналогичного республиканского показателя (103,5%), и выше данного показателя за прошлый год (102,9%). Данный показатель в январе-июне 2005 года к соответствующему периоду прошлого года составил 107,9%, в т.ч. на продовольственные товары – 108,7%, на непродовольственные – 106,2% и платные услуги – 108,0%. Продолжающееся подорожание продовольственных, непродовольственных товаров и платных услуг оказало непосредственное влияние на рост цен на товары и услуги в целом по области.

В структуре изменения цен на потребительские товары в 1 полугодии 2005 года, в сравнении с соответствующим периодом 2004 года¹⁶, зафиксирован рост по всем видам потребительских товаров. В разрезе товарных групп по продовольственным товарам широкого потребления наблюдается значительный рост цен: на мясо и мясопродукты (18,5%), молочные продукты (11,5%), яйца (16,6%), фрукты и овощи (24,0%). Индекс цен был минимален на хлебопродукты и крупяные изделия (0,5%).

Анализируя состояние рынка продовольственных товаров необходимо отметить следующее. Рост цен на мясо отмечался по всем видам, включая мясо птицы. Динамика роста цен в январе-июне 2005 года этих видов продукции обусловлена следующими факторами: увеличение стоимости кормов, подорожание сырья для составляющих комбикорма для птицы (шрот подсолнечный, закупаемый у алматинских поставщиков, и дрожжи кормовые, завозимые российским заводом «Приволжский ГДЗ»), удорожание горюче-смазочных материалов и увеличением отпускной цены со стороны сельхозпроизводителей.

Основная проблема в ценообразовании сегодня кроется в системе организации закупок. Основная причина повышения цен на продукцию животноводства – перекупщики. Многие производители не могут довести свой продукт на рынок сбыта, перекупщики скупают оптом мясопродукты и реализуют по «взвинченной» цене на прилавках области. Для реального изменения ситуации необходимо организовать сеть коммунальных рынков, чтобы создать конкурентную среду и поддержать сельхозтоваропроизводителей путем прямых бесперебойных закупок. В текущем году планируется открыть два новых государственных рынка в г. Караганде и два центра скупки мяса в районах. В целях сдерживания цен намечается расширить сеть коммунальных рынков (сегодня их в регионе четыре). Кроме того, большое количество мяса завозится извне, в то время как фермеры Улытауского района продают мясную продукцию за пределы области. А в г. Темиртау, к примеру, преобладает продажа привозного хлеба.

В области создан штаб по сдерживанию цен на товары первой необходимости и услуги монополистов, который осуществляет ежедневный мониторинг цен.

Определяющее влияние на индекс цен по молочным изделиям оказало влияние повышение цен отечественных предприятий-производителей на сухое цельное и сухое обезжиренное молоко на 16% (г. Павлодар). Отмечено повышение цен на продукцию Славгородского молочного комбината (Россия) на 5%. Следует учесть, что основной объем молока на рынки области (более 90%) поступает из личных подворий, и его транспортировка тоже сказывается на себестоимости.

¹⁶ по тексту далее сравнение приводится с соответствующим периодом 2004 года

Стоимость сырого молока, закупаемого от населения, повысилась от 11 тенге до 20 тенге за литр. Кроме того, увеличился спрос со стороны промышленных предприятий.

На рынок продуктов птицеводства оказало влияние снижение производства яйца на Майкудукской птицефабрике, вследствие падежа птицы, а также увеличения расходов на корма (в связи с их удорожанием на 28,5%). Удорожание яиц связано также со значительным повышением стоимости кормов и кормовых добавок для птицы, нехваткой кукурузы и сои. Отмечается снижение объема производства яиц на предприятиях АО «Балапан» г.Жезказган (на 37%) и ТОО «Акнар ПФ» г.Караганда (на 27%). Кроме того, одним из факторов повышения цен на потребительском рынке области явилось приобретение высокопродуктивных цыплят (г.Екатеринбург) на птицефабриках области.

Основная причина повышения цен на фрукты и овощи – снижение поставок из южных регионов республики, Киргизии и Узбекистана. Кроме того, на уровень цен заметно влияют и транспортные расходы, доля которых по оценке специалистов в продажной цене составляет 65-80%, а также высокая цена за аренду торгового места на рынках области.

В сегменте непродовольственных товаров в январе-июне 2005 года индекс цен во всех областях был возрастающим.

Повышение цен по области отмечено по таким товарам, как бензин на 19,8%, дизельное топливо – на 46,0%. Одежда подорожала на 4,9%, стоимость обуви - на 5,3%. Повышение цен на бензин в анализируемом периоде объясняется увеличением отпускных цен. Удорожание отпускных цен в свою очередь объясняется увеличением стоимости сырья у казахстанских («Гарант –Ойл» г.Петропавловск и Павлодарский НПЗ) и российских поставщиков (г.Уфа и г.Омск). Кроме того, одним из факторов роста цен на бензин является повышенный потребительский спрос на него со стороны населения.

Определяющее влияние на индекс потребительских цен в январе-июне 2005 года оказало увеличение цен на платные услуги. Жилищно-коммунальные услуги в январе-июне 2005 года возросли – на 1,7%, медицинские услуги – на 8,7%, услуги местного автобусного пассажирского транспорта – на 31,8%, образование – на 12,4%. Услуги пассажирского транспорта подорожали вследствие роста цен на бензин.

Одной из первоочередных задач в области в сложившейся ситуации стала выработка мер, сдерживающих очередной виток инфляции, напрямую связанную с ростом денежной массы.

В этой связи, во исполнение Постановления Правительства №430 от 05 мая 2005 года «О некоторых мерах по стабилизации цен на потребительском рынке», во всех городах и районах, а также на областном уровне созданы постоянно действующие штабы по вопросам продвижения продовольственных товаров населению. По всем регионам области проведен анализ структуры затрат на продовольственные, непродовольственные товары и платные услуги и выявлены возможности снижения удельных затрат на единицу продукции и приняты меры по их минимизации.

В настоящее время в области ведется ежедневный мониторинг цен на рынках. Организован первый караван из Киргизии (7 автомашин лука, помидоров, перца болгарского, абрикосов, арбузов) по ценам ниже сложившихся на рынках города.

В целях расширения конкурентной среды приняты меры по созданию новых торговых площадей и организации поставок плодоовощной продукции из Южно-Казахстанской области и Кыргызстана. В области проводится работа по созданию овощного фонда для проведения в весенне-летний период интервенции продукции на рынок с целью недопущения роста цен.

Кроме того, решается вопрос по организации областного картофельного фонда и заключения договоров на закуп и хранение картофеля у крупных производителей ТОО «Астра» и ПК «Киров», для его реализации весной с минимальной наценкой, что позволит покрыть расходы на транспортировку и аренду складов в городах области.

В реальном секторе экономики продолжается повышение цен. В 1 полугодии 2005 года наибольшее повышение цен отмечено в горнодобывающей промышленности (26,4%), затем в обрабатывающей промышленности (9,7%). Увеличение цен при производстве электроэнергии, газа и воды было незначительным и составило 2,8%. Индекс цен на сельскохозяйственную продукцию в регионе составил 5,7%, в строительстве – 8,6%, индекс цен грузоперевозок – 3,3%.

В отраслевом разрезе на обрабатывающую промышленность приходится 82,4% промышленного производства, на горнодобывающую – 10,6% и на производство и распределение электроэнергии, газа и воды - 7,0%. Индекс физического объема продукции в 1 полугодии 2005 года характеризуется динамикой снижения объемов производства в горнодобывающей и обрабатывающей промышленности, кроме производства и распределения электроэнергии, газа и воды. Объем продукции (работ, услуг) в обрабатывающей промышленности снизился - на 15,7%, в горнодобывающей промышленности - на 10,6%. Объем продукции (работ, услуг) в производстве и распределении электроэнергии, газа и воды увеличился - на 1,0%. В горнодобывающей промышленности в январе-июне 2005 года произведено продукции на 24054,8 млн.тенге, что ниже уровня соответствующего периода прошлого года на 10,6%. Снижение производства обусловлено падением добычи угля на 3,1% (вследствие пожара в конверторном цехе на АО «Миттал Стил Темиртау», который парализовал работу цеха горячей прокатки до середины мая месяца текущего года, взрыва метана на шахте «Шахтинская» и пожара на шахте им.Костенко) и концентратов марганцевых на 17,8% (обусловлено снижением спроса на ферросплавы на мировом рынке и истощением запасов на месторождении «Ушкатын» АО «Жайремский ГОК»).

В горнодобывающей промышленности наибольшее повышение объемов производства наблюдалось при добыче железной руды на 11,2% (вследствие стабилизации работы оборудования и увеличения объемов вскрышных работ на ТОО «Оркен»), наибольшее снижение при добыче руд цветных металлов – на 13,0%. Снижение объясняется падением производства меди рафинированной на 5,8% (из-за низкого содержания полезных компонентов в добываемой руде) и проволоки медной в 4,2 раза (из-за падения спроса со стороны потребителей).

В обрабатывающей промышленности в январе-июне 2005 года произведено продукции всего на 187452,4 млн.тенге, что ниже уровня соответствующего периода прошлого года на 15,7%. В общем объеме производства обрабатывающей промышленности наибольший удельный вес (85,4%) занимает металлургическая промышленность и обработка металлов. Индекс физического объема в январе-июне текущего года в металлургической промышленности и обработке металлов составил 79,5%.

В обрабатывающей промышленности в отчетном периоде наибольшее повышение объемов производства отмечается в производстве транспортных средств и оборудования (в 1,5 раза). Увеличение объемов производства обеспечено ростом выпуска продукции на заводах «РГТО» и «Ном», вводом в действие нового завода «Горные машины». Наибольшее снижение объемов производства в январе-июне 2005 года(1) наблюдается в черной металлургии (65,9%). Спад производства связан со снижением выпуска плоского проката, по сравнению с январем-июнем прошлого года, на 33,8% (вследствие пожаров на АО «Миттал Стил Темиртау»), труб из черных металлов в 1,5 раза (из-за падения спроса со стороны покупателей вследствие увеличения отпускной цены). Вместе с тем, на ТОО «Корпорация Казахмыс» увеличилось производство серебра аффинированного (на 28,4%) и золота аффинированного (в 7,6 раза) из-за увеличения содержания серебра и золота в добываемой руде.

В январе-июне 2005 года предприятиями области, занятыми производством и распределением электроэнергии, газа и воды, произведено продукции всего на 16201,0 млн.тенге. Индекс физического объема составил 101,0%.

Итоги работы сельхозтоваропроизводителей области свидетельствуют о сохранении тенденции наращивания производства сельскохозяйственной продукции. Объем валовой продукции сельского хозяйства на 1 июля 2005 года в целом по области составил 10422,0 млн. тенге в текущих ценах, что больше аналогичного периода прошлого года на 5,0%. Основная доля валовой продукции сельского хозяйства приходится на продукцию животноводства.

В январе-июне 2005 году продолжилась тенденция увеличения производства основных видов продукции, что связано с ростом численности и продуктивности поголовья. На увеличение объема валовой продукции повлиял рост производства мяса всех видов скота и птицы на 5,4%, молока на 5,1% и яиц на 8,6%. Значительная часть животноводческой продукции (88,9%) приходится на личные подсобные хозяйства населения и крестьянские (фермерские) хозяйства. В производстве яиц основная доля принадлежит сельскохозяйственным предприятиям (71,3%).

В 1 полугодии 2005 года предприятиями области с учетом дооценки освоено 47,5 млрд. тенге инвестиций в основной капитал, что в 2,1 раза больше, чем в соответствующем периоде прошлого года. Большая часть инвестиций в основной капитал за 1 полугодие 2005 года приходится на оборудование, инструмент, инвентарь – 65,5%. Основными источниками инвестиций в основной капитал за 1 полугодие 2005 года являлись собственные средства предприятий и организаций (53,7%) и иностранные инвестиции (38,8%). Удельный вес иностранных инвестиций в общем объеме инвестиций увеличился с 20,2% до 38,8%. Наибольшая часть объема иностранных инвестиций освоена в промышленности (72,1%), в т.ч. 96,7% приходится на металлургическую промышленность, 1,3% - на химическую, 1,2% - производство и распределение электроэнергии, газа и воды.

Преобладающая часть инвестиций в основной капитал средних и крупных предприятий области (60,1%) за 1 полугодие 2005 года направлена на развитие обрабатывающей промышленности, из них 96,6% освоено в металлургической промышленности.

В соответствии с Программой развития строительства нового и незавершенного жилья на 2004-2007 годы, в 1 полугодии 2005 года на жилищное строительство было направлено 2618,2 млн. тенге, что в 1,9 раза больше объема соответствующего периода прошлого года. Всего по области в 1 полугодии 2005 года введено 1018 квартир общей площадью 103,8 тыс. кв. метров, что в 1,9 раза больше объема жилья, введенного 1 полугодии 2004 года.

Объем перевозок грузов за январь-июнь 2005 года составил 120540,5 тыс. тонн, что на 1,0% больше соответствующего периода 2004 года. Перевозки пассажиров всеми видами транспорта, включая частный извоз, составили 488816,8 тыс. человек, что на 2,0% больше, чем в январе-июне 2004 года. В январе-июне текущего года автотранспортные предприятия увеличили объем перевозок на 41,4%, коммерческие перевозки снизились на 0,8%, у нетранспортных предприятий этот показатель остался на уровне прошлого года.

В рамках региональной программы индустриально-инновационного развития на 2004-2006 годы начата активная работа по созданию кластерной модели развития экономики области. Совместно с рабочей группой Правительства Республики Казахстан разработан план мероприятий по созданию и развитию кластера «Металлургия-металлообработка», являющийся пилотным проектом в республике. Кроме того, ведется работа по развитию региональных кластеров в пищевой, фармацевтической отрасли и туризме.

Таким образом, подводя итоги проведенного анализа, можно сделать следующие выводы.

Основными факторами, влияющими на формирование цен, по Карагандинской области являются:

1. изменение цен на международных товарных биржах на нефть, газ, уголь, цветной и черный металл и др.;
2. неурегулирование цен на ГСМ, тарифов на грузовые и пассажирские перевозки;
3. необеспеченность региона в полном объеме в продовольственных и непродовольственных товарах первой необходимости, в т.ч. товары собственного производства, включающие продукцию местных сельхозтоваропроизводителей, переработчиков сельхозпродукции, домашнее хозяйство;
4. отсутствие инфраструктуры по заготовке и хранению плодоовощной продукции;
5. удаленность регионов от г.Караганды, являющимися основным центром оптово-розничного товарооборота области.

Основной проблемой в развитии предприятий реального сектора экономики является недостаточная обеспеченность собственными средствами, изношенность техники и оборудования, рыночная конкуренция со стороны зарубежных предприятий, у которых налоговая нагрузка меньше, чем в Казахстане. Сегодня необходимо конкурентоспособное качество продукции, а значит, внедрение новых технологий. А у промышленных предприятий области незначительно средств для модернизации производства, расширения ассортимента продукции. Для построения основы конкурентоспособной экономики необходимо усовершенствовать налоговое законодательство с целью стимулирования повышения эффективности производства товаров и услуг, создать законодательные и тарифные условия, стимулирующие внедрение энерго- и материалосберегающих технологий, создать условия для

повышения продуктивности сельскохозяйственного производства и поддержки отечественных конкурентоспособных товаропроизводителей и поставщиков услуг.

Қарағанды облысының 2005 жылғы I жартыжылдық қорытындылары бойынша экономикалық дамуы.

Зейрденова А.Б.,

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Қарағанды филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бас маманы-экономисі

Осы мақалада 2005 жылғы I жартыжылдықтағы Қарағанды аймағында қалыптасқан экономикалық ахуалға талдау берілген. Жалпы алғанда облыс бойынша азық-түлік, азық түлікке жатпайтын тауарларға және ақылы қызмет көрсетулерге бағаның өсуі байқалады. Өнімнің нақты көлемінің индексі тау-кен өндіру және өңдеуші өнеркәсіп көлемдерінің төмендеу динамикасымен сипатталады.

Инфляцияның жалпы деңгейін сипаттайтын тұтыну бағаларының индексі Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің ресми деректері бойынша Қарағанды облысында 2005 жылғы маусымда жылдық көрсетуде 104,0% болды, бұл осындай республикалық көрсеткіштен (103,5%) жоғары және өткен жылғы осындай көрсеткіштен (102,9%) жоғары. Осы көрсеткіш 2005 жылғы қаңтар-маусымда өткен жылдың тиісті кезеңінде 107,9%, оның ішінде азық-түлік тауарларына – 108,7%, азық-түлікке жатпайтын тауарларға – 106,2% және ақылы қызмет көрсетулерге – 108,0% болды. Азық-түлік тауарларының, азық-түлікке жатпайтын тауарлардың және ақылы қызмет көрсетулердің қымбаттай беруі жалпы облыс бойынша тауарларға және қызмет көрсетулерге бағаның өсуіне тікелей ықпал етті.

2005 жылғы 1-жартыжылдықтағы тұтыну тауарларына бағаның өзгеру құрылымында 2004 жылғы тиісті кезеңімен¹ салыстырғанда тұтыну тауарларының барлық түрлері бойынша өсу белгіленді. Тауарлық топтарға қатысты бөлігінде кеңінен тұтынатын азық-түлік тауарлары бойынша бағаның: ет және ет өнімдеріне (18,5%), сүт өнімдеріне (11,5%), жұмыртқаға (16,6%), жемістер мен көкөністерге (24,0%) елеулі өсуі байқалады. Баға индексі нан өнімдері мен жарма бұйымдарына (0,5%) барынша аз болды.

Азық-түлік тауарлары нарығының жай-күйін талдай келе мыналарды атап өту қажет. Етке бағаның өсуі құс етін қоса алғанда, барлық түрлері бойынша байқалды. Өнімнің осы түрлеріне 2005 жылғы қаңтар-маусымдағы бағаның өсу динамикасына мынадай факторлар: жем құнының көбеюі, құстарға арналған құрама жемді құрайтын шикізаттың (алматылық жеткізушілерден сатып алынатын күнбағыс шроттары және «Приволжский ГДЗ» ресей зауытынан әкелінетін жем ашытқылары) қымбаттауы, жанар-жағар май материалдарының қымбаттауы және ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер тарапынан сату бағасының ұлғаюы себепші болды.

Баға белгілеудің негізгі проблемасы бүгінде сатып алуды ұйымдастыру жүйесіне байланысты. Мал шаруашылығы өніміне бағаның көтерілуінің негізгі себебі – алыпсатарлар. Көптеген өнім өндірушілер өзінің өнімін өткізу нарығына әкеле алмайды, алыпсатарлар ет өнімдерін көтерме бағамен сатып алады және облыстың сөрелерінде «өте қымбат» бағамен сатады. Жағдайды нақты өзгерту үшін бәсекелес орта құру мақсатында коммуналдық нарықтар желісін ұйымдастыру қажет және тікелей үздіксіз сатып алу арқылы ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілерді қолдау керек. Ағымдағы жылы Қарағанды қаласында екі жаңа мемлекеттік рынок және аудандарда ет сатып алатын екі орталық ашу жоспарланып отыр. Бағаны ұстап тұру мақсатында коммуналдық рынок желісін (бүгінде олар аймақта төртеу) кеңейту белгіленді. Бұдан басқа, еттің көбі сырттан әкелінеді, ал Ұлытау ауданының фермерлері ет өнімін облыстан тыс жерлерге сатады. Ал, Теміртау қаласында, мысалы, әкелінетін нанды сату басымдыққа ие.

Облыста ең қажетті тауарларға және монополистердің қызметіне бағаны ұстап тұру жөнінде штаб құрылды, ол күнделікті баға мониторингін жүзеге асырады.

Отандық өнім өндіруші кәсіпорындардың қаймағы айрылмаған құрғақ сүтке және майлылығы аз құрғақ сүтке бағаның 16% артуы (Павлодар қ-сы) сүт өнімдері бойынша баға индексіне айқындаушы ықпал етті. Славгород сүт комбинатының (Ресей) өніміне бағаның 5% көтерілуі байқалды. Облыстың рыноктарына сүттің негізгі көлемі (90% астам) жеке үйлерден

¹ мәтін бойынша бұдан әрі салыстыру 2004 жылғы тиісті кезеңімен келтіріледі

түсетінін ескерген жөн және оны тасымалдау өзіндік құнына әсер етеді. Халықтан сатып алынатын шикі сүттің құны бір литр үшін 11 теңгеден 20 теңгеге дейін артты. Бұдан басқа, өнеркәсіптік кәсіпорындар тарапынан сұраныс көбейді.

Құс шаруашылығы өнімдерінің нарығына құстың қырылуына, сондай-ақ жемге жұмсалатын шығыстардың көбеюі (олардың 28,5% қымбаттауына байланысты) салдарынан Майқұдық құс фабрикасындағы жұмыртқа өндірісінің төмендеуі ықпал етті. Жұмыртқаның қымбаттауы құстарға арналған жемнің және жем қоспаларының едәуір көтерілуіне, жүгері мен сояның жетіспеуіне байланысты болды. Жезқазған қаласындағы «Балапан» АҚ (37%) және Қарағанды қаласындағы «Ақнар ҚФ» ЖШС (27%) кәсіпорындарында жұмыртқа өндіру көлемінің төмендеуі байқалды. Бұдан басқа, облыстың құс фабрикаларында жоғары өнімді балапандар (Екатеринбург қ-сы) сатып алу облыстың тұтыну нарығындағы бағаның көтерілу факторларының біреуі болып табылады.

Жемістер мен көкөністерге бағаның көтерілуінің негізгі себебі – республиканың оңтүстік аймақтарынан, Қырғызстан және Өзбекстаннан жеткізулердің төмендеуі. Сонымен қатар, бағаның деңгейіне көлік шығыстары да едәуір ықпал етеді, олардың үлесі мамандардың сату бағасын бағалауы бойынша 65-80%, сондай-ақ облыстың нарықтарындағы сауда орнын жалға алғаны үшін баға жоғары болды.

2005 жылғы қаңтар-маусымда азық-түлікке жатпайтын тауарлар сегментінде баға индексі барлық облыстарда өспелі болды.

Облыста бағаның мынадай тауарларға: бензин - 19,8%, дизель отыны - 46,0% көтерілуі байқалды. Киім 4,9%, аяқ киім құны - 5,3% қымбаттады. Талданып отырған кезеңдегі бензинге бағаның көтерілуі сату бағасының ұлғаюымен түсіндіріледі. Сату бағасының қымбаттауы өз кезегінде қазақстандық (Петропавл қ-сы, «Гарант – Ойл» және Павлодар ГӨЗ және ресей жеткізушілерінің (Уфа қ-сы және Омск қ-сы) шикізат құнының көбеюімен түсіндіріледі. Бұдан басқа, бензинге бағаның өсу факторларының біреуі халықтың тарапынан оған көтеріңкі тұтынушылық сұраныс болып табылады.

2005 жылғы қаңтар-маусымда тұтыну бағаларының индексіне ақылы қызмет көрсетуге бағаның көбеюі айқындаушы ықпал етті. 2005 жылғы қаңтар-маусымда тұрғын үй-коммуналдық қызмет көрсету – 1,7%, медициналық қызмет көрсету – 8,7%, жергілікті автобустық жолаушылар көлігінің қызметі – 31,8%, білім беру – 12,4% өсті. Жолаушылар көлігінің қызметі бензинге бағаның өсуі салдарынан қымбаттады.

Облыста қалыптасқан жағдайдағы бірінші кезектегі міндеттердің бірі ақша массасының өсуімен тікелей байланысты инфляцияның кезекті орамын ұстайтын шараларды жасау болды.

Осыған байланысты, «Тұтыну нарығындағы бағаны тұрақтандыру жөніндегі кейбір шаралар туралы» Үкіметтің 2005 жылғы 5 мамырдағы №430 қаулысын орындау мақсатында барлық қалаларда және аудандарда, сондай-ақ облыстық деңгейде халыққа азық-түлік тауарларын жеткізу мәселелері жөнінде тұрақты жұмыс істейтін штабтар құрылды. Облыстың барлық аймақтары бойынша азық-түлік, азық-түлікке жатпайтын тауарларға және ақылы қызмет көрсетулерге шығындар құрылымына талдау жүргізілді және өнім бірлігіне арналған үлестік шығындарды төмендету мүмкіндіктері анықталды әрі оларды барынша азайту жөнінде шаралар қабылданды.

Қазіргі уақытта облыста нарықтардағы күнделікті баға мониторингі жүргізіледі. Қала нарықтарында қалыптасқан бағадан төмен баға бойынша Қырғызстаннан бірінші керуен (7 автомашина пияз, қызанақ, болгар бұрышы, шабдалы, қарбыз) ұйымдастырылды.

Бәсекелестік ортаны кеңейту мақсатында жаңа сауда алаңдарын құру және Оңтүстік Қазақстан облысынан және Қырғызстаннан жеміс-көкөніс өнімін жеткізуді ұйымдастыру жөнінде шаралар қабылданды. Облыста бағаның өсуін болдырмау мақсатында көктем-жаз кезеңінде өнімнің нарыққа енуі үшін көкөніс қорын құру жөнінде жұмыс жүргізіледі.

Бұдан басқа, облыстық картоп қорын ұйымдастыру және «Астра» ЖШС және «Киров» ӨК ірі өнім өндірушілерден картоп сатып алуға және оны көктемде ең аз үстеме бағамен сату үшін сақтауға шарттар жасау мәселесі шешілуде, бұл облыстың қалаларында тасымалдау және қоймаларды жалға алу шығыстарын жабуға мүмкіндік береді.

Экономиканың нақты секторында бағаның көтерілуі жалғасуда. 2005 жылғы 1-жартыжылдықта бағаның барынша көтерілуі тау-кен өндіруші өнеркәсіпте (26,4%), одан әрі

өндеуші өнеркәсіпте (9,7%) байқалды. Электр энергиясын, газ және су өндіру кезінде бағаның көбеюі шамалы болды және 2,8% құрады. Аймақта ауыл шаруашылығы өніміне бағаның индексі 5,7%, құрылыста – 8,6%, жүк тасымалдау бағасының индексі – 3,3% болды.

Салалық бөлігінде өндеуші өнеркәсіпке өнеркәсіп өндірісінің 82,4%, тау-кен өндіруге – 10,6% және электр энергиясын, газ және су өндіру мен бөлуге - 7,0% тиесілі. 2005 жылғы 1-жартыжылдықтағы өнімнің нақты көлемінің индексі электр энергиясын, газ және су өндіру мен бөлуді қоспағанда, тау-кен өндіру және өндеуші өнеркәсіптерінде өндіріс көлемінің төмендеу динамикасымен сипатталады. Өндеуші өнеркәсіпте өнімнің (жұмыс, қызмет көрсету) көлемі - 15,7%, тау-кен өндіруші өнеркәсіпте - 10,6% төмендеді. Электр энергиясын, газ және су өндіру мен бөлуде өнімнің (жұмыс, қызмет көрсету) көлемі 1,0% көбейді. Тау-кен өндіру өнеркәсібінде 2005 жылғы қаңтарда-маусымда 24054,8 млн.теңгеге өнім шығарылды, бұл өткен жылдың тиісті кезеңіндегі деңгейден 10,6% төмен. Өндірістің төмендеуі көмір өндірудің 3,1% (ағымдағы жылдың мамыр айының ортасына дейінгі ыстық илеу цехының жұмысын тоқтатып тастаған «Миттал Стил Теміртау» АҚ-ның конвертор цехында болған өрттің, «Шахтинская» шахтасындағы метан жарылысының және Костенко атындағы шахтадағы өрттің салдарынан) төмендеуіне және марганец қойыртпаларының 17,8% (әлемдік нарықта феррокорытпаға сұраныстың төмендеуіне және «Жәйрем ТБК» АҚ-ның «Үшқатын» кен орнындағы қорларының азаюы себеп) түсуі себепші болды.

Тау-кен өнеркәсібінде өндіріс көлемінің барынша артуы темір рудасын өндіру кезінде - 11,2% («Өркен» ЖШС-де жабдықтау жұмысын тұрақтандыру және ашу жұмыстары көлемінің көбеюі салдарынан), барынша төмендеу түсті металдар рудасын өндіру кезінде – 13,0% байқалды. Төмендеу тазартылған мыс өндірісінің 5,8% (өндірілетін кеннің құрамында пайдалы құрамдас бөліктердің төмен болуына) және мыс сымдар өндірісінің 4,2 есе (тұтынушылар тарапынан сұраныстың азаюына) түсуімен түсіндіріледі.

2005 жылғы қаңтарда-маусымда өндеуші өнеркәсіпте барлығы 187452,4 млн.теңгеге өнім шығарылды, бұл өткен жылдың тиісті кезеңіндегі деңгейден 15,7% төмен. Өндеуші өнеркәсіп өндірісінің жалпы көлемінде неғұрлым үлес салмақ (85,4%) металлургия өнеркәсібіне және металдарды өндеуге тиесілі. Металлургия өнеркәсібінде және металдарды өндеуде ағымдағы жылдың қаңтар-маусымында нақты көлем индексі 79,5% болды.

Өндеуші өнеркәсіпте есептік кезеңде көлік құралдары және жабдық өндірісінде (1,5 есе) өндіріс көлемінің барынша көтерілуі байқалды. Өндіріс көлемінің көбеюі «РГТО» және «Ном» зауыттарында өнім шығарудың өсуімен, «Горные машины» жаңа зауыттың қолданысқа енгізілуімен қамтамасыз етілді. 2005 жылғы қаңтарда-маусымда (1) өндіріс көлемінің барынша төмендеуі қара металлургияда (65,9%) байқалады. Өндірістің құлдырауы өткен жылғы қаңтар-маусыммен салыстырғанда жазық прокаттың 33,8% («Миттал Стил Теміртау» АҚ өрт салдарынан), қара металдан жасалған құбырдың 1,5 есе (сату бағасының көбеюі салдарынан сатушылар тарапынан сұраныстың түсуіне қарай) төмендеуімен байланысты. Сонымен қатар, «Корпорация Қазақмыс» ЖШС-де өндірілетін кеннің құрамында күміс және алтынның көбеюінен тазартылған күміс (28,4%) және тазартылған алтын (7,6 есе) өндірісі көбейді.

2005 жылғы қаңтарда-маусымда электр энергиясын, газ және су өндірумен және бөлумен айналысатын облыстың кәсіпорындары барлығы 16201,0 млн. теңгеге өнім шығарды. Нақты көлем индексі 101,0% болды.

Облыстың ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерінің жұмыс қорытындылары ауыл шаруашылығы өнімі өндірісін арттыру үрдісінің сақталуын куәландырады. 2005 жылғы 1 шілдедегі ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің көлемі жалпы облыс бойынша ағымдағы бағамен 10422,0 млн. теңге болды, бұл өткен жылдың осындай кезеңінен 5,0% көп. Ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің негізгі үлесі мал шаруашылығының өніміне тиесілі.

2005 жылғы қаңтар-маусымда негізгі өнім түрлерін шығаруды көбейту үрдісі жалғасты, бұл мал басы санының өсуі мен өнімділігіне байланысты. Жалпы өнім көлемінің көбеюіне малдың және құстың барлық түрлері бойынша ет өндірісінің 5,4%, сүттің 5,1% және жұмыртқаның 8,6% өсуі ықпал етті. Мал шаруашылығы өнімінің елеулі бір бөлігі (88,9%) халықтың жеке қосалқы шаруашылықтарына және шаруа (фермерлік) қожалықтарына тиесілі. Жұмыртқа өндірісінің негізгі үлесі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына (71,3%) тиесілі.

2005 жылғы 1-жартыжылдықта облыстың кәсіпорындары қоса бағалауды ескере отырып, негізгі капиталға 47,5 млрд. теңге инвестиция игерді, бұл өткен жылдың тиісті кезеңіне қарағанда 2,1 есе көп. 2005 жылғы 1-жартыжылдықтағы негізгі капиталға инвестициялардың басым бөлігі жабдыққа, құралдарға, мүккәмалға – 65,5% тиесілі. Кәсіпорындар мен ұйымдардың меншік қаражаты (53,7%) және шетелдік инвестициялар (38,8%) 2005 жылғы 1-жартыжылдықта негізгі капиталға инвестициялардың негізгі көздері болып табылды. Шетелдік инвестициялардың үлес салмағы инвестициялардың жалпы көлемінде 20,2%-дан 38,8%-ға дейін көбейді. Шетелдік инвестициялар көлемінің ең көп бөлігі өнеркәсіпте (72,1%) игерілген, оның ішінде 96,7%-ы металлургия өнеркәсібіне, 1,3% - химия өнеркәсібіне, 1,2% - электр энергиясын, газ және су өндіру мен бөлуге тиесілі.

2005 жылғы 1-жартыжылдықта облыстың орта және ірі кәсіпорындарының негізгі капиталына инвестициялардың басым бөлігі (60,1%) өңдеуші өнеркәсіпті дамытуға бағытталған, оның 96,6%-ы металлургия өнеркәсібінде игерілді.

Жаңа және аяқталмаған тұрғын үй құрылысын дамытудың 2004-2007 жылдарға арналған бағдарламасына сәйкес 2005 жылғы 1-жартыжылдықта тұрғын үй құрылысына 2618,2 млн. теңге жіберілді, бұл өткен жылдың тиісті кезеңіндегі көлемнен 1,9 есе көп. Барлығы облыс бойынша 2005 жылғы 1-жартыжылдықта жалпы алаңы 103,8 мың шаршы метр болатын 1018 пәтер пайдалануға берілді, бұл 2004 жылғы 1-жартыжылдықта енгізілген тұрғын үй көлемінен 1,9 есе көп.

2005 жылғы қаңтар-маусымдағы жүк тасымалдау көлемі 120540,5 мың тонна болды, бұл 2004 жылғы тиісті кезеңнен 1,0% көп. Көліктің барлық түрлерімен жолаушыларды тасымалдау, жеке тасымалдауды қоса алғанда 488816,8 мың адам болды, бұл 2004 жылғы қаңтар-маусымға қарағанда 2,0% көп. Ағымдағы жылдың қаңтар-маусымында автокөлік кәсіпорындары тасымалдау көлемін 41,4% көбейтті, коммерциялық тасымалдаулар 0,8% төмендеді, көліктік емес кәсіпорындарда бұл көрсеткіш өткен жылдың деңгейінде қалды.

Индустриалды-инновациялық дамытудың 2004-2006 жылдарға арналған аймақтық бағдарламасы шеңберінде облыс экономикасын дамытудың кластерлік үлгісін құру бойынша белсенді жұмыс басталды. Қазақстан Республикасы Үкіметінің жұмыс тобымен бірлесіп республикадағы пилоттық жоба болып табылатын «Металлургия-металл өңдеу» кластерін құру және дамыту жөнінде іс-шаралар жоспары әзірленді. Бұдан басқа, тамақ, фармацевтика салаларында және туризмде аймақтық кластерлерді дамыту жұмысы жүргізілуде.

Осылайша, жүргізілген талдау қорытындыларын шығара келіп, мынадай тұжырымдар жасауға болады.

Қарағанды облысы бойынша бағаны қалыптастыруға ықпал ететін негізгі факторлар мыналар болып табылады:

1) халықаралық тауар биржаларында мұнай, газ, көмір, түсті және қара металл және т.б. бағаларының өзгеруі;

2) ЖЖМ-ға бағаның, жүк және жолаушы тасымалдауларға арналған тарифтердің реттелмеуі;

3) ең қажетті азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарлармен, оның ішінде жергілікті ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілердің, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеушілердің, үй шаруашылығының өнімдері қосылатын меншікті өндіріс тауарларымен аймақты толық көлемде қамтамасыз ете алмауы;

4) жеміс-көкөніс өнімін дайындау және сақтау инфрақұрылымының болмауы;

5) облыстың көтерме-бөлшек тауар айналымының негізгі орталығы болып табылатын аймақтардың Қарағанды қаласынан алыс болуы.

Меншікті қаражатпен жеткіліксіз қамтамасыз етілуі, техника мен жабдықтың тозуы, Қазақстанға қарағанда салықтық жүктемесі аз шетелдік кәсіпорындар тарапынан нарықтық бәсекелестік экономиканың нақты секторы кәсіпорындарын дамытудың негізгі проблемасы болып табылады. Бүгінгі күні өнімнің бәсекеге қабілетті сапасы, яғни жаңа технологияларды ендіру қажет. Ал облыстың өнеркәсіптік кәсіпорындарында өндірісті жетілдіруге, өнім ассортиментін кеңейтуге арналған қаражат аз. Экономиканың бәсекелестік қабілетінің негіздерін салу үшін тауарлар және қызмет көрсету өндірісінің тиімділігін арттыруды

ынталандыру мақсатында салық заңнамасын жетілдіру, энергия- және материалдар қорғау технологияларын ендіруді ынталандыратын заңнамалық және тарифтік жағдайлар жасау, ауыл шаруашылығы өндірісінің өнімділігін арттыру және отандық бәсекелестік қабілеті бар тауар өндірушілері мен қызмет көрсетушілерін қолдау үшін жағдайлар жасау қажет.

Практика административных правонарушений

Моловичко Т.М.,
начальник Отдела контроля валютных операций
Актюбинского филиала Национального Банка Республики Казахстан

В соответствии с Законом Республики Казахстан «О валютном регулировании» от 24.12.96г. Национальный Банк РК и его территориальные филиалы, являясь основным органом валютного регулирования и контроля, осуществляет контроль за соблюдением валютного законодательства юридическими и физическими лицами – резидентами, а также нерезидентами РК, осуществляющими валютные операции на территории Республики Казахстан. В случае нарушения действующего валютного законодательства, вышеуказанные лица, привлекаются к административной ответственности в соответствии с Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях, введенным в действие с 14 февраля 2001 года.

В соответствии с Положением о филиале Национального Банка Республики Казахстан филиалу по поручению Национального Банка и на основании делегированных полномочий предоставлены права составлять протокола об административных правонарушениях, направлять их на рассмотрение уполномоченному должностному лицу Национального Банка либо территориального филиала или в суд и выполнять иные функции, связанные с возбуждением и рассмотрением дел об административных правонарушениях.

Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях (далее КоАП) специалисты Национального Банка РК и его территориальных филиалов наделены правом возбуждать дела об административных правонарушениях, рассмотрение которых входит в компетенцию Национального Банка РК. К рассмотрению органами Национального Банка отнесена большая группа административных правонарушений по вопросам валютного контроля статьи 39 (часть первая), 168, 168-2 (части вторая, пятая, седьмая и восьмая), 180-182, 187, 189, 218 и в части данных статистической отчетности и наблюдений, сбор и обработка которых входит в компетенцию Национального Банка (статья 381).

В целях оперативного рассмотрения дел об административных правонарушениях, в соответствии со статьей 572 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях, Председателем Национального Банка делегированы территориальным филиалам полномочия по рассмотрению некоторых дел об административных правонарушениях, предусмотренные частями 1 и 3 статьи 168, частями 5 и 8 статьи 168-2, статьей 180, 181, 182, 187, 189, 218 и 381 КоАП.

Кроме того, в соответствии со статьей 636 КоАП на органы Национального Банка (его территориальные филиалы) возложена обязанность по возбуждению дел по ряду административных правонарушений (статьи 137, 138, 158, 179, 183, 184 и 188 КоАП), рассмотрение которых входит в компетенцию судов.

В соответствии с валютным законодательством специалисты отдела контроля валютных операций, осуществляют функции органа валютного контроля за соблюдением валютного законодательства юридическими и физическими лицами – резидентами, а также нерезидентами РК, осуществляющими валютные операции на территории Республики Казахстан. В случае нарушения юридическими и физическими лицами действующего валютного законодательства ответственность за которое предусмотрена в соответствии с Кодексом об административных правонарушениях, специалистами отдела составляется протокол об административном правонарушении для возбуждения административного дела.

С момента введения в действие Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях специалистами отдела в отношении юридических и физических лиц возбуждено 139 административных дел. В таблице 1 представлены сравнительные сведения по количеству протоколов об административных правонарушениях, составленных филиалом в 2001-2005 годах в разрезе статей Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях.

Таблица 1

**Количество протоколов, составленных филиалом
Национального Банка в разрезе статей КоАП**

год	По статьям КоАП											Количество
	137	138	168	173	179	180	181	182	187	188	381	
2001			3	1	1	1			1	3		10
2002		1		1		9		14	4	6		35
2003		6	1		1	12		14	9	1		44
2004	1	2			1	3		6	2		5	20
2005			1			11	1	11	1	1	4	30
Количество	1	9	5	2	3	36	1	45	17	11	9	139

Из таблицы видно, что наибольшее количество нарушений допускаются юридическими лицами, осуществляющими внешнеторговые операции в части нарушения срока подачи документов для получения лицензии Национального Банка (35% от общего количества дел), представления отчетности в Национальный Банк Республики Казахстан и его территориальный филиал по полученным лицензиям и регистрационным свидетельствам и государственной статистической отчетности (35%), за невозвращение из-за границы средств в национальной и иностранной валюте (12%), ответственность за которые предусмотрена статьями 180, 182, 187 и 381 КоАП РК.

В отношении физических лиц, осуществляющих обмен наличной иностранной валюты без соответствующей лицензии Национального Банка, возбуждено 9 административных дел (6,4% от общего количества дел) по статье 138 КоАП.

Из 139 возбужденных дел об административных правонарушениях 92 дела направлено для рассмотрения в Национальный Банк, 17- в суд города Актобе и 19 рассмотрено директором филиала. Из данного количества административных дел по 117 (84,4% от общего количества дел) принято решение о наложении взыскания в виде штрафа, по 22 делам (15,6% от общего количества дел) принято решение о прекращении производства. В целом за анализируемый период наложено штрафов на сумму 4611,7 тысяч тенге, взыскано 4311,4 тыс.тенге или 93,5% от суммы наложенного штрафа. В связи с тем, что три юридических лица не оплатили штраф в добровольном порядке, Постановления о наложении административного взыскания по делам об административных правонарушениях на общую сумму 300,3 тысяч тенге были направлены в специализированный административный суд г. Актобе для принудительного взыскания.

В таблице 2 представлены сравнительные сведения по количеству административных дел, возбужденных филиалом в 2001-2005 годах и прекращенных Национальным Банком и судами.

Таблица 2

**Сведения по административным делам, возбужденным
филиалом Национального Банка и прекращенным
Национальным Банком РК и судами**

Показатели	2001 год		2002 год		2003 год		2004 год		2005 год	
	Количество дел	%	Количество дел	%	Количество дел	%	Количество дел	%	Количество дел	%
Возбуждено	10	100	35	100	44	100	20	100	30	100
Прекращено	2	20,0	4	11,4	10	22,7	2	10,0	4	13,3
Основания:										
малозначительность			1	25,0	2	20,0	1	50,0		
отсутствие состава	2	100,0	3	75,0	7	70,0	1	50,0	1	25,0
отсутствие события					1	10,0			1	25,0
истечение срока									2	50,0

Как видно из таблицы 2 из 22 прекращенных дел об административных правонарушениях, наибольшее количество дел прекращено в связи с отсутствием состава административного

правонарушения –14 (63,6% от общего количества прекращенных дел), из них 7 дел в 2003 году.

В разрезе статей Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях наибольшее количество прекращенных дел по статье 182 КоАП – 9 дел, что составляет 40,9% от общего количества прекращенных дел, по статье 187 КоАП – 8 дел или 36% от общего количества прекращенных дел. Однако данный показатель не говорит о некачественной работе специалистов отдела. Это объясняется внесением изменений и дополнений в 2003 году в валютное законодательство, в частности увеличен срок перехода текущей валютной операции в операцию, связанную с движением капитала со 120 дней до 180 дней, увеличением срока обращения резидентов за лицензией Национального Банка с 15 до 30 календарных дней с даты перехода текущей операции в операцию, связанную с движением капитала, также увеличен срок представления отчетов, по операциям, связанным с использованием валютных ценностей и т.д. Кроме того, по 6-ти делам об административных правонарушениях, возбужденным по ст. 187 КоАП производство было прекращено в связи с принятием резидентом мер по возврату средств в Республику Казахстан после возбуждения дела об административном правонарушении.

В процессе работы по делам об административных правонарушениях, специалисты отдела сталкиваются с проблемой подписания правонарушителями протоколов по причине их неявки в филиал Национального Банка РК. Национальный Банк и его территориальные филиалы не имеют возможности и полномочий по розыску и доставлению правонарушителей. В таких случаях филиал Национального Банка обращается в письменной форме в органы внутренних дел г. Актобе для доставления руководителя в здание филиала Национального Банка для подписания протокола в соответствии со статьей 619 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях. Также письменно обращается в органы финансовой полиции для проведения оперативно-розыскных мероприятий. Однако запросы в ОВД о доставлении руководителей юридических лиц для подписания протоколов остаются без рассмотрения, и специалисты отдела вынуждены опираться на собственные возможности, которые не всегда дают положительных результатов. В результате только в 2005 году по вышеуказанной причине филиал не имел возможности привлечь к административной ответственности пять юридических лиц нарушителей валютного законодательства.

В целях предупреждения совершения предприятиями административных правонарушений в области валютного законодательства и представления государственной статистической отчетности, специалистами филиала Национального Банка проводится индивидуальная работа с каждым участником ВЭД по разъяснению норм валютного законодательства, проводятся обучающие семинары и на постоянной основе в средствах массовой информации публикуется информация обо всех изменениях валютного законодательства и об административной ответственности за его нарушение.

В новом Законе Республики Казахстан «О валютном регулировании и валютном контроле», который подписан Президентом Республики Казахстан 13 июня 2005 года и вводится в действие с 17 декабря 2005 года функции Национального Банка РК и его территориальных филиалов как органа валютного регулирования и контроля сохранены. Следовательно, функции филиала, как агента валютного контроля остаются неизменными.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар практикасы

Моловичко Т.М.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Ақтөбе филиалының
валюталық операцияларды бақылау бөлімінің бастығы

«Валюталық реттеу туралы» 24.12.96 ж. Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес ҚР Ұлттық Банкі және оның аумақтық филиалдары валюталық реттеу және бақылаудың негізгі органы бола отырып, заңды және жеке тұлғалардың – резиденттердің, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында валюталық операцияларды жүзеге асыратын ҚР резидент еместерінің валюталық заңнаманы сақтауына бақылауды жүзеге асырады. Қолданылып жүрген валюталық заңнаманы бұзған жағдайда жоғарыда көрсетілген тұлғалар 2001 жылғы 14 ақпаннан бастап қолданысқа енген Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексіне сәйкес әкімшілік жауапкершілікке тартылады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің филиалы туралы ережеге сәйкес филиалға Ұлттық Банктің тапсыруы бойынша және берілген өкілеттіктер негізінде әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы хаттамалар жасауға, оларды Ұлттық Банктің не аумақтық филиалдың уәкілетті лауазымдық тұлғасына немесе сотқа қарау үшін жіберуге және әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қозғауға және қарауға байланысты өзге де функцияларды орындауға құқықтар берілген.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексі (бұдан әрі - ӘҚКо) арқылы ҚР Ұлттық Банкінің және оның аумақтық филиалдарының мамандарына қаралуы ҚР Ұлттық Банкінің құзыретіне кіретін әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қозғау құқығы берілген. Ұлттық Банк органдарының қарауына 39-баптың (бірінші бөлік), 168, 168-2 баптардың (екінші, бесінші, жетінші және сегізінші бөліктер), 180-182, 187, 189, 218-баптардың валюталық бақылау мәселелері бойынша және жиналуы мен өңделуі Ұлттық Банктің құзыретіне кіретін статистикалық есептілік мен байқаулардың деректері бөлігінде (381-бап) әкімшілік құқық бұзушылықтардың үлкен тобы кіреді.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді дереу қарау мақсатында, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің 572-бабына сәйкес Ұлттық Банк Төрағасы аумақтық филиалдарға ӘҚКо-нің 168-бабының 1 және 3-бөліктерінде, 168-2 бабының 5 және 8-бөліктерінде, 180, 181, 182, 187, 189, 218 және 381-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы кейбір істерді қарау жөніндегі өкілеттіктерді берді.

Сонымен қатар ӘҚКо-нің 636-бабына сәйкес Ұлттық Банктің органдарына (оның аумақтық филиалдарына) қаралуы соттардың құзыретіне кіретін бірқатар әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша (ӘҚКо-нің 137, 138, 158, 179, 183, 184 және 188 баптары) істерді қозғау жөніндегі міндет жүктелген.

Валюталық заңнамаға сәйкес валюталық операцияларды бақылау бөлімінің мамандары заңды және жеке тұлғалардың – резиденттердің, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында валюталық операцияларды жүзеге асыратын ҚР резидент еместерінің валюталық заңнаманы сақтауын валюталық бақылау органының функцияларын жүзеге асырады. Заңды және жеке тұлғалар жауапкершілігі Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексіне сәйкес көзделген қолданылып жүрген заңнаманы бұзған жағдайда, бөлімнің мамандары әкімшілік істі қозғау үшін әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасайды.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекс қолданысқа енгізілген сәттен бастап бөлімнің мамандары заңды және жеке тұлғаларға қатысты 139 әкімшілік істерді қозғады. 1-кестеде Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің баптары шегінде филиал 2001-2005 жылдары жасаған әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы хаттамалардың саны бойынша салыстырмалы мәліметтер келтірілген.

**ӘҚҚО баптары шегінде
Ұлттық Банктің филиалы жасаған хаттамалар саны**

жылы	ӘҚҚО баптары бойынша											
	137	138	168	173	179	180	181	182	187	188	381	Саны
2001			3	1	1	1			1	3		10
2002		1		1		9		14	4	6		35
2003		6	1		1	12		14	9	1		44
2004	1	2			1	3		6	2		5	20
2005			1			11	1	11	1	1	4	30
Саны	1	9	5	2	3	36	1	45	17	11	9	139

Кестеден көрініп тұрғандай, жауапкершілігі ҚР ӘҚҚО-нің 180, 182, 187 және 381-баптарында көзделген құқық бұзушылықтардың басым көпшілігін Ұлттық Банктің лицензиясын алу үшін құжаттарды (істердің жалпы санының 35%-ы), Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне және оның аумақтық филиалына алынған лицензиялар және тіркеу куәліктері бойынша есептілік және мемлекеттік статистикалық есептілікті ұсыну мерзімін бұзғаны (35%), шетелден ұлттық және шетелдік валютадағы қаражатты қайтармағаны (12%) үшін сыртқы сауда операцияларын жүзеге асыратын заңды тұлғалар жасайды.

Ұлттық Банктің тиісті лицензиясын алмай қолма-қол шетелдік валютаны айырбастауды жүзеге асыратын жеке тұлғаларға қатысты ӘҚҚО-нің 138-бабы бойынша 9 әкімшілік іс қозғалды (істердің жалпы санының 6,4%-ы).

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы қозғалған 139 істің ішінен 92 іс Ұлттық Банкке қарау үшін, 17 іс Ақтөбе қаласының сотына жіберілді және 19 істі филиал директоры қарады. Осы әкімшілік істердің ішінен 117 іс бойынша (істердің жалпы санының 84,4%-ы) айыппұл түрінде жаза қолдану туралы шешім қабылданды, 22 іс бойынша (істердің жалпы санының 15,6%-ы) өндірісті тоқтату туралы шешім қабылданды. Тұтастай алғанда талданып отырған кезең ішінде 4611,7 мың теңге сомаға айыппұл салынды, 4311,4 мың теңге немесе салынған айыппұл сомасының 93,5%-ы мөлшерінде өндіріп алынды. Үш заңды тұлға айыппұлды ерікті тәртіппен төлемей, байланысты жалпы сомасы 300,3 мың теңгеге тең әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша әкімшілік жаза қолдану жөніндегі қаулылар Ақтөбе қаласының мамандандырылған әкімшілік сотына мәжбүрлеп өндіру үшін жіберілді.

2-кестеде филиал 2001-2005 жылдары қозғаған және Ұлттық Банк пен соттар тоқтатқан әкімшілік істердің саны бойынша салыстырмалы мәліметтер келтірілген.

2-кесте

Ұлттық Банктің филиалы қозғаған және ҚР Ұлттық Банкі мен соттар тоқтатқан әкімшілік істер бойынша мәліметтер

Көрсеткіштер	2001 жыл		2002 жыл		2003 жыл		2004 жыл		2005 жыл	
	Істер саны	%	Істер саны	%	Істер саны	%	Істер саны	%	Істер саны	%
Қозғалғаны	10	100	35	100	44	100	20	100	30	100
Тоқтатылғаны	2	20,0	4	11,4	10	22,7	2	10,0	4	13,3
Негіздемелер:										
маңызы аз			1	25,0	2	20,0	1	50,0		
құрамның болмауы	2	100,0	3	75,0	7	70,0	1	50,0	1	25,0
оқиғаның жоқтығы					1	10,0			1	25,0
мерзімнің аяқталуы									2	50,0

2-кестеден көрініп тұрғандай, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы 22 тоқтатылған істен істердің басым көпшілігі әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы болмауына байланысты тоқтатылған – 14 (тоқтатылған істердің жалпы санының 63,6%-ы), оның ішінде 7 іс – 2003 жылы тоқтатылған.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің баптары шегінде ӘҚҚО-нің 182 бабы бойынша – 9 іс тоқтатылған істердің басым көпшілігін құрайды, бұл

тоқтатылған істердің жалпы санының 40,9%-ы, ӘҚКо-нің 187-бабы бойынша – 8 іс немесе тоқтатылған істердің жалпы санының 36%-ы. Алайда бұл көрсеткіш бөлім мамандарының сапасыз жұмысын білдірмейді. Бұл 2003 жылы валюталық заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізумен түсіндіріледі, атап айтқанда капитал қозғалысымен байланысты операцияға ағымдағы валюталық операцияның өту мерзімі 120 күннен 180 күнге дейін ұзартылған, ағымдағы операцияның капитал қозғалысымен байланысты операцияға өту күнінен бастап резиденттердің Ұлттық Банктің лицензиясын алуға өтініш беру мерзімінің 15 күннен 30 күнтізбелік күнге дейін ұлғаюына, сондай-ақ валюталық құндылықтарды пайдалануға байланысты операциялар бойынша есептерді ұсыну мерзімі ұлғайтылған және т.б. Сонымен бірге ӘҚКо-нің 187-бабы бойынша қозғалған әкімшілік құқық бұзушылық туралы 6 іс бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қозғағаннан кейін резиденттің Қазақстан Республикасына қаражатты қайтару жөнінде шаралар қабылдауына байланысты тоқтатылды.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша жұмыс барысында бөлімнің қызметкерлері құқық бұзушылардың ҚР Ұлттық Банкінің филиалына келмеуі себебінен хаттамаларға қол қою проблемасына кезігеді. Ұлттық Банктің және оның аумақтық филиалдарының құқық бұзушыларды іздестіру мен жеткізу жөніндегі мүмкіндіктері және өкілеттіктері болмайды. Мұндай жағдайларда Ұлттық Банктің филиалы Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің 619-бабына сәйкес хаттамаға қол қою үшін Ұлттық Банк филиалының ғимаратына басшысын жеткізу үшін жазбаша нысанда Ақтөбе қаласының ішкі істер органдарына өтініш жасайды. Сонымен қатар жедел-іздестіру іс-шараларын өткізу үшін қаржы полициясының органдарына жазбаша түрде өтініш жасайды. Алайда хаттамаларға қол қою үшін заңды тұлғалардың басшыларын жеткізу туралы ПО-на сұратулар қараусыз қалады, сондықтан бөлімнің қызметкерлеріне жеке мүмкіндіктеріне сенуге тура келеді, ал олар ылғи да оң нәтиже бермейді. Нәтижесінде 2005 жылдың өзінде ғана жоғарыда көрсетілген себеп бойынша филиалдың бес заңды тұлғаны – валюталық заңнаманы бұзушыларды әкімшілік жауапкершілікке тартуға мүмкіндігі болмады.

Кәсіпорындардың валюталық заңнама және мемлекеттік статистикалық есептілік ұсыну саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтарды жасауын болдырмау мақсатында Ұлттық Банк филиалының мамандары сыртқы экономикалық қызметке әрбір қатысушымен валюталық заңнаманың нормаларын түсіндіру жөнінде жеке жұмыс жүргізеді, оқыту семинарлары өткізіледі және тұрақты негізде бұқаралық ақпарат құралдарында валюталық заңнамадағы барлық өзгерістер туралы және оны бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік туралы ақпарат жарияланады.

Қазақстан Республикасының Президенті 2005 жылғы 13 маусымда қол қойған және 2005 жылғы 17 желтоқсаннан бастап қолданысқа енгізілетін «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының жаңа Заңында ҚР Ұлттық Банкінің және оның аумақтық филиалдарының валюталық реттеу және бақылау органы ретіндегі функциялары сақталған. Сондықтан да валюталық бақылау агенті ретіндегі филиалдың функциялары өзгеріссіз қалады.

Роль филиала в условиях конкретизации целей и задач Национального Банка Республики Казахстан

Нысанбаев М.А.,

Начальник отдела экономического анализа и статистики
Алматинского городского филиала Национального Банка Республики Казахстан

В настоящее время среди финансовых систем стран Содружества Независимых Государств и Прибалтики отечественная финансовая сфера является наиболее реформированной, что определяет лидирующие позиции Казахстана на постсоветском финансовом пространстве. Обеспечен надлежащий уровень защиты интересов потребителей финансовых услуг. Осуществлена серьезная работа по совершенствованию законодательства и регулирования деятельности банков, накопительных пенсионных фондов, страховых организаций, а также организаций по инвестиционному управлению пенсионными активами, лизинговых операций.

Система надзора стимулировала внедрение современных технологий, обеспечение полноты и доступности информации для потребителей. В результате успешного развития финансового сектора Республики Казахстан улучшен кредитный рейтинг Казахстана и растет доверие к финансовой системе Казахстана.

Вместе с тем, современный этап развития мировой экономики, характеризующийся усилением процессов глобализации и обострением конкурентной борьбы, обуславливает необходимость дальнейшего совершенствования работы финансового сектора экономики.

Важность дальнейшего развития финансового сектора определена также, в Послании Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева народу Казахстана от 18 февраля 2005 года «Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации».

В связи с переходом Национальным Банком РК на принципы инфляционного таргетирования и конкретизацией в Законе «О Национальном Банке РК» его основной цели, как обеспечение стабильности цен, немаловажная роль в достижении цели и решении задач принадлежит его региональным филиалам. Особую значимость их деятельность приобретает в условиях интенсивного развития Казахстана, структурной перестройки экономики, дальнейшего преобразования финансовой системы, накопления капитала внутри страны, роста инвестиций, увеличения денежных потоков, либерализации валютного режима и усиления интеграционных процессов.

Учитывая то, что Республика Казахстан имеет значительную по своей величине территорию, различные по экономическому уровню развития и насыщенности денежными средствами регионы, неоднородное расположение финансовых учреждений и другие различия, в них происходят специфические явления, с определенной степенью воздействующие на конъюнктуру цен и уровень регионального и общереспубликанского состояния инфляции. В рамках основной задачи, стоящей перед НБРК, эти процессы должны своевременно учитываться, отслеживаться и прогнозироваться, для своевременного принятия соответствующих мер.

Например. В силу исторически сложившихся причин и приобретенного особого статуса города республиканского значения, регионального финансового центра, Алматинский городской филиал существенно отличается от других областных филиалов по масштабам своей деятельности, так и по видам выполняемых функций. В Алматы наблюдается значительная концентрация различных типов финансовых институтов, в том числе с участием иностранного капитала, которые по объему осуществляемых операций опережают столицы близлежащих государств – Бишкек, Ташкент, Душанбе, Ашхабад и Баку. В городе сформировался достаточно сильный инвестиционный потенциал, прежде всего за счет компаний по управлению пенсионными активами и банков второго уровня, которых уже привлекают финансовые рынки соседних государств. На территории города Алматы сосредоточено 81% банков, 25% обменных пунктов банков и уполномоченных организаций, 33,3% ломбардов, и 30% прочих небанковских организаций и четыре ипотечные компании республики. В городе расположены офисы 75% накопительных пенсионных фондов и страховых организаций, действующих в Казахстане.

С учетом этого в г. Алматы, имеющем более чем миллионное население, наиболее контрастно проявляются и действуют негативные явления (выше, чем в среднем по республике инфляция, резкие колебания курсов валюты, валютный ажиотаж, спекуляция). Это обусловлено наличием в городе большого количества торговых центров, магазинов, рынков (базаров), обеспечивающих потребности населения не только города, но и близлежащих районов и областей.

По вопросам предотвращения инфляционных процессов и стабилизации цен филиал активно сотрудничает и взаимодействует с Акиматом города. Последним регулярно проводятся совещания, в которых активно принимает участие руководство филиала, где обсуждается и дается оценка экономической ситуации по материалам, получаемым из различных источников, в том числе от Алматинского городского филиала ГУ НБ РК.

В данной ситуации особое внимание должно уделяться развитию прогнозно-аналитическим направлениям деятельности в филиалах. При этом кроме мониторинга предприятий реального сектора экономики, основным объектом анализа, на наш взгляд, должны быть факторы, оказывающие влияние на состояние денежного обращения.

В настоящий момент подобные приемы используются Европейским центральным банком при решении проблем координации экономической политики и поддержания ценовой стабильности в зоне евро.

Филиалы Нацбанка выполняют многогранные функции, взаимодействуя при этом не только с финансовым сектором и центральным аппаратом НБРК, но и с органами государственного управления региона, контрольными и надзорными подразделениями государственных ведомств, предприятиями реального сектора экономики и непосредственно с населением.

Одной из проблем, требующих решения, являются вопросы дислокации на территории города расчетно-кассовых отделов банков второго уровня, представляющих финансовые услуги населению, и банкоматов, а также сбои в их работе. Проблему представляет их дефицит в отдаленных районах города, что создает неудобства у населения в получении финансовых услуг. Учитывая это, Акимы районов обращаются в Алматинский городской филиал за содействием по вопросу открытия банками второго уровня необходимых для обслуживания населения и особенно пенсионеров расчетно-кассовых отделов, установки дополнительных банкоматов. Для усиления взаимодействия с исполнительной властью города филиалу, совместно с банками второго уровня, предстоит проведение работы по расширению и более полному охвату населения города финансовыми услугами.

Одним из приоритетных направлений деятельности филиала является контроль соблюдения валютного законодательства организациями, расположенными на территории города Алматы. Ежегодно проверками охватывается свыше 50% банков и до 95% организаций, занимающихся обменными операциями с наличной иностранной валютой. Контролируется законность функционирования обменных пунктов. Помимо этого филиал рассматривает материалы, поступающие от уполномоченных банков и таможенного управления по городу Алматы, по фактам нарушений при совершении экспортно-импортных операций. Обычно в течение года поступает порядка 700-800 таких дел.

Обширной и значимой функцией филиала является организация работы по статистике платежного баланса.

За период с 1997 года по настоящее время филиалом зарегистрировано свыше 5 тысяч прямых договоров предприятий региона с иностранными партнерами, связанных с инвестированием и кредитованием нашей экономики. В настоящее время около 2000 предприятий различных организационно-правовых форм и видов собственности, зарегистрированных в Алматы, представляют в филиал отчетность по статистическим формам платежного баланса, что составляет около 40% всех респондентов по Казахстану.

На сегодняшний день Алматинский городской филиал выполняет обширный круг обязанностей. Имеющаяся база данных и статистическая информация позволяют филиалу прослеживать динамику и оценить экономическую ситуацию в городе. Однако, на наш взгляд, именно филиал должен стать основным реальным звеном в изучении состояния инфляционных процессов, причин их порождающих в регионе. В этом направлении необходимо развивать и укреплять более тесное сотрудничество со всеми подразделениями государственных органов

управления на местах. Также актуальным является получение информации о влиянии внедрения тех или иных региональных антиинфляционных программ на изменение цен.

Принимая во внимание исторически сложившиеся связи и взаимоотношения филиала с городскими и региональными органами исполнительной власти в решении вопросов развития экономики города, взаимодействия с контролирующими органами региона, а также необходимость принятия мер по поддержанию стабильности цен, Алматинский городской филиал имеет большие перспективы роста и повышения эффективности своей деятельности.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мақсаттары мен міндеттерін нақтылау жағдайларындағы филиалдың рөлі

Нысанбаев М.А.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Алматы қалалық филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы

Қазіргі уақытта Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы және Балтық елдерінің қаржы жүйелері ішінде отандық қаржы саласы барынша реформаланған болып табылады, бұл Қазақстанның кеңестік кезеңнен кейінгі қаржылық кеңістіктегі алдыңғы қатарлы бағыттарын айқындайды. Қаржылық қызмет көрсету тұтынушыларының мүдделерін қорғаудың тиісті деңгейі қамтамасыз етілді. Заңнаманы жетілдіру және банктердің, жинақтаушы зейнетақы қорларының, сақтандыру ұйымдарының, сондай-ақ зейнетақы активтерін инвестициялық басқару жөніндегі ұйымдардың, лизингтік операциялардың қызметін реттеу жөнінде маңызды жұмыс жүзеге асырылды.

Қадағалау жүйесі қазіргі заманғы технологияларды ендіруді, тұтынушылар үшін ақпараттың толықтығын және қол жетерлігін қамтамасыз етуді ынталандырды. Қазақстан Республикасы қаржы секторының табысты дамуы нәтижесінде Қазақстанның кредиттік рейтингі жақсарды және Қазақстанның қаржы жүйесіне сенім артуда.

Сонымен бірге жаһандандыру процестерінің нығаюымен және бәсекелестік күрестің шиеленісуімен сипатталатын дүниежүзілік экономиканың қазіргі заманғы даму сатысы экономиканың қаржы секторының жұмысын одан әрі жетілдіру қажеттілігіне себепші болады.

Қаржы секторын одан әрі дамыту сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың 2005 жылғы 18 ақпандағы “Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында” атты Қазақстан халқына Жолдауында айқындалған.

ҚР Ұлттық Банкінің инфляциялық таргеттеу принциптеріне өтуіне және “Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы” Заңда оның бағалардың тұрақтылығын қамтамасыз етуді негізгі мақсат ретінде нақтылауға байланысты мақсатқа жету мен міндеттерді шешудегі аса маңызды рөл оның аймақтық филиалдарына тиесілі. Олардың қызметі Қазақстанның қарқынды дамуы, экономиканы құрылымдық қайта құру, қаржы жүйесін одан әрі қайта жетілдіру, ел ішінде капитал жинау, инвестициялардың өсуі, ақша ағындарының ұлғаюы, валюталық режимді ырықтандыру және интеграциялық процестерді күшейту жағдайларында аса жоғары мәнге ие болады.

Қазақстан Республикасының өз көлемі жағынан айтарлықтай аумағы, экономикалық даму деңгейі және ақша қаражатымен толыққан түрлі аймақтары, қаржы мекемелерінің біркелкі орналаспауы және басқа да айырмашылықтары бар екендігін ескере отырып, бағалардың конъюнктурасына және инфляцияның аймақтық және жалпы республикалық жағдайының деңгейіне белгілі бір дәрежеде ықпал ететін айрықша құбылыстар орын алады. ҚРҰБ алдында тұрған негізгі міндет шеңберінде бұл процестер тиісті шараларды уақтылы қолдану үшін уақтылы ескерілуі, тексерілуі және болжануы тиіс.

Мысалы. Тарихи тұрғыдан қалыптасқан себептерге және республикалық маңызы бар қала, аймақтық қаржы орталығы деген айрықша мәртебесіне байланысты Алматы қалалық филиалы өз қызметінің ауқымы, сол сияқты орындайтын функцияларының түрлері бойынша басқа облыстық филиалдардан едәуір ерекшеленеді. Алматыда қаржы институттарының әр алуан түрлерінің, оның ішінде шетелдік капиталдың қатысуымен, айтарлықтай шоғырлануы байқалады. Олар жүзеге асыратын операциялардың көлемі бойынша таяудағы мемлекеттердің астаналары – Бішкек, Ташкент, Душанбе, Ашхабад және Баку қалаларынан озып түсуде. Қалада ең алдымен көрші мемлекеттердің қаржы нарықтарын тартатын зейнетақы активтерін басқару жөніндегі компаниялардың және екінші деңгейдегі банктердің есебінен жеткілікті түрде нығайған инвестициялық әлуе қалыптасқан. Алматы қаласының аумағында банктердің 81%, банктердің және уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункттерінің 25%, ломбардтардың 33,3%, басқа да банктік емес ұйымдардың 30% және республиканың төрт ипотекалық компаниясы шоғырланған.

Қалада Қазақстанда жұмыс істейтін жинақтаушы зейнетақы қорларының және сақтандыру ұйымдарының 75% офистері орналасқан.

Осыны ескере отырып, миллионнан астам халқы бар Алматы қаласында келеңсіз жағдайлар да барынша қарама-қарсы көрініс табады (республика бойынша алғанда орташадан жоғары инфляция, валюта бағамдарының күрт ауытқулары, валюталық дабыра, алып-сатарлық). Бұл қаланың ғана емес, жақын маңдағы аудандар мен облыстар халқының қажеттіліктерін қамтамасыз ететін едәуір сауда орталықтарының, дүкендердің, базарлардың болуына байланысты.

Инфляциялық процестерді болдырмау және бағаларды тұрақтандыру мәселелері бойынша филиал белсенді түрде қала әкімшілігімен ынтымақтаса өзара іс-әрекет етеді. Әкімшілік тұрақты негізде мәжілістер өткізіп тұрады, оларға филиал басшылығы белсенді қатысады. Бұл мәжілістерде түрлі ақпарат көздерінен, оның ішінде ҚР ҰБ ММ Алматы қалалық филиалынан алынатын материалдар бойынша экономикалық жағдай талқыланып, оған баға беріледі.

Бұл жағдайда филиалдардағы қызметтің болжамды-талдау бағыттарының дамуына ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Сонымен бірге экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингінен басқа, біздің ойымызша, талдаудың негізгі объектісі ретінде ақша айналысының жай-күйіне ықпал ететін факторлар болуы тиіс.

Қазіргі уақытта мұндай тәсілдерді Еуропалық орталық банк экономикалық саясатты үйлестіру және еуро аймағында баға тұрақтылығын қолдау проблемаларын шешу кезінде пайдаланады.

Ұлттық Банктің филиалдары жан-жақты функцияларды атқарады, бұл ретте олар тек қаржы секторымен және ҚРҰБ-нің орталық аппаратымен ғана емес, сонымен қатар аймақтың мемлекеттік басқару органдарымен, мемлекеттік ведомстволардың бақылау және қадағалау бөлімшелерімен, экономиканың нақты секторы кәсіпорындарымен және тікелей халықпен өзара іс-әрекет етеді.

Шешуді талап ететін проблемалардың бірі қаланың аумағында халыққа қаржылық қызмет көрсететін екінші деңгейдегі банктердің есеп айырысу-кассалық бөлімшелерінің және банкоматтардың орналасу мәселелері, сондай-ақ олардың жұмысындағы іркілістер болып табылады. Қаланың шалғайдағы аудандарындағы олардың тапшылығы проблема болып отыр, бұл халықтың қаржылық қызмет көрсетуді алудағы қолайсыздықтарды туғызады. Осыны ескере отырып, аудандардың әкімдері екінші деңгейдегі банктердің халыққа және әсіресе зейнеткерлерге қызмет көрсетуге қажетті есеп айырысу-кассалық бөлімшелерді ашу, қосымша банкоматтарды орнату мәселесі бойынша көмектесу үшін Алматы қалалық филиалына өтініш жасайды. Қаланың атқарушы билігімен өзара іс-әрекетті нығайту үшін филиал екінші деңгейдегі банктермен бірлесіп қала халқына қаржылық қызмет көрсетуді кеңейту және неғұрлым толық қамту жөніндегі жұмысты жүргізуі қажет.

Филиал қызметінің басым бағыттарының бірі Алматы қаласының аумағында орналасқан ұйымдардың валюталық заңнаманы сақтауын бақылау болып табылады. Жыл сайын қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын жүзеге асыратын 50% астам банктерге және 95% дейін ұйымдарға тексеру жүргізіледі. Айырбастау пункттерінің жұмыс істеу заңдылығы бақыланып отырады. Бұдан басқа филиал уәкілетті банктерден және Алматы қаласы бойынша кеден басқармасынан экспорттық-импорттық операцияларды жасау кезіндегі жөнсіздіктер фактілері бойынша келіп түсетін материалдарды қарастырады. Әдетте бір жыл ішінде шамамен осындай 700-800 іс келіп түседі.

Филиалдың ауқымды және маңызды функциясы төлем балансының статистикасы жөніндегі жұмысты ұйымдастыру болып табылады.

1997 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейінгі кезеңде филиал экономикамызды инвестициялауға және кредиттеуге байланысты шетелдік әріптестері бар аймақ кәсіпорындарымен 5 мыңнан астам тікелей шарттар жасады. Қазіргі уақытта Алматы қаласында тіркелген түрлі ұйымдық-құқықтық нысандағы және меншік нысанындағы 2000-ға жуық кәсіпорындар филиалға төлем балансының статистикалық нысандары бойынша есеп ұсынады, бұл Қазақстан бойынша барлық респонденттердің 40%-на жуық құрайды.

Бүгінгі күні Алматы қалалық филиалы ауқымды міндеттер аясын атқарады. Қолда бар деректер базасы және статистикалық ақпарат филиалға динамиканы зерделеуге және қаладағы

экономикалық ахуалды бағалауға мүмкіндік береді. Алайда, біздің ойымызша, филиал инфляциялық процестердің жай-күйін, олардың аймақта туындау себептерін зерделеуде негізгі нақты буын болуы тиіс. Бұл бағытта барлық мемлекеттік басқару органдарымен орналасқан жерлері бойынша барынша тығыз ынтымақтастықты дамыту және нығайту қажет. Сонымен бірге бағалардың өзгерісіне қандай да болмасын аймақтық инфляцияға қарсы бағдарламаларды ендірудің әсері туралы ақпарат алу көкейкесті мәселе болып табылады.

Филиалдың қаланың экономикасын дамыту мәселелерін шешуде қалалық және аймақтық атқарушы билік органдарымен тарихи тұрғыдан қалыптасқан байланыстарын және өзара қарым-қатынастарын, аймақтың бақылаушы органдарымен өзара іс-әрекет етуді, сондай-ақ бағалардың тұрақтылығын сақтау жөнінде шаралар қабылдау қажеттілігін назарға ала отырып, Алматы қалалық филиалының өз қызметінің тиімділігін арттыру және нығайтуға едәуір перспективалары бар.

Зерно-то – клад, да ...плохой заклад!

Укина Н.К.,
начальник отдела экономического анализа и статистики
Костанайского филиала Национального Банка Республики Казахстан

В настоящее время банки второго уровня достигли значительного уровня капитализации и повышения своей ликвидности. Они активно кредитуют как юридических, так и физических лиц. В то же время наблюдается нехватка денежных средств в аграрном секторе экономики. Основной проблемой получения кредитных ресурсов является проблема залогового обеспечения.

Сельскохозяйственное производство более других характеризуется неустойчивостью своего финансово – экономического положения. Большое значение при этом имеет риск, связанный с неустойчивостью природно-климатических факторов.

Из опыта общения с сельхозтоваропроизводителями – участниками мониторинга предприятий реального сектора экономики, видишь, что сельское хозяйство пока представляет собой недостаточно перспективный объект для инвестирования по причине низкого уровня рентабельности производства, а в некоторых случаях – его убыточности. Заемные средства являются объективной необходимостью для обеспечения воспроизводства в аграрном секторе. Предприятия сельского хозяйства, особенно небольшие крестьянские хозяйства, нуждаются в сезонном кредитовании с целевым использованием полученных ресурсов на покупку горюче - смазочных материалов, удобрений, запасных частей и других видов оборотных средств. Основной проблемой для получения кредитных ресурсов является проблема залогового обеспечения. Земля, являющаяся главной ценностью сельскохозяйственных товаропроизводителей, банками в качестве основного залога не рассматривается. Имеющаяся сельскохозяйственная техника – в основном старая и в залог не может быть предоставлена из-за крайне низкой стоимости. Производимая сельскохозяйственная продукция, в частности зерно, представляет собой достаточно хорошее ликвидное обеспечение.

В настоящее время в Казахстане действует система зерновых расписок. Внедрение института зерновых расписок способствовало значительному увеличению кредитования сельхозтоваропроизводителей. Смысл данной системы заключается в том, что на объем зерна, находящегося на складе, элеватором выписывается зерновая расписка, которая содержит в себе количественно – качественную информацию о зерне. Зерновая расписка выполняет роль инструмента торговли зерном без фактического перемещения зерна, а также она является ордерной неэмиссионной ценной бумагой, которую можно оформить в качестве залогового обеспечения для получения кредита в банке, фактически под залог самого зерна. При кредитовании под залог зерновой расписки у банков существует ряд рисков, в частности: повреждение имущества элеваторов, а соответственно и порча зерна, то есть порча залога, это может быть и хищение зерна, которое, в свою очередь, приведет к отсутствию зерна на момент предъявления зерновой расписки к погашению. Однако для устранения вышеописанных рисков, для надлежащего исполнения обязательств по зерновым распискам Правительством РК 23 июня 2003 года было создано АО «Фонд гарантирования исполнения обязательств по зерновым распискам». На цели создания Фонда из республиканского бюджета было выделено 400 миллионов тенге. На сегодняшний день собственный капитал Фонда увеличился почти в 2 раза и составляет более 736 миллионов тенге. Число участников Фонда составляет более 30 хлебоприемных предприятий по Республике, в том числе 3 элеватора в области. Элеваторная деятельность является лицензируемой (по состоянию на 1 августа текущего года – 39 хлебоприемных пункта области получили лицензию), а для участников Фонда предъявляется ряд требований по участию в системе гарантирования исполнения обязательств по зерновым распискам. Хлебоприемные предприятия, не участвующие в данной системе, обязаны страховать свою гражданско – правовую ответственность по договору перед держателями зерновых расписок. С функционированием данного Фонда риски банков сводятся к минимуму, однако при выдаче кредитов под залог зерна, оно оценивается как обеспечение не выше, чем неудовлетворительное, поскольку является товаром в обороте. Кредит с таким обеспечением уже классифицируется как сомнительный. Поэтому банки не принимают зерно в качестве основного

обеспечения, а берут его как дополнительный залог. Сельхозтоваропроизводитель, имея на руках определенное количество зерна, может рассчитывать лишь на то, что банк, оценивая залог в виде зерна, применит поправочные коэффициенты, которые значительно снизят стоимость зерна (до 50 % стоимости). Но надо учесть, что зерно – это специфический, отличный от других товар. Являясь одним из основных продуктов жизнеобеспечения, оно всегда будет иметь потребительную стоимость. Экспорт зерна - одна из основных статей внешнеторгового оборота и ценность зерна как такового трудно переоценить. Казахстан экспортирует пшеницу более чем в 30 стран мира и, обладая колоссальными природными ресурсами и значительными пространствами пахотных земель, имеет все возможности для укрепления экспортного потенциала своего зерна.

Сам институт зерновых расписок совершенствуется и в ближайшем будущем в Казахстане планируется ввести в обращение электронные зерновые расписки. Но отношение банков к зерну как к залому для многих хлеборобов остается проблемой.

Астық – қазына, бірақ ... нашар кепіл

Укина Н.К.,

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Қостанай филиалының
экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы

Қазіргі уақытта екінші деңгейдегі банктер капиталдандырудың және өзінің өтімділігін арттырудың едәуір деңгейіне жетті. Олар заңды тұлғаларды да, жеке тұлғаларды да белсенді түрде кредиттеуде. Ал экономиканың аграрлық секторында ақша қаражатының жетіспеуі байқалады. Кредит ресурстарын алудың негізгі проблемасы кепілмен қамтамасыз ету проблемасы болып табылады.

Ауыл шаруашылығы өндірісі басқаларға қарағанда өзінің қаржылық-экономикалық жағдайының тұрақсыздығымен сипатталады. Бұл ретте табиғи-ауа райы факторлардың тұрақсыздығына байланысты тәуекел үлкен мәнге ие болады.

Экономиканың нақты секторының кәсіпорындары мониторингінің қатысушылары - ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілермен қарым-қатынас тәжірибесінен ауыл шаруашылығының әзірше өндіріс тиімділігінің төмен деңгейі, ал кейбір жағдайларда – оның шығындылығы себепті инвестициялау үшін болашағы жоқ объектіні білдіретінін көруге болады. Заем қаражаты аграрлық секторда ұдайы өндірісті қамтамасыз ету үшін объективті қажеттілік болып табылады. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындары, әсіресе, шағын шаруа қожалықтары жанар-жағармай материалдарын, тыңайтқыштарды, қосалқы бөлшектерді және айналым қаражатының басқа түрлерін сатып алуға алынған ресурстарды мақсатты пайдалану арқылы маусымдық кредиттеуге зәру. Кредит ресурстарын алу үшін негізгі проблема кепілмен қамтамасыз ету проблемасы болып табылады. Ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілердің басты құндылығы болып табылатын жерді банктер негізгі кепіл ретінде қарастырмайды. Қолда бар ауыл шаруашылығы техникасы – негізінен ескі және өте төменгі құнына байланысты кепілге ұсынылмайды. Өндірілетін ауыл шаруашылығы өнімі, атап айтқанда астық барынша жақсы өтімді қамтамасыз етуді білдіреді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда астық қолхаттары жүйесі жұмыс істейді. Астық қолхаттары институтын ендіру ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерді кредиттеуді едәуір көбейтуге ықпал етті. Осы жүйенің мәні – қоймадағы астықтың көлеміне элеватордың астық туралы сандық-сапалық ақпараты бар астық қолхатын жазуы болып табылады. Астық қолхаттары астықтың іс жүзінде орнын ауыстырмай-ақ астықпен сауда жасау құралының рөлін атқарады, сондай-ақ астықтың өзін іс жүзінде кепілге сала отырып, банкте кредит алу үшін кепілмен қамтамасыз ету ретінде ресімдеуге болатын ордерлік эмиссиялық емес бағалы қағаз болып табылады. Астық қолхаттарын кепілге алып кредиттеу кезінде банктерде бірқатар тәуекелдер болады, атап айтқанда: элеватор мүліктерінің бүлінуі, тиісінше астықтың бұзылуы, яғни кепілдің бүлінуі, сол сияқты астықтың ұрлануы да мүмкін, ол өз кезегінде, өтеуге астық қолхаттарын ұсыну сәтінде астықтың болмауына алып келеді. Алайда, астық қолхаттары бойынша міндеттемелерді тиісті түрде орындау үшін, жоғарыда сипатталған тәуекелдерді жою үшін ҚР Үкіметі 2003 жылғы 23 маусымда «Астық қолхаттары бойынша міндеттемелерді орындауға кепілдік беру қоры» АҚ-ын құрды. Қорды құру мақсаттарына республикалық бюджеттен 400 миллион теңге бөлінді. Бүгінгі күні Қордың меншікті капиталы 2 есеге жуық өсті және 736 миллион теңгеден астам соманы құрайды. Қор қатысушыларының саны республика бойынша 30-дан астам астық қабылдау кәсіпорындарын құрайды, оның ішінде облыстың 3 элеваторы бар. Элеватор қызметі лицензияланады (ағымдағы жылғы 1 тамыздағы жағдай бойынша – облыстың 39 астық қабылдау пункттері лицензия алды), ал Қордың қатысушыларына астық қолхаттары бойынша міндеттемелерді орындауға кепілдік беру жүйесіне қатысу жөнінде бірқатар талаптар қойылады. Осы жүйеге қатыспайтын астық қабылдау кәсіпорындары астық қолхаттарын ұстаушылардың алдында шарт бойынша өздерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыруға міндетті. Осы Қордың жұмыс істеуіне байланысты банктердің тәуекелі барынша төмендейді, алайда астықты кепілге сала отырып кредит берген кезде ол айналымдағы тауар болып табылатындықтан қанағаттанғысыздан

жоғары емес қамтамасыз ету ретінде бағаланады. Осындай қамтамасыз етуі бар кредит күмән туғызады. Сондықтан банктер астықты негізгі қамтамасыз ету ретінде қабылдамайды, оны қосымша кепіл ретінде алады. Ауыл шаруашылығы тауарын өндіруші қолында белгілі бір мөлшерде астығы бола отырып, банктің астық түріндегі кепілді бағалай отырып, астықтың құнын едәуір (50 % дейін) төмендететін түзету коэффициенттерін қолданатынына ғана сенім артады. Бірақ астықтың ерекше, басқалардан өзгеше тауар екенін ескерген жөн. Тіршілікті қамтамасыз етудің негізгі өнімдерінің бірі бола отырып, оның әрқашанда тұтыну құны болады. Астықты экспортқа шығару – сыртқы сауда айналымының негізгі баптарының бірі және астықтың құндылығын тап осылай қайта бағалау қиын. Қазақстан бидайды әлемнің 30-дан астам еліне экспортқа шығарады және аса мол табиғи ресурстар мен егістік жердің айтарлықтай кеңістігіне ие бола отырып, өз астығының экспорттық әлуетін нығайтуға барлық мүмкіншіліктері бар.

Астық қолхаттары институтының өзі жетілдірілуде және жақын болашақта Қазақстанда электрондық астық қолхаттарын айналысқа енгізу жоспарланып отыр. Бірақ банктердің кепіл ретінде астыққа деген көзқарасы көптеген егісшілер үшін проблема болып қалуда.

Болезни роста.

Сейфуллин М.Х.,

Директор Центрального филиала Национального Банка Республики Казахстан, г.Астана

По мнению отечественных и зарубежных экспертов в Казахстане возникли симптомы, указывающие на возможность возникновения «перегрева» экономики, вызванного избыточным притоком денежных средств. И хотя, в связи с благоприятными ценами на нефть, темпы роста ВВП в текущем году остаются высокими, однако продолжающийся приток в экономику экспортной выручки, а также рост банковских кредитов, возможно, опережают динамику развития промышленности и требуют принятия мер.

Помимо поступлений в республику больших объемов экспортной валютной выручки, связанных с благоприятной конъюнктурой на сырьевые ресурсы страны, существенное влияние на экономику оказывают заимствования банков и частных компаний на внешних рынках. Низкая стоимость займов на международных рынках, вызванная ростом доверия к Казахстану и высокими инвестиционными рейтингами, присвоенными как республике, так и ряду банков страны, вызывает обоснованный интерес банкиров к этому виду ресурсов. Привлечение займов извне под небольшой процент, и размещение их внутри республики под более высокий, стало выгодным делом.

Так, в прошлом году банками второго уровня было привлечено займов на 6,3 млрд.долларов, в итоге внешний долг только банковского сектора вырос за год более чем на 3,2 млрд.долларов, а внешняя задолженность страны за год увеличилась более чем на 40%, достигнув 32 млрд.долларов. Между тем, за первые шесть месяцев текущего года валовой внешний долг страны уже увеличился на 2,6 млрд.долларов, и достиг 34,6 млрд.долларов, что не могло не оказать инфляционного давления и повлиять на обменный курс тенге.

Избыток в банковской сфере денежных ресурсов может с течением времени привести к проблемам их размещения, следствием чего становится рост непроверенных, рискованных кредитов, ухудшение кредитного портфеля банков, и повышение риска для всей финансовой системы.

Подтверждением избыточности денежного предложения может послужить наблюдаемый в последние несколько лет существенный рост депозитной и кредитной составляющей финансовой деятельности банков. Депозитная база банков за 2004 год выросла на 71,2% до 9,6 млрд.долларов, причем вклады юридических лиц увеличились в 2 раза, а депозиты физических лиц – на 31,5%.

За это же время общий объем кредитов банков экономике возрос на 51,7%, составив около 11,4 млрд.долларов. Количественное ограничение крупных и средних заёмщиков, заставило банки повернуться лицом к народу, активно развивать розничный бизнес и кредитовать население, занимающее в основном деньги на потребительские цели и ипотеку. В этой связи кредиты физическим лицам увеличились в 2,5 раза, и их удельный вес в общем объеме вырос с 12,5% до 20,5%. Такие темпы кредитования населения пока являются максимальными за всё время существования кредитного рынка страны.

В тоже время, продолжают снижаться процентные ставки по кредитам. В прошлом году средневзвешенная ставка вознаграждения по кредитам в национальной валюте юридическим лицам снизилась с 14,9% до 13,7%, а физическим лицам – с 20,3% до 19,5%.

Подобная тенденция продолжает сохраняться и в текущем году. За 8 месяцев 2005 года общий объем депозитов резидентов в банках увеличился на 17,8%, объем долга по кредитам банков экономике возрос более чем на 37%, а процентные ставки по кредитам в тенге по физическим лицам снизились до уровня 19,3%, по юридическим лицам незначительно возросли до 14%.

Как видно из цифровых данных, из-за избытка денег депозитная база увеличивается, темпы кредитования экономики и населения растут, а ставки по кредитам пока продолжают снижаться. И если в предыдущие годы Нацбанк принимал меры направленные на активизацию деятельности банков по кредитованию экономики, в том числе и по снижению ставок, то сейчас в условиях

необходимости недопущения «перегрева» экономики вопрос о снижении ставок уже не ставится. В текущем году Нацбанк ужесточил денежно-кредитную политику, повысив значения своих официальных ставок, являющихся целевым ориентиром для финансового рынка и отражающими курсовое направление на увеличение роста стоимости денежного заимствования.

В идеальном представлении, действие ставок Нацбанка на экономику должно стать рычагом воздействия на рынок посредством цены денег, когда от понижения или повышения ставок, денежные ресурсы будут становиться дороже или дешевле, что в свою очередь позволит более четко регулировать финансовые потоки, направляемые в экономику. Удешевление кредитных ресурсов будет повышать на них спрос, и способствовать насыщению экономики деньгами, удорожание, вызовет соответственно, обратный процесс.

Между тем, говоря о «перегреве» экономики мы понимаем под этим словом слишком высокие темпы экономического роста связанные с избыточным финансированием, излишним вложением средств, необоснованными государственными затратами. Классическими признаками этой болезни считаются снижение темпов развития обрабатывающей отрасли промышленности, упадок в сельском хозяйстве, переток денежных ресурсов в добывающую отрасль и сферу оказания услуг, рост опережающими темпами цен и зарплат в тех отраслях, где продукция не может быть ввезена и производится на месте (к примеру - строительство), снижение ставок кредитования.

Богатство, вызывает желание больше тратить и покупать. В отношении страны это выражается сначала в росте импорта, затем в росте потребительского спроса на то, что производится внутри страны и не может быть привезено из других стран. Поэтому строятся дома, коммерческие и развлекательные центры, дороги, в результате мощный толчок получает строительство, торговля, сфера услуг, тогда как обрабатывающая промышленность и сельское хозяйство постепенно снижают объемы производства.

Подтверждением этому служит наблюдаемое в Казахстане в последнее время неравномерное развитие секторов экономики республики. Высокие цены на мировом рынке на казахстанский экспорт, а также растущий спрос, позволяют получать более высокие доходы в сырьевом секторе, куда и направляются основные денежные потоки. В обрабатывающей же промышленности, напротив, доходность невысока, поэтому серьезно, конкурировать за привлечение инвестиций этот сектор экономики не в состоянии.

К примеру за первое полугодие 2005 года инвестиции в основной капитал составили 821,9 млрд.тенге, что в полтора раза больше аналогичного периода прошлого года. При этом 38,4% от общего объема инвестиций в основной капитал было вложено в добычу нефти и природного газа, тогда как обрабатывающая промышленность получила только - 11,1%. Такая же ситуация складывается и с иностранными прямыми инвестициями (ИПИ). За шесть месяцев текущего года объем ИПИ составил 2702,7 млн.долларов превысив показатели аналогичного периода на 80%, причем в добывающую промышленность было направлено 801 млн.долларов, а в обрабатывающую только – 108,8 млн.долларов.

Что касается объемов промышленного производства, то по итогам января-августа текущего года его рост был отмечен на уровне 4,5%, причем по горнодобывающей промышленности объем производства вырос - на 3,7%, а по обрабатывающей - на 5,4 процента. Объем валовой продукции сельского хозяйства уменьшился на 13%. За то же время объем розничного товарооборота в торговле вырос на 11,5%, строительство возросло на 30%.

Однако, в январе-августе 2004 года прирост объемов производства составлял 9,8%, при этом горнодобывающая промышленность выросла на 12,8%, обрабатывающая на 7,8%, валовая продукция сельского хозяйства на 16%, поэтому ясно видно, что в текущем году темпы роста экономики существенно замедлились.

Возникающие перекосы в развитии секторов экономики, а также замедление темпов роста, несмотря на растущие объемы финансирования, говорят о том, что экономика начинает пробуксовывать и не в состоянии переварить направляемые в нее денежные потоки. Все это непосредственно указывает на возникновение синдромов «перегрева» экономики. Такая ситуация с течением времени может превратить Казахстан в сырьевой придаток развитых стран, поставив экономику республики и благосостояние населения в полную зависимость от цен на нефть, газ и металл.

Избыточность денежных ресурсов оказывает влияние также и на темпы инфляции, поэтому в текущем году темпы инфляционного роста уже опережают показатели года прошлого. В сентябре 2005 года инфляция в годовом выражении составила 7,9%, тогда как в декабре 2004 года этот показатель равнялся 6,7%. Поэтому Правительство и Нацбанк пересмотрели свои первоначальные прогнозы по инфляции на 2005 год в сторону их повышения, установив соответственно 7%, и 6,9%.

Также, не совсем утешительный вердикт вынес казахстанской экономике и Международный валютный фонд, который в опубликованном в конце сентября текущего года докладе снизил прогнозы макроэкономических показателей Казахстана по ВВП до 8,8% и повысил инфляционные ожидания до 7,4%, указав главной проблемой рост государственных расходов и недостаточность инвестиций в несырьевых отраслях экономики.

Конечно, экономика Казахстана растет высокими темпами, с 2000 года среднее значение роста темпа ВВП составило 10,3%, однако, как считает зарубежный эксперт, профессор Гарвардского университета Рикардо Хаусманн экономика растет слишком быстро, и – 10% роста – это больше чем реально может позволить себе Казахстан. В этой связи решение проблемы «перегрева» экономики остается актуальным и требует серьезного подхода.

Поэтому, в настоящее время при возникновении угрозы «перегрева», росте темпов инфляции и деиндустриализации промышленности, решение задачи по обеспечению стабильности цен не может быть проблемой только Национального Банка, поскольку необходимо объединение усилий всех государственных структур, в работе, как по сдерживанию инфляционного роста, так и по диверсификации экономики.

Өсу ауруы.

Сейфуллин М.Х.,

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Орталық филиалының директоры,
Астана қ.

Отандық және шетелдік сарапшылардың пікірі бойынша Қазақстанда ақша қаражатының артық ағынынан пайда болған экономика “қызып кетуінің” туындау мүмкіндіктерін көрсететін белгілер туындады. Мұнай бағасының қолайлы бағасына байланысты ІЖӨ ағымдағы жылғы өсу қарқыны жоғары болып қалса да, дегенмен экономикаға экспорттық түсім ағынының жалғасуы, сондай-ақ банктік кредиттердің өсуі, өнеркәсіптің даму динамикасын басып озуы ықтимал және шаралар қабылдауды талап етеді.

Республикаға елдің шикізат ресурстарына қолайлы конъюнктураға байланысты экспорттық валюта түсімдерінің үлкен көлемдерінің түсуімен қатар, банктер мен жеке компаниялардың сыртқы нарықтарда қарыз алуы экономикаға елеулі әсер етуде. Халықаралық нарықтардағы заемдар құнының Қазақстанға сенімнің артуынан және республикаға және сол сияқты елдің бірқатар банктеріне берілген жоғары инвестициялық рейтингтерден туындаған төмен болуы банкирлердің ресурстардың осы түріне негізді қызығушылығын туғызады. Сырттан шағын пайызбен қарыз тарту және оларды республикаға неғұрлым жоғары пайызбен орналастыру пайдалы іс болып отыр.

Осылайша өткен жылы екінші деңгейдегі банктер 6,3 млрд.долларға заем тартты, нәтижесінде тек банктік сектордың сыртқы борышы бір жылда 3,2 млрд. доллардан асты, ал елдің сыртқы берешегі бір жыл ішінде 32 млрд. долларға жете отырып, 40% астам ұлғайды. Сонымен қатар, ағымдағы жылдың алғашқы алты айында елдің жиынтық сыртқы борышы 2,6 млрд. долларға ұлғайып, 34,6 млрд. долларға жетті, бұл инфляциялық қысым көрсетпеуі және теңгенің айырбас бағамына әсер етпеуі мүмкін емес еді.

Банк саласындағы ақша ресурстарының артық болуы уақыт өткен сайын оларды орналастыру проблемасына әкеп соғуы мүмкін, ал тексерілмеген, тәуекелді кредиттердің өсуі, банктердің кредиттік портфелінің нашарлауы және бүкіл қаржы жүйесі үшін тәуекелдің артуы соның салдары болып отыр.

Банктердің қаржы қызметінің депозиттік және кредиттік құрамының соңғы бірнеше жылы бақыланып отырған біршама өсуі ақша ұсынысының артық шығуын растап отыр. Банктердің 2004 жылғы депозиттік базасы 9,6 млрд. долларға дейін 71,2% өсті, сондай-ақ заңды тұлғалардың салымдары 2 есе, ал жеке тұлғалардың депозиттері 31,5% ұлғайды.

Осы уақыт ішінде банктердің экономикаға кредиттерінің жалпы көлемі 11,4 млрд. доллар жуық бола отырып, 51,7% өсті. Ірі және орташа заемшылардың санын шектеу банктерді халыққа қарай бет бұруға, бөлшек бизнесті белсенді дамытуға және ақшаны негізінен тұтыну мақсаты және ипотека үшін қарыз алатын тұрғындарға кредит беруге мәжбүрлеп отыр. Осыған байланысты жеке тұлғаларға кредиттер 2,5 есе ұлғайды және олардың жалпы көлемдегі үлес салмағы 12,5%-дан 20,5%-ға дейін өсті. Тұрғындарға кредит берудің осындай қарқыны әзірше елдің кредиттік нарығы жұмысының барлық жұмыс істеу уақыты ішінде ең жоғары болып табылады.

Сонымен бірге, кредиттер бойынша пайыздық ставкалардың төмендеуі жалғасуда. Өткен жылы заңды тұлғаларға ұлттық валютамен берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 14,9%-дан 13,7%-ға дейін, ал жеке тұлғаларға берілген кредиттер бойынша 20,3%-дан 19,5%-ға дейін төмендеді.

Осындай үрдіс ағымдағы жылы да жалғасуда. 2005 жылдың 8 айында резиденттердің банктердегі депозиттерінің жалпы көлемі 17,8%, банктердің экономикаға кредиттері бойынша борыш көлемі 37% астам ұлғайды, ал жеке тұлғалар бойынша теңгемен берілген кредиттер бойынша пайыздық ставкалар 19,3% деңгейге дейін төмендеді, заңды тұлғалар бойынша 14% шамалы өсті.

Осы сандық деректерден көрініп отырғандай, ақшаның артық шығуынан депозиттік база ұлғаяды, экономикаға және халыққа кредит беру қарқыны өседі, ал кредиттер бойынша

ставкалардың төмендеуі әзірше жалғасуда. Және егер Ұлттық Банк өткен жылдары банктердің экономикаға кредиттер беру, оның ішінде ставкаларды төмендету жөніндегі қызметін белсендіруге бағытталған шаралар қабылдаса, қазір экономиканың “қызып кетуін” болдырмау қажеттілігі жағдайында ставкаларды төмендету туралы мәселе қойылмайды. Ұлттық Банк ағымдағы жылы қаржы нарығы үшін мақсатты бағдар болып табылатын және қарызға ақша алу құнының ұлғаюына бағамдық бағытты көрсететін өзінің ресми ставкаларының маңызын көтере отырып, ақша-кредит саясатын күшейтті.

Нақты алғанда, экономикаға Ұлттық Банктің ставкаларын қолдану ставкалардың төмендеуінен немесе жоғарылауынан ақша ресурстары қымбат немесе арзан болған кезде ақша бағасы арқылы нарыққа әсер ету тетігі болуы тиіс, бұл өз кезегінде экономикаға бағытталатын қаржы ағындарын неғұрлым нақты реттеуге мүмкіндік береді. Кредит ресурстарының арзандауы олардың сұранысын арттырады және экономиканы ақшамен толықтыруға мүмкіндік жасайды, қымбаттауы тиісінше кері процесс туғызады.

Сонымен қатар, экономиканың “қызып кетуі” туралы айта отырып, біз осы сөзді артық қаржыландыруға, артық қаражат салуға, негізделмеген мемлекеттік шығындарға байланысты экономикалық өсудің өте жоғары қарқыны деп түсінеміз. Өнеркәсіптің өңдеуші саласының даму қарқынының төмендеуі, ауылшаруашылығындағы құлдырау, өңдеуші салаға және қызмет көрсету саласына ақша ресурстарының артық келуі, өнім әкелінбейтін және сол жерде өндірілетін (мысалы – құрылыс) салалардағы бағалар мен жалақының қарқындап өсуі, кредиттеу ставкаларының төмендеуі осы аурудың классикалық белгілері болып саналады.

Байлық көбірек жұмсау және сатып алу ниетін туғызады. Елге қатысты бұл алдымен импорттың өсуінде, одан кейін ел ішінде өндірілетін және басқа елдерден әкелінбейтіндерге тұтынушылық сұраныстың өсуінде көрінеді. Сондықтан үйлер, коммерциялық және ойын-сауық орталықтары, жолдар салынуда, нәтижесінде өңдеуші өнеркәсіп және ауылшаруашылығы біртіндеп өндірісін төмендетіп отырған кезде құрылыс, сауда, қызмет көрсету саласы өте қатты серпіліс алууда.

Соңғы уақытта Қазақстанда байқалып отырған республиканың экономика секторларының әрқелкі дамуы осыны растайды. Қазақстан экспортына әлемдік нарықтағы жоғары баға, сондай-ақ өсіп отырған сұраныс негізгі ақша ағындары жіберілетін шикізат секторында неғұрлым жоғары кірістер алуға мүмкіндік береді. Өңдеуші өнеркәсіпте, керісінше, кірістілік жоғары емес, сондықтан экономиканың осы секторы инвестициялар тартуда шын бәсекелес бола алмайды.

Мысалы, 2005 жылдың бірінші жартыжылдығында негізгі капиталға инвестициялар 821,9 млрд.теңге болды, бұл өткен жылдың осындай кезеңінен бір жарым есе көп. Бұл ретте негізгі капиталға инвестициялардың жалпы көлемінің 38,4%-ы мұнай және табиғи газ өндіруге салынды, ал өңдеуші өнеркәсіп тек 11,1% ғана алды. Дәл осындай жағдай шетелдік тікелей инвестициялармен (ШТИ) де орын алып отыр. Ағымдағы жылдың алты айында ШТИ көлемі осындай кезеңнің көрсеткіштерінен 80% астам бола отырып, 2702,7 млн. доллар болды, сондай-ақ өндіруші өнеркәсіпке 801 млн. доллар, ал өңдеуші өнеркәсіпке тек 108,8 млн.доллар бағытталды.

Өнеркәсіп өндірісінің көлеміне қатысты алсақ, онда ағымдағы жылдың қаңтар-тамыз айларында оның 4,5% деңгейде өсуі байқалды, сондай-ақ кен өндіру өнеркәсібі бойынша өндіріс көлемі 3,7%, ал өңдеуші өнеркәсіп бойынша 5,4 пайызға өсті. Ауылшаруашылығының жиынтық өнімінің көлемі 13% азайды. Сол уақытта саудадағы бөлшек тауар айналымының көлемі 11,5%, құрылыс 30% өсті.

Дегенмен 2004 жылдың қаңтар-тамыз айларында өндіріс көлемінің өсімі 9,8% болды, бұл ретте кен өндіру өнеркәсібі 12,8%, өңдеуші өнеркәсіп 7,8%, ауылшаруашылығының жиынтық өнімі 16% өсті, сондықтан ағымдағы жылы экономиканың өсу қарқыны біршама бәсеңдегені айқын көрініп отыр.

Экономика секторларын дамытуда туындап отырған ауытқулар, сондай-ақ қаржыландыру көлемінің өсуіне қарамастан өсу қарқының бәсеңдеуі экономиканың тежелу бастағанын және оған бағытталған ақша қаражатын сіңіруге жағдайы жоқ екенін білдіреді. Осының барлығы экономиканың “қызып кетуі” белгілерінің туындауын тікелей көрсетеді. Осындай ахуал уақыт өте келе республиканың экономикасын және халықтың әл-ауқатын мұнай, газ және металл

бағаларына толық тәуелді етіп, Қазақстанды дамыған елдердің шикізат қосымшасына айналдыруы мүмкін.

Ақша ресурстарының артық болуы инфляция қарқынына да әсер етеді, сондықтан ағымдағы жылы инфляциялық өсу қарқындары өткен жылдың көрсеткіштерін басып озды. 2005 жылдың қыркүйек айында инфляция жылдық көрсеткішпен 7,9% болды, ал 2004 жылдың желтоқсан айында бұл көрсеткіш 6,7% тең болды. Сондықтан Үкімет пен Ұлттық Банк инфляция бойынша бастапқы болжамдарын тиісінше 7% және 6,9% белгілей отырып, оларды өсу жағына қарай қайта қарады.

Сондай-ақ Халықаралық валюта қоры Қазақстан экономикасына жұбатуы аз үкім шығарды, ағымдағы жылдың қыркүйек айының соңында жарияланған баяндамасында басты проблема ретінде мемлекеттік шығыстардың өсуін және экономиканың шикізат емес салалардағы инвестициялардың жеткіліксіздігін көрсете отырып, ЖІӨ бойынша Қазақстанның макроэкономикалық көрсеткіштерінің болжамын 8,8% дейін төмендетті және инфляциялық күтулерді 7,4% дейін арттырды.

Әрине, Қазақстанның экономикасы жоғары қарқынмен өсуде, 2000 жылдан бастап ЖІӨ қарқыны өсуінің орташа мәні 10,3% болды, дегенмен шетелдік сарапшы, Гарвард университетінің профессоры Рикардо Хаусманн экономика тым жылдам өсуде және 10% өсу – бұл Қазақстанның нақты мүмкіндігінен көп деп санайды. Осыған байланысты экономиканың “қызып кетуі” проблемасын шешу өзекті болып отыр және нақты тәсілді талап етеді.

Сондықтан, қазіргі уақытта “қызып кету” қаупі туындаған, инфляция қарқынының өсуі және өнеркәсіпті деиндустриализациялау кезінде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі міндетті шешу тек Ұлттық Банктің ғана проблемасы болмайды, себебі барлық мемлекеттік құрылымдардың күш-жігерін инфляцияның өсуін тежеу, сол сияқты экономиканы түрлендіру жұмысына біріктіру қажет.

Мониторингу – 5 лет!

Нукина Г.К.,
главный специалист-экономист Отдела экономического анализа и статистики
Павлодарского филиала Национального Банка Республики Казахстан

Лосев В.В.,
специалист-экономист отдела экономического анализа и статистики
Павлодарского филиала Национального Банка Республики Казахстан

Комплексная система мониторинга предприятий реального сектора экономики направлена на принятие согласованных мер денежно-кредитной и финансово-бюджетной политики, способствующих созданию условий для быстрого экономического роста и предотвращению резких спадов в экономике.

С целью анализа и прогнозирования экономических процессов на краткосрочный период в марте 2000 года Планом мероприятий по реализации программы действий Правительства на 2000-2002 годы была предусмотрена организация мониторинга предприятий в системе Национального Банка Республики Казахстан. Основными целями мониторинга предприятий реального сектора экономики являлось:

1. совершенствование системы экономического анализа и краткосрочного прогнозирования основных тенденций в экономике;
2. совершенствование операционной процедуры и инструментов денежно-кредитной политики, повышение ее эффективности.

Основой организации мониторинга предприятий было определено добровольное согласие предприятий на участие в этой работе, а так же обеспечение конфиденциальности информации, получаемой от предприятий.

За 5 лет специалистами Павлодарского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан» проведена кропотливая работа по привлечению в мониторинг крупных и средних предприятий Павлодарской области. За это время количество участников мониторинга увеличилось с 17 до 66 предприятий.

Опыт работы по мониторингу подтверждает, что при общем методологическом единстве проведение мониторинга в каждом регионе имеет свои особенности. Они обусловлены географическим положением территории, отраслевой специализацией, инвестиционным потенциалом.

С самого начала мониторинга в нем активно участвуют такие крупные предприятия, как ТОО «БогатырьАксес Комир», ТОО «Павлодарский хлебобулочный комбинат», ЗАО «Павлодарский завод металлоконструкций», ГКП «Павлодарское городское трамвайное управление», АО «Павлодарский химический завод», ТОО «Роса».

Кроме того, в процессе расширения круга респондентов к мониторингу присоединились такие крупные предприятия региона, как АО «Евроазиатская энергетическая корпорация», АО «Картонно-рубероидный завод», АО «Казэнергокабель», АО «Сут», ТОО «Роман-Павлодар», которые отмечают практическую значимость мониторинга.

ТОО «Роса» одним из первых стало участвовать в мониторинге. Экономисты предприятия говорят, что их в первую очередь заинтересовала география участников, т.е. то, что в мониторинг вовлечены крупные предприятия пищевой промышленности из других регионов Казахстана дает возможность предприятию оценивать свои конкурентные преимущества и недостатки, не затрачивая дополнительных финансов на обширные маркетинговые исследования.

Пискунова Г.Д.- начальник планового отдела АО «Роса»: Стратегическая цель нашего предприятия- завоевать пятую часть казахстанского рынка безалкогольных напитков и пива. Для этого предприятие намерено дальше продолжать работу по созданию высококачественных и популярных брендов Казахстана, увеличивать прибыль компании и ее акционеров. Анализ таких основных финансовых показателей, как коэффициент оборачиваемости активов или показатели рентабельности в течение нескольких кварталов обеспечивают возможность выработки долгосрочной и краткосрочной стратегии предприятия, основанной на реализации конкурентных

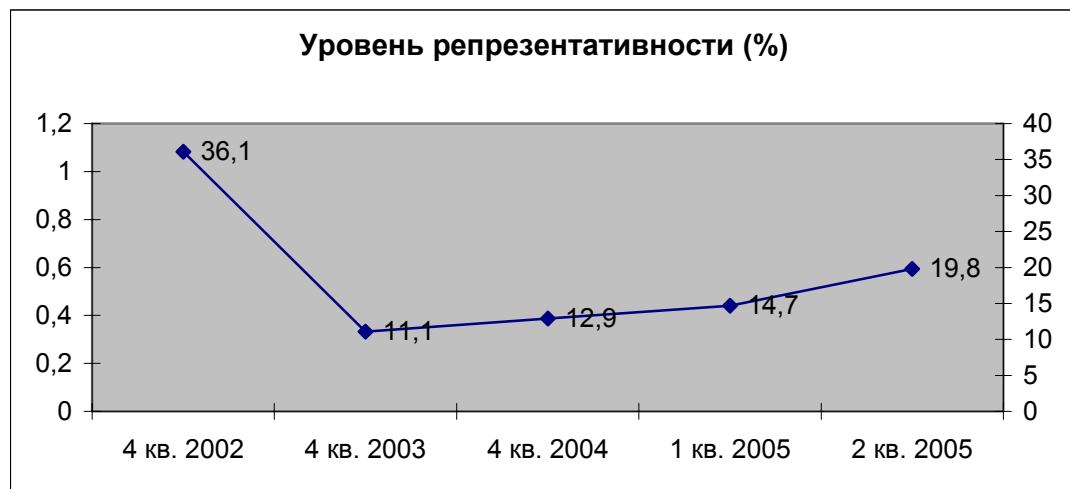
преимуществ. В связи с этим информация, предоставляемая Национальным Банком в рамках мониторинга бесценна.

Ярмоленко Е.В.- вице-президент по экономике и финансам АО «Евроазиатская энергетическая корпорация»: Наша корпорация обеспечивает электроэнергией многие крупные промышленные объекты Республики и мы первые в Казахстане получили сертификат менеджмента качества ИСО 9001:200. АО «Евроазиатская энергетическая корпорация» вносит весомый вклад в бюджеты всех уровней. Так, только за 2004 год объемы налоговых отчислений корпорации составили порядка 6 миллионов тенге. Определенную роль в успешном развитии предприятия по мнению руководства сыграло сотрудничество корпорации с Национальным Банком в рамках мониторинга реального сектора экономики.

Гедмонтайте Т.Л.- главный бухгалтер ТОО «Роман-Павлодар»: Наше предприятие занимается оптовой поставкой продуктов питания в регион из дальнего и ближнего зарубежья. В мониторинге нас привлекает то, что можно проследить позицию нашего предприятия в отчетном квартале в сопоставлении со среднеотраслевыми показателями и в динамике за несколько кварталов. Возвратная информация Национального Банка нами была использована при составлении бизнес-плана для получения кредита в коммерческом банке. Результаты мониторинга оказали нам практическую помощь при получении кредита на более выгодных условиях в качестве дополнительных аргументов нашей финансовой устойчивости. Национальный Банк в 2004 году несколько кварталов предоставлял информацию по рейтингу нашего предприятия среди участников мониторинга, затем предоставление ее прекратилось. Хотелось бы, чтобы предоставление такой информации возобновилось.

Для улучшения разницы между отраслевыми структурами дохода от реализации продукции всех крупных и средних предприятий региона по данным госстатистики и по предприятиям-участникам мониторинга филиалом систематически анализируется уровень репрезентативности. Самый низкий показатель уровня репрезентативности по Павлодарской области наблюдался в 4 квартале 2002 года, который составлял –36,1%, в т.ч. наименьший уровень репрезентативности сложился по отрасли - производство и распределение электроэнергии, газа и воды –27,1%. С целью повышения показателя репрезентативности предложения об участии в мониторинге были направлены предприятиям - крупным производителям тепла и электроэнергии области. В результате согласие участвовать в мониторинге изъявили практически все энергетические компании региона: АО «Евроазиатская Энергетическая корпорация», АО «Экибастузская ГРЭС-2», ТОО «AES Экибастуз», ТОО «Экибастузская теплоцентраль», как следствие показатель репрезентативности по данной отрасли за 4 квартал 2003 года составил 9,3% и улучшился на 17,8% в сопоставлении с аналогичным показателем 2002 года.

Рисунок 1

Как видно из рисунка 1 уровень репрезентативности за 2 квартал 2005 года по сравнению с аналогичными данными за 4 квартал 2004 года уменьшился на 6,9%. На снижение данного

показателя в отчетном квартале повлияло ухудшение отраслевой структуры дохода от реализации продукции по обрабатывающей промышленности, по строительству и по транспорту. И настоящее время работа филиала направлена на улучшение показателя уровня репрезентативности, т.е. ежеквартально филиалом направляются предложения 20-35 новым предприятиям, из которых соглашаются принять участие только 2-4 предприятия. Специалистами постоянно проводится кропотливая работа по разъяснению целей и задач мониторинга. Для привлечения новых предприятий используются различные формы работы - это личные беседы руководства филиала с руководителями предприятий по телефону, встречи руководства филиала непосредственно на предприятиях с руководителями предприятий и специалистами. В настоящее время налажены деловые контакты с исполнителями, которым на предприятиях поручена работа по заполнению опросных анкет. В течение 2005 года филиалом были подготовлены радио и телепередача по данной теме. Результаты мониторинга неоднократно освещались в средствах массовой информации.

Проблема участия в мониторинге состоит в том, что некоторые новые участники мониторинга начинают участвовать в мониторинге, думая, что это одноразовая акция. Однако после разъяснения, что эффект участия в мониторинге достигается только за счет предоставления филиалом анализа отраслевого сопоставления основных показателей в динамике за несколько кварталов, предприятия начинают отказываться, ссылаясь на загруженность бухгалтера. В основном, это касается малых предприятий. Крупные и средние предприятия- участники мониторинга понимают целесообразность проводимого мониторинга и проявляют заинтересованность в возвратной информации, понимая, что она помогает определить место предприятия в рейтинге предприятий республики.

С целью повышения индикатора репрезентативности выборки предприятий постоянно проводится работа с Департаментами сельского хозяйства, коммунального хозяйства, транспорта и коммуникаций, индустрии и торговли по актуализации списков действующих крупных и средних предприятий области, имеющих высокий уровень дохода от реализации продукции.

Списки новых предприятий составляются на основании информации, полученной из вышеуказанных Департаментов области, также из статрегистра, из бизнес-справочника г.Павлодара и из рекламных изданий области.

Для дополнительной заинтересованности предприятий филиалом дополнительно к официальной возвратной информации участникам мониторинга ежеквартально направляется пресс-релиз Национального Банка Республики и основные показатели по Павлодарской области (объем производства, инвестиции в основной капитал, индексы потребительских цен, депозита и кредиты банков, а также курсы валют). Данная информация привлекает руководителей предприятий, которые хотят располагать оперативной информацией о состоянии основных тенденций развития финансового сектора как в Казахстане, так и в регионе.

При отправке возвратной информации филиал практикует направление поздравительных открыток участникам мониторинга к официальным и профессиональным праздникам, при отправке возвратной информации за 2 квартал 2005 года в связи с 5-летием мониторинга наиболее активным участникам были направлены благодарственные письма.

Предприятия региона проявляют неподдельный интерес к мониторингу Национального Банка. Однако хотелось бы, чтобы банки региона также начали проявлять заинтересованность в получении аналитических материалов по результатам мониторинга и стали так называемой «группой потенциальных пользователей». Но для этого нужно продумать четкий механизм взаимной заинтересованности, учитывая при этом конфиденциальность предоставленной предприятием информации.

Для анализа проблем взаимодействия банков и предприятий выявлялась степень влияния кредитной политики банков на хозяйственно-финансовую деятельность предприятий. В целом, поскольку многие предприятия не пользуются кредитами банков из-за высокого уровня процентных ставок по кредитам и соответственно не могут осуществлять необходимую для них инвестиционную политику с целью обновления устаревшего оборудования, то влияние банковской сферы на инвестиционную активность предприятий недостаточное. Одна из причин -

непрозрачность экономики предприятий реального сектора экономики, большие риски кредитования инвестиций.

По результатам мониторинга ежеквартально проводится анализ условий хозяйствования предприятий, так во 2 квартале 2005 года эти условия продолжают оставаться положительными: фактические процентные ставки по кредитам как в тенге, так и в инвалюте несколько увеличились, но в то же время увеличился уровень и приемлемых ставок вознаграждения. Сближение уровней фактических и приемлемых ставок указывает на повышение кредитоспособности предприятий. Сроки кредитования как фактические, так и желаемые имеют тенденцию стабильного увеличения, причем по кредитам в иностранной валюте фактические сроки предоставления кредитов превысили желаемые. Во 2 квартале 35,1% опрошенных предприятий использовали кредиты для финансирования своей деятельности. Прежде всего, это предприятия промышленности, торговли и предприятия транспорта;

- подавляющее большинство участвовавших в опросе предприятий (81,3%) отмечают нормальный уровень степени удовлетворения потребности в услугах банков;

- сохраняется относительно стабильная ситуация как с ценами на готовую продукцию (о чем свидетельствуют ответы 90,5% опрошенных предприятий), так и с ценами на сырье и материалы (62,2% предприятий отметили стабильность цен и 1,1% предприятий их снижение) и материалы (62,2% предприятий отметили стабильность цен и 1,1% предприятий их снижение). В 3 квартале т.г. ожидается дальнейшая стабилизация цен.

Экономическое и финансовое положение предприятий продолжает улучшаться, о чем свидетельствуют следующие факторы:

- во 2 квартале 2005 года в структуре финансирования, как оборотных средств, так и инвестиций, высокую роль продолжает играть собственный капитал;

- структура капитала реального сектора с точки зрения обеспечения ликвидности текущих активов оставалась положительной.

Проводимый Национальным Банком мониторинг предприятий реального сектора экономики дает возможность поднять уровень прогнозно-аналитической работы на предприятии, также будет способствовать выработке эффективных рычагов воздействия на реальный сектор экономики на региональном уровне.

Мониторингке - 5 жыл!

Нукина Г.К.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Павлодар филиалы
экономикалық талдау және статистика бөлімінің бас маманы-экономисі

Лосев В.В.,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Павлодар филиалы
экономикалық талдау және статистика бөлімінің маманы-экономисі

Экономиканың нақты секторының кәсіпорындары мониторингінің кешенді жүйесі экономиканың жылдам өсуіне жағдай жасауға және экономиканың күрт төмендеуін болдырмауға жәрдемін тигізетін ақша-кредит және қаржы-бюджет саясатының келісілген шараларын қабылдауға бағытталған.

Экономикалық процестерді талдау және қысқа мерзімді кезеңге болжау мақсатында 2000 жылдың наурызында Үкіметтің іс-қимылдары бағдарламасын жүзеге асыру жөніндегі 2000-2002 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары арқылы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің жүйесіндегі кәсіпорындардың мониторингін ұйымдастыру көзделген болатын. Экономиканың нақты секторының кәсіпорындары мониторингінің негізгі мақсаттары мыналар еді:

3. экономикадағы негізгі үрдістерді экономикалық талдау және қысқа мерзімді болжау жүйесін жетілдіру;

4. ақша-кредит саясатының операциялық рәсімін және құралдарын жетілдіру, оның тиімділігін арттыру.

Кәсіпорындар мониторингін ұйымдастырудың негізі болып кәсіпорындардың осы жұмысқа өз еркімен қатысуға келісімі, сондай-ақ кәсіпорындардан алынатын ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз ету айқындалды.

5 жыл ішінде «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Павлодар филиалының мамандары мониторингке Павлодар облысының ірі және орта кәсіпорындарын тарту жөнінде тынымсыз жұмыс атқарды. Осы уақыт ішінде мониторингке қатысушылардың саны 17-ден 66-ға дейін көбейді.

Мониторинг бойынша жұмыс тәжірибесі жалпы методологиялық бірлікте бола тұра, мониторинг жүргізудің әр аймақта өз ерекшеліктері болатынын растады. Олар аумақтың географиялық жағдайына, салалық мамандандырылуына, инвестициялық әлуетіне байланысты.

Мониторингтің ең басынан бастап «БогатырьАксес Көмір» ЖШС, «Павлодар нан комбинаты» ЖШС, «Павлодар металл конструкциялар зауыты» ЖАҚ, «Павлодар қалалық трамвай басқармасы» МКК, «Павлодар химия зауыты» АҚ, «Роса» ЖШС тәрізді ірі кәсіпорындар оған белсенді түрде қатысуда.

Бұдан басқа, респонденттер аясын кеңейту барысында мониторингке аймақтың «Еуроазиялық энергетикалық корпорация» АҚ, «Картон-рубероид зауыты» АҚ, «Қазэнергокабель» АҚ, «Сүт» АҚ, «Роман-Павлодар» ЖШС тәрізді ірі кәсіпорындары қосылды, олар мониторингтің практикалық маңыздылығын атап отыр.

«Роса» ЖШС мониторингке алғашқылардың бірі болып қатыса бастады. Кәсіпорынның экономистері өздерін ең алдымен қатысушылардың географиясы қызықтырғанын, яғни мониторингке Қазақстанның басқа аймақтарынан тамақ өнеркәсібінің ірі кәсіпорындарының тартылуы көлемі үлкен маркетингтік зерттеулерге қосымша қаржы жұмсамай, кәсіпорынға өзінің бәсекелестік артықшылықтары мен кемшіліктерін бағалауға мүмкіндік беретінін айтады.

Пискунова Г.Д.- «Роса» ЖШС жоспарлау бөлімінің бастығы: Біздің кәсіпорынның стратегиялық мақсаты - қазақстандық алкогольсіз сусындар және сыра нарығының бесінші бөлігін жаулап алу. Бұл үшін кәсіпорын жоғары сапалы және кеңінен танымал Қазақстан бренддерін жасау жөніндегі жұмысты, компанияның және оның акционерлерінің пайдасын ұлғайтуды одан әрі жалғастырмақ. Активтер айналымдылығының коэффициенті немесе рентабельділік көрсеткіштері тәрізді негізгі қаржылық көрсеткіштерді бірнеше тоқсан бойы талдау кәсіпорынның бәсекелестік артықшылықтарды іске асыруға негізделген ұзақ мерзімді

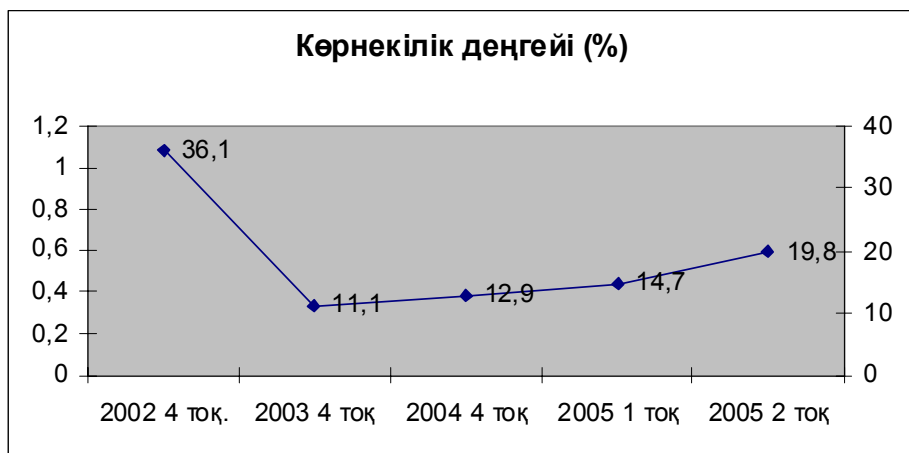
және қысқа мерзімді стратегиясын жасау мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Осыған байланысты, Ұлттық Банктің мониторинг шеңберінде ұсынатын ақпараты өте құнды.

Ярмоленко Е.В.- «Еуроазиялық энергетикалық корпорация» АҚ-ның экономика және қаржы жөніндегі вице-президенті: Біздің корпорациямыз республиканың көптеген ірі өнеркәсіптік объектілерін электр энергиясымен қамтамасыз етеді және біз Қазақстанда алғашқы болып ИСО 9001:200 сапа менеджментінің сертификатын алдық. «Еуроазиялық энергетикалық корпорация» АҚ барлық деңгейдегі бюджеттерге қомақты үлес қосып отыр. Мысалы, тек қана 2004 жылы корпорацияның салықтық аударымдарының көлемі шамамен 6 миллион теңгені құрады. Басшылықтың пікірі бойынша, кәсіпорынның табысты дамуында корпорацияның Ұлттық Банкпен экономиканың нақты секторының мониторингі шеңберіндегі ынтымақтастығы белгілі бір рөл атқарды.

Гедмонтайте Т.Л.- «Роман-Павлодар» ЖШС бас бухгалтері: Біздің кәсіпорнымыз алыс және жақын шет елден аймаққа тамақ өнімдерін көтерме бағамен жеткізумен айналысады. Бізді мониторингте өз кәсіпорнымыздың позициясын есептік тоқсанда салалық орташа көрсеткіштермен және бірнеше тоқсан ішіндегі динамикасында салыстыра отырып қадағалауға болатыны қызықтырады. Біз Ұлттық Банктің қайтарған ақпаратын коммерциялық банктен кредит алу үшін бизнес-жоспар жасағанда пайдаландық. Мониторинг нәтижелері біздің қаржылық тұрақтылығымыздың қосымша аргументтері ретінде бізге мейлінше пайдалы жағдайда кредит алуға практикалық көмек көрсетті. 2004 жылы бірнеше тоқсан бойы Ұлттық Банк мониторингке қатысушылар арасындағы біздің кәсіпорынның рейтингі жөнінде ақпарат ұсынды, содан соң оны ұсыну тоқтап қалды. Осындай ақпарат ұсыну қайта жанданса екен дейміз.

Салалық құрылымдар арасындағы аймақтың барлық ірі және орта кәсіпорындарының өнімдерін сатудан түскен кіріс айырмашылығын жақсарту үшін, филиал мемлекеттік статистиканың және мониторингке қатысушы кәсіпорындардың деректері бойынша көрнекілік деңгейін жүйелі түрде талдап отырады. Павлодар облысы бойынша көрнекілік деңгейінің ең төменгі көрсеткіші 2002 жылдың 4-тоқсанында байқалды, бұл 36,1% еді, оның ішінде көрнекіліктің ең төменгі деңгейі электр энергиясын, газ және су өндіру мен бөлу саласы бойынша қалыптасты –27,1%. Көрнекілік деңгейінің көрсеткішін көтеру мақсатында облыстың жылу және электр энергиясын өндіруші ірі кәсіпорындарына мониторингке қатысу туралы ұсыныстар жіберілді. Нәтижесінде, іс жүзінде аймақтың барлық энергетикалық компаниялары: «Еуроазиялық Энергетикалық корпорация» АҚ, «Екібастұз ҚАЗС-2» АҚ, «AES Екібастұз» ЖШС, «Екібастұз жылу орталығы» ЖШС мониторингке қатысуға келісім берді, соның салдары ретінде осы сала бойынша көрнекілік деңгейінің көрсеткіші 2002 жылғы осындай көрсеткішпен салыстырғанда 2003 жылғы 4-тоқсанда 9,3% құрады және 17,8% жақсарды.

1-сурет

1-суретте көрініп отырғандай, көрнекілік деңгейі 2005 жылғы 2-тоқсанда 2004 жылғы 4-тоқсандағы осындай деректермен салыстырғанда 6,9% азайды. Есептік тоқсанда осы көрсеткіштің төмендеуіне өңдеуші өнеркәсіп, құрылыс және көлік өнімдерін сатудан түскен

кірістің салалық құрылымының нашарлауы ықпал етті. Қазіргі кезде де филиалдың жұмысы көрнекілік деңгейін жақсартуға бағытталған, яғни филиал тоқсан сайын 20-35 жаңа кәсіпорынға ұсыныс жібереді, олардың ішінен 2-4 кәсіпорын ғана қатысуға келіседі. Мамандар мониторингтің мақсаттары мен міндеттерін түсіндіру жөнінде тұрақты түрде көп еңбектенеді. Жаңа кәсіпорындарды тарту үшін жұмыстың әр түрлі нысандары пайдаланылады – бұл филиал басшылығының кәсіпорын басшыларымен телефонмен оңаша әңгімесі, филиал басшылығының кәсіпорындарда кәсіпорын басшыларымен және мамандарымен тікелей кездесулері. Қазіргі кезде кәсіпорындарда сауалнамалар толтыру жөнінде жұмыс тапсырылған орындаушылармен іскерлік байланыс жолға қойылды. Филиал 2005 жыл бойы осы тақырып бойынша радио және телехабар дайындады. Мониторинг нәтижелері бұқаралық ақпарат құралдарында бірнеше рет жарық көрді.

Мониторингке қатысу проблемасы мынада: кейбір мониторингке жаңадан қатысушылар мониторингке бір жолғы әрекет ретінде қатыса бастайды. Алайда, мониторингке қатысудың нәтижесіне тек филиалдың бірнеше тоқсандағы динамикадағы негізгі көрсеткіштерін салалық салыстыру арқылы ұсынған талдауы есебінен ғана жетуге болатынын түсіндіргеннен кейін, кәсіпорындар бухгалтер жұмысының көптігін сылтауратып, бас тарта бастайды. Негізінен, бұл ұсақ кәсіпорындарға қатысты болады. Мониторингке қатысушы ірі және орта кәсіпорындар жүргізілетін мониторингтің мақсатқа лайық екенін түсінеді және кәсіпорынның республика кәсіпорындарының рейтингісінде алатын орнын анықтауға көмектесетінін түсіне отырып, қайтарылатын ақпаратқа қызығушылық танытады.

Кәсіпорындарды іріктеудің көрнекілік индикаторын арттыру мақсатында ауыл шаруашылығы, коммуналдық шаруашылық, көлік және коммуникациялар, индустрия және сауда департаменттерімен облыстың жұмыс істеп тұрған, өнімдер сатудан түсетін кіріс деңгейі жоғары ірі және орта кәсіпорындарының тізімдерін жандандыру жөнінде үнемі жұмыс жүргізіледі.

Жаңа кәсіпорындардың тізімі облыстың жоғарыда көрсетілген департаменттерінен, сондай-ақ Павлодар қаласының статтізілімінен, бизнес-анықтамалығынан және облыстың жарнамалық баспаларынан алынған ақпарат негізінде жасалады.

Кәсіпорындарды қосымша қызықтыру үшін, филиал қайтарылатын ресми ақпаратқа қоса мониторингке қатысушыларға тоқсан сайын Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің баспасөз релизін және Павлодар облысы бойынша негізгі көрсеткіштерді (өндіріс көлемін, негізгі капиталға инвестицияларды, тұтыну бағаларының индекстерін, банк депозиттерін және кредиттерін, сондай-ақ валюта бағамдарын) жібереді. Бұл ақпарат Қазақстандағы және сонымен қатар аймақтағы қаржы секторы дамуының негізгі үрдістерінің жай-күйі туралы жедел ақпаратты алғысы келетін кәсіпорындар басшыларын қызықтырады.

Филиал қайтаратын ақпаратты жөнелткен кезде, мониторингке қатысушыларға ресми және кәсіби мерекелер қарсаңында құттықтау хаттарын жіберуді іс жүзінде қолданып жүр, 2005 жылғы 2-тоқсан үшін қайтарылатын ақпаратты жөнелткенде, барынша белсенді қатысушыларды мониторингтің 5жылдығына байланысты алғыс хаттары жіберілді.

Аймақтың кәсіпорындары Ұлттық Банктің мониторингіне шынайы ықылас білдіреді. Дегенмен, аймақтағы банктердің де мониторинг нәтижелері бойынша талдау материалдарын алуға мүдделілік таныта бастауын және «алуетті пайдаланушылар тобы» деп аталатын топқа айналуын қалар едік. Бірақ, бұл үшін кәсіпорын ұсынған ақпараттың құпиялылығын ескере отырып, өзара қызығушылықтың айқын механизмін ойластыру керек.

Банктер мен кәсіпорындардың өзара іс-әрекеттерінің проблемаларын талдау үшін, банктердің кредит саясатының кәсіпорындардың шаруашылық-қаржылық қызметіне тигізетін ықпалының деңгейі анықталды. Жалпы алғанда, көптеген кәсіпорындар кредиттер бойынша пайыздық ставкалар деңгейінің жоғары болуы салдарынан банк кредиттерін пайдаланбайтын болғандықтан және тиісінше, ескірген жабдықты жаңарту мақсатында өздері үшін қажетті инвестициялық саясатты жүзеге асыра алмайтындықтан, банк саласының кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігіне ықпалы жеткіліксіз болып отыр. Көп себептердің бірі - экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының экономикасының айқын еместігі, инвестицияларды кредиттеудің едәуір тәуекелдері.

Мониторинг нәтижелері бойынша тоқсан сайын кәсіпорындардың шаруашылық жүргізу жағдайына талдау жасалады, мысалы, 2005 жылғы 2-тоқсанда бұл жағдайлар оң болып қалып отыр: кредиттер бойынша теңгемен де, шетел валютасымен де нақты пайыздық ставкалар

біршама ұлғайды, бірақ сонымен бірге, құптауға болатын сыйақы ставкаларының деңгейі де ұлғайды. Нақты және құптауға болатын ставка деңгейлерінің жақындауы кәсіпорындардың кредиттік қабілетінің артқанын көрсетеді. Нақты, сонымен қатар үміт артқан кредиттеу мерзімдерінің тұрақты түрде ұлғаю үрдісі бар, атап айтқанда, шетел валютасындағы кредиттер бойынша кредит берудің нақты мерзімдері үміт артқан мерзімнен асып кетті. 2-тоқсанда сауал қойылған кәсіпорындардың 35,1%-ы өздерінің қызметін қаржыландыру үшін кредиттер пайдаланды. Бұл, ең алдымен, өнеркәсіп, сауда кәсіпорындары және көлік кәсіпорындары;

- сауалнамаға қатысқан кәсіпорындардың басым көпшілігі (81,3%) банктер қызметін тұтынуды қанағаттандыру дәрежесінің қалыпты деңгейін атап өтеді;

- дайын өнімдер бағасына да (бұл жөнінде сауал қойылған кәсіпорындардың 90,5%-ының жауаптары дәлелдейді), сондай-ақ шикізат және материалдар бағасына да (кәсіпорындардың 62,2%-ы бағалардың тұрақтылығын және 1,1% кәсіпорын олардың төмендегенін атап өтті) біршама тұрақты жағдай сақталып отыр. Ағымдағы жылдың 3-тоқсанында бағаның одан әрі тұрақтануы күтіледі.

Кәсіпорындардың экономикалық және қаржылық жағдайы жақсара түсуде, бұған мынадай факторлар куә:

- 2005 жылғы 2-тоқсанда айналым қаражатын, сол сияқты инвестицияларды қаржыландыру құрылымында меншік капиталдың атқаратын рөлі жоғары болып қалып отыр;

- нақты сектор капиталының құрылымы ағымдағы активтердің өтімділігін қамтамасыз ету тұрғысынан оң болып қалып отыр.

Ұлттық Банк жүргізетін экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингі кәсіпорында болжау-талдау жұмысының деңгейін көтеруге мүмкіндік береді, сондай-ақ аймақтық деңгейде экономиканың нақты секторына тиімді ықпал ету тетігін жасауға жәрдемін тигізеді.

Кредитные товарищества: история и проблемы развития

Кажрахимов Ж.О.,

Директор Северо-Казахстанского филиала Национального Банка Республики Казахстан.

В кредитной системе Республики Казахстан наряду с Национальным Банком и коммерческими банками второго уровня существуют и другие небанковские кредитные учреждения, одними из которых являются кредитные товарищества.

Начало проникновения банковского капитала в Казахстан и создание на его территории кредитной сети относится к концу XIX века. В многоукладной экономике дореволюционного Казахстана получили развитие различные формы кредита.

Кредитная система Казахстана, как часть кредитной системы Российской империи, состояла из отделений Государственного Банка, филиалов акционерных коммерческих банков, банков среднекапиталистических слоев города - обществ взаимного кредита и городских общественных банков, а также кредитных коопераций и других учреждений мелкого кредита.

Кредитная кооперация в России была представлена ссудосберегательными и кредитными товариществами, большинство которых (88% всех кредитных кооперативов и 84% их членов) функционировало в селах и деревнях.

В истории развития кредитной кооперации в Азиатской России, в том числе и на территории Казахстана, можно отметить два периода:

Первый - с конца XIX века до 1909 года, в течение которого кредитная кооперация из-за отсутствия достаточной материальной базы развивалась медленно;

Второй - с 1909 года, когда в связи с промышленным подъемом в стране, протекавшим в условиях сложившегося российского монополистического капитализма и дальнейшего развития капитализма вширь, быстрыми темпами увеличивалось число кредитных кооперативов.

Таким образом, если с 1886 г. по 1908 г., т. е. за 22 года на территории Казахстана было создано 33 кредитных учреждения, то за последующие 5 лет (с 1909 по 1913 годы) - 312, почти в 10 раз больше, причем количество кредитных товариществ к началу 1914 года возросло по сравнению с 1908 годом в 14 раз.

В дореволюционном Казахстане, как и во всей стране, среди кредитных кооперативов преобладали кредитные товарищества. На 1 января 1914 года во всей Российской империи насчитывалось 9540 кредитных и 3487 ссудосберегательных товариществ, в Казахстане - соответственно 252 и 93.

Следовательно, кредитных товариществ было почти в 3 раза больше, чем ссудосберегательных. Последние преобладали в центральных и северных частях страны, в Поволжье, на Урале, в Сибири и Казахстане.

Первое место по количеству кредитных учреждений вообще, и кредитных кооперативов в частности, занимала Акмолинская область: к началу 1914 года из 345 кредитных кооперативов Казахстана здесь функционировало 142 (117 кредитных и 25 ссудосберегательных товариществ), то есть 41%.

Первые кредитные товарищества (Николаевское и Явленское) были учреждены в 1899г. в Петропавловском уезде Акмолинской области. Особенно быстро кредитные учреждения в области создавались последние 3 года перед первой мировой войной (1911 - 1913гг.). Ежегодно возникало в среднем по 34 товарищества.

Одной из важнейших причин быстрого роста кредитных учреждений в эти годы являлась острая нужда в кредите крестьянского населения, пострадавшего от неурожая в 1911 году.

Необходимо заметить, что образцовые уставы кредитных и ссудосберегательных товариществ знали два способа обеспечения ссуд - ссуды по личному доверию - без специального обеспечения и ссуды, обеспеченные поручительством или залогом имущества. По мере роста кредитных кооперативов и объема их операций значительное развитие получили ссуды под залог хлеба, в особенности в товариществах Акмолинской и Семипалатинской областей.

Основные виды операций, предусмотренные Уставом Петропавловского общества взаимного кредита, утвержденного 27 апреля 1905 г.:

1) Учет предоставляемых членами общества торговых векселей;

2) Срочные ссуды, не более 6 месяцев и открытие кредитов (специальный текущий счет, ссуды до востребования) членам общества;

3) Исполнение поручений членов общества, посторонних лиц и учреждений по получению платежей по векселям и другим документам, процентов по купонам и капитала по вышедшим в тираж бумагам, по покупке и продаже заграничных векселей и ценных бумаг, обращение которых дозволено в России;

4) Перевод денег, по поручению членов общества, посторонних лиц и учреждений в другие места, где находятся агенты или корреспонденты общества;

5) Прием от членов общества, посторонних лиц и от учреждений вкладов для обращения из процентов, на бессрочное время, на сроки, а также на текущий счет, на разных условиях и другие.

В годы предвоенного промышленного подъема и оживления в сельском хозяйстве в связи с усиливавшимся спросом на усовершенствованные сельскохозяйственные орудия кредитные кооперативы стали заниматься и посредническими операциями. Они заключались преимущественно в продаже членам кооперативов сельскохозяйственных машин и орудий, полученных на комиссию от торговых фирм и переселенческих складов. Для ведения этих операций в товариществах имелись так называемые "капиталы специального назначения" и правительственные ссуды. В Казахстане больше всего посредническими операциями занимались кредитные кооперативы в Уральской области. Здесь из 59 товариществ посреднические операции выполняли 32, то есть 52,5% общего их числа.

Однако, такое положение, а именно быстрый рост деятельности кредитных кооперативов на территории Казахстана, постепенно идет на спад. По мере развития социального сектора в экономике кредитные товарищества утратили свое значение и перестали существовать. Коллективизация сельского хозяйства сделала ненужной кооперацию, которая была ликвидирована в 1931 году.

Если в 1911 году одной из важнейших причин быстрого роста кредитных учреждений в России являлась острая нужда в кредите крестьянского населения, пострадавшего от неурожая, то сегодня основной причиной является – практическое отсутствие банковских услуг на селе. Ранее существующая сельская банковская филиальная сеть в силу нерентабельности и повышенного риска постепенно свернулась.

Кредит, как известно, выступает опорой экономики, неотъемлемой частью экономического роста. Его используют как крупные предприятия и объединения, так и малые производственные сельскохозяйственные и торговые субъекты. Кредитное товарищество в связи с этим является одним из наиболее эффективных способов предоставления микробанковских услуг преимущественно жителям сельской местности.

Проведенный анализ действующих на сегодня кредитных товариществ, показал, что на начальном этапе часть кредитных товариществ была преобразована из банков второго уровня, которые по ряду причин не смогли довести собственный капитал банка до необходимых размеров и выполнять пруденциальные нормативы и иные, обязательные к соблюдению нормы и лимиты, установленные Национальным Банком РК. Другая же часть – была образована в последние 2 – 3 года после появления Пилотного Проекта кредитования сельскохозяйственного производства с привлечением государственных финансовых средств ЗАО Аграрной Кредитной Корпорации.

В указанной ниже таблице очевиден резкий скачок роста числа кредитных товариществ по Республике Казахстан за последние 3 года. Так, в 2005 году количество кредитных товариществ в 4,5 раза больше чем в 2003 году и в 32,5 раза больше чем в 1999 году.

Дата	Количество КТ по Республике Казахстан	Количество КТ по области	Доля области в РК (%)
01.07.1999г.	4	1	25
01.08.2000г.	7	2	28,5
01.01.2001г.	8	2	25
01.01.2002г.	10	4	40
01.01.2003г.	29	4	13,7
01.01.2004г.	52	4	7,6

01.01.2005г.	85	4	4,7
01.09.2005г.	130	10	7,6

В областном масштабе количество кредитных товариществ в 2005 году увеличилось по сравнению с 1999 годом – в 10 раз.

Толчком для расширения сети кредитных товариществ в Казахстане послужило постановление Правительства РК от 25 января 2001г., на основе которого была разработана правовая база для сельских кредитных товариществ. В соответствии с постановлением созданное государством ЗАО «Аграрная кредитная корпорация» совместно с сельскими товаропроизводителями учредило сеть кредитных товариществ. Правительство выделило корпорации кредитные ресурсы по нулевой ставке. В свою очередь, корпорация оказывает поддержку кредитным товариществам, предоставляя им льготные кредитные ресурсы. Крестьянину предоставляются кредиты в среднем под 8-10%.

Деятельность кредитных товариществ очень актуальна для сельской местности. Банковские кредиты для многих сельхозтоваропроизводителей недоступны, учитывая зависимость их финансового положения от сезона, отсутствие у многих из них ликвидного залога, удовлетворяющего требованиям банков. Кроме того, в условиях, когда сельское хозяйство остается зоной высокого риска, а Северо-Казахстанская область является зоной рискованного земледелия, страхованием урожаев страховые компании занимаются неохотно, банки отпугивает возможность невозврата средств.

Объединение скудных крестьянских ресурсов в кредитных кооперативах дает максимальный эффект. Если банку нелегко работать с каждым крестьянским хозяйством, то участникам кредитного товарищества, построенного, как правило, на принципах взаимного доверия, в этом плане проще. Участник кредитного товарищества получает доступ к кредитным ресурсам на более выгодных для него условиях по сравнению с условиями банков второго уровня. Тем более, что получение кредита в областном филиале банка займет немало времени и средств на транспортные расходы из-за удаленности.

Кредитные товарищества, являясь неакционерной формой организации банковского предприятия, не могут привлекать ресурсы с фондового рынка для развития собственной финансовой базы. Это ставит их в невыгодные условия по сравнению с банками, имеющими иные формы организации. Поэтому законодательством предусмотрено право участников вносить, в случае необходимости, дополнительные взносы.

Практические проблемы, с которыми сталкиваются кредитные товарищества в Северо-Казахстанской области, типичны для всей кредитной кооперации Казахстана: ограниченная ресурсная база, недостаточная государственная поддержка кредитных товариществ (отсутствие надлежащих налоговых льгот, прямого целевого субсидирования, информационно-просветительской поддержки).

Так, одной из проблем развития кредитных товариществ в Северо-Казахстанской области стало ограничение в увеличении размера уставного капитала тех товариществ, которые уже имеют капитал в 15 миллионов тенге. Данный запрет со стороны ЗАО «Аграрная кредитная корпорация» не имеет правовой основы. В период экономического роста сельского хозяйства всякого рода ограничения, а тем более незаконного характера могут привести к торможению и застою.

Также существует проблема по осуществлению кредитными товариществами операций, предусмотренных Законом РК «О кредитных товариществах» №400 от 28.03.03г. В частности, проведение переводных, обменных операций, ведение банковских счетов клиентов и других, кроме заемных, влечет отмену льгот по корпоративному налогу. Назвать данную проблему противоречием между двумя законами («О кредитных товариществах» и «Налоговый кодекс») не возможно. Но получается, что их применение на практике образует своего рода «ножницы», когда с одной стороны существует льгота, как помощь для кредитного товарищества, а с другой – она является ограничителем банковских операций.

Таким образом, деятельность кредитного товарищества, ограниченного единственной операцией, приходит в тупик. Естественно, что в таких условиях говорить о расширении банковских услуг на селе не приходится, хотя потребность в них большая.

Еще «дореволюционный» устав кредитного товарищества предусматривал ведение таких основных операций, как переводные, прием депозитов (как от членов общества, так и от посторонних лиц и учреждений). На сегодня кредитные товарищества лишены такой возможности и ограничены лишь одной операцией для участников товарищества.

Мировой опыт свидетельствует, что кредитная кооперация имеет широкое распространение за рубежом и представляет значительную конкуренцию другим банковским учреждениям. Кредитные товарищества в Республике Казахстан находятся на начальном этапе роста. Свидетельством тому является факт, что в целом по Республике Казахстан доля кредитов кредитных товариществ в общем кредитном портфеле РК составляет на сегодня лишь 0,3% (банки – 98,6%, ипотечные компании – 1,1%).

Если рассмотреть структуру развитых банковских систем зарубежных стран, то, несмотря на преобладание банков универсального типа, имеется широкий спектр специализированных кредитных учреждений, занимающих определенные рыночные ниши банковских услуг.

Кооперативные кредитные товарищества широко распространены за рубежом и в настоящее время. Интересный и полезный опыт в этой области имеет Германия. В 1998 году там функционировало 2522 кооперативных кредитных товариществ, которые встречаются в городах под названием Фольксбанк, а в сельской местности – Райфайзенбанк.

Сегодня особенно актуальным является опыт предоставления ссуд на жилье специализированными кредитными учреждениями. Примерами таких кредитных институтов могут служить строительные сберегательные кассы Германии, строительные общества Великобритании, ссудосберегательные ассоциации США, привлекающие целевые жилищные сбережения и предоставляющие своим вкладчикам ссуды на сооружение, покупку, реконструкцию зданий для жилья, а также приобретение земельных участков под застройку жилых домов. Ссуды в таких специализированных ссудосберегательных учреждениях не дороги и поэтому очень привлекательны для лиц со средним уровнем доходов.

На сегодня «Германский» опыт предоставления ссуд на жилье используется в Казахстане государственным банком АО «Жилищный строительно-сберегательный банк Казахстана». Однако услуги данного банка не затрагивают «сельскую глубинку» и в этом направлении есть над чем подумать действующим на сегодня кредитным товариществам. Ведь возможность в перспективе рассмотреть расширение банковских услуг, предоставляемых кредитными товариществами, существует. Тем более, что потребность у сельчан в обновлении ветхого жилья большая.

Также, общеизвестно, что в сельской местности большим спросом пользуются ломбардные кредиты. И эта банковская услуга вполне может быть предоставлена действующими кредитными товариществами за счет свободных средств. Так почему бы не предоставить возможность выдачи таких кредитов населению.

Для развития кредитных товариществ в регионе решением названных проблем могут быть: расширение спектра услуг, предлагаемых как участникам, так и населению, предоставление заемщикам более льготных ссуд (3-4%), усовершенствование налогообложения банковских операций, предусматривающее существующее наличие льготы по корпоративному налогу по заемным операциям и отсутствующее последней по другим банковским операциям, проводимым кредитными товариществами, либо распространение налоговой льготы на все банковские операции; снятие всевозможных ограничений по увеличению уставного капитала товарищества.

Развитие и совершенствование кредитных товариществ в Казахстане предполагает развитие малого бизнеса на селе, что в свою очередь, создает условия не только для роста их производственного и финансового потенциала, но и поможет решить социальные и экономические задачи в рамках государства и отдельно взятого региона.

Кредиттік серіктестіктер: даму тарихы және проблемалары

Қажырахымов Ж.О.,
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің
Солтүстік Қазақстан филиалының директоры

Қазақстан Республикасының кредиттік жүйесінде Ұлттық Банк және екінші деңгейдегі коммерциялық банктермен бірге басқа да банктік емес кредиттік мекемелер бар, олардың бірі кредиттік серіктестіктер болып табылады.

Банктік капиталдың Қазақстанға кіруінің басы және оның аумағында кредиттік желінің құрылуы XIX ғасырдың соңына жатады. Революцияға дейінгі Қазақстанның көпқұрылымды экономикасында кредиттің әр түрлі нысандары дамыды.

Қазақстанның кредиттік жүйесі, Ресей империясының кредиттік жүйесінің бір бөлігі ретінде, Мемлекеттік Банктің бөлімшелерінен, акционерлік коммерциялық банктердің филиалдарынан, қаланың орта капиталистік тобының банктерінен - өзара кредит қоғамдары мен қалалық қоғамдық банктерден, сондай-ақ кредиттік кооперациялардан және ұсақ кредиттің басқа мекемелерінен құралды.

Ресейде кредиттік кооперация көпшілігі (барлық кредиттік кооперативтердің 88% және олардың мүшелерінің 84%) ауылдарда жұмыс істейтін несие-жинақ және кредиттік серіктестіктерді ұсынды.

Ресейдің Азия бөлігінде, оның ішінде Қазақстан аумағында кредиттік кооперацияның даму тарихын екі кезеңге бөлуге болады:

Бірінші – XIX ғасырдың соңынан 1909 жылға дейін, бұл кезде кредиттік кооперация жеткілікті материалдық базаның болмауынан баяу дамыды;

Екінші – 1909 жылдан бастап, бұл кезде қалыптасқан ресей монополистік капитализмі және одан әрі капитализмнің кеңінен дамуы жағдайында елдегі өнеркәсіптің көтерілуіне байланысты, кредиттік кооперативтер саны тез қарқынмен өсті.

Осылайша, 1886 жылдан бастап 1908 жыл аралығында, яғни 22 жылда Қазақстан аумағында 33 кредиттік мекеме құрылды, ал кейінгі бес жылда (1909 жылдан бастап 1913 жыл аралығында) – 312, шамамен 10 есе көп, және де кредиттік серіктестіктердің саны 1914 жылдың басында 1908 жылмен салыстырғанда 14 есеге өсті.

Революцияға дейінгі Қазақстанда, бүкіл елдегі сияқты, кредиттік кооперативтер арасында кредиттік серіктестік басым болды. 1914 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша барлық Ресей империясында 9540 кредиттік және 3487 несие-жинақ серіктестіктері, Қазақстанда – тиісінше 252 және 93 болды.

Демек, жинақ-несие серіктестіктеріне қарағанда кредиттік серіктестіктер 3 есеге жуық көп болды. Соңғылары елдің орталық және солтүстік бөлігінде, Поволжьеде, Оралда, Сібірде және Қазақстанда басым болды.

Жалпы алғанда кредиттік мекемелердің және атап айтқанда кредиттік кооперативтердің саны бойынша бірінші орынды Ақмола облысы иеленді: 1914 жылдың басында Қазақстандағы 345 кредиттік кооперативтің 142-сі (117 кредиттік және 25 несие-жинақ серіктестіктері), яғни 41%-ы осында жұмыс істеді.

Бірінші кредиттік серіктестіктер (Николаев және Явленский) 1899 жылы Ақмола облысының Петропавл уезінде құрылды. Бірінші дүниежүзілік соғыстың алдындағы соңғы 3 жылда (1911-1913 жж.) облыста кредиттік мекемелер өте тез құрылды. Жыл сайын орташа алғанда 34 серіктестік құрылды.

Осы жылдары кредиттік серіктестіктердің тез өсуінің маңызды себептерінің бірі 1911 жылғы астықтың шықпай қалуынан зардап шеккен шаруалардың кредитті аса қажет етуі болып табылды.

Кредиттік және несие-жинақ серіктестіктердің үлгі жарғыларында несиені қамтамасыз етудің екі тәсілі – арнайы қамтамасыз етусіз жеке адамға сеніп берілген несиелер және кепілдемемен немесе мүлік кепілімен қамтамасыз етілген несиелер болғанын атап өту қажет. Кредиттік кооперативтердің және олардың операциялары көлемінің өсуіне қарай әсіресе Ақмола

және Семей облыстарындағы серіктестіктерде астықты кепілдікке бере отырып несиелер алу едәуір дамыды.

1905 жылғы 27 сәуірде бекітілген Петропавл өзара кредит қоғамының Жарғысында көзделген операциялардың негізгі түрлері:

- 1) Қоғам мүшелері ұсынатын сауда вексельдерін есепке алу;
- 2) 6 айдан аспайтын мерзімді несиелер және қоғамның мүшелеріне кредиттер (арнайы ағымдағы шот, талап ету бойынша несиелер) ашу;
- 3) Вексельдер және басқа құжаттар бойынша төлемдерді, таралымы шығарылған қағаздар бойынша купондар мен капиталдар бойынша пайыздарды алу жөнінде және Ресейде айналысы рұқсат етілген шетелдік вексельдер мен бағалы қағаздарды сатып алу және сату бойынша қоғам мүшелерінің, басқа тұлғалардың және мекемелердің тапсырмаларын орындау;
- 4) Қоғам мүшелері, басқа тұлғалар және мекемелердің тапсырмалары бойынша қоғамның агенттері мен корреспонденттері жүрген басқа жерлерге ақша аударымдары;
- 5) Қоғам мүшелерінен, басқа тұлғалардан және мекемелерден пайыздарды айналысқа шығару үшін мерзімсіз уақытқа, мерзімдерге, сондай-ақ ағымдағы шотқа, әр түрлі жағдайларда және басқаша салымдар қабылдау.

Соғыс алдындағы өнеркәсіптің көтерілуі және ауыл шаруашылығының жандануы жылдары жетілдірілген ауыл шаруашылығы құралдарына сұраныстың күшеюіне байланысты кредиттік кооперативтер делдалдық операциялармен де айналыса бастады. Бұл көбінесе сауда фирмалары мен қоныс аударған қоймалардан комиссияға алынған ауыл шаруашылығы машиналары мен құралдарын кооперативтің мүшелеріне сатуды білдіреді. Осы операцияларды жүргізу үшін серіктестіктерде «арнайы мақсаттағы капиталдар» деп аталатын және үкіметтік несиелер болды. Қазақстанда делдалдық операциялармен көбінесе Орал облысының кредиттік кооперативтері айналысты. Бұл жерде 59 серіктестіктің 32-сі, яғни олардың жалпы санының 52,5%-ы делдалдық операцияларды орындады.

Алайда, осындай жағдай, атап айтқанда Қазақстан аумағындағы кредиттік кооперативтер қызметінің тез өсуі бірте-бірте төмендей бастады. Экономикадағы әлеуметтік сектордың дамуына қарай кредиттік серіктестіктер өзінің мәнін жоғалтты және жұмысын тоқтатты. Ауыл шаруашылығын ұжымдандыру 1931 жылы таратылған кооперацияны қажетсіз етті.

1911 жылы Ресейде кредиттік мекемелердің тез өсуінің маңызды себептерінің бірі астықтың шықпай қалуынан зардап шеккен шаруалардың кредитті аса қажет етуі болып табылса, бүгінгі күнгі негізгі себеп - ауылда іс жүзінде банктік қызмет көрсетулердің болмауы болып табылады. Бұрын жұмыс істеген ауылдық банктік филиал желісі пайдасыздығы және тәуекелінің жоғарылығына байланысты бірте-бірте қысқарды.

Кредиттің экономиканың тірегі, экономикалық өсудің ажырамас бөлігі екені белгілі. Оны ірі кәсіпорындар мен бірлестіктер сияқты шағын өндірістік ауыл шаруашылығы және сауда субъектілері де пайдаланады. Осыған байланысты кредиттік серіктестік әсіресе ауылдық жердің тұрғындарына шағын банктік қызмет көрсетулердің неғұрлым тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады.

Бүгінгі күні жұмыс істеп тұрған кредиттік серіктестіктерге жүргізілген талдау кредиттік серіктестіктердің бір бөлігінің бастапқы кезеңде бірқатар себептер бойынша банктің меншікті капиталын қажетті мөлшерге дейін жеткізе алмаған және ҚР Ұлттық Банкі белгілеген пруденциалдық нормативтерді және өзге де орындалуы міндетті нормалар мен лимиттерді орындай алмаған екінші деңгейдегі банктерден құрылғанын көрсетті. Екінші бөлігі – Аграрлық Кредиттік Корпорация ЖАҚ-ның мемлекеттік қаржы қаражатын тарту арқылы Ауыл шаруашылығы өндірісін кредиттеудің пилоттық жобасы пайда болғаннан кейінгі соңғы 2-3 жылда құрылды.

Төменде көрсетілген кестеде соңғы 3 жылда Қазақстан Республикасы бойынша кредиттік серіктестіктер санының күрт өскені байқалады. Мәселен, 2005 жылғы кредиттік серіктестіктердің саны 2003 жылға қарағанда 4,5 есеге және 1999 жылға қарағанда 32,5 есеге көп.

Күні	Қазақстан Республикасы бойынша КС саны	Облыс бойынша КС саны	ҚР-дағы облыстар үлесі (%)
01.07.1999ж.	4	1	25
01.08.2000ж.	7	2	28,5
01.01.2001ж.	8	2	25
01.01.2002ж.	10	4	40
01.01.2003ж.	29	4	13,7
01.01.2004ж.	52	4	7,6
01.01.2005ж.	85	4	4,7
01.09.2005ж.	130	10	7,6

Облыс көлемінде кредиттік серіктестіктер саны 2005 жылы 1999 жылмен салыстырғанда 10 есеге өсті.

Қазақстанда кредиттік серіктестік желілердің ұлғаюына 2001 жылғы 25 қаңтардағы ҚР Үкіметінің қаулысы қозғау салды, оның негізінде ауылдық кредиттік серіктестіктер үшін құқықтық база әзірленді. Қаулыға сәйкес мемлекет құрған «Аграрлық кредиттік корпорация» ЖАҚ ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілермен бірлесіп кредиттік серіктестіктер желісін құрды. Үкімет корпорацияға нөлдік ставка бойынша кредиттік ресурстар бөлді. Өз кезегінде, корпорация жеңілдігі бар кредиттік ресурстар бере отырып, кредиттік серіктестіктерге қолдау көрсетеді. Шаруаға орташа алғанда 8-10%-бен кредиттер беріледі.

Кредиттік серіктестіктердің қызметі ауылдық жер үшін өте өзекті. Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің қаржы жағдайының маусымға тәуелділігін, олардың көпшілігінде банк талаптарын қанағаттандыратын өтімді кепілдің жоқтығын ескерсек, олардың көпшілігінің банктік кредиттерге қолы жетпейді. Бұдан басқа, ауыл шаруашылығы жоғары тәуекелді аймақ болып қалып отырған, ал Солтүстік Қазақстан облысы тәуекелді егін шаруашылығы аймағы болып табылған жағдайда, сақтандыру компаниялары астықты сақтандырумен ынтасыз айналысады, банктер қаражатты қайтару мүмкіндігінің жоқтығынан күмәнданады.

Жұтаң шаруа ресурстарын кредиттік кооперативтерге біріктіру жоғары нәтиже береді. Егер банкке әрбір шаруа қожалығымен жұмыс істеу қиын болса, онда, әдетте, өзара сенім принциптерінде құрылған кредиттік серіктестіктердің қатысушыларымен жұмыс істеу оңай болады. Кредиттік серіктестіктердің қатысушысы екінші деңгейдегі банктердің талаптарымен салыстырғанда оған неғұрлым пайдалы жағдайларда кредиттік ресурстарға рұқсат алады. Сонымен қатар, банктің облыстық филиалында кредит алу біршама уақыт алады және алыстығына байланысты көлік шығыстарына қаражат жұмсалады.

Кредиттік серіктестіктер банктік кәсіпорынды ұйымдастырудың акционерлік емес нысаны болып табылғандықтан меншікті қаржы базасын дамыту үшін қор нарығынан ресурстарды тарта алмайды. Бұл оларды өзге ұйымдастыру нысандары бар банктермен салыстырғанда тиімсіз жағдайда қалдырады. Сондықтан қажет болған жағдайда қатысушылардың қосымша жарна енгізуі заңнамамен көзделген.

Солтүстік Қазақстан облысындағы кредиттік серіктестіктер кездесетін іс жүзіндегі проблемалар Қазақстанның кредиттік кооперациясының бәріне тән: шектеулі ресурстық база, кредиттік серіктестіктерді мемлекеттің жеткіліксіз қолдауы (тиісті салық жеңілдіктерінің, тікелей мақсатты қаржы көмегінің, ақпараттық-ағартушылық қолдаудың болмауы).

Мәселен, Солтүстік Қазақстан облысындағы кредиттік серіктестіктер дамуы проблемасының бірі 15 миллион теңге капиталы бар серіктестіктердің жарғылық капиталын көбейтуді шектеу болды. «Аграрлық кредиттік корпорация» ЖАҚ тарапынан болған осы тыйымның құқықтық негізі жоқ. Ауыл шаруашылығының экономикалық өсуі кезеңіндегі әр түрлі шектеулер, әсіресе, заңсыз сипаттағы шектеулер тежелуге және тоқырауға алып келуі мүмкін.

Сондай-ақ «Кредиттік серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 28 наурыздағы № 400 Заңында көзделген операцияларды кредиттік серіктестіктердің жүзеге асыруы бойынша проблема бар. Атап айтқанда, аударым операцияларын, айырбастау операцияларын, клиенттердің банктік шоттарын жүргізу және басқалары, заем операцияларын қоспағанда, корпоративтік салық бойынша жеңілдіктерді жоюға әкеп соғады. Осы проблеманы

екі заңның («Кредиттік серіктестіктер туралы» және «Салық кодексі») арасындағы қайшылық деп атау мүмкін емес. Бірақ оларды практикада қолдану өз алдына «қайшылық» туғызады, бір жағынан кредиттік серіктестік үшін көмек ретінде жеңілдік бар, ал екінші жағынан – ол банктік операцияларды шектейді.

Осылайша, жалғыз операциямен шектелген кредиттік серіктестіктің қызметі тығырыққа тіреледі. Әрине, мұндай жағдайда, оларға қажеттілік көп болса да, ауылда банктік қызмет көрсетулерді кеңейту туралы айтуға да болмайды.

Кредиттік серіктестіктердің «революцияға дейінгі» жарғысының өзінде аударым, депозиттерді қабылдау (қоғам мүшелерінен, сол сияқты бөтен тұлғалардан және мекемелерден) сияқты негізгі операцияларды жүргізу қарастырылған. Бүгінгі күні кредиттік серіктестіктер мұндай мүмкіншіліктен айырылған және серіктестік қатысушылары үшін бір операциямен ғана шектелген.

Әлемдік тәжірибе, кредиттік кооперацияның шет елде кеңінен тарағанына және басқа банктік мекемелерге едәуір бәсекелестікті білдіретініне куә. Қазақстан Республикасында кредиттік серіктестіктер өсудің бастапқы кезеңінде тұр. Оған куә ретінде тұтастай алғанда Қазақстан Республикасы бойынша ҚР-ның жалпы кредиттік портфелінде кредиттік серіктестіктердің үлесі бүгінгі күні не бары 0,3% (банктер – 98,6%, ипотекалық компаниялар – 1,1%) құрайтын фактісі болып табылады.

Шетелдердің дамыған банк жүйесінің құрылымын қарайтын болсақ, оларда әмбебап сипатындағы банктердің басымдылығына қарамастан, банктік қызмет көрсетулердің белгілі бір нарықтық мәселелермен айналысатын арнайы кредиттік мекемелердің кең аясы бар.

Кооперативтік кредиттік серіктестіктер шетелде қазіргі уақытта да кеңінен тараған. Осы салада қызық та пайдалы тәжірибе Германияда бар. 1998 жылы онда 2522 кооперативтік кредиттік серіктестік жұмыс істеді, олар Фольксбанк деп аталатын қалаларда, ал ауылдық жерде – Райфайзенбанкте кездеседі.

Бүгінгі күні, әсіресе, арнайы кредиттік мекемелердің тұрғын үйге несиелер беру тәжірибесі өзекті болып табылады. Осындай кредиттік институттардың мысалы ретінде мақсатты тұрғын үй жинақтарын тартатын және ғимарат салуға, тұрғын үй үшін үйлерді сатып алуға, қайта салуға, сондай-ақ тұрғын үй салу үшін жер учаскелерін сатып алуға өздерінің салымшыларына несиелер беретін Германияның құрылыс жинақ кассасын, Ұлыбританияның құрылыс қоғамдарын, АҚШ-тың несиелер-жинақ қауымдастықтарын айтуға болады. Осындай арнайы несиелер-жинақ мекемелерінде несиелер қымбат емес және сондықтан олар орташа деңгейдегі кірісі бар тұлғалар үшін өте тартымды.

Тұрғын үйге несиелер берудің «Германдық» тәжірибесін бүгінгі күні Қазақстанда «Қазақстанның тұрғын үй құрылыс-жинақ банкі» АҚ мемлекеттік банкі пайдалануда. Алайда осы банктің қызмет көрсетулері «алыстағы ауылдың» мәселелерін қозғамайды және бүгінгі күні жұмыс істеп тұрған кредиттік серіктестіктерге осы бағытта ойлануға болады. Өйткені болашақта кредиттік серіктестіктер ұсынатын банктік қызмет көрсетулерді кеңейтуді қарау мүмкіндігі бар. Сонымен бірге, ауылдағы халықтың ескі тұрғын үйлерді жаңарту қажеттілігі үлкен.

Сондай-ақ, ауылдық жерлерде ломбардтық кредиттер үлкен сұранысқа ие екендігі баршаға мәлім. Осы банк қызметін жұмыс істеп тұрған кредиттік серіктестіктер бос қаражаттары есебінен ұсынуына әбден болады. Мәселен, халыққа осындай кредиттер беру мүмкіндігін неге пайдаланбаймыз.

Аймақта кредиттік серіктестіктерді дамыту үшін аталған проблемалардың шешімі: қатысушыларға және сол сияқты халыққа ұсынылатын қызмет көрсетулер аясын кеңейту, заемшыларға неғұрлым жеңілдігі бар (3-4%) несиелер беру, корпоративтік салық, заем операциялары бойынша жеңілдіктердің бар болуын және кредиттік серіктестіктер жүргізетін басқа операциялар бойынша соңғысының болмауын қарастыратын банктік операцияларға салық салуды жетілдіру не барлық банктік операцияларға салық жеңілдіктерін қолдану; серіктестіктердің жарғылық капиталын көбейту жөніндегі барлық ықтимал шектеулерді алу.

Қазақстанда кредиттік серіктестіктерді дамыту және жетілдіру ауылда шағын бизнесті дамытуды болжайды, бұл, өз кезегінде, олардың өндірістік және қаржылық әлуесінің

өсуі үшін ғана жағдай жасамайды, сол сияқты мемлекет шеңберінде және жеке алынған аймақта әлеуметтік және экономикалық міндеттерді шешуге де көмектеседі.